

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 205

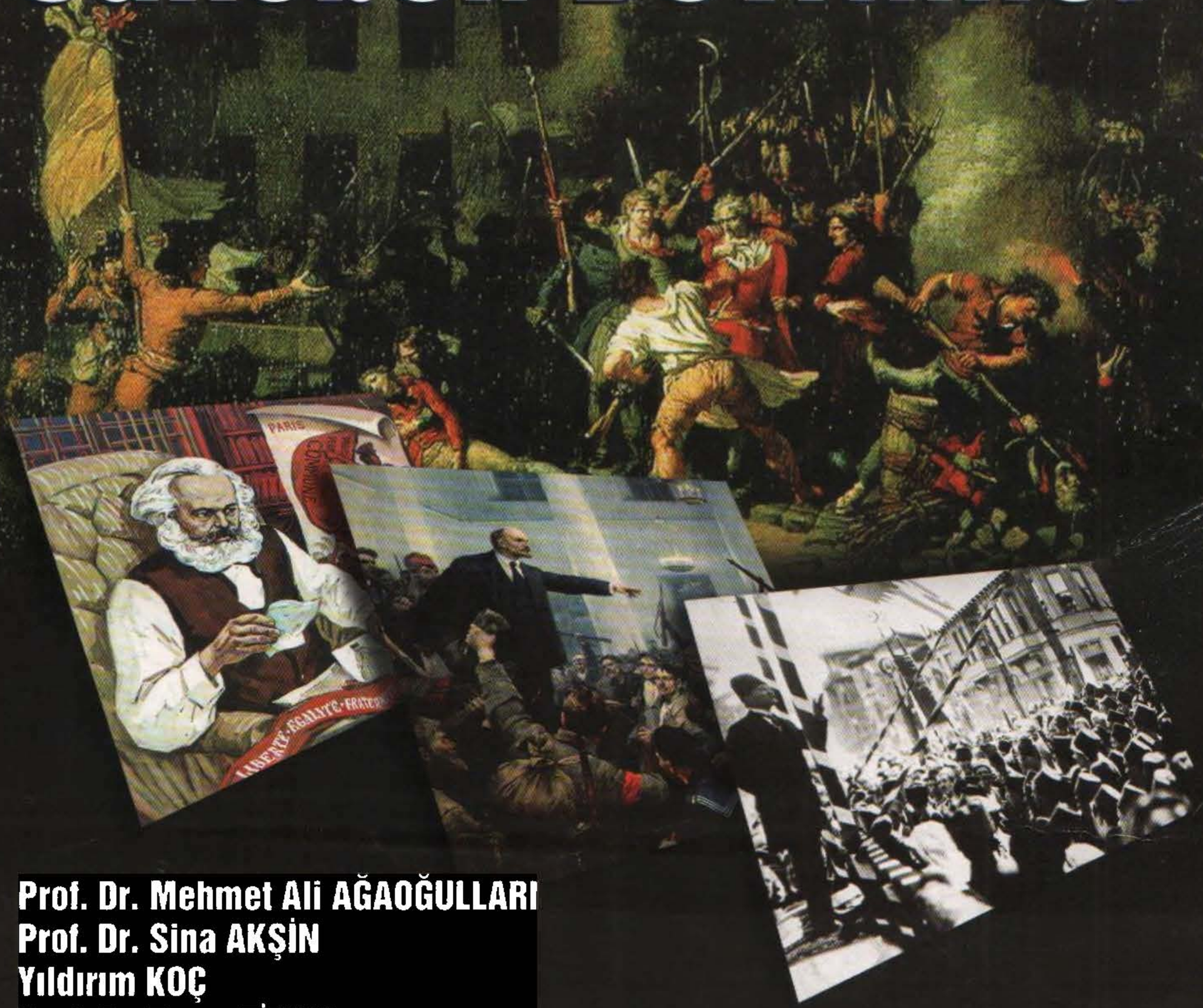
Yıl: 17

TEMMUZ 2011 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

6 TL (KDV Dahil)

Fransız İhtilâli, Sovyet Devrimi ve Kemalist Devrim

Jakobenizm ve Jakoben Devrimler

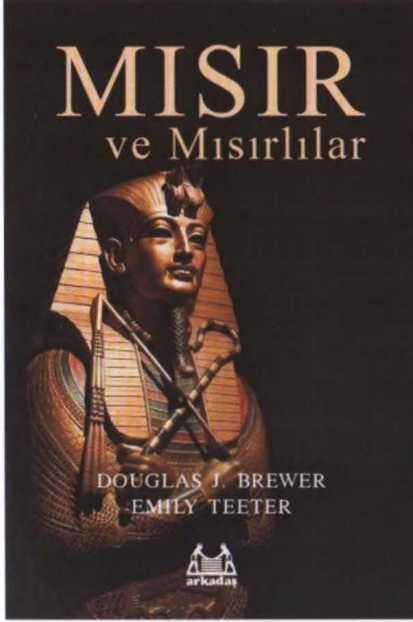
Prof. Dr. Mehmet Ali AĞAOĞULLARI
Prof. Dr. Sina AKŞİN
Yıldırım KOÇ
Prof. Dr. Taner TİMUR

Ahmet SAY: Tarih öncesi çağlarda müzik

Erkan İLDİZ: Prof. Dr. Sevil Gülçur ile söyleşi/ Bir arkeolojik kazı nasıl organize edilir?

Tuba UYMAZ: Antik Yunan'ın evren anlayışı

Tarihin En Eski ve En Gizemli Uygarlığı Yeniden Canlanıyor

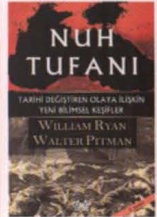
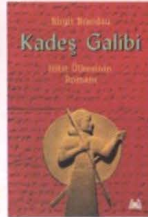
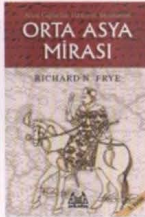
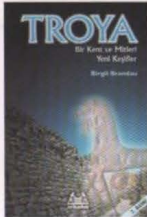
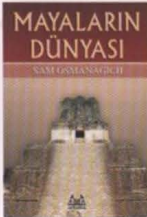
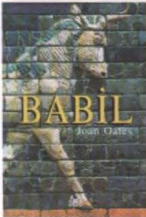
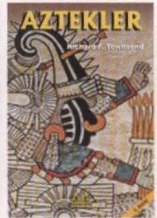
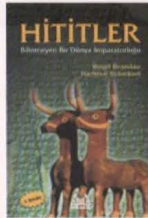
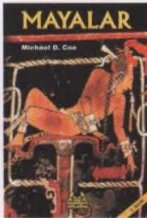
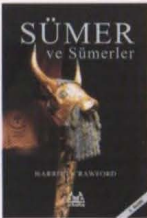
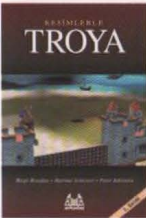
Mısır ve Mısırlılar kitabı, tarihin bu en zengin ve en karmaşık erken dönem toplumuna kapsamlı bir giriş sunmaktadır.

Yabancı kaynaklara göre son yıllarda bu konuda hazırlanmış en başarılı çalışmalardan biridir.

En üst düzey siyasetten Mısırlıların günlük kaygılarına kadar geniş bir alanı kapsayan kitap din, dil, sanat, mimari, kentler ve mumyalama gibi Mısır kültürünün ve toplumunun tüm yönlerini araştırmaktadır.

Arkeolojik kaynakları ve yazılı metinleri bir araya getirerek hazırlanmıştır.

Arkadaş'tan Diğer Popüler Arkeoloji Kitapları

Zincire vurulamayan enerji

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KÖRKY

Genel Yayın Yönetmeni: Gani BAYER

Yazı İşleri Müdürü: Emrah MARAŞO

Yazı İşleri: Canan DOĞAN
İlyas KARATEPE

Düzeni: İlyas KARATEPE

Görsel Yönetim: Fatma ÖZBEK
Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Adila Altınat, Dr. Bora Altınat,
Prof. Dr. M. Küçük Boşnak, Dr. Necmi Dayıoğlu,
Prof. Dr. Erhan Eng, Erbil Gözükürmüç,
Erhan İltiz, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Zafar Kars, Doç. Dr. Çeçenay
Kavaklıoğlu, Prof. Dr. Semih Körkü, Dr. Arda
Odaşoğlu, Feyziye Özbek, Sarper Özhan,
Ömer Özbek, Dr. Hakan Seçkin, Prof. Dr.
Kadir Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yenlen

Yönetim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çikması
No:7/2 34420 Beşiktaş/İST
Tel: (0212) 252 97 99
Faks: (0212) 292 35 06

e-posta: bilimveutopya@gmail.com
İnternet adresi: www.bilimveutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBEK
Konur 2 Sok. Kızılay - Ankara
Tel: (0312) 418 52 64

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyükc Çarşı İş. Hanı Kat:1 No:650 İskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İzmir Temsilcisi: Nurgül GÖRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
filiz@bilimveutopya.com.tr

Anıyana Temsilcisi: Eylem DEMİREL
BORAL
Frankfurt 39. 60327 Frankfurt
Tel: +4969-73676773 Faks: +4969-7500680

Belçika Temsilcisi: Ulaş SARITAŞ
Tel: +0484 130 819
ulas.saritas@gmail.com

Cin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKKE Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 875451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 46565654

İngiltere Temsilcisi: Murel METİN
Tel: +44 7939051822

İsviçre Temsilcisi: Gölay SINACI
Tel: +41 327245654 +41 763023651

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
zeynep-gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 35,00 TL.
Yıllık: 70,00 YTL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedeli için, S.S. Ütopya
Kooperatifi İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0776251

İsviçre Hesap Numarası:
Gölay SINACI
Banque Comptable Neuchâtelaise comite
Hesap No: 1003 00 733
gölay@sinaci.com
gölay_sinaci@hotmail.com

Yurtiçi Satış Fiyatı:
Avrupa: 4,5 Euro

Organizatör: Ulusal Haber Mz. Prod. Ort.
San. Tic. A.Ş.
Basıncı: Yür. Analiz Basım
2. Muhtıncılar Sitesi 3 No: 22
Topkapı - Fatih / İstanbul
Dağıtım: Menekşe İbrahim AŞ
İSNN 1301-6717

Aylık Yaygın Süresi Yayın

Zincirdeki enerji de diyebilirdik. Her zulmün, baskının ve zorbalığın eninde sonunda bir dirençle karşılaşacağını okuyoruz devrimlerin tarihinden. Kastımız, fizik ötesi bir güç tarafından önceden belirlenmiş bir yazgının yaşanması değil, tarih de bu yazgıdan ibaret değil zaten. Eğer öyle olsaydı devrimleri bir kenara koymak ve evrimci bir şekilde "günü beklemek" yeterli olurdu. Kasettiğimiz, yaşamın halkları, ulusları ve emekçi sınıfları getirdiği eşikte, o eşişe yaklaştıkça nelerin yapıldığı ve eşişin aşılmasının nasıl sağlanacağıdır.

Enerjinin açığa çıkması

İnsanlık doğanın zorunluluğuyla başa çıkarken bir takım araçlar yarattı, icatlar yaptı. Bu araçlar kuşkusuz toplumun gelişkinlik düzeyine uygundu, verili tarihsel dönemlerde üretildi.

İnsanlığın ağırlıklı bir bölümü, zengin ve baskıcı bir azınlığa karşı çürümeye yüz tutan üretim ilişkilerini yıkmak ve üretici güçlerin (en büyük üretici güç insandır) önünü açmak için, toplumsal mücadelenin enerjisini açığa vuracak araçları tarihin gündemine soktu.

Jakobenizm

200 yılı aşkın bir süredir Jakobenizm diye adlandırdığımız evrimci akım, işte o aracın toplumsal pratiğin ateşi içinden çıkmasıdır. İddiamız odur ki Jakobenizm, yalnızca Fransız İhtilali'nin doruklarını ifade etmenin ötesine geçen, 1789'dan itibaren tarihin zorlu dönemlerinde ezilen ve aşağılananların biricik enerji kaynağı olan ve eşitlik, özgürlük, kardeşliği bir öylem olmaksızın çıkartan kolektif iradenin adıdır. O irade tarihte kalmamıştır, ülkemizin içinden geçtiği zorlu dönemde yine dersler çıkar-mamız ve sarılmamız gereken bir mirastır. Bu nedenle her zaman feodallerin, gericilerin, büyük burjuvazinin ve neoliberallerin dilinde bir küfür olarak savrulmuş, en azılı devrim ve va-

tan düşmanlarının nefret ettiği bir kavram, bir akım olmuştur.

Bu sayımızda ilk olarak Prof. Dr. Mehmet Ali Ağaoğulları'nın etrafı bir makalesini bulacaksınız. Hocamız makalesini ilk bölümde meydana getirdi. İlk bölümde Jakobenleri, doğuşunu, gelişimini, iç mücadelelerini, iktidara gelişlerini, uygulamalarını ve iktidardan indiril-işlerini; ikinci bölümde Jakobenizmin ne olduğunu ve ne olmadığını, Jakobenlerin pratiğinde nesnellik ve öznellik arasındaki ilişkiyi yazdı. Prof. Dr. Taner Timur Jakobenizm, Kemalizm ve sivil toplumculuk arasındaki ilişkiye, meselenin tarihsel boyutlarıyla karşılaştırmalı olarak değindi. Prof. Dr. Sina Akşin'le Türk tarihi, devrim geleneğimiz ve Jakobenizm ilişkisi hakkında geniş ve güncel bir röportaj yaptık. Sayın Yıldırım Koç, Jakobenlik, Marksizm, Bolşeviklik ve Rus Devrimi'nde Jakoben tavrının ve modelin rolünü irdeleyen makalesiyle dosyamıza katkı yaptı. Değerli hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Ahmet Say

Ülkemizin çok değerli toplumcu aydınlarından, müzik eleştirmeniyazar Sayın Ahmet Say, müziğin tarihsel gelişimini sosyoekonomik temelleriyle, tarihsel bir gözle kaleme alacak. Sözünü ettiğimiz yazı dizisi Bilim ve Ütopya sayfalarında bu sayıdan itibaren başlayıyor. Kaçırmanızı öneririz.

Dergimizi oluşturan ve her ay yayınlanan düzenli sayılardaki yazıları da ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz. Antik Yunan'daki evren anlayışından suyun döngüsüne, Yahudi bilimi ve felsefesinden eskimeyen kitaplara, bir arkeolojik kazının nasıl yapıldığından Avrupa'da etkili olan son salgınlara, Yunus Emre'den bilim ve teknolojiye son gelişmelere, bulmacadan Çetin Ceviz köşemize ve Kitapkurdu'na kadar dolu dolu bir sayı hazırladık.

Kararlılık dolu günler dileriz...

BİLİM VE ÜTOPYA

ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU

atakenhatipoğlu@gmail.com (0 555) 475 62 45

Aydın Kocatepe Üniversitesi

Merve BEŞKARDEŞLER

m_beskardesler@hotmail.com (0 506) 979 98 13

Akdeniz Üniversitesi

Dr. Hakan ERENGİN

erengin@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15

Anadolu Üniversitesi

Deniz EREN ERİŞEN

denierer@gmail.com (0 555) 414 52 02

Ankara Üniversitesi

Yarenkür ALKAN

alkanyaren@gmail.com (0 537) 587 53 77

Beykent Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK

ibrahimok@beykent.edu.tr (0 532) 234 34 49

Boğaziçi Üniversitesi

Cenk OZDAĞ

oerzdagh@yahoo.co.uk (0 534) 851 11 87

Cumhuriyet Üniversitesi

Hakan SERTAN

hakanserdan@hotmail.com (0 532) 335 76 96

Çukurova Üniversitesi

Bora YAĞRI

byagri@gmail.com (0 535) 942 45 25

Dokuz Eylül Üniversitesi

Serdar YURTÇİÇEK

serdaryurtcicek@hotmail.com (0 505) 298 90 70

Ege Üniversitesi

Oytun Özcan KORKMAZ

oytunoymaz@hotmail.com (0 53 6) 3 4 6 59 50

ESKİŞEHİR Osmangazi Üniversitesi

Ömer ESEN

elsanabdo91@hotmail.com (0 554) 715 27 10

Gazi Üniversitesi

Nesimi Yiğit ERİYLMAZ

yigitlazz@hotmail.com (0 535) 311 81 05

Gaziantep Üniversitesi

Mehmet BALABAN

balliz7b@hotmail.com (0 538) 889 45 89

Hacettepe Üniversitesi

Orçun GÖKTÜRK

robinhorcun@hotmail.com (0 554) 470 07 08

Haliç Üniversitesi

Şahin KARABIYIK

sahinkarabiyik@hotmail.com (0 535) 215 77 26

İstanbul Üniversitesi

Kardelen YILAN

kardelen_yilan@hotmail.com (0 536) 875 98 00

İstanbul Teknik Üniversitesi

Muzaffer ENSER

muzaffer_enser@hotmail.com (0 533) 654 18 70

Işık Üniversitesi

Güneş ÖZTÜRK

gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70

İzmir Yükek Teknoloji Enstitüsü

Ercan ÖZKAN

ecoes17@hotmail.com (0 505) 289 64 30

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Mustafa AKDIŞ

makdis85@gmail.com (0 508) 880 67 77

Kırıkkale Üniversitesi

Gürkan GENÇ

gurkangenc3@hotmail.com (0 544) 577 24 19

Kocaeli Üniversitesi

Cem SAHUTOĞLU

cemsahutoglu@hotmail.com (0 542) 806 10 70

Koç Üniversitesi

Atıl AKINCI

bakinci@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60

Marmara Üniversitesi

Melis YALÇIN

melisyalcin89@hotmail.com (0 531) 370 47 77

Özgürlüğün, Cumhuriyetin ve Demokrasinin Militanları Olarak Jakobenler

- Çivi yazısı 4
- Forum 4
- Prof. Dr. Mehmet Ali AĞAOĞULLARI
Jakobenler ve Jakobenizm 6
- Prof. Dr. Taner TİMUR
Sivil toplum, Jakobenler ve Devrim 27
- Prof. Dr. Sina AKŞİN/Röportaj: Emrah MARAŞO
"Jakobenlikten, Devrimcilikten Başka Bir Çare Yok" 33
- Yıldırım KOÇ
1789 Fransız Devrimi ve 1917 Ekim Devrimi Üzerine Notlar
Jakobenlik-Bolşeviklik 45
- Ahmet SAY
Tarih Öncesi Çağlarda Müzik 60
- Dilime Göre/Kemal KIRAR 65
- Arkeo/Söyleşi/ Erkan İLDİZ 66

Kültürün Sanatla Dışavurumu Olarak Müzik

■	Parantez/Prof. Dr. Remzi DEMİR	72
■	Doğa Tarihinden Notlar/Prof. Dr. Nurdan İNAN	74
■	Eskimeyen Kitaplar/Prof. Dr. Remzi DEMİR	80
■	Bilim ve Teknoloji Güncesi	81
■	Bilimin Felsefesi ve Tarihi /Tuba UYMAZ	84
■	Sağlıkta Ulusal Gündem/Dr. Fehmi Katırcıoğlu, Uygur ER	88
■	Kitap Kurdu/İlyas KARATEPE	91
■	Çetin Ceviz Problemleri/Dr. Necmi DAYDAY	95
■	Bulmaca/Semra LARÇIN	96

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Çağrı ÖZSEMA
acagnozsema@gmail.com (0 505) 749 41 36

Mersin Üniversitesi

Melike GÜNDÜĞÜ
melosun@hotmail.com (0 537) 729 67 46

Muğla Üniversitesi

Gözen SORUĞUÇ
gozen_sorguc@hotmail.com (0 554) 370 84 19

Niğde Üniversitesi

Süleyman AÇIKGOZ
suleymanacikgoz51@hotmail.com
(0 505) 656 62 35

ODÜ

Onurcan ÜLKER

onurcanulker@gmail.com (0 505) 965 23 31

Pamukkale Üniversitesi

Gökhan GÖÇMEN

gokmengokhan@hotmail.com (0 505) 871 65 48

Sabancı Üniversitesi

Övünç UZUN
ovuncuzun@su.sabanci.univ.edu
(0 505) 333 63 66

Sakarya Üniversitesi

Ahmet ÖZDEMİR

ahmetozdemir54@gmail.com (0 530) 347 01 05

Selçuk Üniversitesi

Hasan GÜNER

hasanguner@mail@gmail.com (0 537) 272 36 17

Süleyman Demirel Üniversitesi

Serhat CİĞLA

serhat.1@hotmail.com (0 506) 952 39 81

Trakya Üniversitesi

İbrahim ÇERÇİ

cerc106@yahoo.com (0 543) 811 21 77

Uludağ Üniversitesi

Veli ÇOLAK

velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98

Yeditepe Üniversitesi

Talat YÖRÜK

talatyoruk@hotmail.com (0 535) 841 97 37

Yıldız Teknik Üniversitesi

Utku YILMAZ

utkuboloz85@gmail.com (0 538) 895 17 92

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

ABD

Philadelphia Üniversitesi

Tolga KARAYAYLA

E-posta: tlgktyy@yahoo.com

Almanya (Güney Bölgesi)

Ulm Teknik Yüksek Okulu

Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)

Almanya (Kuzey Bölgesi)

Münster Üniversitesi

Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)

Çin Halk Cumhuriyeti

Guangdong Congliang Üniversitesi

Alican GÖKDENİZ

alican@bilmuokopya.com.tr

İngiltere

Queen Mary, University of London

Halice BALLIKAYA

ballikaya15@hotmail.com

Polonya

Varşova Üniversitesi

Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl

Rusya Federasyonu

Saint Petersburg Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO

sotnik37@mail.ru

Suriye

Şam Üniversitesi

Cenan Falma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Din yerine felsefe

Saf bilgiye dayanan felsefe, bireyi kendi özünden koparmaz, dolayısıyla bireyde kişilik dağılımı yaratmaz. Kişilik dağılımı ahlaksızlığa yol açar, bu da sağlıklı bir yaşamın tüm yollarını kapatır. Felsefe bireye aklını kullanmasını öğretir, bireyin düşünce yetisini zenginleştirir. Öğrencinin toplu kuralları ezberlemesine gereksinimi yoktur, ama kuralların ne işe yaradığını bilmeye gereksinimi vardır. Saf bilgi propaganda içermez ve beyin yıkamaz.

Pedagoji eğitim bilimidir, genel olarak insanlar arası ve özel olarak da çocuk ile erginler arası ilişki bilimidir. Pedagoji insanı temel yapısı itibarıyla şekillendiren, yaşamını biçimlendirmede kılavuz olan bir bilgi yöntemidir, bir bilgilendirme bilimidir. Postmodern çağda pedagojinin amacı insanı mümkün olduğunca tarafsız bilgilendirmektir. Pedagoji, insanın içinde yaşadığı sosyolojik koşulları incelerken, psikoloji, felsefe ve diğer bilimlerden de yararlanır. Çocuk eğitiminde aile içinden başlayarak ilköğretim Okullarında öğrenciöğretmen ilişkisinin temelini oluşturur. Batı ülkelerinde okul öncesi ve okul dönemi süresi için onlarca pedagoji çeşitleri son 60-70 yıl içerisinde geliştirilip uygulanmıştır. Kilisenin katı dinsel eğitiminden başlayıp demokratik hukuk devleti pedagojisi, antiotoriter pedagoji, anti-pedagoji, serbest-pedagoji, alternatif-pedagoji, özgür-pedagoji, hümanist Hristiyan-pedagoji, liberterpedagoji ve daha birçoklarına kadar tüm pedagoji türleri ince detaylarına kadar incelenmiş ve gündelik hayata uygulanmıştır. Ebeveynler, öğretmenler, pedagoglar, uzmanlar ve kurumlar çeşitli denemeler, inceleme ve araştırmalar sonucu en sağlıklı eğitim türüne doğru tartışarak ilerlemişlerdir. Bu gelişmenin olumlu ve olumsuz yanlarını tartışmak ayrı bir konudur.

Türkiye'de pedagoji nedir, ne değildir sorusunu yanıtlamadan önce, derin bir nefes almak gerekiyor ve sonra, evet, sonra söyleyebileceğimiz sadece tek şey var: Türkiye'de pedagoji yok! Kendimizi aldatmayalım. Bunu kabul etmemiz gerekiyor. Ülkemizde pedagoji değil, terbiye vardır. Denilecektir ki, terbiye eğitim ve pedagojinin Osmanlıcasıdır. Doğru ama biz burada sözcüklerle oynamıyoruz, içerik ve işleyişlerini inceleyip analiz ediyoruz. Ve diyoruz ki, terbiye din kökenli olup çocuğun erginin egemenliği önünde diz çökmesi ve erginin arzu ve taleplerini yerine getiren davranış biçimidir.

Terbiye işleyiş biçimiyle pedagojinin tam karşıtıdır.

Saf bilgi

Her öğretmen sadece bilgi vermekle yükümlü olmalıdır. Örnek; gelişmekte olan çocuğun her şey hakkında bağımsızca bilgilendirilmesi, çocuğun özbilincini sağlayarak kendi kararını kendi verme gücünü geliştirir. Bağımsız bilgi nötr bilgidir, öğrenciyi bir dine ya da bir ideolojiye yönlendirmez, hile ve kurnazlıklarla, dalaverelerle belirli bir yöne kaydırmaz. Konuyu yadsımaksızın ve kabullenmeksizin, sadece

Din tek yanlıdır, felsefe tarafsızdır, felsefe düşündürür, din ise din hakkında tek yönlü bilgi verir.

Felsefe bireye aklını kullanmasını öğretir. bireyin düşünce yetisini zenginleştirir.

konu hakkında bilgilendirmek, örneğin dinlerin varlığından ve genel ilkelerinden söz etmek, saf bilgidir. Ama bir dini doğru diğer bir dini yanlış olarak lanse etmek hem tek yanlıdır hem de çocuğun gelişmekte olan iradesini zedeler. Nasıl bir matematik öğretmeni bir matematik problemi hakkında nötr bilgi vermek zorundaysa tüm bölümlerde de nötr bilgi zorunludur. Ancak bana öyle geliyor ki artık matematik öğretmenleri bile matematiğe dini karıştırmadan edemiyorlar.

Din dersi tek yönlüdür, çocuğu sadece belli bir yöne çeker, bütün bir çocuk ruhunu bir noktaya indirger, bununla çocuğun düşün dünyasını yoksullaştırır, ruhsal algılama ufkunu daraltır.

Din dersinin amacı çocuğu dindar yapmaktır. Bununla öğrenciyi saf bilgiden uzaklaştırır, bilgilenden soğutur ve giderek bilgisizleştirir. Türkiye'de din dersi din dersi bile değil, Reel İslam dersi. Neden Türkiye hâlâ bir bilgisizler toplumu olmaktan kurtulamıyor, hatta her geçen gün daha da bilgisizleşiyor? Reel İslam'ın girmediği en ufak bir topluluk, bir grupçuk kaldı mı Türkiye'de?

Saf bilgiye dayanan felsefe, bireyi kendi özünden koparmaz, dolayısıyla bireyde kişilik dağıtımını yaratmaz. Kişilik dağılımı ahlaksızlığa yol açar, bu da sağlıklı bir yaşamın tüm yollarını kapatır.

Felsefe bireye aklını kullanmasını öğretir, bireyin düşünce yetisini zenginleştirir. Öğrencinin toplu kuralları ezberlemesine gereksinimi yoktur, ama kuralların ne işe yaradığını bilmeye gereksinimi vardır. Saf bilgi propaganda içermez ve beyin yıkamaz.

Öneri

Acil ve köklü bir değişim gerekiyor, bunun için de bir yerden başlamak gerekiyor. Bu yer okuldur, İlköğretim Okuludur.

Bence din dersi kaldırılmalı, yerine felsefe dersi sunulmalıdır. Ve tüm öğretmenler pedagoji, psikoloji, felsefe dersleri almalı, bu konuda uzmanlar tarafından taslak hazırlanmalıdır. Ancak bu taslak politikacılardan değil, tarafsız bilikçilerden oluşturulmalıdır.

Din tek yanlıdır, felsefe tarafsızdır ve her bir tarafı dikkate alır, din inandırır, felsefe düşündürür, din ise din hakkında tek yönlü bilgi verir, felsefe hem dinler hakkında hem dinsizlik hakkında bilgilendirir. Felsefe tüm bilimlerin kökeni ve temelidir. Felsefe her şeyi kapsadığı için, dinleri ve dinsel sorunları da içermektedir. Felsefe yaşamı yaşamaya değer kılar, yaşamın asıl kılavuzudur, çünkü insan düşündürür, açıklası: İnsan düşünmeye mahkumdur. Düşünmek ve düşündür-

mek felsefenin esas görevidir. Felsefe sorar, din susturur.

Felsefe bütün dinleri kapsar, bununla da yetmez, dinsizliği, ateizmi, ezoterizmi, deizmi, bilinebilirliği, şüphecililiği, Zerdüşçülüğü ve diğerlerini. Ve felsefe 'şu doğru şu yanlış' demez, sadece bilgilendirir, bağımsız bilgi verir ki, doğru kararı birey kendisi verebilsin. Felsefe tüm bunları kapsadığı için din dersi tamamen anlamsızdır.

Birey doldurulması gereken boş bir bidon olarak dünyaya gelmez, tam tersine, özerk Benenerjileri içeren örgütlü bir bünyeye sahiptir, bu bünye tüm faaliyetlerin kökenidir. ÖnBen denilebilen bu enerjiler din tarafından sadece bir noktaya indirildiği için birey kendisinden yabancılaştırılıp (saf) bilgiden yoksun bırakılmaktadır. Felsefe bireyin Benenerjisini baştan itibaren kabullenip saygıyla karşıladığı için, onun özerkliğini engellemez, dolayısıyla birey yardımlaşmayı, dayanışmayı, birlikteliği bilinçli bir şekilde öğrenir. İnsanı insan yapan budur.

Felsefe yol gösterir ama bireyin hangi yolu seçeceğine karar vermez, bu kararı bireyin kendisine bırakır. Bireyi özgürce karar vermeye davet eder. Birey ve toplum bilinci sunan felsefe mutluluğun yollarını araştırır, tek yola saplanmaz. Felsefe inancı ve dini yok saymaz, ancak inancın ve dinin birçok olasılık arasında sadece birer olasılık olduklarını öğretir. Ve felsefe bireyi Kendi olmaya davet eder.

Din dersinin amacı çocuğu dindar yapmaktır. Bununla öğrenciyi saf bilgiden uzaklaştırır, bilgilenden soğutur ve giderek bilgisizleştirir. Türkiye'de din dersi din dersi bile değil, Reel İslam dersi.

Jakobenler ve Jakobenizm

Jakobenizm eylemle ilişkilidir, yani çeşitli devrimci eylemleri önceden ya da sonradan doğrulamaya yönelik bir ideolojidir. Ancak bu durum, onların hiçbir kuramsal çerçeveye sahip olmadıkları anlamına gelmez. Çünkü Jakobenler, Aydınlanma'nın çocuklarıdır ve özellikle de Rousseau'dan esinlenirler, düşüncelerini Rousseau'nun kuramı içine yerleştirmeye özen gösterirler.

Tarihçi Gueniffey'in deyişiyle, Jakobenler Kulübü, "ne bir parti, ne bir hizip oldu; meşruluğu ele geçirmeye çalışan partilerin ve hiziplerin çatıştığı bir mekândı... Jakobenizm, devrimci siyasal satranç taşlarından biri değildir; 1794'e kadar Devrim'in kaderinin oynandığı satranç tahtasının ta kendisidir."

Fransız Devrimi'nin ilk beş yılına damgasını vuran Jakobenler, bir kulüp içinde toplanmış insanların oluşturduğu siyasal bir harekettir. Doğayısıyla bir söylemler ve eylemler dizgesi içinde bulunmuş olan Jakoben topluluk, Devrim sürecinin her evresinde önemli bir rol oynamış, hatta bu süreci büyük ölçüde belirlemiştir. Tarihçi Gueniffey'in deyişiyle, Jakobenler Kulübü, "ne bir parti, ne bir hizip oldu; meşruluğu ele geçirmeye çalışan partilerin ve hiziplerin çatıştığı bir mekândı... Jakobenizm, devrimci siyasal satranç taşlarından biri değildir; 1794'e kadar Devrim'in kaderinin oynandığı satranç tahtasının ta kendisidir." Demek ki bu topluluk, kısa süren ömrü boyunca türdeş (homojen) bir nitelik göstermemiştir. Daha açıkçası kulüp, kendi içinde çatışmalar yaşamış ve farklı dönemlerden geçip farklı yapılanmalara sahne olmuş ve farklı, hatta karşıt politikalara imza atmıştır.

Jakobenlerin Devrim sırasındaki bir "tarihsel-siyasal deney" olmalarına karşın, bu hareketin özellikle son döneminin değerlendirilmesinden yola çıkılarak, Jakobenizm adı altında tarihsel boyutu aşan bir öğreti ya da bir ideoloji de oluş-

Maximilien Robespierre

turulmuştur. Bu ideolojinin içi doldurulurken ise birbirinin tam zıttı olan iki yaklaşım sergilenmiştir. Jakobenlere olumlu yaklaşımlara göre Jakobenizm, demokratik ve cumhuriyetçi ilkelere bağlı toplumcu, hatta sosyalizmi öncelleyen bir felsefe; bilime, akla ve laikliğe dayalı bir eğitim atılımıyla özgür düşünen bir ulus yaratma projesi; bu amaçla da burjuvazi ile halk kitlelerinin işbirliğine dayanan güçlü bir iktidar anlayışıdır. Jakobenleri mahkûm edenlere göre ise Jakobenizm, bireyi ezen bir "makine", hatta gelecekteki totaliter sistemlerin ilk kalıbı, ilk örneği;

Maximilien Robespierre

Fransa'nın küçük bir kenti olan Arras'ta, hukukçu bir burjuva ailesinin en büyük çocuğu olarak 1758'de doğar. Lise öğrenimini Paris'te Camille Desmoulins ile birlikte LouisleGrand'da yapar, ardından Paris Hukuk Fakültesi'ni bitirip avukat olur. Etats G n raux'ya Arras tiers tat temsilcisi olarak seçilir ve meclisin ilk günlerinde Jakobenler Kulübü'ne girer. Devrim'in üçüncü meclisi olan Konvansiyon'da da Paris milletvekili olarak bulunur. Gen li inde JeanJacques Rousseau'yu ziyaret edip kendisiyle g r       bilinen Robespierre, Nisan 1789'da Rousseau hakkında    satırları kaleme alır: "Ey tanrısal insan! Bana kendini tanımayı   rettin; henüz gençken, [insanlık] do amın saygınlığını kavramamı ve toplumsal düzenin büyük ilkeleri üzerinde d   nmemi sa ladı n." Kendisi hakkında Mirabeau'nun "bu adam çok yükselecek, çünkü söylediği her   ye inanıyor" dediği Robespierre, ilk meclisteki ilkesel tutumu nedeniyle halk tarafından incorruptible (yozla maz, bozulmaz, satın alınmaz) lakabıyla ta landırılır. Konvansiyon döneminde, Kamu Esenlik Komitesi'ne seçilip kurulan devrimci yönetimin "lideri" konumuna gelir ve bir    de yine ilkeleri nedeniyle "eski silah arkadaşlarıyla" ters düşmekten kaçınmaz. Bunun sonucu olarak da, 9 Thermidor darbesinin ardından 28 Temmuz 1794'te Paris'te giyotinle idam edilir.

halk adına halk üzerinde kurulan bir diktatörlük; belli bir inanç dzgesinden kaynaklanan bir devlet terörü; dinsizli i ya da en azından baskıcı bir laikli i savunan küçük burjuvazinin diğer sınıflar üzerindeki mutlak iktidarıdır.

Bu makalede, ilk önce Jakoben hareketin Devrim içindeki yeri ve rolü, kulüp bağlamı temel alınarak ve tarihsel süreç izlenerek ortaya konmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise, Jakobenizmin ne olup olmadığı, ona yakı tırılan olumlu ya da olumsuz nitelikler g  z   n nde bulundu ulup belli kavram setleri kullanılarak ve tabii ki Jakobenlerin ( zellikle de Robespierre ile   ze le tirilen son dönem Jakobenlerinin) eylemlerine ve söylemlerine göndermede bulunulacak araştırılacaktır.

I- Tarih içinde Jakobenler

Jakobenlerin tarihini kulübün yaşadığı hem içsel hem (iktidara göre konumlanı ı bakımından) dışsal gelişmeler dikkate alınarak 3 döneme ayırmak mümkündür.

1- Birinci kuşak Jakobenler (Mayıs 1789 - Temmuz 1791)

 tats G n raux (Tabakalar Genel Meclisi) toplantısı için Versailles'a gelen Bretagne bölgesinin tiers- tat (   nc  tabaka) temsilcilerinden Le Chapelier, Lanjuinais ve Glezen'in girişimiyle 30 Nisan 1789'da Club Breton (Br ton Kulübü) kurulur. Ekim ayında kralın ve artık Ulusal Kurucu Meclis adını almış olan meclisin Paris'e taşınmak zorunda kalı ının ardından, kulüp de Paris'te Dominiken tarikatının Jakoben adıyla anılan manastırına yerleşir ve Soci t  des Amis de la Constitution (Anayasa Dostları Derneği) adı altında örgütlenmeye giri ir. Dernek  yeleri, siyasal rakiplerinin kendilerine alaycı bir dille yakı tırdıkları Jacobin (Jakoben) adlandırmasını zamanla benimserler ve 22 Eylül 1792'de kulübün adı bir kez daha de i tirildi inde bu s zc  de resmili  kazandırılır: Soci t  des Jacobins, Amis de la Libert  et de l' galit  ( zg rl k ve Eşitlik Dostları, Jakobenler Derneği).

İngiliz kulüplerinden esinlenerek oluşturulan Jakobenler Kulübü, ilk gününden ba layarak hızlı bir gelişme gösterir: 200'den fazla vekil  ye olur, ardından vekil olmayanların da kabul edilmesiyle birlikte  ye sayısı 1789'un sonunda 1000'e ulaşır. Ayrıca kulüp, taşradaki halk dernekleriyle de ilişkiye girip  ubeler oluşturur; bunların sayısı 1790 sonunda 150 civarındadır.  lke çapında örgütlenip  ye sayısında ciddi bir artış yaşamasına karşın, kulüp, bu ilk döneminde elitist   zelli ini korumaya  zen gösterir: Aitad çok yüksektir ve üyelikle başvuran kişinin 6  ye tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Kulübün yönetimi  yeleri seçimle belirlenen komiteler tarafından yerine getirilir; bunlardan biri olan Haberleşme Komitesi, kaleme aldığı genelgeler ve talimatlar aracılığıyla taşradaki  ubelere merkezin siyasal eğilimini ve kararlarını aktardı ından gidecek ön plana çıkar. Oturumları yöneten kulüp başkanı ise, yine üyelerin oylarıyla iki haftada bir de i tirilir.

Siyaset sahnesinde, eski rejimi olabildiğince sürdürmek isteyen krallarcılar ile İngiliz sistemine öykünen monar stilerin karşısında yer alan yurtseverler grubundan milletvekillerini ve meclis dışından Condorcet ya da Brissot gibi önemli şahsiyetleri bünyesinde toplayan kulübün amacı, tüzüklerinde hareketle söyle tanımlanabilir: Mecliste karara ba lanması gereken sorunları önceden tartışmak, Anayasa'nın oluşturulması ve güçlendirilmesi.

İngiliz kulüplerinden esinlenerek oluşturulan Jakobenler Kulübü, ilk gününden ba layarak hızlı bir gelişme gösterir: 200'den fazla vekil  ye olur, ardından vekil olmayanların da kabul edilmesiyle birlikte  ye sayısı 1789'un sonunda 1000'e ulaşır.

İktidarın ipleri tümüyle ilimlilerin eline geçip radikal devrimci gruplar ile gazetelere karşı baskı uygulanmaya başlanır. İşte bu olumsuz koşullar altında, bir avuç Jakoben, bir bakıma "küllerinden yeniden doğmak" amacıyla yoğun bir uğraş içine girer.

İlmiye yönünde çalışmak, ülke düzeyindeki halk dernekleriyle işbirliği içine girmek ve halkı aydınlatıp yönlendirmek. Dolayısıyla kulüp, Paris'teki konumuyla bir "aydınlanma merkezi" durumundadır; ayrıca Kurucu Meclis'in bir yan organı gibi işleyen bir tür baskı grubu özelliği gösterir.

Jakobenlerde toplanmış bulunan yurtseverler, kralcılara ve monarşistlere karşı bir birlik oluşturunurlarsa da, kendi içlerinde farklı siyasal eğilimler taşıyan üç gruba ayrılmışlardır. Sağda D'aigui-lon, Noailles, De Broglie gibi giderek güçsüzleşecek liberal soylular; solda Robespierre, Pétion, Brissot gibi isimlerin öne çıktığı radikal devrimciler; merkezde ise ilk önce Mirabeau'nun, etkisinin kırılmasının ardından da Barnave, Dupart ve Lameth'in önderliğindeki ilimliler bulunmaktadır. Jakobenler, Ancien Régime'i yıkmak amacıyla olabildiğince bir blok halinde hareket ederek, meclisten feodal rejimin kaldırılması, "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin ilan edilmesi, iç ve dış ticaretin özgürleştirilmesi, Kilise mülklerinin kamulaştırılıp "Ruhbanın Sivil Yapılanması'nın benimsenmesi gibi devrimci kararların çıkarılmasında önemli bir rol oynarlar. Ayrıca, karşıdevrimci bir görünüm kazanmaya başlayan aristokratik hareketle mücadelelerini yoğunlaştırılır ve Ocak 1791'de Société des Amis de la Constitution Monarchique'in (Monarşik

Anayasa Dostları Derneği) Paris belediyesi tarafından kapatılmasını sağlarlar

Fakat bu birlik görüntüsüne karşın, sol grup ile merkez grup arasındaki görüş ayrılığı su üstüne çıkmaya başlar ve giderek uzlaşmaz bir noktaya varır. Mirabeau'yu entrikacılıkla suçlayıp yalnızlaştırmayı başaran ve triumvirat olarak adlandırılan merkezdeki Barnave, Dupont ve Lameth üçlüsü, Sieyès, La Fayette gibi önemli isimlerin de desteğiyle kulüpte çoğunluğu yönlendirmekte ve meclisi de büyük ölçüde kontrol etmektedirler. Güçlerini, meclise, servet kıtasına dayandırılmış "aktif yurttaş-pasif yurttaş ayrımını" içeren anayasal düzenlemeyi kabul ettirerek gösterirler. Böylece (sadece erkeklerden oluşan) yurttaşların %40'ı pasif yurttaş statüsüne sokularak seçme ve seçilme haklarından yoksun bırakılır. Bu yasaya koşturarak, pasif yurttaşların hem Ulusal Muhafız hem de Jakobenler Kulübü üyesi olamayacağı kararı da alınır. Bu düzenlemelere karşı küçük bir azınlık olan sol (radikal) grup, çeşitli tepkiler göstermesine, özellikle de sözcüsü konumundaki Robespierre "zenginler

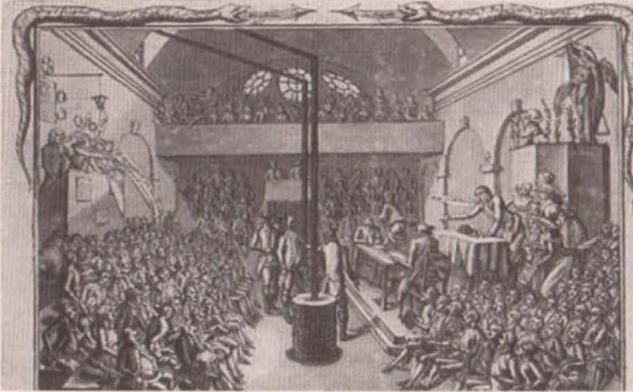
aristokrasisinin kurulduğu" şeklinde suçlamalarda bulunsa da, etkili olamaz.

Halkın isteklerine duyarlı olan radikal devrimciler, alt sınıfların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirecek adil bir paylaşım düzeninin kurulmasını ve kabul edilmiş ulus egemenliğine uygun olarak tüm yurttaşların siyasal yaşama katılımını garanti edecek bir siyasal düzenin tesis edilmesini Devrim'e bağlarlar, dolayısıyla da bu hedeflere ulaşılincaya kadar Devrim'in sürdürülmesini savunurlar. Oysa ilimli burjuva devrimciler, bir yanda ellerine geçirdikleri devlet otoritesini sağlamlaştırmak, öte yanda kurdukları liberal mülkiyet düzenini koruyup sürdürmek amacıyla, sürekli olarak freni basmak ve böylece devrim sürecinin yol açacağı aşırılıklara engel olmak çabası içindedirler. Bu amaçla triumvirat üyesi Dupont, 17 Mayıs 1791'de Devrim'in sona erdiğini meclis kürsüsünden ilan eder: "Devrim bitmiştir. Aşırılıklarla mücadele ederek Devrim'i noktalayıp korumak gerekir. Eşitliği sınırlamak, özgürlüğü kısmak ve kamuoyunu belirlemek gerekir. Yönetim güçlü, sağlam ve duragan olmak zorundadır."

Honoré Gabriel Riquetti, Mirabeau kontu

Jakobenler Kulübü'nün ilk üyelerinden biridir. 1749'da doğup çok fırtınalı bir gençlik dönemi geçiren ve yazarlık, diplomatik, gazetecilik gibi çeşitli işlerle uğraşmış hep para sıkıntısı çeken Mirabeau, soylu olmasına karşın Aix-en-Provence'nin tiers-état temsilcisi olarak États Généraux'a seçilir. "Halkın hatibi" ve "Provence'in meşalesi" lakaplarıyla da bilinen Mirabeau, hitabeti sayesinde Ulusal Kurucu Meclis haline gelecek olan États Généraux'da hemen sivrilir. 23 Haziran 1789'da, tiers-état temsilcilerine kral adına salonu boşaltmalarını buyuran Dreux-Brézé markisine verdiği "eğer bizi buradan çıkarmak için size yetki verilmişse, şiddet kullanmak için emir almak zorundasınız. Gidin edinizde söyleyin: Halkın gücüyle biz buradayız ve bizi buradan ancak süngülerin gücüyle çıkartabilirsiniz" yanıtı, Devrim'in imve kazanmasına katkıda bulunur. Daha sonraları gerek meclisteki gerek Jakobenler Kulübü'ndeki ikircikli tutumu halkın gözündeki prestijini yitirmesine yol açar ve 2 Nisan 1791'de yatağında ölüp iki gün sonra da büyük bir törenle Panthéon'a gömülen ilk Fransız olur. Ancak krallığın düşüşünün ardından XVI. Louis'e para karşılığı gizli danışmanlık yaptığına ilişkin belgelerin ve mektupların bulunması sonucunda, Konvansiyon 25 Kasım 1793'te kemiklerinin Panthéon'dan çıkarılması kararını alır.

Jakobenler Kulübü'nde savaş tartışmalarını gösteren kanakadır. Kasım 1791'den itibaren toplantıların dinleyicilere açık hale getirilmesinin ardından, kulüp, Parisli devrimci kitlelerin baskısını çok daha fazla hissetmeye başlayacaktır.

"Devrim'e devam mı tamam mı" konusunda da anlaşılmayan iki grup arasındaki ipler, XVI. Louis'in 20 Haziran gecesi kaçıp Varennes'de yakalanmasının ardından patlak veren sorunlar nedeniyle kopacaktır. İlimliler, düzenin bu olay nedeniyle sorgulanmaması için "kralın kaçmadığı ama kaçırıldığı" tezini hem kulübe hem de meclise kabul ettirirler. Buna rağmen Robespierre, kralın kaçışını karşıdevrimci bir darbenin ilk sahnesi olarak yorumlamayı ve gerek kral ve bakanları, gerekse milletvekillerini ağır bir biçimde suçlamayı sürdürür. Hatta sol grup, Brissot ile Danton'un kaleme aldıkları ve kralın yerinin mümkün olabilecek tüm anayasal olanaklarla doldurulmasını talep eden bir bildiriyi 14 Temmuz'da halkın imzasına açar. Ancak bir gün sonra, kulüpteki çoğunlukla ve meclisin kararıyla ters düşmek için bildiriye geri çeker. Çünkü 15 Temmuz'da, meclis kürsüsünden "bugün her değişim, ölümcüldür; bugün Devrim'in ne şekilde olursa olsun uzayıp gitmesi, bir felakettir" diye haykıran Barnave, Devrim yönünde bir adım daha atılmasının hem devletin hem de milletin yıkılmasına yol açacağını belirtir milletvekillerinin yüreklerine korku salmış; bu sayede de meclise, kralın suçsuz olduğu ve Anayasa'yı kabul ettiği

anda görevlerine iade edileceği kararını aldırılmıştır.

Sol grubun uzlaşmacı bir tutum takınmasına karşın, 16 Temmuz'da kulübün bölünmesi gerçekleşir: Bütün siyasal karışıklıkların ve hatta cılız bir biçimde yükselmeye başlayan cumhuriyetçi taleplerin sorumluluğunu radikallere yüklemek isteyen triumvirat, üyelerin tamamına yakınına peşinden sürükleyip Feuillant manastırına yerleşir. Bu yeni oluşum, Feuillant'lar Kulübü adıyla bilinecektir. Başta Robespierre, Pétion, Buzot, Grégoire olmak üzere Jakobenler Kulübü içinde kalan milletvekillerinin sayısı ise 10'u geçmemektedir.

Üstelik 17 Temmuz günü, Cordeliers Kulübü'nün hazırlamış olduğu krallık karşıtı bir bildiriye imzalamak üzere Champ-de Mars Meydanı'nda toplanmış halk üzerine, La Fayette'in komutasındaki Ulusal Muhafızlar ateş açarlar ve elliden fazla kişiyi öldürürler. Bu olaydan sonra iktidarın ipleri tümüyle ilimlilerin eline geçip radikal devrimci gruplar ile gazetelere karşı baskı uygulanmaya başlanır. İşte bu olumsuz koşullar altında, bir avuç Jakoben, bir bakıma "küllerinden yeniden doğmak" amacıyla yoğun bir uğraş içine girer.

2- İkinci Kuşak Jakobenler (Temmuz 1791-Haziran 1793)

16 Temmuz bölünmesi, bekleneni aksine Jakobenlerin lehine sonuçlar verir. Robespierre ve arkadaşlarının birlik düşüncesini sürekli dile getirip Feuillant'ları kulübe geri dönmeye davet etmeleri, kesin bir ret cevabıyla karşılaşır. Bu durum, Feuillant'ların kamuoyu gözünde uzlaşmaz bir hizip olarak algılanmasına yol açar. Üstelik kulübün tüm belgeleri ve arşivleri Jakobenlerin elinde bulunmaktadır. Bu avantajı iyi kullanan Jakobenler, taşra şubelerine çeşitli yazılar göndererek kendilerini haklı göstermeyi başarırlar. Sonuçta, 1791 Ekim'inde, Feuillant'ların elinde sadece 83 demek vardır; Jakobenler'de ise kendilerine bağlı 500 demek bulunmaktadır, ki bu sayı Haziran 1792'de 800'e ulaşacaktır. Ayrıca kulüp, bu dönemde, propaganda etkinliklerine ağırlık verip başta köylüler olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerine yönelik değişik gazete ve dergiler yayımlamaya koyulur.

Jakobenler, ülke çapındaki örgütlenmelerindeki başarılarını Yasama Meclisi seçimlerinde gösteremezler. 1 Ekim 1791'de ilk oturumunu yapan parlamenter monarşi anayasasının bu meclisinde, (Kurucu Meclis üyelerinin Robespierre'in önerisi üzerine yeni meclise seçilemeyecekleri kararını almış olduklarından ötürü) hepsi yeni olan toplam 745 milletvekilinden 136'sı Jakoben, 264'ü Feuill-

Robespierre ise, savaş çığlıklarına karşı neredeyse tek başına direnir. Devrim'in asıl düşmanlarının dışarıda değil içeride bulunduklarını belirtip savaşçı cepheye "kendi evi ateş aldığı sırada düşmanının evini yakmaya giden bir insana benziyorsunuz" diye seslenir.

lantı'dır. Bu arada kulüp, yeniden örgütlenip parlamentonun bir yan organı olmaktan çıkıp tüm sorunların tartışıldığı bir başka meclis, alınacak siyasal kararları belirleyen bir tür "siyasal parti" görünümü kazanır. Örneğin Brissot, 28 Eylül 1791'de yaptığı konuşmasında, kulübe, yapılacak yasaları tartışmak, parlamentolar disiplinin koşullarını oluşturmak, tüm kamu görevlilerinin (dolayısıyla kralın da) tutum ve davranışlarını denetlemek ve kötü yasalar ile uygulamaları eleştirip bu yönde bir kamuoyu oluşturmak gibi görevler yükler. Kulüp toplantılarının önemi giderek artacaksa da, yönetim sayıları artmış komiteler aracılığıyla yürütülmeye, âidat yüksek tutulmaya ve üyelik için aktif yurttaş olma koşulunun aranmasına devam edilmektedir. Bununla birlikte, Kasım 1791'den itibaren toplantıların (gö-rüşlerini başıra çağıra dile getirmekten çekinmeyecek) dinleyicilere açık hale getirilmesinin ardından, kulüp, Parisli devrimci kitlelerin baskısını çok daha fazla hissetmeye başlayacaktır.

Yasama Meclisi'nin sol tarafında yer alan Jakoben milletvekillerinin yine tam anlamıyla türdeş bir blok oluşturduklarını söylemek mümkün değildir. İçlerinde ağırlıklı olan grup, daha sonraları (önderlerinden bazıları Fransa'nın Gironde bölgesinden oldukları için) I amartine tarafından Girondin'ler (Jirondenler) diye ad-

Landırılacak olan milletvekillerini kapsamaktadır. Brissot, Vergniaud, Louvet gibi isimlerin ön plana çıktığı bu grubun dışında, (meclisin üst kısımlarında oturduklarından kendilerine Montagnards Dağlılar da denen) Couthon, Camot ve Lindet'in başını çektiği ve daha demokratik eğilimler taşıyıp Robespierre'e yakın duran bir azınlık grup ile Cordeliers Kulübü'ne de gıdip gelen Chabot ve Basire gibi 35 isimden oluşan "aşırı solcu" grup bulunmaktadır. Jakobenler, hem mecliste hem kulüpte göze çarpan bu farklılıklarına karşın, Yasama Meclisi'nin sağ kanadındaki Feuillant'lara karşı ortak bir mücadele yürütürler. Ayrıca merkezdeki milletvekillerini etkileyerek Fransa'dan kaçan "göçmenlere" ve Ruhbanın Sivil Yapılanması'nı kabul etmeyen papazlara karşı sert yaptırımlar içeren yasaların çıkarılmasını sağlarlar.

10 Ağustos 1792 Lale sarayının alınması. Parisli sans-culotte'ların yanında Paris Ulusal Muhafızları ile federelenn de katılımıyla bir ayaklanma gerçekleşir. Silahlı bir çarpışmanın ardından Tuilenes Sarayı ele geçirilir ve kral ile ailesi tutuklanır.

Fakat savaş konusunun gündeme gelip Robespierre ile Brissot'un bir "söz düellosu" içine girmeleriyle birlikte, kulüpteki bu birlik görüntüsü dağılır ve bir kez daha kutuplaşmaya gidilir. 1791-1792 kışında, Brissot ve yandaşları, savaş isteklerini, komplocuları açığa çıkartmak, özgürlüğü Avrupa'ya ihraç etmek, ekonomik çıkarlar sağlamak ve böylece devrimci Fransa'yı güçlendirmek gibi gerek-

çelerle dile getirirler. Ama savaş çıktıkla kanlılığıyla güttükleri asıl amaç siyasal iktidarı ele geçirmektir. Bu düzeyde yapılan hesap, savaş ilanıyla kralı köşeye sıkıştırmak ve vatanseverlik duygularını coşturarak kitlelerin desteğini kazanmak üzere kuruludur. Meclis dışında bulunan ve siyasal alandaki etkinliğini çıkardığı gazetesindeki yazılarıyla ve kulüp kürsüsündeki söylevleriyle sürdürmeye çalışan Robespierre ise, savaş çılgınlıklarına karşı neredeyse tek başına direnir. Devrim'in asıl düşmanlarının dışarıda değil içeride bulunduklarını belirtep savasçı cepheye "kendi evi ateş aldığı sırada düşmanın evini yakmaya giden bir insana benziyorsunuz" diye seslenir. Ona göre savaş, Devrim'i, Devrim'in kazanımlarını yıkmayı amaçlayan karşı-devrimcilerin şeytani bir entrikasından başka bir şey değildir.

Ancak Robespierre kimseyi ikna edemez ve Fransa 20 Nisan 1792'de Avusturya ile Prusya'ya karşı savaşa girer. Brissotcular (yani Jirondenler), bu konuda Jakobenlerin büyük çoğunluğunun desteğini aldıklarından kulüp içinde avantajlı bir konuma ulaşırlar. Zaten mart ayında kralın kendilerine yakın olan Roland, Claviere, Servan ve Dumouriez'yi bakanlıklara atayıp bir "Jakoben kabine"

Sans-culotte'lar, Fransız Devrimi'nin 14 Temmuz 1789, 10 Ağustos 1792 ya da 2 Haziran 1793 gibi "büyük günlerinde" önemli bir rol oynayıp devrim süreci üzerinde etkide bulunmuş olan devrimci halk kesimleridir. Bir sans-culotte genellikle, başında Devrim'in simgelerinden biri haline gelmiş kırmızı Frigya bonesi, üstünde tercihen Devrimci Fransa bayrağının "mavi, beyaz ve kırmızı" renklerini taşıyan kısa ceketi (carmagnole) ile bol pantolonu ve elinde de mızrağıyla resmedilir. Onlara "Sans-culottes" (Culotte'suzlar) adının yakıştırılmasının nedeni, özellikle soyluların kullandıkları, ama

yüksek ve orta burjuvaların da (örneğin Robespierre) tercih ettikleri belden dizlere kadar bacakları sarıp alt kısmını da uzun çorapların oluşturduğu culotte diye bilinen giysi yerine bol pantolon giymeleridir. Section (bölge, mahalle) meclisleri ile demokle-rinde, devrimci komitelerde ve (ülke içindeki karşıdevrimciler ile şüphelileri kovuşturup tutuklamakla yetkili) devrimci orduda yer alıp militan bir yaşam sürmüş Parisli Sansculotte'lar, saflarında emekçilere yer vermişlerse de, büyük ölçüde küçük burjuvalardan, daha açıkçası küçük dükân sahipleri ile zanaatkarlardan oluşmuşlardı.

kurmuş olması, Brissotcuların artık iplerin kendi ellerinde oldukları hissine kapılmalarına yol açmıştır. Fakat bu güçlü noktaya ulaştıkları anda da gerilemeye başlarlar. Kral ile girdikleri uzlaşma, onların Robespierre'in (ve Marat gibi radikal devrimcilerin) saldırıları karşısında savunmasız bırakır. Dahası art arda gelen askeri yenilgiler prestijlerini yitirmelerine,

Robespierre'in ise kulüpte yeniden ön plana çıkmasına yol açar. Kralın 13 Haziran'da "Jakoben kabine"ye son vermesiyle de Brissotcular iyice sarsılırlar.

XVI. Louis'nin mecliste sürüşme içine giren çeşitli yasaları veto etmesi ve La Fayette'in savaşta ordusunu bırakıp meclise gelip tehditler savurmasının ardından Avusturya ve Prusya orduları başkomutanı Brunswick'ın bildirisi, ekonomik sorunlarla bunalmış Paris halkı için bardağı taşıran son damla olur. Çünkü bu bildiride, krala meşru yetkilerinin geri verilmesinden söz ediliyor ve kral ile ailesine karşı yapılacak en küçük hakaretin Paris'in yerle bir edilmesine varacak denli acımasız bir şekilde cezalandırılacağı belirtiliyordu. Bunun üzerine 10 Ağustos 1792'de, Parisli Sansculotte'ların yanında Paris Ulusal Muhafızları ile (14 Temmuz bayramını kutlamak için taşradan Paris'e gelmiş) federelerin de katılımıyla bir ayaklanma gerçekleşir. Silahlı bir çarpışmanın ardından Tuileries Sarayı ele geçirilir ve kral ile ailesi tutuklanır.

Bu ayaklanma öncesinde, pasif yurttaşların kulübe üye olmasını kabul eden Jakobenler, önce yasallık içinde kalıp

meclisi etkilemeye çalışırlar. Fakat meclisten umutlarını kesmeleri ve Sansculotte'ların baskısının artması sonucunda, halk ayaklanmasını savunan bir söylem geliştirirler, Kulübün doğrudan doğruya ayaklanmanın içinde yer aldığı söylene-mezse de, bazı Jakobenlerin kişisel olarak ayaklanma sürecinde önemli roller oynadıkları bilinmektedir. Dahası, Jakobenlerin önde gelen isimleri, 10 Ağustos günüyle ortaya çıkmış yeni düzenden yararlanmayı başarıp kulübün etkinliğini artırırlar. Çünkü Konvansiyon'un toplanmasına kadar geçen sürede Yasama Meclisi ile (zaman zaman çatışarak) fiili olarak iktidarı paylaşan Devrimci Komün'ün çeşitli kademelerinde Robespierre, Billaud-Varenne, Chénier, Marat gibi kişiler yer alır; Danton ise Adalet Bakanlığına atanır.

Devrim'in 3. meclisi olan Konvansiyon, 20 Eylül 1792'de toplanır. Konvansiyon'un ilk günleri, farklı eğilimler taşıyan milletvekillerinin tam bir "birlik ve beraberlik" sergiledikleri, Cumhuriyet'i oybirliğiyle kurdukları gündür. Fakat bu ortam yanıltıcıdır. Çünkü kısa bir süre içinde, Yasama Meclisi'nden miras kalmış olan Jirondenler-Dağlılar (Montagnards) çatışması çok daha ateşli bir biçimde yeniden patlak verir. Ayrıca bu çatışma, Jakobenler Kulübü içinde de yaşanacaktır.

Konvansiyon'a seçilen 749 milletvekili 3 gruba bölünmüş durumdadır. Sağ

İç savaşta dönüşen karşı-devrimci Vendée isyanını gösteren bir resim.

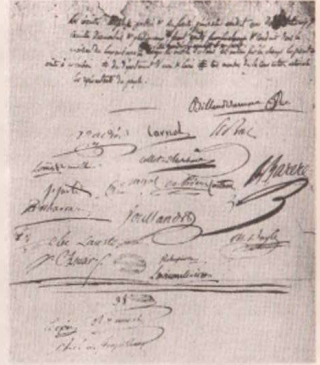
Yükselen enflasyon, doruğa çıkan kıtlık, Vendée bölgesinde patlak verip bir iç savaş dönüşen karşı-devrimci isyan, ilan edilen savaşın ardından alınan askeri yenilgiler ve general Dumouriez'in ihaneti, bir yanda Paris halkının Jirondenlere karşı bir hareket içine girmesine neden olur.

Genel seferberliğin ilan edilip ordunun Cumhuriyetçi yurttaşlar ordusu olarak yeniden düzenlenmesi sayesinde askeri zaferler elde edilip Haziran 1794'teki Fleurus Savaşı'yla Belçika fethedilmiştir. Ekonomiye bir düzen getirilmiş ve kıtlık sorunu halledilmiştir. Jakoben iktidar devrimci Fransa'yı kurtarmıştır.

grubu oluşturan Jirondenlerin sayısının 150-170 civarında olduğu söylenebilir; bunların 40'a yakını da Jakobenler Kulübü üyesidir. Solda yer alan Dağlıların 200-250 milletvekili vardır ve bunların yarısından çoğu Jakobendir. İktidar savaşı, meclisteki dağılıma göre her ikisi de azınlıkta olan bu sol ve sağ gruplar arasında yaşanır. Plaine (ova) ya da marais (bataklık) diye adlandırılan merkezdeki

milletvekilleri ise, kişisel oylarıyla bu 2 gruptan birisine meyleterek Jirondenler ile Dağlılar arasındaki güç dengelerini belirlerler. Bazı tarihçilere göre, Jakobenler Kulübü'nün listesinden seçilmiş 205 milletvekilinden 38'i Jirondendir, daha küçük bir sayı da marais'de oturmayı tercih etmiştir.

Kesinlik içermeyen bu rakamlar bir köşeye bırakılırsa ve (Robespierre, Danton, Billaud-Varenne, Saint-Just gibi) Jakobenlerin meclisteki Dağlılar grubunun önderleri ve "vurucu güçleri" olduğu gerçeğinden hareket edilirse, bu ayrımın bundan sonra Jakobenler-Jirondenler şeklinde ifade edilmesi daha yerinde (ve böyle bir makale için daha anlamlı) olacaktır. Bu iki siyasal hareketi birbirini boğazlamaya vardırarak denli karşı karşıya getiren nedenler nelerdir? Çeşitli nedenler söz konusuysa da, aralarındaki karşıtlığın özellikle Devrim'i başarıya ulaştırmada izledikleri stratejilerin, yöntemlerin farklılığından beslendiği söylenebilir. Jirondenler, burjuvazinin çıkarlarından hiçbir ödün vermeden, örneğin ekonominin liberal işleyişini hiçbir şekilde kısıtlamadan ya da bireysel özgürlüklere herhangi bir sınırlama getirmeden bu işi başarabi-

Danton ve arkadaşlarının tutuklanma emri. 30 Mart 1794.

leceklerini düşünürler. Oysa Jakobenler, Fransa'nın içinde bulunduğu kritik ortamdaki kurtulması için aşağı sınıfların desteğine, (fiyatları saptamaya varacak) olağanüstü önlemlere, dolayısıyla da Devrim'in "radikalleşmesine" gerek olduğu görüşünden hareket ederler. Bu yaklaşım farklılığı da, onları her konuda çatışma içine sokar ve aralarındaki düşmanlığı körükler; ta ki içlerinden birisi kesin bir biçimde iktidarı ele geçirip diğerini tasfiye edinceye kadar.

Georges Jacques Danton

1759'da doğar ve Paris'te avukatlık yapar. Etats Généraux'a seçilemez ve "devrimciliği eğitimi" Paris sokaklarında, mahalle toplantılarında ve özellikle de Cordeliers Kulübü'nde yapıp daha sonra da Jakobenler Kulübü'ne üye olur. Yasama Meclisi seçimlerinde de başarılı olamayan Danton, krallığın düşüşünden sonra Adalet Bakanlığına getirilir. Konvansiyon'a Paris'ten Robespierre'in ardından 2. sıradan seçilir ve 6.4.1793'te kurulan Kamu Esenliği Komitesi'nde 1. üye olarak yer alır. Aralarında sıkı bir dostluğun olduğu Robespierre, Danton'a karısının ölümü nedeniyle Şubat 1793'te şu satırları yazar: "Eğer müşfik ve sadık bir dosta sahip olduğuna inanman sana bir teselli verecekse, o dost ben olacağım. Bu andan itibaren hep yanındayım. Seni eskisinden de çok seviyorum ve hayatımın sonuna kadar seveceğim." Ancak temmuzda komiteye seçilemeyen Danton, giderek Robespierre'in temsil ettiği siyasal çizgiden uzaklaşır. Bunun sonucu olarak da, yandaşlarıyla birlikte tutuklanır. Hakkında "bu zirzopu sevmiyorum. Fransa'yı bir Sparta cumhuriyeti yapmak istiyorum" demiş olduğu Saint-Just, Konvansiyon'da Danton'u "kö-

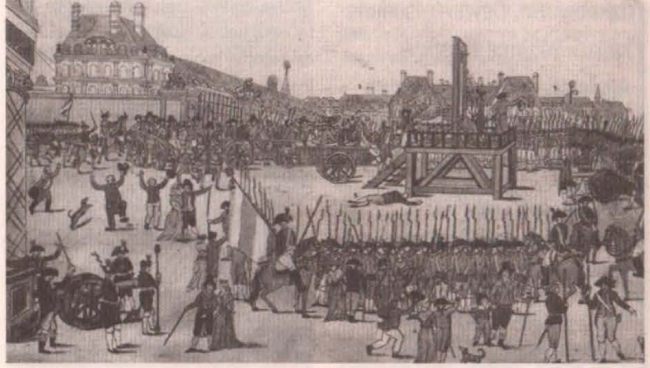
tü yurttaş, kötü insan, cimri, bencil, erdemsizlikler savunucusu, laf ebesi, özgürlüğün düşmanı, eşitliğin yıkıcılığı elde edilen hazlar düşkünü" olarak suçlar. Alalecele bir yargılamanın ardından 5 Nisan 1794'te idam edilen Danton, giyotine giderken evinin önünden geçtiği eski arkadaşına, "Robespierre, benim arkamdan geleceksin" diye haykırır. Birkaç ay sonra aynı yolun yolcusu olacak olan Robespierre ise, 7.5.1794 tarihli söylevinde, Danton'u karalamaya devam edecektir: "Vatan düşmanlarının en tehlikelisi ve en alçağı olan Danton, erdemsizliklerini sözde zayıflıkları ile doğrulamada çok başarılıydı... Erdem, yücelik, ebediyat sözcüklerine aşığılayıcı bir şekilde gülen Danton; o Danton ki, savunduğu sistemde, ruhu yücelten her şeyi alçaltıyordu."

Konvansiyon'un çalışmalarına başlamasıyla birlikte Marais'nin ılımlı burjuva milletvekillerinin desteğini alan Jirondenler, meclise hakim olup Jakobenleri 25 Eylül'de (militan sansculotte'ların gerçekleştirmiş olduğu) hapisane katliamlarından sorumlu tutular ve Marat'ı "kan içicilik"le, Robespierre'i ise "diktatörlük"le suçlayarak saldırya geçerler. Jakobenler ise bu suçlamalara, onları karşıdevrimcilikle, federalizmle (yani bölücülükle), hatta kralçlıkla damgalayarak ve tüm Jirondenleri merkez kulüpten ihraç ederek yanıt verirler. Kulübü "arındırma" işlemi, taşradaki şubelerde de gerçekleşir. Kralın yargılanması sırasında ya da anayasayı hazırlama çalışmalarında birbirine yine zıt düşen iki grup arasındaki güç dengesi, bahar 1793'te Jakobenlerin lehine doğru değişmeye başlar.

Bu dönemde yükselen enflasyon, doğrudan çıkan kıtlık, Vendée bölgesinde patlak verip bir iç savaşa dönüşen karşıdevrimci isyan, İngiltere, Hollanda ve İspanya'ya ilan edilen savaşın ardından alınan askeri yenilgiler ve de general Dumouriez'nin ihaneti, bir yanda Paris halkının Jirondenlere karşı bir hareket içine girmesine, öte yanda marais'nin olağanüstü önlemlerin gerekliliğine inanıp Jakobenlere yaklaşmasına neden olur. Sonuçta 2 Haziran 1793'te Konvansiyon'u saran silahlı 80.000 kişinin zorlamasıyla da,

Robespierre'in devrimci yönetimin önüne neredeyse ulaşılmaz imkansız hedefler koyup Devrim'e ahlaki ve dinsel bir boyut kazandırmaya yönelmesi, Jakobenler arasında hoşnutsuzlukların yükselmesine ve Robespierre'e yönelik diktatörlük suçlamalarının dile gelmesine yol açar.

Robespierre ve arkadaşlarının giyotinle öldürülmesi.

meclis Jirondenlerden 27 milletvekili ile 2 bakanın tutuklanması kararını alır. Artık Jakobenlerin kendi iktidarlarını kurmaları için önterinde hiçbir engel kalmamıştır.

3- Üçüncü kuşak Jakobenler (Haziran 1793-Temmuz 1794)

2 Haziran günü temelde sansculotte'ların ve komünün eseriye de, Jakobenler de gerek söylemleriyle gerek etkinlikleriyle bu ayaklanmaya katkıda bulunurlar. İktidarı ele geçiren Jakobenler, karşılarında çözmeleri gereken birçok sorunla karşılaşır: Anayasa'yı yapmak, ekonomik yapıyı düzeltip halk kitlelerinin taleplerini karşılamak, Jirondenlerin düşüşü sonrasında 83 vilayetin büyük bir çoğunluğunda patlak veren isyanları bastırmak, Vendée iç savaşını sonlandırmak, orduyu ulusal bir nitilikle donatıp savaşı kazanmak, kısacası Devrim'i başarıya götürüp tamamlamak.

Jakobenler, amaçlarına ulaşabilmek için, yönetimi devrimci bir biçimde örgütlemeye koyulurlar. Başta Robespierre, Saint-Just, Couthon, Billaud-Varenne olmak üzere 12 üyesinden 8'inin Jakoben olduğu Kamu Esenlik Komitesi, bakanlar da dahil olmak üzere bütün devlet görevlilerini denetlemeye, atamaya ve milletvekillerini bile tutuklamaya varan büyük yetkilerle donanır ve Konvansiyon'a çıkartılmasını istediği bütün yasaları dayat-

maya varan büyük bir güç edinir. Halkın oylarıyla kabul edilip 10 Ağustos'ta ilan edilen (ve Fransa'nın bugüne dek gördüğü en demokratik anayasası olan) Jakoben Anayasa, uygulanacağı güne kadar meclisteki bir sandığın içine yerleştirilir. Bu fiili düzen, 10 Ekim 1793'te Konvansiyon'un aldığı "Fransa'nın geçici yönetimi barışa kadar devrimcidir" kararıyla resmîleştirilir. Geçici devrimci yönetimin hukukî çerçevesi de 25 Aralık'ta çizilir. Ayrıca Konvansiyon 5 Eylül'de "terör gündeme koyarak" bu yönetimin "devlet terörü" aracılığıyla işleyeceğini kabul etmiştir.

Jakoben iktidar, hegemonyasını tesis etmek amacıyla kenti yoksul sınıflar ile köylülerin taleplerini karşılayan yasalar çıkarır. Örneğin, kırsal alana yönelik olarak, millileştirilmiş toprakların küçük parçalar şeklindeki satışı, köy ortak arazelerinin paylaştırılması, feodal sistemin tazminat olmaksızın tümüyle kaldırılması gibi kararlar alınır. Sansculottelara yönelik ise, tavan fiyat uygulaması kabul edilir, istifilere, karaborsacılar, spekülatörlere karşı ağır ceza yasaları yapılır, yoksullara yardım politikası benimsenir, milli eğitim anlayışı doğrultusunda okulların kurulmasına çalışılır ve Devrim düşmanlarının mülklerinin yoksullara dağıtılması kararı alınır.

Jakobenler Kulübü, artık iktidarın bir yan organı haline gelmiştir. Kulüp, çeşitli

Jakobenizm, Devrim'i "sonuna kadar" götürme amacıyla, Ancien Régime'in yıkılışının ardından beliren çeşitli sorunlara her ne pahasına olursa olsun çözümler getirerek ve çeşitli siyasal güçlere karşı koyarak ulusal birliği sağlama ve her yeni durumu ideolojik söylem düzeyinde ussallaştırma girişimidir.

"anım işlemlerine" tabi tuttuğu taşradaki 6.000'e yakın şube ya da kendine yakın halk demeği ve buralarda yuvalanmış 100.000'den fazla militan aracılığıyla tüm ülkeyi denetleyip yönlendirmeye koyulur. Kendilerini Devrim'in, dolayısıyla devrimci yönetimin bircik merkezi olarak gören Jakobenlerin, belitledikleri (ya da en azından izledikleri) çizginin dışındaki sağ (ılımlı) ve sol (aşırı) eğilimler ile oluşumlara tahammül edemeyecekleri açıktır. Bu nedenle, ilk olarak, 13 Temmuz

1793'te bir suikasta kurban giden Marat'ın mirasına sahip çıkıp yönetimi soldan eleştiri yağmuruna tutan Enragé'ler (Kudurmuşlar) diye bilinen meclis dışı grupla hesaplaşmaya girişilir. Eylül ayında elebaşları tutuklanır; ayrıca onlara yakın olan Devrimci Kadın Cumhuriyetçiler Demeği de kapatılır.

Ardından sıra, kendi aralarında da çatışıp birbirini yıpratın Hébertist'ler ile Dantonculardan kurtulmaya gelir. Liderleri Hébert ile Chaumette'in kulüp üyesi olduklarından "sol Jakobenler" ya da "aşırı" diye adlandırılan ve Paris Komünü ile Savaş Bakanlığı'nı ellerinde tutan Hébertist'ler, toplandıkları Cordeliers Kulübü'nde sansculotte'ların sözcülüğüne sonunarak gözlerini iktidara dikip yönetimi yıpratmaya koyulurlar. Robespierre, Danton'un da desteğini alarak onların "Hristiyanıslaştırma" girişimlerine son verir, (Jironden milletvekillerinin tutuklanmasına itiraz ettikleri için kendileri de hapsedilen) 75 milletvekilinin idam edilmeleri taleplene göğüs gerer ve karşı saldırıya geçer: Karşıdevrimcilikle suçlanıp tutuklanan Hébertist'ler 24 Mart 1794'te giyotine giderler. Başlarında Danton ile Desmoulins'in bulunduğu ve "sağ Jakobenler", "ılımlılar" ya da "bağış-

Saint-Just "nesnelerin gücü belki bizi düşünmediğimiz sonuçlara götürüyor" diyerek, bir ideale değil, fakat zamanın zorunluluklarına göre davrandıklarını açıklamıştır.

layıcılar" olarak da nitelenen Dantoncular, Aralık 1793'ten itibaren gerek kulüpте gerek mecliste teröre son verilip rejimin yumuşatılması, hatta anayasanın uygulanmaya konulması gibi talepleri dile getirmeye başlarlar. Onların da sonu Hébertist'lerden farklı olmaz: 5 Nisan'da giyotine idam edilirler. Böylece hem kulüp hem de meclis bir kez daha "arındırıl-

Georges Jacques Danton Jean-Paul Marat

1743'te İsviçre'de doğar, Tıp Fakültesi'ni bitirip doktorluk yapar ve Devrim'in ilk günlerinde gazeteciliğe soyunur. Cordeliers Kulübü'nde boy gösterir ve L'Ami du Peuple (Halkın Dostu) adını verdiği gazetesindeki radikal yazıları nedeniyle Paris halkının sevgisini kazanır. Robespierre ile ancak 1792'nin Ocak ayında tanışan Marat, onun hakkındaki görüşlerini gazetesinde şöyle dile getirir: "Robespierre beni dehşet dolu gözlerle inledi, beti benzi attı ve bir süre suskun kaldı. Bu görüşme, onun hakkında beslediğim kanımı doğruladı: Robespierre, bilge bir senatörün aydınlığıyla gerçekten iyi bir insanın dürüstlüğüne ve gerçek bir yurtseverin gayretkeşliğini kendinde birleştirmiş birisi; fakat aynı zamanda gerçek bir devlet adamının cesaretinden ve vizyonundan yoksun." Jakobenler Kulübü'ne üye olan ve krallığın düşüşünden sonra Paris Komünü'nde görev alan Marat, Paris'ten Konvansiyon'a seçilir. Konvansiyon'da kendisini Eylül 1792 katliamından so-

rumlu tutan Girondinlerin boy hedefi haline gelir. Bu saldırılar karşısında Jakoben milletvekillerinden fazla bir destek görmez; hatta Danton, 29.10.1792 tarihli söylevinde onun hakkında şu sözleri sarf eder: "Konvansiyon'a ve tüm ulusa ilân ederim ki, Marat denen bu adamı hiç sevmiyorum. Yalnızca ateşli ve hırçın değil, ayrıca antisosyaldır de." Girondinlerce yollandığı Devrim Mahkemesi'nde aklanan Marat, Girondinlerin düşüşünden sonra onların öcünü almak isteyen Charlotte Corday adındaki bir genç kız tarafından 13 Temmuz 1793'te bıçaklanarak öldürülür.

miş" olur. Siyasal muhaliflerini fiziki olarak tasfiye eden Jakobenler, komünü ve devrimci komiteleri tümüyle merkezi iktidara bağlayarak, section (mahalle) halk derneklerini kapatarak ve devrimci orduyu lağvederek sansculotte'ları da "pasifi-ze" ederler.

Bu arada Jakoben iktidar, önündeki sorunların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Silahlı isyana kalkışan Lyon, Marsilya gibi büyük kentler bastırılmış, kralcılar İngiltere'ye teslim ettiği Toulon, topçu subayı Napoléon Bonaparte'in da katkısıyla ele geçirilmiştir. Vendée'deki kral yanlısı isyancı köylüsoylu ordusu bozguna uğratılıp dağıtılmıştır. Jironden önderlerin, Marie-Antoinette'in, Barnave'in idamlarıyla içindeki karşıdevrimcilerin yüreğine korku salınmıştır. Genel seferberliğin ilan edilip ordunun Cumhuriyetçi yurttaşlar ordusu olarak yeniden düzenlenmesi sayesinde askeri zaferler elde edilip Haziran 1794'teki Fleurus Savaşıyla Belçika fethedilmiştir. Ekonomiye bir düzen getirilmiş ve kıtlık sorunu halledilmiştir. Devrimci takvimin uygulanması, yurttaşlık bayramlarının tesis edilmesi ve eğitim sisteminin düzenlenip Fransızca'nın resmi ve tek dil haline getirilmesi sayesinde Cumhuriyetçi bir yapının ve zihniyetin oluşturulmasında önemli adımlar atılmıştır. Tanhçi Soboul ve Mathiez'in vurguladıkları üzere Jakoben iktidar devrimci Fransa'yı kurtarmıştır; hatta bir bakıma savaşın ve devrimin sonuna gelinmiş gibidir.

Ancak bu başarıları karşın Jakobenlerin içsel çatışmaları ve bölünmeleri sona ermiş değildir. Devrimci yönetimi (ve terörü) gerekli kılan koşulların büyük ölçüde ortadan kalkmasına karşın, devrimci siyasal yapının sonlandırılacağı ya da en azından yumuşatılacağı yönünde herhangi bir işaret gelmez. Hatta devrim mahkemesini yeniden düzenleyen 10 Haziran Yasası'nın ardından giyotin daha yoğun bir biçimde işlemeye başlar. Tüm terör dönemi boyunca öldürülenlerin sayısı 40.000 civarındadır. Bunlardan

Jakobenizmde Ancien Régime ya da eski olan her şey tümüyle reddedilir.

17.000'i devrim mahkemelerince giyotine gönderilmiş, geri kalanı yargısız infaza maruz kalmıştır. Ayrıca bu sayıya Vendée iç savaşında hayatlarını kaybeden 100.000-120.000 kişiyi de eklemek gerekir.

Robespierre'in devrimci yönetimin önüne neredeyse ulaşılması imkansız hedefler koyup Devrim'e (sürekli erdeme göndermede bulunarak) ahlaki ve (Yüce Varlık kültürünü kurup bayramını düzenleyerek) dinsel bir boyut kazandırmaya yönelmesi, Jakobenler arasında hoşnutsuzlukların yükselmesine ve Robespierre'e yönelik diktatörlük suçlamalarının dile gelmesine yol açar. Giderek Robespierre ve yakın çevresine karşı geniş bir muhalefet bloğu oluşur. Kamu Esenlik Komitesi'ndeki Billaud-Varenne, Collot d'Herbois, Carnot gibi Jakobenler, Devrim'in gidişatı konusunda Robespierre ile ters düştiklerinden kendilerini toplan ağzında görmektedirler. Taşrada görevde bulunan Jakoben milletvekillerinden devrimci ilkelere aykırı tutum ve davranışları gerekçesiyle hesap vermek üzere Paris'e çağrılan Fouché, Tallien, Carrier gibiler korku içindedirler. Başta Vadier ve Amar olmak üzere polisiye işlerden sorumlu Genel Güvenlik Komitesi'nin birçok Jakoben üyesi, Robespierre'in kendi polis teşkilatını kurmaya kalkışmasından rahatsızlık duymaktadır. Son olarak Si-

eyes gibi marais milletvekilleri, uzayıp giden terör rejiminden ve tedirginlik içinde yaşamaktan bunalmışlardır.

Böylece 9 Thermidor (27 Temmuz 1794) Darbesi'ni gerçekleştirecek cephe belirginleşir. Robespierre'in 26 Temmuz'da Konvansiyon'da yaptığı konuşmada tehditler savurması ve birçok kişiyi isim vermeden zan altında bırakması, muhalefetin harekete geçmesine neden olur. Ertesi gün, Robespierre, Robespierre'in kardeşi, Saint-Just, Couthon ve Lebas, Konvansiyon tarafından tutuklanırlar. Gönderildikleri hapisanelerden kurtarılan bu 5 Jakoben, meclis tarafından "yasadışı" ilan edildikleri için de, yakalanmalarının ardından 28 Temmuz'da mahkemeye çıkarılmadan giyotine giderler. Bu ve bunu izleyen 2 gün boyunca Robespierre'e yakın olan ve özellikle komünde görev yapan 94 Jakoben daha idam edilir.

1789'dan başlayıp 1794 Temmuz'una uzanan süreçte, Devrim (Jironden Vergniaud'nun öngörüsünü haklı çıkararak) özellikle Jakobenler Kulübü'nün şu ya da bu döneminde yer almış olan kendi evlatlarını yemiştir. 9 thermidor ilk aşamada Jakobenlerin bir iç hesaplaşması gibi görünürse de, iktidarın reaksiyoner burjuvazinin eline geçmesiyle birlikte, Devrim'in son Jakobenleri ya saf değiştirip thermidor rejimine katılırlar ya da idama ve sürgüne mahkûm edilip tasfiye edilirler. Jakobenler Kulübü'nün kapısına da 12 Kasım 1794'te kilit vurulur.

Jakobenizmde göre, halk egemen olduğundan nasıl "istisnaya" karar verme yetkisine sahipse, yasalarla çelişen, hatta yasaları çiğneyen bir eylem, bir karar da eğer halk iradesini yansıtıp halkın esenliğini amaçlıyorsa, meşruluğun ta kendisidir.

II- Jakobenizm

Daha önce de belirtildiği üzere, bu konuyu ele alan her kişinin kendi kafasına göre oluşturup, belli bir şablon içine soktuğu Jakobenizmi vardır. Hobsbawm, farklı Fransız Devrimi değerlendirmelerine ilişkin olarak şu saptamada bulunur: "Hepimiz kaçınılmaz olarak, geçmişe bakarken kendi çağımızın tarihini kâğıda aktarıyoruz ve bir ölçüde, günümüzün savaşlarına eski dönemlerin kostümlerini giydireyoruz... Herkesin Fransız Devrimi [dolayısıyla Jakobenizmi] kendine göreydi ve onun nasıl yüceltildiği, mahkûm edildiği ya da yadsındığı, 1789'un [dolayısıyla Jakobenler'in] siyaseti ve ideolojisi-ne değil, yorumu yapan kişinin kendi devri ve yerine bağlı olarak değişiyordu."

Özellikle Türkiye'de, 1990'ların ikinci yarısı ile AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılı arasında, gazetelerin köşe yazılarında ve dergilerde yoğun bir biçimde yaşanmış olan Jakobenizm tartışması (ya da daha doğrusu tartışmanın ötesinde Jakobenizme saldırı kampanyası), tam da Hobsbawm'ın işaret ettiği bu durumu örneklemeaktadır. Belli bir ideoloji doğrultusunda kalem oynatan Türk yazarlar, durup dururken bu konuya ilgi duyup Jakobenler ve Jakobenizm "uzmanlığına" soyunmadılar. Amaçları, doğrudan doğruya saldırmaktan çekindikleri Kemalizm ve tek parti dönemini Jakobenizmle ilişkilendirip Jakobenizmi kötüleyerek, Atatürk'ü ve onun temsil ettiği her şeyi mah-

Jakobenlerin söylem düzleminde halkın kişiliğini üstlenmeleri, hem söylemlerine halkçı bir meşruluk kazandırır hem de iktidarın temelini oluşturan halkçı meşruluğun bu söylemler içinde yeniden üretilmesini sağlar.

Jakobenler, Devrim'e ortaya çıkan tüm değerleri, ilkeleri, kazanımları Cumhuriyet'in içine yerleştirirler, dahası Cumhuriyet'i erdemle ve demokrasiyle bir tutarlar.

kûm etmekte. Sözünü ettikleri Jakobenizm, genelde tarihsel verileri dikkate almadan ya da bu verileri işlerine geldiği şekilde cimbızlayarak inşa etmişlerdi. Zaten Fransız Devrimi'ne, Jakoben harekete ilişkin bilgiler vermeye kalktıklarında da cehaletleri açıkça ortaya çıkıyordu.

Dolayısıyla bu tür Jakobenizm tanımları ya da "Jakoben laiklik" gibi kavramlar, herhangi bir nesnelliğe ve somut bir temele sahip değildir. Fakat belki de asıl sorun, gerçekte belirgin, kesin bir ideoloji anlamında bir Jakobenizmin olup olmadığıdır. Bu soru Jakoben liderlerin kendilerine sorulmuş olsaydı, yanıtları kesinlikle "hayır" olurdu. Örneğin, Saint-Just, 26 Şubat 1794'te Konvansiyon'da yaptığı konuşmasında, "nesnelerin gücü belki bizi düşünmediğimiz sonuçlara götürüyor" diyerek, bir ideale değil, fakat zamanın zorunluluklarına göre davrandıklarını açıklamıştır. Aynı şekilde Robespierre de, 2 Şubat 1794'te koşulların belirleyiciliğini dile getirmiştir: "Konuşmakta olduğum şu ana kadar bile, böylesine fırtınalı koşullar içinde belirlemek fırsatı bulamadığımız doğru bir kuram ile kesin davranış kuralları tarafından değil, fakat Vatan'ın gereksinimleri duygusu ve iyilik sevgisi tarafından yönlendirildiğimizi kabullenmeliyiz."

Demek ki, yine de bir Jakobenizmin söz edilecekse, bu ideolojinin, büyük ölçüde, Devrim'in çalkantıları, fırtınaları içinde, olayların zorlamasıyla (Jakobenlerin de bunları kâh denetleyerek kâh akışlarına kapılarak) biçimlendiğini kabul etmek gerekir. Bu kabuldən yola çıkıldığında da, Jakobenizmin ana hatları seçilmiş bazı kavramlar başlığı altında ortaya konabilir.

1- Jakobenizmin temel yapı taşları

Jakobenler, sınıfsal ve zihinsel bakımdan çok da farklı olmadıkları 1789 devrimci kuşağını aşmaya yöneldiklerinde, 89'un düşünsel kategorilerine başvururlar, yine 89'un eşitlik, özgürlük, kardeşlik, halkulus egemenliği ya da insan hakları gibi ilkelerine sıkı sıkıya sarılırlar. Ancak bu ilkelerin kâğıt üzerinde kalma-yıp tam anlamıyla gerçekleşmesini, dolayısıyla Devrim'in başarıya ulaşmasını amaçlarlar ve 89 devrimcilerindeki "birlik tutkusunu" belki savaş koşullarının da zorlamasıyla bir saplantıyla dönüştürür-

Robespierre: "10 Ağustos ile bunun öncesi ve sonrasındaki bütün olaylar yasadışıdır; tıpkı Devrim'in, krallığın düşüşünün, Bastille'in yıkılışının ve özgürlüğün kendisinin yasadışı olması gibi."
(Robespierre çizimde görülen çeşmenin üzerindeki odada yaşıyordu.)

ler. Bu bakımdan Jakobenizm, Devrimi "sonuna kadar" götürme amacıyla, Ancien Régime'in yıkılışının ardından beliren çeşitli sorunlara her ne pahasına olursa olsun çözümler getirerek ve çeşitli siyasal güçlere karşı koyarak, hatta bunları ortadan kaldırarak ulusal birliği sağlama ve bunu yaparken ortaya çıkan her yeni durumu ideolojik söylem düzeyinde us-sallaştırma girişimidir.

Jakobenizm eylemle ilişkilidir, yani çeşitli devrimci eylemleri önceden ya da sonradan doğrulamaya yönelik bir ideolojidir. Ancak bu durum, onların hiçbir kuramsal çerçeveye sahip olmadıkları anlamına gelmez. Çünkü Jakobenler, Aydınlanma'nın çocuklarıdır ve özellikle de Rousseau'dan esinlenirler, düşüncelerini Rousseau'nun kuramı içine yerleştirmeye özen gösterirler. Fakat aynı zamanda, bu kurama kesin bir biçimde sadık kalmazlar, bu kuramdan ödünç aldıkları düşünsel öğeleri duruma göre yeniden yorumlarlar. Dolayısıyla Jakobenliği, Rousseau'nun kuramının hayata geçirilmesi olarak değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan Jakobenizmin içerdiği kapsayıcı devlet anlayışı, önceden tasarlanan bir program çerçevesi içinde ve sistematik bir biçimde ortaya konmuş değildir.

Aydınlanma'dan Jakobenizme kalan en önemli düşünsel miraslardan biri, siyasal yapının belirleyiciliği düşüncesidir. İttifaklar adlı yapıtında "her şey temelinde siyasete dayanıyor" diye yazan Rousseau gibi, Billaud-Varenne de Éléments du républicanisme (Cumhuriyetçiliğin Öğeleri) kitabında "her şey siyasal düzene bağlıdır" cümlesine yer verir. Bu bakımdan Jakobenlerin, her soruna siyasal bir anlam yüklediklerini, her şeyi siyaset gözlükleriyle algıladıklarını belirtmek gerekir. Bu bağlamda, Robespierre'in çeşitli söylemlerinde sürekli olarak "akılın ebedi, görkemli ilkelerinden" söz ederek akli ön plana çıkarması da, bu çerçeve içinde ele alınmalıdır. Akılla ulaşılabilecek varsayılan "hakikat" (gerçek), "evrensel adalet" düşüncesine, dolayısıyla ideal bir siyasal düzen anlayışına göndermede bulunur. Tabii Jakobenler de, söylemlerini ve eylemlerini akılla, Hakikatle ilişkilendirerek meşrulaştırırlar.

Bununla birlikte, Jakoben ideolojinin akla yaptığı bu vurgu, duyguların tümüyle boşlanmasına yol açmaz. Aynı zamanda insanların duygularına seslenilerek bir duygudaşlık yaratılmaya da çalışılır. Bunun tipik örneği, vatanseverlik gibi ortak inançlara ve "sivil bir dine" yapılan

Aydınlanma'nın çocukları olan devrimciler, halkı dinsel fanatizmin, hurafelerin, dogmaların, boş inançların etkisinden kurtarmak amacıyla dini gündelik yaşamın her alanından dışlayarak bir sekülerizasyon gerçekleştirirler, 1789 Bildirisi'nden başlayarak vicdan özgürlüğünün altını çizerek.

çağrılardır. Öte yandan "evrensel ilkeler" ile "Hakikat"ın Jakoben söylemde birer leitmotiv olarak kullanılışı, bu ideolojinin idealist, hatta ütöpik bir boyut taşıdığını da gözler önüne serer. Robespierre ile Saint-Just'un yukarıdaki sözlerinden Jakobenlerin koşulların öneminin bilincinde oldukları anlaşılıyorsa da, yine de ideal bir düzene ulaşılması temel amaç olarak dile getirilir. Örneğin Robespierre, 5 Şubat 1794'teki konuşmasında, "sonsuz adaletin, ahlakın, ilkelerin, aklın, gerçeğin, erdemin" hüküm sürdüğü bir düzene bir an önce ulaşılmasını temel hedef olarak belirler. İdeal ile var olan gerçeği uzlaştırma çabasında, eğer koşullar ve bunların getirdiği sınırlamalar yeterince (hatta hiç) dikkate alınmazsa gerçek dışlanır. Rasyonel olarak tasarlanmış iyi ile somut verilerin uyum içine sokulmasına çalışılmaz ve siyaset, olasılıklar alanını terk edip mutlaklığa yönelir. Jakobenizmde görülen bu özellik, aynı zamanda bir kopuş düşüncesiyle de pekiştirilir; yani, Ancien Régime ya da eski olan her şey tümüyle reddedilir. Fakat bu kopuş düşüncesi, bir yarıyla, yeniden başlayış düşüncesini, kökenlerin sağlığına geri dönüş düşüncesini de içinde barındırır. Jakobenlerin sürekli olarak kendilerini "efsanevi atalarla" ilişkilendirmeleri, Sparta-

Louis-Antoine de Saint-Just

1767'de doğan ve taşradaki kentinde Utusal Muhafızlara katılıp devrimciliği öğrenir. 19.8.1790'da Robespierre'e yazdığı bir mektupla ona olan hayranlığını dile getirir: "Siz ki sallantıdaki vatani despotizm ve entrika kasırgasına karşı koruyorsunuz, sizi gerçekleştirdiğiniz harikalardan dolayı Tanrı olarak biliyorum. Sizi tanımiyorum, ama siz, büyük bir insansınız. Siz, yalnız bir eyaletin değil, insanlığın ve Cumhuriyetin temsilcisisiniz." Yasama Meclisi'ne seçilmesine karşın, yaşı küçük olduğu için meclise giremez. Konvansiyon'da milletvekili olan ve Paris Jakobenler Kulübü'nde yer alıp Robespierre'in en yakın çalışma arkadaşlarından biri haline gelen Saint-Just, Kamu Esenlik Komitesi'nde askeri işlerden sorumlu üye olarak görev yapar. Kendisine "Devrim'in meleği" ile "Terörün meleği" lakapları verilir. 9 thermidor'dan önce Robespierre ile ona muhalif Jakobenlerin arasını bulmaya çalışır, ama başarılı olamaz. Sonuçta, hayran olduğu adamla birlikte 28 Temmuz 1794'te giyotine gider; henüz 27 yaşındadır.

Siyasal iktidarın yeniden yapılanması, Devrim'in ilk yıllarında Marat tarafından ortaya atılan, daha sonra Robespierre tarafından benimsenen "özgürlüğün despotizmi" kavramıyla adlandırılır.

ılar ile Romalılara göndermede bulunmaları, bu anlayışın açıkça dile getirilmesidir.

Bir diğer özellik, yine Aydınlanma'nın mirası olarak kabul edilebilecek "yasallık (legal olma) kaygısı"dır. Jakobenler, kulübün ilk adının da (Anayasa Dostları) işaret ettiği üzere, eylemlerini gerçekleştirirken var olan yasal çerçeve içinde kalmaya ya da sonradan oluşturdukları yasalarla meşrulaştırmaya özen gösterirler. Ancak Rousseau'nun halkın toplum sözleşmesinde de dahil olmak üzere değiştiremeyeceği hiçbir yasanın bulunmadığı görüşünden de hareket ederek, yasaların önüne bir sınır getirirler: Halk ve halkın esenliği. Bu bağlamda, yasallığın her zaman meşruluğu (meşruiyeti) çağrıştırmadığı anlayış gündeme gelir. Daha açıkçası, Jakobenizme göre, halk egemen olduğundan nasıl (Carl Schmitt'in deyişiyle) "istisnaya" karar verme yetkisine sahipse, yasalarla çelişen, hatta yasaları çiğneyen bir eylem, bir karar da eğer halk iradesini yansıtıp halkın esenliğini amaçlıyorsa, meşruluğu ta kendisidir.

dir. Bu bakımdan Jakobenizm halka endeksli bir ideolojidir; ya da bir başka deyişle, bu ideolojinin odak noktasında halk kavramı yer alır.

2- Ulusal birlik ve egemen halk

Halk ile ulus kavramlarını özdeş bir biçimde kullanan Jakobenlerdeki ulusal birlik ya da halkın birliği düşüncesi, aslında 1789 devrimcileri tarafından ortaya konur. Bu ilk dönem devrimcilerinin, bireyci bir liberal zihniyetten yola çıkmalarına karşın, farklılıkları dışlayan bir bütün anlayışına ulaşmaları zor olmaz. Çünkü onların gözünde, tiranlıkla bir tuttukları Ancien Régime, toplumun bir yanda kralıyruklar, öte yanda çeşitli tabakalar, cemaatler arasında bölünmüşlüğü üzerine kuruludur. Bu nedenle, farklı çıkarlara bölünmüşlük her türlü kötülüğün kaynağı olarak görülür. Bu yüzden, Anglo-Sakson devrimcilerden farklı olarak, ortak iyiliği ifade eden genel iradenin, (bireysel ya da sınıfsal anlamda) özel iradelerin ya da çıkarların rekabetinden, çatışmasından doğduğu düşüncesi tümüyle yadsı-

nır. Söylem düzeyinde varılan sonuç ise, özgür ve eşit "yurttaş" ile bu yurttaşlardan oluşan "halk" soyutlamalarını gerçekleştirmektir; ayrıca halk egemenlikle de donatılır.

Bu anlayışı olduğu gibi benimseyen ve daha da ileriye götüren Jakobenizm, bireysel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesini "kolektif bütün"le ilişkilendirip halkı ön plana çıkarır. Jakoben ideolojik söylemde halk, kendine özgü iradesi olan soyut bir bütün, kolektif bir kişidir; fakat zaman zaman ona somut bir anlam da yüklenir. Bu somutlaştırma işlemiyle halk, duruma göre bir mahalle (section) toplantısında, bir kulüpte, hatta tek bir insanda beden bulabilir. Ayrıca, Robespierre'in "halkın çıkarı genel çıkardır, zenginlerin çıkarı ise özel çıkardır" deyişinin işaret ettiği gibi, halka yalnızca toplumun alt kesimlerini içeren bir "sınıf halk" anlamı kazandırılarak da bu somutlaştırma işlemi gerçekleştirilir.

Halkın soyut ya da somut olarak algılanılması, onun "idealleştirilmesinde", ideal bir varlık şeklinde tanımlanmasında bir fark yaratmaz. Halk ister tüm yurttaşların organik birliği olsun, ister yalnızca yoksul sınıflardan oluşsun, onun hep adalet, özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi yüce değerleri içerdiği (ya da içermesi ge-

Jakoben cumhuriyetçiliğin "halkın birliğinden" hareketle sınıfsal bir ittifak anlamı taşıyıp taşımadığı sorgulanmalıdır. Gerçekte Jakobenizm, sınıflar arasındaki bir ittifaktan çok, iktidardaki orta-küçük burjuvazinin kırsal ve kentsel alt sınıflara belli çıkarlar sağlayarak hegemonyasını kurma projesidir.

rektiği) varsayılar. Ayrıca Jakoben ideoloji, "açgözlülerin, entrikacıların, düzenbazların, karşıdevrimcilerin" yurttaşlık niteliğinden yoksun olup halkın içinde yer almadıklarını vurgulayarak halkın birliğine niceliksel değil niteliksel bir anlam yükler. Hatta bu bağlamda, "iyikötü halk" ayrımına yer verilir. Robespierre'in deyişiyle iyi ya da gerçek halk, "saf, basit, adalete susamış ve özgürlüğün dostu olan yurttaşların toplamıdır." Dolayısıyla, bu toplamın içinde yer almayanların "halkın düşmanı" (ya da "kötü halk") olarak damgalanması kaçınılmazdır.

Jakobenler, iyiliğiyle, erdemiyle, egemenliğiyle büyük bir "güç" olarak betimledikleri halkın karşısında birçok düşmanın bulunduğunu ileri sürerler. Örneğin Saint-Just, 10 Ekim 1793'te, halk düşmanları düşüncesini halk egemenliğiyle ilişkilendirerek ortaya koyar: "Fransız halkı iradesini açığa vurduğundan beri, ona karşı olan herkes egemenin [yani halkın] dışındadır; egemenin dışında olan herkes, egemene düşmandır." Ancak halka gücünü veren "erdem, düşmanlarının eylemlerine karşı etkisizdir". Çünkü "halk, yanılır", düşmanları tarafından yanılgılara sürüklenmeye yatkındır. Jakoben ideolojik söylem, değişen koşullarla birlikte zaman içinde halk düşmanları kategorisini çeşitlendirir. Devrim'in ilk yıllarında aristokratlarla özdeşleştirilen halk düşmanları, Fransa'nın savaşa girip kendisine dış düşmanlar edinmesiyle birlikte, belli bir sınıfın üyeleri olmaktan çıkar. Halkın düşmanları, Jakobenlerin gözünde, artık Devrim'in ilkelerini, halkın egemenliğini ve ortak iyiliği yıkmaya çalışan, bu amaçla çeşitli entrikalar çeviren ve dış düşmanlarla işbirliği yapan her sınıftan kötü yurttaşlardır, hainlerdir. Ardından, halkı halk düşmanlarından ayırmada erdem de bir kriter (ölçüt) olarak işin için sokulur. Böylece, her kişinin her an erdemsizliğinin "kanıtlanmasıyla" halk düşmanı konumuna düşme olasılığı ortaya çıkar.

Halkın güçlü olması, ama bu gücün paradoksal bir biçimde zayıflıkları çağırış-

Robespierre: Devrim, özgürlüğün düşmanlarına karşı savaşıdır; anayasa ise, zafere ulaşmış huzurlu özgürlüğün rejimidir. Devrimci yönetim olağanüstü bir etkinliğe gereksinim duyar, çünkü savaşıdır...

tırması, düşmanların halkı (içeriden ve dışarıdan) dört bir yandan sarması gibi temalar, Jakobenlerin kendileri ile halk arasındaki ilişkiyi belirlemelerinde başvurdukları temel düşünsel kategorilerdir. Bu ilişki, Jakobenler açısından, "halkın koruyuculuğundan" "halkın ileri karakolu" ya da "halk iradesinin öncüsü" olmaya, oradan da Robespierre'in "ben halkım" deyişinde olduğu gibi halk ile özdeşleşip "halkın sesi" ya da "halk iradesinin yankısı" konumuna gelmeye varır. Böylece Jakobenlerin halkla bütünleşme işlemi, halk iradesinin dile getirilmesi olan meşru söylemin ele geçirilmesiyle tamamlanmış olur. Artık Jakobenler ağızlarını açtıkları zaman, konuşanlar, halk ile kendisi arasında şu ya da bu şekilde bir mesafe bulunan devrimci bir kulüp, erdemli yurttaşlar, halkın temsilcileri değil, fakat Devrim'in ilkeleridir ya da söylemin taşıdıkları simgesel bir bütün olarak halkın ta kendisidir. Jakobenlerin söylem düzleminde halkın kişiliğini üstlenmeleri, hem söylemlerine halkçı bir meşruluk kazandırır hem de iktidarın temelini oluşturan

halkçı meşruluğun bu söylemler içinde yeniden üretilmesini sağlar. Bunun yol açtığı sonuç, Jakobenlerden kaynaklanmayan her türlü söylemin halk iradesine aykırı, karşıt, düşman, kısacası gayrı meşru bir söylem olarak kabul edilip mahkûm edilebilmesidir.

Jakobenizmin içerdiği bu "halkçılık" halk egemenliği dolayısıyla Cumhuriyet ile, dolayısıyla cumhuriyetçilik ile bağlantılıdır. Öyle ki, birçok Fransızca sözlükte, Jakobenizm "katı ve uzlaşmaz cumhuriyetçilik" olarak tanımlanmaktadır.

3- Cumhuriyet ve demokrasi

Gerçekte krallığın 10 Ağustos 1792'deki düşüşünden önce Jakobenler arasında, Desmoulins dışında cumhuriyeti savunan hemen hiç kimse yoktur. 1791 yazında, cumhuriyetçilik tartışmalarının alevlendiği bu dönemde, kulüpte "ben cumhuriyetçi değilim" diyen Robespierre, Jakobenlerin bu konudaki yaklaşımını ortaya koyar: Temel sorun, yönetimin adı ya da biçimi değil, fakat içeriğidir. Dolayısıyla "toplumun amacı, herkesin mutluluğunun sağlanması ve insan haklarının korunması olduğuna" göre, yapılması gereken şey, kralın varlığını gereksiz tartışma konusu yapmayıp, yani içi boş bir cumhuriyet ideali peşinde koşmayıp, bir bakıma "gerçekçi bir politi-

Terör politikası, tıpkı devrimci yönetim gibi, Jakobenlerin bilinçli bir tercihi olarak ortaya çıkmaz; ayrıca Jakoben liderlerin kişisel olarak şiddete yatkın oldukları ileri sürülerek de açıklanamaz. Kurucu Meclis'te ölüm cezasının kaldırılması için iki kez öneri sunan milletvekili Robespierre'dir.

ka" uygulayarak, bu amacı gerçekleştirmeye çalışmaktır. Ancak 10 Ağustos'un ardından monarşinin karşıtı anlamında cumhuriyet kaçınılmaz olur ve Jakobenler de cumhuriyetçiliğe soyunup Cumhuriyet'in en katı savunucuları haline gelirler.

Jakobenlerin cumhuriyetçiliği nedir ya da savundukları bu cumhuriyet kavramının içi nasıl doldurulur? Jakobenler, Devrim'le ortaya çıkan tüm değerleri, ilkeleri, kazanımları Cumhuriyet'in içine yerleştirirler, dahası Cumhuriyet'i erdemle ve demokrasiyle bir tutarlar. Robespierre'in Konvansiyon'da yaptığı 25 Aralık 1793 ile 5 Şubat 1794 tarihli konuşmalarını temel alarak, Jakoben Cumhuriyet'in özellikleri şöyle sıralanabilir: Eş anlamlı olan demokratik ve cumhuriyetçi yönetim, halk egemenliği üzerine inşa edilmiştir. Aklın ve gerçeğin hükmü doğrultusunda halkın birliği ile mutluluğunu amaçlayan Cumhuriyet, insan hakları ile özgürlükteşlikkardeşlik ilkelerine dayanır ve adaletin gerçekleşmesidir. Cumhuriyetin özü olarak nitelen eşitlik, yurtseverliği ve buna bağlı olan "kamu çıkarının tüm bireysel çıkarların üzerinde olması" duygusunu çağırıştır. Gerçekte bu duygu, Cumhuriyet'i "destekleyen ve hareket ettiren" kamusal erdemdir, yani vatana ve onun yasalarına duyulan sevgidir. Bu kamusal erdemin dışında Cumhuriyet, ayrıca (dürüstlük, yardımseverlik, cesaret, sadakat, güvenilirlik gibi) ahlaki erdemleri de içerir. Hatta ahlaki bir boyuta sahip olması, Cumhuriyet'in dinsellikle,

Camille Desmoulins

1760'ta doğup Paris'te avukat olan ve 12 Temmuz 1789'daki açık hava konuşmasıyla 14 Temmuz gününü hazırlayan devrimcilerden biridir. Etats Généraux'a seçilemeyip Devrim'le birlikte gazeteciliğe soyunan Desmoulins, ilk önceleri Cordeliers'de, daha sonraları da Jakobenler Kulübü'nde yer alır ve Konvansiyon'a Paris milletvekili olarak girer. Robespierre ile lise sıralarından başlayan dostlukları bu çalkantılı günlerde de devam eder: Desmoulins 29 Aralık 1790'da evlenirken nikah şahidi Robespierre'dir; dahası Temmuz 1792'de doğan çocuğunun da (cumhuriyetçi, yani laik) vaftiz babası yine Robespierre'dir. Ancak Desmoulins, Konvansiyon'da, Adalet Bakanı iken müsteşarlığını yaptığı Danton'a yakınlaşır ve Aralık 1793'te çıkardığı Vieux Cordelier (Yaşlı Cordelier) gazetesinde devrimci yönetimi (dolayısıyla Robespierre'i) eleştiri yağmurlarına tutar. Artık iki arkadaş, farklı siyasal cephelerde yer almaktadır. Robespierre, her ne kadar Desmoulins'in Kulüp'ten ihraç edilmesini engellerse de, sonradan Dantoncularla birlikte tutuklanması kararına imzasını atar. Böylece Desmoulins'in yaşamı, Danton ile birlikte 5.4.1794'te giyotinde son bulur; bir hafta sonra karısı Lucile de, Dantoncuları kaçırma komplosunun elebaşlarından birisi olduğu gerekçesiyle, aynı akıbeti paylaşacaktır.

dinsel bir inançla donatılmasına da yol açar.

Görüldüğü üzere Jakobenizmin Cumhuriyet tasarımı, büyük bir ideal olarak belirmektedir. Bu çerçevede, bir yönetim biçimi anlamında cumhuriyetdemokrasinin (yani halk egemenliğinin) işleyişinden, cumhuriyetin ilişkisinden ve cumhuriyetin halkın birliğini (yani somut olarak sınıflar ittifakını) içermesinden ne anlaşıldığına kısaca değinmek gerekir.

Halk egemenliğinin kullanılması sorunu, temelde egemen olarak tanımlanan halk ile temsilcilerinin arasındaki ilişkinin düzenlenmesi sorunudur. Jakobenler, muhalefette bulundukları süre boyunca, halk egemenliğinin (özellikle devredilemezliği ilkesi nedeniyle) mutlak bir temsil anlayışıyla bağdaşmadığını ileri sürerler. Onlara göre, halkın, egemenliğini yasama ve yürütme düzeyinde temsilcilerinin ellerine devredip bütünüyle devre dışı kalması, gerçekte egemenliğin bir azınlık tarafından gasp edilmesi anlamına gelir. Üstelik temsilcilerin, halkan farklı olarak bozulmaya karşı eğilimi

içinde olmaları, özgürlüğün yıkılıp despotluğun yerleşmesi sonucunu doğurabilir. Bu nedenle Jakobenler, halkın esenliği söz konusu olduğunda, halkın var olan yasaların dışına çıkıp egemenliğini doğrudan kullanabileceğini kabul ederler. Örneğin bu görüşü Robespierre, 5 Kasım 1792'de Konvansiyon kürsüsünde, şöyle dile getirir: "10 Ağustos ile bunun öncesi ve sonrasındaki bütün olaylar yasadışıdır; tıpkı Devrim'in, krallığın düşüşünün, Bastille'in yıkılışının ve özgürlüğün kendisinin yasadışı olması gibi."

Fakat Jirondenlerin tutuklanmamasıyla iktidarı ele geçiren Jakobenlerin bu konudaki söylemi radikal bir değişim getirir. İlk önce temsil sistemin gerekliliği dile getirilir. Robespierre'in deyişiyle, "demokrasi, sürekli toplantı halindeki halkın kamusal işleri kendi başına yürüttüğü ya da halkın yüz bin parçasının birbirlerinden kopuk, aceleci ve çelişkili uygulamalarla tüm toplumun kaderini belirlediği bir düzen değildir... Demokrasi, kendi eseri olan yasalara yönlendirilen halkın, iyi yapabildiği her şeyi kendisinin yaptığı ve

Jakobenler, insanlara "bencilliği ve kibiri aşıl原因" eski kültürün hâlâ etkisini sürdürdüğünü belirtip, kamu gücünün temel görevinin toplumda genel iradeyi ve kamusal çıkarı hâkim kılması olduğunu vurgularlar.

Jakobenlerin tüm yaşam alanlarını denetlemeye varan bir devleti gerçekleştirmek ve herkesi tam anlamıyla tek boyutlu insanlar yapmak gibi bir amaçları yoktur. Hatta kamu gücüne mutlak bir anlam, otoriter bir nitelik de yüklemesler.

yapamadığı her şeyin de delegeleri tarafından yapıldığı bir düzendir." Ardından, Konvansiyon'un "arındırılıp" halk iradesiyle bütünleştirildiği vurgulanarak, halk kitlelerinin egemenliğin kullanımından tümüyle dışlanmasına varılır. Her ne kadar teoride (yani hiç uygulanmayan 1793 Anayasası'nda) toplanmış halk birimlerinin kendi iradelerini özgürce dile getirmeleri, egemenliğin doğrudan kullanımı anlamında halkın baskıya karşı direnmesi ve yasaların yapımında bir tür referandum (halk oylaması) mekanizması öngörülürse de, pratikte artık yurttaşlardan beklenen meclise (ve ondan kaynaklanan Kamu Esenlik Komitesi'ne) mutlak itaat olacaktır.

Jakobenlerin din konusundaki yaklaşımları ise, 1789'dan itibaren çeşitli dönemlerde Katolik Kilisesi'ne ilişkin alınan meclis kararları doğrultusunda biçimlenir. Hemen vurgulanması gereken nokta, hiçbir devrimci grubun (dolayısıyla Jakobenlerin), 1795'e kadar laiklik sözcüğünü ağızlarına almadıkları ve devletin ayrımlı anlamında bir laiklik anlayışını aklına bile getirmedikleridir. (Dolayısıyla Türkiye'de hâlâ bazı köşe yazarların "Jakoben laiklik'ten söz etmelerinin hiçbir anlamı yoktur.") Aydınlanma'nın çocukları olan devrimciler, halkı dinsel fanatizmin, hurafelerin, dogmaların, boş inançların etkisinden kurtarmak amacıyla dini gündelik yaşamın her alanından dışlayarak bir sekülerizasyon gerçekleştirirler, 1789 Bildirisi'nden başlayarak vicdan özgürlüğünün altını çizerek ve Ruhbanın Sivil Yapılanması yasasıyla papazları devletin memurları konumuna getirip Kilise'yi denetim altına alırlar.

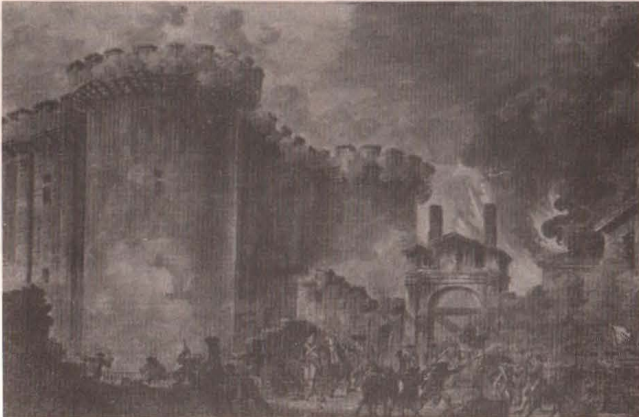
Ancak, ilk önce bu yasaya yemin etmemiş papazların, daha sonraları yemin etmişlerin de karşıdevrimci hareketlerle bağlantılarının ortaya çıkması, siyasal iktidarı giderek daha sert önlemler almaya yol açar. Sonuçta 1793 sonlarında, Hébertistlerin başını çektiği, ama Fouché gibi bazı Jakobenlerin de yer aldığı "Hi-

Lepelletier: Eski toplumsal sistemimizin kötülüğünün insanlığı ne ölçüde aşığılayıp bozduğunu göz önünde bulundurarak yeni bir halk yaratmanın zorunlu olduğu kanısına vardım.

ristiyanıslştırma" hareketi patlak verir. Bu hareket, yok etmeye çalıştığı Hristiyanlığın yerini Tanrı'yı dışlayan (dolayısıyla ateizme varan) Akıl kültü (tapınımı) ile doldurmaya yönelir. Bu aşamada Robespierre devreye girer ve Jakobenizmin din anlayışı iyice belirginleşir. Bir yıl önce "Tanrı dogması ruhlara kazınmıştır,... Tanrı kültüne saldırmak, halkın ahlakına kastetmektir" diyen ve ateist filozof Helvétius'un kulüpteki büstünü kırdırtan Robespierre, "ateizm aristokratiktir. Fakat zulmedilen masumluğu koruyan ve suçu cezalandıran bir Yüce Varlık düşüncesi, bütünüyle halkıdır... Eğer Tanrı var olmasaydı, onu yaratmak gerekirdi" sözleriyle Hristiyanıslştırmaya son verir. Ayrıca Konvansiyon, din özgürlüğünü bir yasayla yeniden garanti altına alır. Fakat bu süreç içinde kapatılmış tapınakların yeniden açılması için herhangi bir girişimde bulunulmaz.

Robespierre, bu boşluğu 7 Mayıs 1794 tarihli konuşmasıyla doldurmaya çalışacaktır. Ona göre Cumhuriyet'in gereksindiği ahlakılığı sağlayan en önemli etken, toplumda (Tanrı'nın ve öte dünyanın varlığına dayanan) dinsel bir inancın bulunmasıdır. "Yüce Varlık ile ruhun ölmezliği düşüncesi adalete yapılan sürekli bir çağdır; dolayısıyla sosyal ve cumhuriyetçidir" diyen Robespierre, insanları

"Halkı yeniden yaratmak" ya da "insanları bir dökme kalıbından çıkmışçasına biçimlendirmek" söylemleri, "sonuna kadar devrimcilik" anlayışı içinde değerlendirilmelidir.

XVI. Louis'in idamı...

erdeme yönelten dinin Cumhuriyet için yalnızca yararlı değil zorunlu olduğunun da altını çizerek. Aynı günkü yasayla, diğer inançlar koruma altına alınırsa da, Yüce Varlık kültü Fransız halkının dini olarak ortaya konur. Bu amaçla da 8 Haziran'da, Robespierre'in "başrahip" giysileri içinde yer aldığı Yüce Varlık Bayramı düzenlenir. Bu verilerden yola çıkıldığında, Jakobenizmin herhangi bir laikliği değil, Rousseau'dakine benzer bir sivil din, bir devlet dini anlayışına denk düştüğünü söylemek gerekir.

Bu çerçevede son olarak, Jakoben cumhuriyetçiliğin "halkın birliğinden" hareketle sınıfsal bir ittifak anlamı taşıyıp taşımadığı sorgulanmalıdır. Gerçekten Jakobenizm, sınıflar arasındaki bir ittifaktan çok, iktidardaki ortaküçük burjuvazinin kırsal ve kentsel alt sınıflara (1. bölümde

belirtildiği üzere) belli çıkarlar sağlayarak hegemonyasını kurma projesidir. Zaten Jakobenler, yeterince güçlendiklerini hissettiklerinde, sans-culotelerin üzerinde baskı kurup onları yuvalandıkları komün gibi iktidar alanlarından dışlamaktan kaçınmazlar. Dahası Jakobenlerin ekonomik alana yaptıkları müdahalelerine ve zenginlik karşıtı söylemlerine bakarak, Jakobenizmi sosyalizme giden bir ön aşama şeklinde değerlendirmek de hiç tutarlı değildir. Ekonomik yaşamın ahlakileştirilmesini Cumhuriyet için gerekli gören Jakobenler, ekonomik eşitliğin bir düş olduğunu kabul ederler ve ortak mülkiyet anlayışına kesinlikle karşı çıkarlar. Bu bakımdan onların toplum tasarımı, emekçilerin değil fakat küçük burjuvazinin ütopyasına uygun düşer. Örneğin Saint-Just, ölümünden sonra bulunan ve Institutions Républicaines (Cumhuriyetçi Kurumlar) olarak adlandırılan elyazmalarında, tüm yurttaşlara belli bir toprak parçasının verildiği, dolayısıyla herkesin ne zengin ne de yoksul olduğu ve devletin özel servetlerin kullanımını denetlediği ideal bir Cumhuriyet tasarımı çizmektedir.

Jakobenler'e göre, birçok özellikle donatıkları bu Cumhuriyet'in işleyebilmesi için ilk önce kurulması gerekir. Üstelik olağanüstü koşullar söz konusuysa, bu kurma işlemini olağanüstü bir yöneti-

me havale etmek de kaçınılmazdır. İşte bu nedenle Jakobenizm, "özgürlüğün despotizmi" olarak da okunmaya açıktır.

4- Özgürlüğün despotizmi

1793 sonlarında Jakobenlerce ilan edilip gerçekleştirilmeye çalışılan siyasal iktidarın yeniden yapılanması, Devrim'in ilk yıllarında Marat tarafından ortaya atılan, daha sonra Robespierre tarafından benimsenen "özgürlüğün despotizmi" kavramıyla adlandırılır. Bu yapılanma birbirini çağrıştıran, hatta birbirinin içine geçen iki bileşenden oluşur: Devrimci yönetim ve terör.

Anayasanın ve insan haklarının askıya alınarak (tüm gücün fiilen Kamu Esenlik Komitesi'nin elinde toplandığı) devrimci yönetimin kurulması, koşulların ya da "nesnelerin gücünün" bir sonucudur ve Jakoben söylem de bu zorunluluk gerekçesine vurgu yapar. Ama bu mantık, 1789'un ilk günlerinden itibaren zihinlerde yer etmeye başlamıştır. Örneğin, Kurucu Meclis üyesi ilımlı Barère "halkın esenliği en yüce yasadır" deyip "kamusal esenliğin zorunlulukları karşısında insan haklarının saygıyla eğildiğini" savunmuştu. Yasama Meclisi'nin ilımlı ve monarşist milletvekili Pastoret ise, "ağnılar aşırıysa, aşırı ilâçlara izin verilir" diyerek bu görüşü dile getirmişti.

"Cumhuriyet'in içinde bulunduğu koşullarda anayasa uygulanamaz" diyen Saint-Just'un raporunun ardından uygulanmaya konan devrimci yönetimden ne anlaşılması gerektiğini Robespierre, anayasal yönetimdevrimci yönetimkarşılaştırması yaparak açıklar: "Anayasal yönetimin amacı Cumhuriyet'i sürdürmek, devrimci yönetimin amacı ise Cumhuriyet'i kurmaktır. Devrim, özgürlüğün düşmanlarına karşı savaşıdır; anayasa ise, zafere ulaşmış huzurlu özgürlüğün rejimidir. Devrimci yönetim olağanüstü bir etkinliğe gereksinim duyar, çünkü savaşadadır... Devrimci yönetim, iyi yurttaşlara ulusal güvenliğin tüm olanaklarını sağlar; fakat halk düşmanlarına verebileceği tek şey ölümdür."

Jakobenlerin gözünde "sonuna kadar devrimcilik"ın anlamı, iç ve dış düşmanların yok edilmesi, ama daha önemlisi Cumhuriyet'e uygun, Cumhuriyet'i yaşatacak ve onunla yaşayacak bir insan tipinin yaratılmasıdır.

Jakoben ideolojiye göre devrimci yönetim, anayasal bir dayanağa sahip olmamasına karşın meşruluğu içermektedir. Robespierre'in deyişleyle meşruluğu, "bütün yasaların en kutsalı olan halkın esenliği ile bütün kriterlerin en tartışılmazı olan zorunluluk üzerine dayanmaktadır." Ayrıca keyfi bir yönetim de değildir; tersine adil kurallarla, yasalarla işler ve doğru bir hedefe yönelip ortak çıkarı amaçlar. Dahası, devrimci yönetim, demokrasiyi (ya da cumhuriyeti) kurmanın ötesinde, bir bakıma demokrasiyle özdeşleşmekte ya da en azından demokratik bir nitelik taşımaktadır. Çünkü bu yönetim, kuramsal olarak her şeyin ondan kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu tek bir merkezin, yani halkın iradesini dile getirdiği varsayılan Konvansiyon'un çevresinde örgütlenmiştir. Devrimci yönetim, iç ve dış barışın sağlanıp Cumhuriyet'in tam anlamıyla kurulmasıyla bitecektir. Ancak Jakoben liderler, giderek devrimci yönetime çok büyük hedefler de biçerler. Saint-Just, bu hedefleri, "Devrim, yasalar sayesinde özgürlük ile mutluluğun yetkinliğine ulaşıldığı zaman sona erer" diyerek özetler. Demek ki Jakoben söylem, ütopyacıların hiçbir zaman vazgeçemedikleri bir temayı kendine hedef olarak saptır. Yetkin mutluluk. Bu bakımdan devrimci yönetim, ütopyanın gerçekleştiği zamana giden bir yoldur sanki. Fakat taşlan giyotinin uçurduğu kellelerle döşenmiş bir yol.

Terör politikası, tıpkı devrimci yönetim gibi, Jakobenlerin bilinçli bir tercihi olarak ortaya çıkmaz; ayrıca Jakoben liderlerin kişisel olarak şiddete yatkın oldukları ileri sürülerek de açıklanamaz. Örneğin, Kurucu Meclis'te ölüm cezasının kaldırılması için iki kez öneri sunan milletvekili Robespierre'dir. Ayrıca Devrim'in ilk günlerinden başlayarak hem şiddet eylemleri yaşanır hem de farklı kişilergruplar tarafından şiddet çağrıları yapılır. Bazı tarihçilerin şiddet karıştıları olarak göstermek istedikleri Jirondenler de şiddet eğilimlerinin körüklenmesinde büyük bir sorumluluğa sahiptirler. 1791

Tabakalar Genel Meclis'inden
(États Généraux) bir görünüm...

sonlarında, özgürlük düşmanlarının ölümle cezalandırılmalarını isteyen ilk milletvekili, Jironden Isnard'dır. Daha sonraları Barbaroux, "Cumhuriyet'in esenliğinden umudunu kesen herkesin ölümle cezalandırılmasını" önerir. Vergniaud ise, henüz 10 Mart 1792'de, "dehşet ile terörün yasaların içine yerleştirilmesini" ister.

Jakobenlerin uygulamaya koydukları devlet terörü, ilk olarak halkın şiddet uygulamasının önüne geçilmesinin zorunlu koşulu olarak gerekçelendirilir. Örneğin Danton, "halkın korkunç olmaması için biz korkunç olalım" derken bu gerekçeyi dile getirmektedir. Ardından Jakoben söylem, devrimci yönetimle bir bütün oluşturan devlet terörünü, kamusal esenliği ya da ulusal savunmayı sağlamak ve Cumhuriyeti kurup yaşatmak işleviyle donatıp rasyonelleştirme yoluna gider. Ayrıca terörün, tıpkı ayınlamış olduğu devrimci yönetim gibi demokrasiyle bağlantılı olduğu vurgulanır. Daha açıkçası terör politikası, halk iradesinin eyleme dökülmesinden başka bir şey değildir. Bu bakımdan giyotin, erdemin egemenliğini sağlamak için erdemsiz insanları yok etmeye yönelik demokratik bir adalet aygıtıdır.

Robespierre'in deyişleyle, "Eğer halk yönetiminin dayanağı barışta erdem ise, devrim içinde de hem erdem hem terördür. Erdemin olmadığı yerde terör kıyıcıdır, terörün olmadığı yerde de erdem güçsüzdür. Terör hızlı, katı ve bükülmez bir adaletten başka bir şey değildir; dolaşısıyla, erdemden kaynaklanır. Terör, özel bir ilkedен çok, vatanın ivedi gereksinimlerine uygulanan genel demokrasi ilkesinin bir sonucudur."

Böylece giyotin, yalnızca karşı devrimcileri yok eden değil, aynı zamanda iyileri kötülerden, erdemlileri erdemsizlerden ayıran bir makine olarak da işler. Ancak halk, erdemi özünde barındırıyor da da yanılmaya ve yoldan çıkmaya açıktır; aynı şekilde her insan, özel çıkarlarla cezbedilip yurttaşlık dışı bir tutum içine girmeye eğilimlidir. Öyleyse insanlara (ve onlardan oluşan halka) çeşitli zayıflıklara kapılmayacak bir biçim kazandırmak gerekir. Bu anlayışın sonucu, Jakobenlerin Devrim'e (ya da devrimci yönetime) yeni bir amaç, kendilerine de yeni bir görev yüklemeleridir: İnsanı gerçek bir yurttaş, halkı da gerçek bir halk yapmak.

5- Halkı yeniden yaratmak

Özgürlük olmadan devlet varlığını sürdüremez diyen Rousseau, "erdem [yani kamusal çıkarın gözetilmesi] olmadan özgürlük [yani yasalara itaat], yurttaşlar olmadan da erdem olmaz; yurttaşlar oluşturunsaız her şeyiniz olur" diye yazmıştır. Jakobenizm, bu görüşü yaşa-

Jakoben söylem, devrimci yönetimle bir bütün oluşturan devlet terörünü, kamusal esenliği ya da ulusal savunmayı sağlamak ve Cumhuriyeti kurup yaşatmak işleviyle donatıp rasyonelleştirme yoluna gider.

Champ-de-Mars Meydanı'nda toplanmış halk üzerine, La Fayette'in komutasındaki Ulusal Muhafızlar ateş açarlar ve eliden fazla kişi öldürülür.

ma geçirme denemesi olarak nitelenebilir. Fakat bu noktaya varmadan önce Jakobin liderler, çeşitli söylemlerinde, bireysel hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesinin siyasal iktidarın her şeye karışmasına bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin Robespierre, "eski hükümetlerin fazla yönetmek takıntısından kaçının;.. kamusal otoriteye doğal olarak ait olmayan her şeyi bireysel özgürlüğe bırakın" demiştir. Saint-Just ise şu satırları kaleme almıştır: "Önemli olan halkı mutlu kılmaktan çok onun mutsuz olmasını önlemektir. Yeter ki baskı yapmayın. Her kişi kendi mutluluğunu elde etmeyi başaracaktır. Mutluluğunu yönetenlere borçlu olduğu önyargısına kapılan bir halk, bu mutluluğu uzun süre koruyamaz."

Bu yaklaşımlarına karşın Jakobinler, sahip oldukları "birlik tutkusunun" da etkisiyle, sürekli olarak özel ya da bireysel çıkarların halkın birliğini bozucu, Devrim'i yolundan sapırtıcı etkisi üzerinde ısrarla dururlar. İnsanlara "bencilliği ve kibiri aşıl-
dığını" eski kültürün hâlâ etkisini sürdürdüğünü belirtip, kamu gücünün temel görevinin toplumda genel iradeyi ve kamusal çıkarı hâkim kılması olduğunu vurgularlar. Bunu gerçekleştirmenin yolu, in-

sanları gerçek yurttaşlara dönüştürmek, dolayısıyla yurttaşlardan oluşan halkı yaratmaktır.

Bu nedenle Saint-Just, 15 Nisan 1794'te Konvansiyon üyelerine "sizin bir site kurmanız, yani birbirlerinin dostu, kardeşi olan konuksever yurttaşlar yaratmanız gerek" diye seslenir. İnsanların eşitliği de aşan bir aynılık altında birleşmesini sağlayan yurttaşlık kimliğine Jakobin ideoloji bazı özellikler yükler. Yurttaş, ilk önce siyasal erdemle, yani genel çıkarı bireysel çıkarına yeğlemesiyle bir anlam kazanır. Ayrıca erdem kavramı genişletilip yaşamın her düzeyinde ahlaki değerlere uygun bir davranış ve tutum içinde olmak, yurttaşlığın ölçütü haline getirilir. Ahlakın üst bir norm olarak belirlenmesi, yurttaşın hareketle halkın ve toplumun ahlaki kılınması, yani yeniden biçimlendirilmesi anlayışına kapıyı açar.

Jakobinler, bu hedeflerine ulusal bir eğitim programı oluşturarak, çok sayıda ulusal bayram düzenleyerek ve (Yüce Varlık kültü aracılığıyla) dinsel duyguları kullanarak ulaşmayı amaçlarlar. Yurttaşlık bilincini oluşturmak için yeni (cumhuriyetçi) bir kültür aşılacak anlayışının var-
dığı nokta, artık bireyin (ve halkın) aydın-

latılarak kendi içindeki iyiliği görüp istemesine, genel iradeyi kavrayıp ortak çıkarı gözetmesine yardımcı olmak değildir. Birey, özünde iyi olan bir varlık olmaktan çıkmış, iyi olarak yeniden yaratılması gereken bir varlık haline gelmiştir. Aynı şekilde, halk da içinde erdemi barındırmamaktadır artık, onun da erdemli bir halk olarak yeni baştan yaratılması gerekmektedir. Örneğin, Jakobin liderlerden Billaud-Varenne'e göre, "Özgür kılmak istediğimiz halkı yeniden yaratmalıyız; çünkü eski önyargıları yıkmak, eski alışkanlıkları değiştirmek, bozuk duyguları düzeltmek, yersiz gereksinimleri kısıtlamak ve yerleşmiş kötülükleri söküp atmak zorundayız." Bir başka Jakobin lider Lepelletier ise, Robespierre'in Konvansiyon'da okuduğu Ulusal Eğitim Planı'nın başında şu satırlara yer verir: "Eski toplumsal sistemimizin kötülüğünün insanlığı ne ölçüde aşağılayıp bozduğunu göz önünde bulundurarak, baştan aşağı bir yeniden canlandırma (régénération) işleminin ve böyle ifade edebilirsem, yeni bir halk yaratmanın zorunlu olduğu kanısına vardım."

Devletin çeşitli yöntemlerle insanı ahlaklaştırması, yani doğasını değiştirmek

onu yeniden yaratması sonucunda, artık kendine özgü iradesi olan bir bireyden ve kamusal alandan bağımsız bir özel alandan söz edilebilmesi güçleşir. Hatta buradan hareketle, bireyselliklerin, objektif bir gerçeklik olarak ortaya konan bütünü (yani aslında devletin) içinde erimesi ve bireylerin tek "Bir'e dönüşmesi" anlayışına da kapı açılır. Lepelletier'in deyişiyle, "Kamusal kurum [okul] içinde, çocuğun tüm varlığı bize aittir; bir başka deyişle, hammadde döküm kalıbının ona verdiği biçim dışına çıkamaz; hiçbir şey dışarıdan gelip bizim ona verdiğimiz biçimi bozamaz... Böylece, Cumhuriyeti oluşturan her kişi, cumhuriyetçi kalıp içine sokulacaktır... Böylece güçlü, çalışkan, uyumlu, disiplinli ve yenilenmiş bir soy oluşacaktır."

6- Sonuç: Kültür devrimi çağırısı

Bazı Jakoben önderlerin zaman zaman ve belli koşullarda dile getirdikleri ya da kaleme aldıkları halkı yeniden yaratmaya ilişkin düşüncelerinden hareketle Jakobenezmin "totaliter" bir anlayışa sahip olduğu kanısına varılmamalıdır. Zaten Jakobenezmin en yetkili ağız olan Robespierre'in (Konvansiyon'da okuduğu Lepelletier'in raporu dışında) bu yönde yorumlanabilecek herhangi bir düşüncesi hiçbir zaman dile getirmediği görülmektedir. Jakobenlerin tüm yaşam alan-

larını denetlemeye varan bir devleti gerçekleştirmek ve herkesi tam anlamıyla tek boyutlu insanlar yapmak gibi bir amaçları yoktur. Hatta kamu gücüne mutlak bir anlam, otoriter bir nitelik de yüklemesler. Tam tersine gerek Robespierre ile Saint-Just, gerek diğer Jakoben önderler, sürekli olarak kamu gücünün (özellikle de bu gücü ellerinde bulunduran yöneticilerin) halk egemenliği ile bireysel haklara yönelik bir tehdit olduğunu vurgularlar ve buna ilişkin alınması gereken önlemlerin altını çizerek.

Bu açıdan bakıldığında Jakobenezm, ulus-devletle bir tuttukları Cumhuriyet'i (ya da eşanlamlı olarak kullandıkları demokrasiyi) gerçekleştirme projesidir; fakat Devrim süreci ile savaş koşullarının dayattığı bir ortamda girilen bir projedir bu. Jakobenler, kral-devletin yıkılıp ulus-devletin kurulduğunun resmen bildirilmesinin, yani artık herkesin yasalar önünde eşit, özgür olduğunun, egemenliğin halkta bulunduğuunun, dolayısıyla Cumhuriyet'in oluştuğunun ve herkesin yurttaş konumuna yükseldiğinin ilan edilmesinin yeterli olmadığını bilincindedirler. Çünkü Devrim, belli bir toplumsalsiyasal yapıdan bir başka aşamaya ani bir geçişi, bir sıçrayışı ifade eder; dolayısıyla, yeni aşama için zihniyetlerin, düşüncelerin henüz hazır olmadan, eski düşünce ve davranış kalıplarından, eski değerlerden henüz kurtulmadan gerçekleşen bir kopuş söz konusu olan. Bu bakımdan Devrim'in kazanclarına işlerlik kazandıracaksa, 1793 Anayasası'nın içerdiği demokrasi sağlam bir biçimde temellendirilip işletilecekse, Devrim sonuna kadar götürülmelidir. Jakobenlerin gözünde "sonuna kadar devrimcilik" in anlamı, iç ve dış düşmanların yok edilmesi, ama daha önemli si Cumhuriyet'e uygun, Cumhuriyet'i yaşatacak ve onunla yaşayacak bir insan tipinin yaratılmasıdır.

İşte bunun içindir ki "halkı yeniden yaratmak" ya da "insanları bir dökme kalıbından çıkışına biçimlendirmek" söylemleri, "sonuna kadar devrimcilik"

anlayışı içinde değerlendirilmelidir. Gerçekte Jakobenler, halka sürekli övgüler düzüyorlarsa da (tıpkı 1789'un ılımlı devrimcileri ya da Jirondenler gibi) kesinlikle halka güvenmezler. Çünkü halkın, etkisinden kurtulamadığı eski önyargılar ve değerler nedeniyle, özgürlüğünü kolayca yitirebileceğini düşünürler. Onlara göre, Kant'ın deyişiyle "ergin olmama" durumundan kurtulamamış bireylere erginler gibi davranmak, istenilenin tam tersi bir sonuç doğurur. Bu bakımdan özgürlük tehlikelidir bile; çünkü halk ne olduğunu tam olarak kavrayamadığı özgürlüğünü öylesine kötü kullanabilir ki yine kölelik konumuna kolayca düşebilir.

Cumhuriyet'i kurduk demekle gerçekte Cumhuriyet'in var olamayacağına inanarak Jakobenler, ulus-devleti (ve onun çağrıştırdığı her şeyi) yaşama geçirmek ve yaşatabilmek için bu yapıya uygun bir insan malzemesinin gerekli olduğunun altını çizerek. Sorun, bireyselliklerin dış görüntüsü olan çeşitli kimliklerin yok edilmesi değil, fakat bunların tümünün bir üst kimliğe, yurttaşlık kimliğine bağımlı kılınmasıdır. İnsanların yurttaşlık bilinci ne varamadığı, yurttaş statüsünün içerdiği hak ve özgürlükler ile sorumlulukları kavrayamadığı bir ortamda, tam anlamıyla bir halktan söz edilemez; bu durumda da ne halk(ulus)-devlet var olabilir ne de Cumhuriyet. Bu bakımdan Jakobenlerin, tarihte, siyasal devrimin bir "kültür devrimi"yle sürdürülüp pekiştirilmesi ni savunan ilk devrimciler oldukları söylenebilir.

Demek ki Jakobenezm, siyasal devrimi bir kültür devrimiyle tamamlayarak eşit ve özgür yurttaşlardan oluşan bir cumhuriyeti (demokrasiyi) kurma ideolojisidir. Ancak bu eşitlik ve özgürlük projesinin karşısındaki hem eski (aristokrasi) hem yeni (büyük burjuvazi) muhalefetin direnci nedeniyle, Jakobenler önceden tasarlamadıkları katı ve sert önlemler almak durumunda kalırlar. Aydınlanma'dan miras aldıkları ve diğer devrimcilerle paylaştıkları siyasetin belirleyiciliği

Jakobenler halkın, etkisinden kurtulamadığı eski önyargılar ve değerler nedeniyle, özgürlüğünü kolayca yitirebileceğini düşünürler. Onlara göre, Kant'ın deyişiyle "ergin olmama" durumundan kurtulamamış bireylere erginler gibi davranmak, istenilenin tam tersi bir sonuç doğurur.

düşüncesinden hareketle, bir tür "siyasal toplum mühendisliğine" soyunurlar. Ama talihsizlikleri şudur ki belki de "nesnelerin gücü" nedeniyle, ne kurmak istedikleri "cennet toplumu"nun hemen yanı başında cehennemin bulunduğu'nun ne de cehennemin yolunun iyi niyet faaliyetleriyle döşeli olduğu'nun farkına varırlar. Uyguladıkları devlet terörü her ne kadar kullanırların bir dayatmasıysa da hümanist bir bakış açısıyla cehennemin de yoludur; ama Jakobenlerden sonra ulus-devletlerde iktidarını kuran burjuvazi, içinde faşizme kadar varan baskıcı yönetim uygulamaları göstererek, dışarıda ise dünyayı o güne kadar görmediği savaşlar içine sokarak cehennemin kapılarını ardına kadar açacaktır.

Kaynaklar:

- 1) AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "Fransız Devriminde Biray Devlet İlişki", SBF Dergisi, Cilt XLIV, Sayı 34, Temmuz-Aralık 1989
- 2) AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "Fransız Devriminin İki Yılında Cumhuriyet Tartışmaları", SBF Dergisi, Cilt 58, No: 3, Temmuz - Eylül 2003
- 3) AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, "Ulus Devleti ya da Halkın Egemenliği", Ankara, İmge, (2. baskı) 2010.
- 4) ANSARTDOURLEN, Michèle, L'action politique des personnalités et l'idéologie jacobine, Paris, L'Harmattan, 1998.
- 5) AULARD, François Alphonse, Fransa İnkılabının Siyasal Tarihi, çev. Nazım Poroy, 3 Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997
- 6) AULARD, François Alphonse, Les grands orateurs de la Révolution, <http://www.inilbroveritas.net>.
- 7) BIANCHI, Serge, La Révolution culturelle de l'an II, Paris, Aubier, 1982.
- 8) BOULOISEAU, Marc, La République jacobine, 10 août 1792 - 9 thermidor an II, Paris, Seuil, 1972.
- 9) BOURSON, Pierre-Alexandre, Robespierre ou le déclin de la République, Paris, Buchet/Chastel, 1993.
- 10) CHAUSSINANDOGARET, Guy (der.), Les grands discours parlementaires de la Révolution de Mirabeau à Robespierre, Paris, Armand Colin, 2006
- 11) COBBAN, Alfred, Le sens de la Révolution française, Paris, Julliard, 1984.
- 12) DANTON, Georges Jacques, Discours civiques de Danton, <http://www.inilbroveritas.net>.
- 13) DUHET, Paule-Marie, Les femmes et la Révolution 1789-1794, Paris, Gallimard/Julliard, 1971.
- 14) ESCANDE, Renaud (der.), Le livre noir de la Révolution française, Paris, Les Éditions du Cerf, 2008.
- 15) FAYARD, Jean-François, Les 100 jours de Robespierre, Paris, Grancher, 2005.
- 16) FURET, François ve RICHET, Denis, La Révolution française, Paris, Librairie Arthème Fayard/Marabout, 1973.
- 17) FURET, François ve OZOUF, Mona, Dictionnaire critique de la Révolution française, Paris, Flammarion, 1988.
- 18) FURET, François ve OZOUF, Mona, La Gironde et les Girondins, Paris, Payot, 1991.
- 19) FURET, François, La Révolution en débat, Paris, Gallimard, 1999.
- 20) FURET, François, Fransız Devrimini Yorumlamak, çev. Ahmet Kuyuş, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1989
- 21) GALLO, Max, Révolution française, Le peuple et le roi, Paris, XO Éditions, 2008.
- 22) GALLO, Max, Révolution française. Aux armes, citoyens!, Paris, XO Éditions, 2009
- 23) GAXOTTE, Pierre, Fransız İhtilali Tarihi, çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, Varlık Yayınları, 1969.
- 24) GRALL, Jeanne, Girondins et Montagnards, Lucçon, Éditions Ouest France, 1989.
- 25) GRÆTHUYSEN, Bernard, Philosophie de la Révolution française, Paris, Gallimard, 1992.
- 26) GROSS, Jean-Pierre., Égalitarisme jacobin et droits de l'homme, Paris, Arcantères, 2000.
- 27) GUENIFFEY, Patrice, La politique de la Terreur. Essai sur la violence révolutionnaire 1789-1794, Paris, Fayard, 2000.
- 28) GUERIN, Daniel, La lutte de classes sous la Première République 1793/1797, 2 Cilt, Paris, Gallimard, 1968
- 29) GÜNYOL, Vedat (der.), Robespierre, Saint-Just, Marat, Danton, Babeuf. Devrim Yazıları, İstanbul, Belge Yayınları, 1989
- 30) HOBBSAWM, Eric J., Fransız Devrimine Bakış, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2008.
- 31) JAUME, Lucien, Le discours jacobin et la démocratie, Paris, Fayard, 1989.
- 32) JAURES, Jean, Histoire socialiste de la Révolution française, Cilt IV, Paris, Éditions Sociales, 1972
- 33) LABICA, Georges, Robespierre. Une politique de la philosophie, Paris, PUF, 1990.
- 34) LE GOFF, Jacques ve RÉMOND René (der.), Histoire de la France religieuse. Du roi très chrétien à la laïcité républicaine XVIIIe-XIXe siècle, Paris, Seuil, 2001.
- 35) MADELIN Louis, Les hommes de la Révolution, Paris, Plon, 1928.
- 36) MAINTENANT, Gérard, Les Jacobins, Paris, Que Sais-je, 1984. (Türkçesi: Jakobenler, çev. İsmail Yergüz, İstanbul, İletişim, 2005.)
- 37) MARANDFOUQUET, Catherine, La femme au temps de la Révolution, Paris, Stock/Laurence Parnoud, 1989.
- 38) MARTIN, Jean-Clément (der.), Religion et révolution, Paris, Anthropos, 1994.
- 39) MARTIN, Jean-Clément, Contre-Révolution, Révolution et Nation, Paris, Seuil, 1998.
- 40) MARTIN, Jean-Clément, Violence et Révolution, Paris, Seuil, 2006.
- 41) MATHIEZ, Albert, La Révolution française, Paris, Éditions Denoel, 3 Cilt, 1985.
- 42) MATHIEZ, Albert, Etudes sur Robespierre, Paris, Messidor/Éditions Sociales, 1988.
- 43) MAZAUURIC, Claude, Jacobinisme et Révolution, Paris, Messidor/Éditions Sociales, 1988.
- 44) OLIVIER, Albert, Saint-Just et la force des choses, Paris, Gallimard, 1966.
- 45) OZOUF, Mona, L'homme régénéré. Essais sur la Révolution française, Paris, Gallimard, 1989.
- 46) ROBESPIERRE, Textes choisis, Paris, Éditions Sociales, 3 Cilt, 1973-1974.
- 47) ROBESPIERRE, Discours et rapports à la Convention, Paris, Union Générale d'Éditions, 1965.
- 48) ROBESPIERRE, Devrimin Bağrından, çev. Vedat Günyol, İstanbul, Çan Yayınları, 1975
- 49) ROBESPIERRE, Ayaklar Baş Olunca (Jakoben Söylentiler), Ankara, İlhan Yayınları, 2008
- 50) SAINT-JUST, L'esprit de la Révolution, Paris, Union Générale d'Éditions, 1963.
- 51) SAINT- JUST, Œuvres choisies, Paris, Gallimard, 1968.
- 52) SARICA, Murat, Fransız İhtilali, İstanbul, Gerek Yayinevi, 1970.
- 53) SEREBRYAKOVA, Galina, Fransız Devriminde Kadınlar, İstanbul, Evrensel, 1998
- 54) SOBOUL, Albert, Histoire de la Révolution française, Paris, Gallimard/Idées, 2 Cilt, 1967-1968
- 55) SOBOUL, Albert, Fransız Devriminin Kısa Tarihi, çev. İsmail Yarkın, İstanbul, İnter Yayıncılık, 1989.
- 56) SOBOUL, Albert, Dictionnaire historique de la Révolution française, Paris, PUF, 1989.
- 57) SOBOUL, Albert, Les sans-culottes parisiens en l'an II, Paris, Seuil, 2004.
- 58) SOLÉ, Jacques, La Révolution en question, Paris, Seuil, 1988.
- 59) STEEL, Mark, Ben Bu Devrimi Sevdim!, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul, Aykırı, 2006.
- 60) TANIİLİ, Server, Dünyayı Değiştiren On Yıl. Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799), İstanbul, Say Yayınları, 1989.
- 61) TANIİLİ, Server, Fransız Devriminden Portreler, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993
- 62) VOVELLE, Michel, La chute de la monarchie 1787/1792, Paris, Seuil, 1972.
- 63) VOVELLE, Michel, La Révolution contre l'église. De la raison à l'Être Suprême, Bruxelles, Éditions Complexe, 1988.
- 64) VOVELLE, Michel (der.), Révolution et République. L'exception française, Paris, Éditions Kimé, 1994.
- 65) VOVELLE, Michel., Les Jacobins. De Robespierre à Chénedevant, Paris, Éditions de la Découverte, 1999.
- 66) WAHNICH, Sophie, La longue patience du peuple. 1792 Naissance de la République, Paris, Payot, 2008.

Sivil toplum, Jakobenler ve devrim

Jakobenler, aydınlanma düşüncesinin henüz dar bir elitin sınırlarını aşmadığı köylü bir toplumda, özgürlük ve özellikle eşitlik ilkesini geniş kitlelere yaymışlardır. Onlar sayesinde aristokratik ünvanlar kalkmış ve "vatandaş" sözcüğü genel hitap biçimi halini almıştır. Yine onlar sayesinde rejimin ancak cumhuriyet olabileceği fikri bir "ulusal uzlaşma"(consensus) halini almıştır.

Anti-Jakoben terör

Jakobenler hakkında ne düşünöyörsünüz? Susmayın, onları tanıyıp tanımanız o kadar önemli değil! Robespierre, Danton, Saint-Juste?.. Bu isimler size sempatik mi geliyor? O halde siz bir Jakobensiniz! Otoriteden, şiddetten ve kandan başka bir kanun tanımiöyörsünüz.

Son on on beş yıl içinde fikir hayatımızda bir terör estirilmek isteniyor. Despotizme karşı, yani demokrasi için estirildiğı sanıldığından kimse bunun da bir terör olabileceğini pek düşünmüyor. Bir düşünce, bir hareket, bir devrim karanlık mı isteniyor? Onu "Jakobenizm"le nitelemek yeterli. Oysa Jakobenlik nedir? Nerede, hangi koşullarda

doğmuş, nasıl örgütlenmiş, nasıl gelişmiştir? Jakoben bayrağını taşıyanlar XIX. ve XX. yüzyıllarda nasıl yorumlanmışlar, nasıl değerlendirilmişlerdir? Bu konular hakkında yazılmış binlerce kitap ve makale var. Jakobenlerin sadece taşra örgütleri için yazılan kitaplar üç yüzü çoktan geçti.(1) Fakat bizde bunların bir-

Barış ve demokrasi abidesi Jean Jaures, terör sembolü haline getirilmiş Robespierre'e hayrandı. Sık sık, "Jakoben Kulüplerinde olsaydım, Robespierre'in yanında oturdum" derdi. Ona göre "halka olan derin ve ince saygısı dolayısıyla Robespierre büyüktü."

Jean JAURES

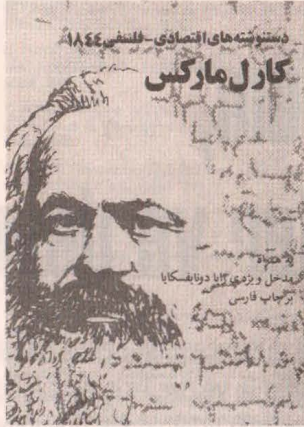
kaç tanesini dahi incelemeye ihtiyaç duyulmuyor. Barış ve demokrasi abidesi Jean Jaures, terör sembolü haline getirilmiş Robespierre'e hayrandı. Sık sık, "Jakoben Kulüplerinde olsaydım, Robespierre'in yanında otururdum" (2) derdi. Ona göre "halka olan derin ve ince saygısı dolayısıyla Robespierre büyüktü".(3)

Bunları bilmeye ve bunlar üzerinde düşünmeye hiçbir gerek yok. Hüküm, bizden uzaklarda çoktan verildi ve şimdi uygulama aşamasında. Fransız Devrimi'nin iki yüzüncü yıldönümünden büyük bir rahatsızlık duyanlar, "Terör"ün iki yüzüncü yıldönümünde rahatladılar. Bugün Fransa'da, Solyenitzin'in de katıldığı bir koro, Vendée'li karşı devrimci köylülerin bastırılmalarının bir "soykırım" olup olmadığını tartışıyorlar.(4)

1978'de Fransız tarihçisi François Furet, Fransız Devrimi'ni yeniden "düşünen" bir kitap yayınlamıştı. "Mayıs 68"nin onuncu yıldönümünde devrimle hesaplaşan eser, daha sonraları yeni bir siyasal akımın simgesi haline geldi. Bir iki yıl önce Solyenitzin, Fransız televizyonundan, bir Rus ikonundan çıkmış izlenimini veren görünümüyle Fransızları "Gulag"la kavgağa çağırmış ve entelektüel çevrelerde bomba gibi patlamıştı. Althusserciğin soluğunun kesildiği, yapsalcılığın biktirdiği bir ortamda Solyenitzin'in mesajı kutsal bir çağrıya benziyordu. Aynı mesaj, bu kez bilimsel bir giysi içinde, F. Furet'nin kitabında yinelenildi. "Gulag, projenin ayınlığı dolayısıyla, terörü yeniden düşünmeye sevk ediyor" diyordu, Furet.(5) Gulag = Jakoben Terör! Formül cazipti! Fransız tarihçi 1789 Devrimi'nin iki yüzüncü yıldönümünü kutlama komisyonunun başına getirildi. Ve devrim anti Jakoben bir çizgide, Condorcet'nin manevi otoritesi altında anıldı.

Türkiye ve sivil toplum

Aynı yıllarda Türkiye 12 Mart cuntasının yaralarını sarmaya çalışıyordu. Demokratik hakları bir türlü sağlama bağla-

Marks'a göre despotizm, devletin büyüklüğünden ve gücünden değil, aksine gelişmemişliğinden ve güçsüzlüğünden doğuyordu.

yamayıştık, 1960'ların ATUB tartışmalarını farklı bir kavram çerçevesinde yeniden gündeme getirmişti. Deniyordu ki, Türkiye'de demokrasinin bir türlü rayına oturamayışı, tarihi mirasımızdan, Osmanlı Devleti'nde "sivil toplum"un bulunmayışından kaynaklanıyor. Bu tezi, 1960'larda belki de ilk kez Şerif Mardin, o kadar da dikkatleri çekmeyen bir kitabında işlemişti (6). Fakat 1980 darbesiyle "Türk demokrasisi" yeniden yok edilince, "sivil toplum" kavramı hızla yaygınlik kazandı.

Sivil toplum çözümlemeleri, Türkiye'de Hegel'e, Marks'a ve onun orijinal bir yorumunu geliştiren Gramsci'ye dayanılarak yapıyordu. Daha doğrusu ortada somut çözümlemelerden çok bir kavrama ve belli isimlere göndermeler vardı. Oysa 1980'lerde Batıda durum tamamen değişmişti. Mrs. Thatcher'ın İngiltere'de, Mr. Reagan'ın da Amerika da iktidara gelmelerinden sonra "sivil toplum" kavramı günlük politikanın jargonu içine girmiş ve M. Friedman okulunun simgesi haline gelmişti. 1980 cuntası Özalizme dönüşürken, bir kısım Türk aydını da yeni bir umutla bu kavrama sarıl-

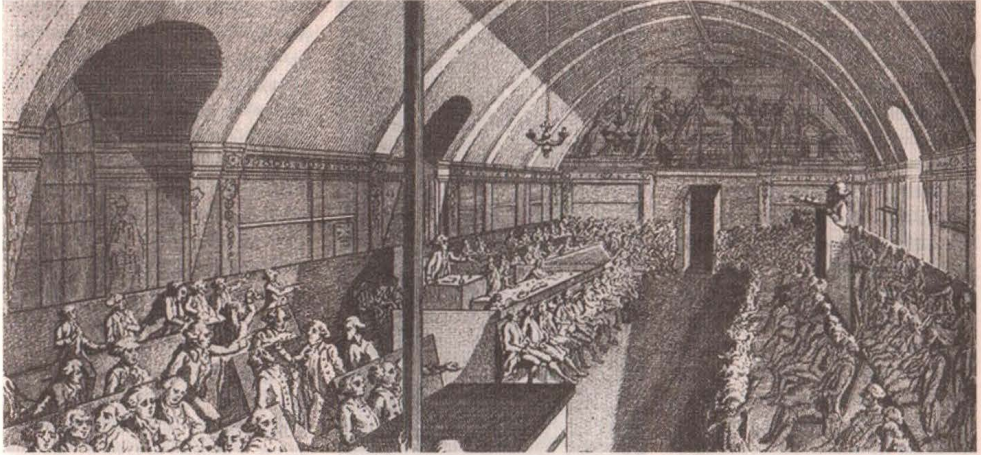
dılar. Gülnur Savran'ın 1984'te yazdığı gibi, sivil toplum kavramı "artık kabaca 'yeni liberalizm' olarak nitelendirilebilecek bir akıma koşut olarak gelişmeye başladı"; şimdi tarihi bu çerçeve içinde oluşuyor. Türkiye aydını tam da bu aşamada katıldı 'sivil toplum' kervanına".(7) "Türkiye aydını"? Özellikle bir kısım Türkiye "devrimci"leri!

Marks, Urquhart ve Osmanlı sivil toplumu

Türkiye'de "sivil toplum" kavramı, somut çözümlemelerde yetersiz kalıyor, sadece Özalizmin başıboş ve vahşi kapitalizmini meşru kılmaya yarıyordu. Aslında Marks'ın Osmanlı toplumuyla ilgili gözlemleri incelenseydi, epeyce sürprizlerle karşılaşılacaktı. Çünkü bu konuda Osmanlı toplumunda uzun yıllar yaşamış İngiliz liberali David Urquhart ile aynı görüşü paylaşan Marks, Osmanlılarda geniş bir sivil toplum olduğu kanısındaydı. Rejimin despotizmi bununla çelişki teşkil etmiyordu. Marks, Osmanlı devletiyle İspanya arasında önemli benzerlikler saptamış ve bunların diğer Avrupa ülkelerinde olup bitenlerden farkını vurgulamıştı. XVI. yüzyılda, Avrupa'da mutlak monarşiler aristokrasişehir kavgası üzerine kurulmuşlardı. İspanya dışında "mutlak mo-

Sürecin sonu Osmanlı

Devleti'nin nüfuz bölgelerine ayrılması, fiilen paylaşılması ve Sevr anlaşmasında ifadesini bulmuştur. Buna karşı Milli Kurtuluş Hareketimizin dinamiği ve toplumsal içeriği ne olmuştur? Fransız Devrimi'yle ve Jakobenizmle benzerlikler bu noktada ortaya çıkıyor ve bu bağlamda irdelenmelidir.

Sadece 1789 ile 1791 arasında bin kadar Jakoben Kulüp ortaya çıkmıştır. 1794'te kaç kulüp olduğuna dair kesin bir bilgi olmayıp, tahminler 3097 (L. Cardenal) ile 6000 (C. Brinton) arasında değişmektedir.

narşi, toplumsal birliğin taşıyıcısı bir uygarlık merkezi" olarak ortaya çıkıyordu.(8) Toplumun tüm unsurları monarşi laboratuvarında öyle uyumsuz bir karışma uğradılar ki "şehirler ortaçağdan kalma bağımsızlıklarını ve yerel özerkliklerini burjuvazinin genel üstünlüğü ve burjuva toplumunun egemenliğiyle takas ettiriler."(9) Oysa İspanya'da, eyaletler sistemi merkezleşmeyi ve ortak çıkarların atılımını önledi. Böylece "İspanya, Türkiye gibi, kötü yönetilen ve başında nominal bir hükümdar bulunan bir eyaletler karması haline geldi. Çeşitli eyaletlerde, kral naiplerinin ve valilerin (bir çeşit eyalet ve sancak beylerinin, T.T.) genel kanunu keyiflerine göre yorum biçimlerine göre despotizm çeşidi şekiller aldı."(10) Marks'a göre despotizm, devletin büyük-

lüğünden ve gücünden değil, aksine gelişmemişliğinden ve güçsüzlüğünden doğuyordu. Bu konuda şunları yazmıştır: "Doğulu despotizm yerel özerk belediyelere ancak bunlar doğrudan çıkarlarıyla çatıştığı zaman hücum eder; bunun dışında, bu kurumların, kendisini iyi örgütlenmiş bir idarenin zahmetinden ve bir şeyler yapma zorunluluğundan kurtardıkları ölçüde, varlıklarına fazlasıyla hoşgörü gösterir."(11) Türkiye tarihinde "sivil toplum"un önemli unsurlarını teşkil eden yerel (görel) özerklikler ve serbest ticaret, XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren ve özellikle XIX. yüzyılda ortadan kalkmaya başlamıştır. Bir yarı sömürgeleşme süreci halini alan Osmanlı merkezîyetçiliği toparlayıcı bir burjuvazi öncülüğünde olmamıştır. Osmanlı ticaretinde müdahaleciliğin ve tekelliliğin Küçük Kaynarca anlaşmasından sonra nasıl hızla arttığını D. Urquhart eserlerinde nedenleriyle birlikte anlatmıştı. Bilindiği gibi bu sürecin sonu Osmanlı Devleti'nin nüfuz bölgelerine ayrılması, fiilen paylaşılması ve Sevr anlaşmasında ifadesini bulmuştur. Buna karşı Milli Kurtuluş Hareketimizin dinamiği ve toplumsal içeriği ne olmuştur? Fransız Devrimi'yle ve Jakobenizmle

benzerlikler (ve ayrılıklar) bu noktada ortaya çıkıyor ve bu bağlamda irdelenmelidir. Fakat bunun için önce Jakobenler ve temsil ettikleri idealler hakkında kısa bir açıklama yapmamız gerekiyor.

Breton Kulübü

Jakobenler ilk kez Versay'da kurulan Breton Kulübü ile varlıklarını ortaya koymuşlardı. Fakat asıl Jakoben tarihi, kulübün 1789 sonbaharında Paris'e taşınmasıyla başlar. Jakobenlerin Fransız Devrimi'nde oynadığı rol ile ilgilenenler hareketin gelişimini dönemlere ayırarak ele almışlardır. Bunlar üzerinde durmadan, Jakoben tarihi ile ilgili belgeler konusunda tarihçilerin karşılaştıkları bir soruna işaret edelim. Jakobenlerle ilgili belgeler ilk kez ihtilalin yüzüncü yıldönümünde bir araya getirilmiş ve altı cilt halinde yayınlanmıştı. Bu çalışmayı yapan tarihçinin "belge eksikliklerinin veya daha ziyade belge dağınıklığının, Devrimin ocağı olan ünlü derneğin bağnazlıkla nitelenmesinde bir ölçüde rol oynadığını" (12) belirtmesi ilginçtir. Özellikle Paris Jakobenlerinin toplantılarının tutanaklarının kaybolmuş olması önemli bir eksiktir. Bu yokluklar tartışmaların siyasi ve hissi niteliği-

1840 ile 1852 arasında Fransız Devrimi'ni yakından inceleyen Marx "sonunda Jakobenlerin demokratik diktatörlüğünde, halkçı ve ilerici bir devrim olarak burjuva devriminin özünü buldu."

ni artırmıştır. 1917 Sovyet Devrimi, Jakoben mirasına sahip çıkarak XX. yüzyıldaki araştırmalara damgasını vurmuş ve sosyalist devrim "Jakoben yöntemlerle" burjuva devrimini tamamlayan bir halka sayılmıştır. Siyasal hırsların nesnel çalışmaları etkilediği bir ortamda tüm sosyalizm düşmanları Jakoben tarihini, 5 Eylül 1793'te terörün "gündeme gelmesi"nden 9 Temmuz (Termidor) 1794'te Robespierre'in giyotine gidisine ve 1794 sonunda Jakoben Kulübü'nün kapatılmasına kadar süren terör dönemine indirgemişlerdir. Aslında Devrim'in başlangıcından itibaren terör ortamını yaratan toplumsal nedenler vardı: Daha 1789 Eylülünde Toulon'un İngilizlere teslim olarak bir ihanet örneği vermesi, daha sonra hanedanların ve aristokrasinin bir kısım köylüleri de sürükleyerek bir komplo cephesi oluşturmaları Fransız halkını son derece kızdırmış ve tahrik etmişti. Bu bağlamda, başta Robespierre olmak üzere Konvansiyon'a egemen olan Jakoben liderler, aslında, terörü legalleştirerek ve radikalleştirerek çok daha korkunç olabilecek bir halk terörünü önlemek istiyorlardı.(13) Terörün radikalliği kısa sürmesine yol açacaktı. Bu mantık, bilindiği gibi, devrimci terörün kendi çocuklarını yemesine yol açmıştır. Jakoben terör, Marx tarafından, köylü ve pleb temelli toplumsal içeriği göz önünde bulundurulurak "Bona-partist" diye nitelenmiştir.(14) Aynı olguyu

1789'da Fransa'da Cumhuriyetçi yok gibiydi. Camille Desmoulins "14 Temmuz 1789'da Paris'te belki biz Cumhuriyetçiler on kişi bile değildik" diyordu.

Tocqueville'den Furet'e kadar Fransız liberalleri "Fransızların 'despotizm'e eğilimleri" (15) bağlamında değerlendirmişlerdir. Fakat Jakobenizmin siyasal iktidara katkısı bir bütün olarak farklı bir şekilde değerlendirilmiştir. 1840 ile 1852 arasında Fransız Devrimi'ni yakından inceleyen Marx "sonunda Jakobenlerin demokratik diktatörlüğünde, halkçı ve ilerici bir devrim olarak burjuva devriminin özünü buldu."(16) Daha sonraları Devrimin savunmasına, onda Fransız kimliğinin bir parçasını bulan milliyetçi düşüncüler de katıldılar.

Fransız Devrimi'nde terör döneminde, bir İngiliz araştırmacısının bulgularına göre, 40.000 kadar kişi ölmüştür.(17) Bu rakam bizzat halkın yaptığı kıyımın kurbanlarını da içeriyor. "Kanuni terör"ün, yani insanların yargılanarak asılmaları sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı ise, aynı incelemede 16.594 olarak gösterilmiştir. Bu rakamların daha sonraki karşı devrimlerin ve kıyımların vahşetine oranla hayli ölçülü oldukları söylenebilir.

Fakat egemen sınıfların devamlı olarak yaydıkları devrim korkusu ve devrim pantiği gerek mutlakiyetçi rejimlerin kronik zulmünü gerekse daha sonraki baskı rejimlerinin kırımlarını ikinci plana atmıştır. Oysa Jakoben yönetimin, mazur gösterilmesine olanak görmediğimiz "diktatörlüğü"ne ve terörüne karşılık bir de "demokratik" yönü vardı. Bu demokratik yön nasıl somutlaşmıştır?

Breton Kulübü'nün Versay'dan Paris'teki Jakoben manastırına taşınarak Jakoben aidiyetinden sonra hızla örgütlendiğini görüyoruz. Gerçekten sadece 1789'la 1791 arasında bin kadar kulüp ortaya çıkmıştır. 1794'te kaç kulüp olduğuna dair kesin bir bilgi olmayıp, tahminler 3097 (L. Cardenal) ile 6000 (C. Brinton) arasında değişmektedir.(18) Başlangıçta "Anayasanın Dostları Derneği" adını taşıyan kulüplere daha sonra, bazı bölünmeler sonucu, "Eşitlik ve Özgürlük Dostları" da eklenmiştir. Fransa'daki tüm Jakobenleri C. Brinton 1793'te 500.000 kişi olarak değerlendiriyor. Araştırmacıya göre bunların % 45'i küçük burjuva (zanaatkar ve dükkan sahibi); % 24'ü memur, hukukçu; % 10'u bağımsız köylü idi. Aralarında az miktarda da tüccar ve işçi bulunuyordu.(19) Bu toplumsal içerik programlarını da belirlemiş ve Jakobenler giderek demokratikleşen ve sonunda aktif pasif vatandaş ikilemini yadsıyarak "genel oy" ilkesini halka maalefeme çalışan bir konuma gelmişlerdir. Jakobenler, aydınlanma düşüncesinin henüz dar bir elitin sınırlarını aşmadığı köylü bir toplumda, özgürlük ve özellikle eşitlik ilkesini geniş kitlelere yaymışlardır. Onlar sayesinde aristokratik ünvanlar kalkmış ve "vatandaş" sözcüğü genel hitap biçimi haline almıştır. Yine onlar sayesinde rejimin ancak cumhuriyet olabileceği fikri bir "ulusal uzlaşma"(consensus) haline almıştır. Muhafazakâr çevrelerin de katılımıyla çok küçük bir monarşist azınlığın dışında Jakobenlerin baş sloganı "Cumhuriyetçilik", bugün Fransız kimliğinin temel ilkelerindendir. Oysa 1789'da Fran-

Jakobenlere karşı tutum son iki yüzyıl içinde "Devrim"e karşı tutumun işlevi olarak dalgalanmalar göstermiştir. Bunun son örneği 1968'de dünya ölçüsünde esen devrim dalgasının bastırılmasından sonra, egemen sınıfların ve sözcülerinin yaydıkları devrim düşmanlığıdır.

sa'da Cumhuriyetçi yok gibiydi. Camille Desmoulins "14 Temmuz 1789'da Paris'te belki biz Cumhuriyetçiler on kişi bile değildik".(20) diyordu. 1791 Haziran'ında Kral Varennes'e kaçınca dahi "cumhuriyet" in adı geçmemiş, kralın kaçırıldığı söylentileri yayılmıştı. Bütün bunlar Jakobenlerin Devrim yıllarında demokratik ve cumhuriyetçi ilkeleri nasıl yaydıklarını ve çağdaş Fransız siyasal kültürünü nasıl ürettiklerini gösterir. Bununla beraber Jakobenlere karşı tutum son iki yüzyıl içinde "Devrim'e karşı tutumun işlevi olarak dalgalanmalar göstermiştir. Bunun son örneği 1968'de dünya ölçüsünde esen devrim dalgasının bastırılmasından sonra, egemen sınıfların ve sözcülerinin yaydıkları devrim düşmanlığıdır.

Kemalizm ve Jakobenizm

Türkiye'de de Türk Devrimine sistematik bir eleştiri kampanyasına zemin hazırlayan uluslararası kökenli nedenler burada aranmalıdır.

Türk Devrimi'nin Fransız Devrimini ve Jakobenleri örnek aldığı ve Atatürk'ün şiddet kullanımını ve İstiklal Mahkemelelerini de göz önünde bulundurarak kıyaslamalara girdiğini başka bir vesileyle göstermiştik.(21) Burada, gün ve gündem gereği, şu soruyu sormakla yetinelim. Kemalistler Jakoben miydi? Eğer öyleyse, bu Kemalistlerin bir ayıbı mıdır.

Kemalistlerle Jakobenler arasındaki benzer noktalar açıktır. Kemalistler de Jakobenler gibi uluslarının yarancısı olmuşlar ve paradoksal bir biçimde bir demokratik diktatörlük uygulamışlardır. Rejimin şiddete başvurmaya rağmen, hukuken iktidar tekeline sahip bir hanedanı tasfiye etikleri için, toplumsal açıdan demokratik bir işlev görmüşlerdir. Ne var ki toplumların, kendi çağlarıyla orantılı olarak, gelişme düzeyleri farklıydı. Fransız Jakobenlerinin arkasında Aydınlanma düşüncesinin birikimi ve evrensel ilkeleri vardı. Kemalist Jakobenlerin arkasındaki siyasal ve kültürel miras ise yarıömürge

Ünlü Fransız tarihçi Michel Vovelle

konumunda ve işgal altında bir ülke ile şöven bir Türkçülüktü. Kemalistler, hiç de sorumlu olmadıkları bu tarihi handikabın yükünü taşımışlar ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, bunlara karşı da savaşmışlardır. Bu nedenle Kemalistler belki de Jakoben oldukları için değil, olmadıkları ölçüde eleştirilebilirler. Bunun tarihi ve toplumsal kökenlerinin açıklanması ayrı bir konudur.

P.S: Altı Yıl sonra: Vovelle'in söyledikleri...

Altı yıl önce yazmış olduğum bu yazıyı yeniden okuyunca, güncelliğini hemen hiç kaybetmemiş olduğunu düşündüm. Jakobenliğin, kasten cuntacılıkla karıştırıldığı bu dönemde, yanlış anlamaları önleyecek bazı düzeltmelerle ve bu konuda kısa bir süre önce yayımlanan önemli bir esere dikkati çekmek amacıyla tekrar yayımlanmasında yarar olacağını sanıyorum.

Tüm XIX ve XX. yüzyıllarda Jakobenlik, ana hatlarıyla, devrimci solla liberaler ve tüm muhafazakarlar arasında tartışma konusu olmuştu. Son yirmi yıl içinde ise antiJakoben hücum belli bir "küresel-

leşme" ideolojisi bağlamında yoğunlaşmış, Sovyet Sisteminin çöküşünden sonra da bir "fikir terörü"ne dönüşmüştür. Ancak bu arada tarihi referanslarından koparılmış aldatıcı bir formül, ideolojik bir slogan statüsüne indirgenmiştir. Bu dönemde Jakobenlik arlık antidemokratik yollarla (şiddete başvurarak) kurulmuş tüm keyfi yönetimlerin adı haline gelmiştir. Türkiye'de de, özellikle 12 Mart ve 12 Eylül Cunta yönetimleri, Kemalizm'i bayrak yaptıkları ölçüde, böyle bir kullanıma elverişli bir ortam sağlamışlar ve "Jakobenliği savunma" gizliden gizliye askeri bir rejim arzulama şeklinde sunulmaya başlanmıştır. AntiJakoben polemikçiler bununla da kalmamış, "demokrasi" sözcüğüne sığınarak yürüttükleri demagojilerini 1923 Devrimi'ne kadar uzanan bir karalama kampanyasına dönüştürmüşlerdir. Burada bu konuların ayrıntılı bir tartışmasına girecek değilim. Sadece ünlü bir Fransız tarihçinin bu yıl Jakobenlerle ilgili olarak yayımladığı bir eserden, hem yukarıdaki makalemden değinmediğim bazı noktaları aydınlatan hem de yerli antiJakoben Don Kişot'larımıza yanıt teşkil edecek bazı bilgilere göndermeler yapmak istiyorum. Sorbon Üniversitesi profesörlerinden Michel Vovelle "Jakobenler" başlıklı eserinde (Les Jacobins; de Robespierre à Chevenement; Paris,

"Devrim ve İmparatorluk dönemlerinden miras kalan Jakobenler, Jakobenizm terimlerinin ürktütücü muğlaklığı, hayranlık ve karalama arasında bölünmüş bir bellek düzeyinde, sonuç olarak, Devrim ve devrimin demokratik ideali için seferber olmuş kolektif bir enerjinin anısını sürdürüyor."

Ed. Decouverte, 1999) esas itibarıyla, Jakobenliğin özgül niteliğini ortaya koyuyor ve bu akımın Batı tarih yazımı içindeki serüvenini özetliyor.

Vovelle, "köylüleşirli ittifakının, bir kısım burjuva kadröların da katılımıyla Jakobenliğin "stratejik anahtarı"nı oluşturduğunu söylüyor ve bu hareketi "sonuna kadar devrimcilik" olarak niteliyor. Bu bağlamda, Bonapartizmden ayırdığı Jakobenliğin sadece Fransa'ya özgü bir hareket olarak kalmadığını ve tüm Avrupa'da, ülkelerin yerel geleneklerine göre şekillenen devrimci gurupların doğduğunu anlatıyor: İngiliz ve İrlandalı Jakobenler, Almanya, Belçika, İsviçre, Polonya Jakobenleri vb. devrimciliğin evrensel boyutunu oluşturuyorlar.

Karşıdevrim ve "Kutsal İttifak" döneminde unutulmuş Jakobenliğin 1830 Devrimci hareketlerinden sonra "uyandığını" eserde dönemin düşünürlerine ve romancılarına yapılan göndermeler çerçevesinde izliyoruz. Vovelle'in, bu konuda bir öncü olarak andığı Buonarroti'nin yeni Jakobenizmini (1828) ilgi ile okuyoruz.

Marks'dan Lenin'e oradan da Gramsci'ye uzanan Jakobenizm yorumlarına paralel olarak Vovelle, Stendhal, Flaubert, George Sand gibi romancıların "Jakoben" kahramanlarıyla ilgili açıklamalar da yapıyor. Ayrıca, anarşist eğilimi dolayısıyla, Jakobenizme karşı çıkan Prudhon'un bu konudaki fikirlerini de öğreniyoruz.

Sovyet Devrimiyle özdeşleşen ve adeta altın çağını yaşayan Jakobenizmin Soğuk Savaşla birlikte ağır hücumlara uğradığını ve gözden düşmeye başladığını görüyoruz. Vovelle bu konuda en etkili eser olarak Jacob Talmon'un "Totaliter Demokrasinin Kökenleri" (The Origins of Totalitarian Democracy, 1951) başlıklı eserine gönderme yapıyor. 1968'de tükür gündeme gelen ve birkaç yıl büyük umutlara yol açtıktan sonra, karşıdevrimin ağır basmasıyla işe geçen Jakobe-

nizmin, zaten devrimci yönü kalmamış bir Sovyet sisteminin çöküşünden sonra ve "küreselleşen" bir dünyada tamamen olumsuz bir referans haline geldiğini vurguluyor. Yazar bu dalgaya katılıyor mu? Bu soruya eserin sonuç bölümünün son paragraflarını aktararak yanıt vereceğiz:

"Devrim ve imparatorluk dönemlerinden miras kalan Jakobenler, Jakobenizm terimlerinin ürkütücü muğlaklığı, hayranlık ve karalama arasında bölünmüş bir bellek düzeyinde, sonuç olarak, Devrim ve devrimin demokratik ideali için seferber olmuş kolektif bir enerjinin anısını sürdürüyor. Herkes onları kendi tutumlarına uydurduğu için, Jakobenlik hem cumhuriyetçi parti savaşılarının rüyalarını hem de bu belleği özümleyen devrimci hareketin kuramcılarını ve eylemcilerini besledi. Geçen yüzyıl sonu radikalizmlerinin burjuva Jakobenliği, hedeflerine ulaştığı için gevezeliğe dönüşürken, XX. yüzyıldaki Devrimin hizmetinde Jakobenlik ikinci bir nefes kazandı ve yer yer de suistimal edilerek tek parti egemenliğindeki bir sınıf diktatörlüğünün referansı haline geldi. Şimdi Jakobenlik bu tanhi 'şans'ın acı parsalarını topluyor ve günümüzde Jakoben olduğunu söylemek için hayli cesur ve inatçı olmak gerekiyor. Pek az kişinin hala Fransız Devriminden 'öncelikler (ilkler)' devrimi olarak söz etme riskini aldığı bir dönemde tanhi Jakobenliğe ihtiyatlı bir sığınış bu bakımdan çok anlamlıdır."

"Yine de! Bütün bu mirastan sadece kolektif bir dünyayı değiştirme iradesi ve bu amaçla bireysel iradeleri dev bir cömertlik ve uyumlu eylem çabasına dönüştürmek anısı kalsa dahi, Jakobenlik, yanıt veremeyeceği bütün beklentilerden soyutlanmış bir halde, yüceltilmiş bir tecrübenin anısını koruyor. Ve insan, bir zamanlar Jaures'in Robespierre'in yanına oturmayı düşlediği Jakoben sıraların yanında bize de küçük bir yer kaldığını umut etmekten kendini alamıyor."

Dipnotlar:

- 1) 1982'de yapılan bir inceleme göre Jakobenlerin taşıdığı örgütlenmesi hakkında 325 kitap yazılmıştı. Bk. Michael L. Kennedy; *The Jacobin Club in the French Revolution*; Princeton University Press, 1982. S. VII.
- 2) MAINTENANT, Gerard, *Les Jacobins*, Paris, PUF, 1984. S. 126.
- 3) JAURES, Jean, *Histoire Socialiste de la Revolution Française*; Paris, 1970. Cilt II, s. 371.
- 4) Globe - Hebdo; 21-27 1993. Solyanizmin düşünceleri için bk. *Le Monde*, 25 Eylül 1993
- 5) FURET, François, *Penser la Revolution Française*; Gallimard, 1978.
- 6) MARDIN, Şenit, *Din ve İdeoloji*, 1983 (ilk baskı 1969) s. 79.
- 7) SAVRAN, Gülnur, *Sivil Toplumun Eleştirisi*; Yapt. Temmuz. No: 5, s. 31
- 8) MARKS, K., *Oeuvres Politiques (La Revolution Espagnole)*; Cilt: 8, Paris, 1930. S. 123.
- 9) Aynı eser; s. 124.
- 10) Aynı eser; s. 125.
- 11) Aynı eser; s. 125.
- 12) AULARD, FA., *La Societe des Jacobins; Recueil de Documents*; Paris, 1889, Cilt.I, s. 1.
- 13) JAURES, J., *age*. Cilt: 6, s. 502.
- 14) SOUBOUL, A., *Dictionnaire Critique de la Revolution Française*; Paris, PUF, 1989, S. 1024.
- 15) Aynı eser; s. 1024.
- 16) SOBOUL, A., *age*. C. Mazaauric'in yazdığı Törör maddesi.
- 17) GREER, Donald, *The Incidence of the Terror Cambridge, 1835. during the French Revolution: A Statistical Study*;
- 18) KENNEDY, M.L., *age*. s. 299. Dayanılan kaynaklar: Louis de Cardenal: *La Provincpendant la Revolution*, Paris, 1929. Crane Brinton; *The Jacobins: An Essay in the New History*; Harvard, 1930.
- 19) SOBOUL, A., *age*. C. Mazaauric'in Jakobenler makalesi.
- 20) BADINTER, R., *La Longue Marche des Citoyens: Le Nouvel Observateur*, 15 Nisan 1993.
- 21) TİMUR, T., *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Yayınları, 1993. S. 55-57, 69, 70.

* Bu yazı Mükkyte dergisinin XXIII. cildinin 219. sayısından alınmıştır.

"Jakobenlikten, devrimcilikten başka bir çare yok"

Prof. Dr. Sina Akşin'le Jakobenizm ve Türk Devrimi ilişkisi üzerine kapsamlı bir söyleşi yaptık. İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz...

Namık Kemal'in fikrini oluşturanlar arasında Robespierre, Danton, Rousseau gibi isimler var. Bunun yanı sıra 1908 Devrimi'nde Manastır'da 300 subay bando, zorla Fransız Devrimi'nin marşı La Marseillaise'i çaldırıyor. Yine 2. Meşrutiyet'in meclisinde Fransız İhtilaline çeşitli atıflar yapılarak konuşmalar yapılıyor. Dilerseniz Fransız İhtilali'nin devrimci fikirleri Osmanlıya nasıl girmişti sorusundan başlayalım.

Osmanlı modernleşmesindeki Mısır etkisi

Osmanlı modernleşme süreci, ya da devrimci süreci de diyebiliriz buna, Mısır'ı örnek alarak başladı. Yani doğrudan doğruya batıdan değil. Bu olayı güdüleyen önemli mesele de Mısır'ın Osmanlı'yı savaşta yenmesidir.

Modern hayatın başlangıcı Osmanlı'da (modern hayat dediğimiz milli demokratik devrimi oluşturan ortam demektir) okullarla başladı. Yani yeni tip okullarla başladı ve bu okulları açan II. Mahmut oldu. II. Mahmut ilginç bir şekilde Mısır'ı örnek alıyordu. II. Mahmut zamanında açılan iki yüksek okul var. 1827'de Tıbbiye, 1834'te Harbiye açılıyor. İki okul da Mısır'dan sonra, yani Mısır'ı örnek alarak açılmıştır. Osmanlı modernleşme süreci, ya da devrimci süreci de diyebiliriz buna, demek ki Mısır'ı örnek alarak başladı. Yani doğrudan doğruya

batıdan değil. Bu olayı güdüleyen önemli mesele de Mısır'ın Osmanlı'yı savaşta yenmesidir. O zaman, Mısır yani Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyan ediyor. Ve işte Osmanlı Devleti ile dört kez savaş yapıyorlar ve dördünde de Osmanlı devletini yeniyorlar. Tabii bu İstanbul'u çıldırıyor,

Prof. Dr. Sina AKŞIN

özellikle de II. Mahmut'u. Yani benim imparatorluğumun bir adamı beni nasıl yener gibilerden... Ve o öfkeyle, neymiş bu adamın sırrı düşüncesiyle Mehmet Ali Paşa'nın yaptığı uygulamaları, bu çağcılışma hareketlerini örnek alarak onları Osmanlı'ya getiriyor. Gazete kurduysa gazete kuruyor, Avrupa'ya öğrenci gönderdiyse öğrenci gönderiyor, hep onu örnek alıyor. Bu da tabii çok ilginç bir noktadır...

Demek ki Osmanlı çağcılışması her şeyden önce Mısır'ı örnek almıştır. Batı, Mısır yoluyla etkili olmuştur. Ve bu arada iki tane okul, Tıbbiye ve Harbiye açılıyor. Abdülmecit zamanında bir de Mülkiye var, bunlar üç ana okul. Daha sonra yine benzer okullar açılıyor, çoğalıyor. Bu okullarda yetişen insanlar başka türlü insanlar, o dünyanın değil bu dünyanın insanları. Çünkü ortaçağ zihniyeti, ideolojisi öbür dünyaya yöneliktir. Bu dünya yalan dünyadır, geçici dünyadır. Esas olan öbür dünyadır. Öbür dünyada cennete gidebilmek için puan toplamak lazım. Nasıl toplanır? Sepav işlenir, bütün çaba bu. Ortaçağın temel yönelimi öbür dünyaya doğrudur.

Homo ahreticus

Bizim bugün Türkiye'de yaşayan bir ortaçağımız var. Başka türlü bizdeki seçmen davranışlarını anlamak mümkün değil. Yani nasıl oluyor, seçmen bu kadar kazık yiyor, menfaatleri çiğneniyor, ama gidip yine onlara oy veriyor. Burada demek ki ortaçağ düşüncesi var, bu davranış tipik ortaçağ davranışdır. Hatta buna Latinceye benzeterek homo ahreticus, yani homo economicus, homo politicus değil, ama homo ahreticus, ahrete yönelik adam diyebiliriz. Homo economicus menfaat hesabı yapan, hangi partiye oy versem benim menfaatimdir düşüncesindeki insandır. Homo economicus cebime giren para diye düşünür, homo politicus olsa siyasi bakımdan kafama uygun hangisidir diye düşünür. Homo ahreticus olursa tamamen öbür dünyaya

Namık KEMAL (1840-1888)

yönelik, nasıl sevap işlerim şeklinde düşünür. Yani en dinci partiye oy vererek sevap kazanma güdüsüdür söz konusu olan. Bugün bir kısım Türkler bu modelin etkisindedirler.

Namık Kemal'in düşüncesi: Fransız Devrimi

Herkes aynı kafada... Şimdi birdenbire toplumda bu zihniyete aykırı çağcılışma merkezleri doğuyor. Bu yeni okullarda yeni insanlar yetişmeye başlıyor. Öbür dünyayı değil daha çok bu dünyayı önemseyen, ağırlığı bu dünyaya veren insan tipi yetişmeye başlıyor. Fakat bu okullara öğrenci yetiştirecek ilk ve orta-öğretim de yok. Dolayısıyla, çok ilginç, Harbiye 1834'te kuruldu ama, orada okuyacak öğrenci bulunamadı. Mahalle mektebinden veya medreseden çıkan öğrencinin bu okullarda okuması söz konusu değildi. Onun için kendi ilköğretimlerini de, kendi ortaöğretimlerini de kurmak zorunda kaldılar. Dolayısıyla Harbiye 1834'te kuruldu ama ilk mezunlarını 1848'de, 14 yıl sonra verebildi. Demek ki bu yavaş bir süreç. Sonra bu sürecin, edebiyata yansması, bu da çok önemli.

Çünkü Osmanlı'da her zaman şiir çok önemli olmuştur. Bütün okumuş insanlar şiirle yetişiyor, yani okumuşluğun birinci şartı şiir. Onun için Namık Kemal'in büyük bir önemi var. Namık Kemal bu yeni düşüncenin, yeni ideolojinin edebiyata yansması demektir. Ve dolayısıyla işin başı Namık Kemal'dir. Okulların kurulması belki ama bir ideoloji haline gelmesi Namık Kemal'ledir. Ve Atatürk de Namık Kemal'in bir yansımasıdır. Hatta bu işi bilenler söylüyor. Atatürk'ün yazı üslubu Namık Kemal'den esinlenmiştir. Bu yeni düşünce bir bakıma Fransız Devrimi'nin düşüncesidir. Fransız Devrimi'nin slogan düzeyinde özetlemek gerekirse; eşitlik, özgürlük ve kardeşliktir. Eşitlik, ortaçağ anlayışına son derece uzak bir kavram... Bir kere Ortaçağ'da doğuştan soylular vardır. Ve bu soyluların kanlarının bile farklı olduğu söylenir. Soyluların kanlarının mavi olduğu iddia edilir. Mesela bizdeki bir takım deyimler... Örneğin haddini bilmek. Sen şusun, sen sınıırı bileceksin, o sınıırı aşamazsın vs... Oysa eşitlik, özgürlük demek o sınıırı, engeli tanımamak demek. Herhangi bir insan, öbür insanla eşittir. Eşit olması için olanaklar vardır. Soyluluk diye bir şey yoktur. Demek ki Fransız İhtilali'nin zihniyeti bambaşka.

İhtilal fikri Yeni Osmanlıları ve Jöntürkleri nasıl etkilemiştir?

Osmanlı'da şiir her zaman önemli bir yere sahip olup okumuşluğun birinci şartları arasında geliyordu. Namık Kemal ise bu yeni düşüncenin, yeni akımın edebiyata yansması demektir ve bu devrim sürecinin ideoloji haline gelmesi Namık Kemal'ledir.

1688 İngiliz Devrimi ilımlı gerçekleşmiş ve Fransız İhtilali için de iyi bir örnek olmuştur.

dece bir sürü gemi işte. Padişahın gemi koleksiyonu ihtiyacını karşılamak için.

İşte bunu nasıl önleriz, biz Sarayın savurganlığını nasıl önleriz sorunu çıkıyorsa ortaya. Kimisi diyor ki padişahı gös-

termelik bir padişah yaparız. Asıl hükümet Babıâli'de, paşalar ve sadrazamlarda, asıl iktidar onlarda olur. Saray ve Padişah da o zaman bir çeşit kukla, devlet adamlarının elinde bir kukla oluyor. Bunu

yapalım diyorlar. Bir kısmı da çare olarak Batıdaki gibi demokrasiye, meşrutiyete gidelim diyorlar. Orada da vardı, sarayın bu harcamaları, çılgınlar gibi para tüketmeler. Onlar meşrutiyet yoluyla demokrasi getirince ne oluyor, parlamentolar seçiliyor. Parlamentolar bütçeye egemen oluyor ve dolayısıyla uluorta para harcanması önlenmiş oluyor. Fransız İhtilali'nin temelindeki itici güç budur. Fransız Krallığı topu atmış vaziyettedir. Paraları tüketmiş, bir sürü borç almış, onları ödeyemiyor. Borca batık vaziyette... Yeni vergi koymaya yüzü yok artık, bir sürü vergiler konmuş. 1789'da Fransız devleti iflas ettiği için parlamentoyu topladılar. Parlamento da devrim yaptı. Kısaca Fransız İhtilali böyle özetlenebilir.

Ruşeni Bey:

"Biz çoktan ölmüş adamlarız, bundan sonra ölüm bizim için hiçtir!"

İrade-i seniyye-i hazret-i padişahileri hükmi-î 'âlisine tevfikân dün İngiliz sefirini istikbâl için Edirneye gittim gece saat dörde doğru istasyona çıkar çıkmaz zâbitler etrafımı aldılar musâfaha etdiler ve buranın ahvâlini görmeye me'mûrsunuz bakınız dediler böyle bir me'mûriyetim olmadığını ve kâide-i "kadîme"-i devlet icâbınca İngiltere sefir-i cedîdini istikbâle me'mûr olduğumu ve birlikte baş tercümanın dahi bulunduğunu te'min ve tatmin eyledim ve metânet ve itidâl tavsiyesinde bulunduğum gelenler gittikçe çoğaldı meğer trenlerle seyahât edenlerin esâmisi vakt ve zamânıyla ve telgrafla cemiyete derhâl haber veriliğinden üçüncü orduya ikinci orduyu hümâyûnlarını hem himem-i elkâr ve rabt etdiren ve cem'iyyetin reîsi olub tedâillerden olan erkân-ı harb yüzbaşısı Ruşeni efendi geldi der-âğuş etdi ve me'mûriyetimden o da bahs eyledi öyle bir me'mûriyetim olmadığını tekrâr etdim bazı arkadaşları besbelli tahkik etmiş olmalıydılar ki derhâl sözlerimi tasdik ile yüzbaşısı Ruşeni efendinin zehâbini tashihe müşâraat gösterdiler anın üzerine Hürriyet bağçesine götürmeyi teklif ettiler sefirin geleceği mülâhazasıyla itirâz ettim lakin eksprese daha çok vakit olduğundan tekrâr etdiler götürdüler bağçe'de kahve ikrâm etdiler ve

hüsni-î muâmele ve nezâketle söze başladılar Ruşeni efendi zât-ı şâhânelerini görmekliğimi ve ifâdât ve beyânâtını sarîhan ve kat'iyyen arz etmekliğimi söyledi küçük bir me'mûr olduğumdan şevketlû efendimiz hazretlerini her vakit görmediğimi söylediysem de ne demek behemehâl görüb arz edeceksin ve kimseden korkma dedi kimseden korkmadığımı ve nâmûslu bir adam olduğumdan doğrusunu söylemekden hiç bir zaman çekinmediğimi anlattım yine sözlerinde ısrâr etdi kulunuz da peki baş üstüne gidip arz-ı hâkpây-ı 'âlî ederim dedim ve yalnız şunu itirâf etmelidir ki ne seyyiât varsa bunların kâffesi biz // me'mûrin tarafından vâki'dir zât-ı padişâhîlerinin kat'iyyen dahil yokdur sözlerini söyledim "bu sözleriniz makbûl ve mesmû" olamaz zîrâ siz de saray me'mûrlarındanınız hepizin müttehimsiniz dedi ikinizde bir adam iyil olabilir lakin nasıl biliniz bunu zemân gösterir ve ancak cenâb-ı Allah bilir ma'mâfih biz bunlardan kat'iyyen vaz geçdik böyle şeyleri sorub araştırmâğa tenezzûl bile etmeyeceğiz cenab-ı hakk rûz-ı mahşerde herkesin seyyiât ve hasenâtını izhâr etdirecek biz de o vakit göreceğiz şimdi siz zât-ı hazret-i padişahiye arz ediniz eğer padişah kânûn-ı esâfî ile mükellef olarak umûr-ı idâreyi heyet-i

Bilim ve Ütopya

Ruşeni'nin Atatürk'e sunduğu kitap

**'DİN YOK
MİLLİYET VAR'**

İttihatçı fedai Ruşeni Bey, Cumhuriyet döneminde de milletvekili olmuş, Mustafa a Kemâl'e "Din Yok, Milliyet Var" başlıklı çalışmayı sunmuştur.

hükûmure bırakub müdahale etmez ise biz de kendisini başımız üzerinde taşıyacağız artık korkmasın millet kendisinin kılına dokunduramaz emîn olsun ki kendisine kimse bir şey yapamayacak serbestçe Viuhelmier Edvardlar gibi vilâyât-ı şâhânesini Avrupalının her tarafını

İngiliz İhtilali sırasında da yine hane-danlık var. Onlar da yine böyle su gibi para harcıyorlar. Savaşlar yapıyorlar. Hiç umurlarında değil, para var mı yok mu? Borç alıyor, yeni vergiler koyuyor ama ta-bii kabak vergi verenin, burjuvazinin ba-şında patlıyor. Dolayısıyla orada da 1640 Devrimi yapıldı. Sonra o devrim yürüme-di, tekrar geriye döndü, tekrar aynı so-runlar çıktı. Nihayet 1688'de devrim yap-tık diye meşrutiyette karar kıldılar. Halbuki 1640 Devrimi cumhuriyetçiydi, kralın kafasını kesmişlerdi. 1688 devrimi çok ilimliydi, yine de bir çeşit model oldu. Fransız İhtilali İngiliz örneğinden çok yar-arlandı.

Herhalde II. Meşrutiyet, 1908 Devrimi Fransız Devrimi'ni daha yakından izle-yen, daha yakından örnek alan bir ihtilal örneği oldu.

1876 Kanun-ı Esasî'nin kabul ve ilanından sonra Osmanlı "Meşrutiyet" yönetimine geçiş oldu. Ancak uygulanamadan yasa geri çekildi.

gezsün artık efrâd-ı ümmetle zât-ı şâhâne arasından perde kalsın herkesi görsün herşeyi anlâsın milletden artık kat'iyyen emin ve mutmain olsun ama şu şartla ki kânûn-ı esâsî ile mükellef olacak korkak olacak ise bundan sonra bize korkak hükümdârın lüzûmu yoktur istemeyiz millet kânûn-ı esâsîyi askerın süngüsü ve zâbitlerin kılıcı ile nasıl aldı ise ielebed de öyle muhafâza edecektir bütün kainât bir araya gelse kimse alamayacak cem'iyet-i itihâd ve fedâiler ebediyyen bâki ve müheyyâdır mabeynindeki hân-ler diğer mütekkibler del' olunmaz kânûn-ı esâsî icrââtı hemân yapılmazsa bilmedir ki biz toplumuzla tûfengimizle İstanbul'a geleceğiz ve şimdi yasak olan Zincirlikuyudan sarayları ve Taşkıışlayı ve Nişantaşını mahvedeceğiz Nişantaşında demirden on sekiz katlı // bir bina-i muazzam ve muhteşem yaparak meclis-i millet olan meb'ûsânı orada ictimâ' ettireceğiz ve artık Reşad efendiye de bütün hanedana da yazık olacak zirâ arlık bu süâleden hayır gelmeyeceğinden - vaktiyle olduğu gibi— oradan bir beyaz güvercin uçu-rub kimin başına konar ise onu hükümdâr intihâb edeceğiz bey sen bilir misin ki millet-i Osmaniye İstanbulu bir anda hâk ile yeksân eder ve iki günde şanlı bir şehir-i azim vücûda getirir bunları doğrudan doğruya arz etmelisiniz azm ve kararımızdan kat'iyyen dönmeyiz bizi döndürecek bir kuvvet yoktur iki ordu İslâm ve Hristiyan milyonla efrâd-ı

ahâlf yekdil ve yekvücüd muhafâza-i hukûku için fedâ-yı can edecektir bu kat'îdir artık bunu bilmedir başka türlü olamayacaktır pâdişâh ile milleti arasından artık perde kalk-malıdır ben fakir hakîr nâciz bir erkân-ı harb yüzbaşısıyım ben İstanbul'a geleceğim ve pâdişâhın elini öpeceğim bundan sonra böyle olabilir yâhûd kılıcımızla iş görürüz (kılıcını çekerek) bak bu teneko parçasıdır bu teneko parçasıyla bir baş her vakit ve pek kolay kesilir millet icrâât işler teehhür ederse fedâiler hâzîrdır biz çoktan ölmüş adamlarız bundan sonra ölüm bizim için hiçdir artık yalan desise yeter bir nihayet verimlidir anlaşıldı mı "sâbir ve metânetle her şey yol-una girer emin olunuz" dedim "o bizim bileceğimiz şeydir" cevâb-ı reddini verdi ve "artık yeter ya herşey dosdoğru olur yâhûd yapıldığı gibi hal' de ilân ederiz fakat biz bunu istemeyiz biz pâdişâhımızı isteriz bize kânûn ile mükellefiyet dâiresinde pâdişâhlık etsin // umûr-ı idâreye karışmasın millet meclisi ve hey'et-i hükûmet vazîfe ve me'sûliyyetini bilsin pâdişâh saklanmasın gezsün her nereye isterse bilâ tereddüd ve ihtirâz gitsün korkmasın ve emin olsun bakınız biz geçen şeylerden bahsetmiyoruz istikbâlden bahsediyoruz sâbıkdan bahse tenezzül etmeyiz herşeyi cem'iyetimiz unuttu biz isteye idik o ma'hûd şışman herifin (serasker) o Şamlının ve daha başkalarının hânelerini yakar yıkar târûmrâ eder idik yap-

madık ve yapmayız lakin artık yeter icrâât-i hükûmet nerede bir de kânûn-ı esâsî ta'dil olunacaktır lâ-yûs'el-ammâ yefal cenâb-ı Allaha mahsus bir sıfat ve hakdır pâdişâh insandır kânûn ile mükellef ve me'mûrdur şeri-at budur"

Huzûr-ı hilâfet penâhilerinde şeyhül-İslâm vukû' bulan yemin ve teminden bahset-mek istedim tanımadığım bir fedâi o puşt hâlâ orada duracak mı kan olacak başka çâre yok-dur diğer bir zâbit de meclis-i meb'ûsânın sûret-i müstesnâda olarak hemân ictimâ' etdirilmesi ve hey'et-i vûkelanın kânûn-ı esâsî dâiresinde teşekküllü lâzımdır başka türlü ola-maz dedi

Hayreddin kulları

(Hazırlayan: Onurcan Ülker)

Bu arıza, Dr. Ayşegün Soysal tarafından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmuş ve Toplumsal Tarih dergisinin Nisan 2011 tarihli 208. sayısında yayımlanmıştır. Belgenin çevrimiyazısı, dergide belirtildiği üzere, Dr. Soysal tarafından yapılmış ve Yard. Doç. Dr. Nilüfer Hatemi tarafından gözden geçirilmiştir.

BOA Y. EE... 14 / 81, 06 R 1527 [24.4.1909 tarihli 1908 olmalı] A.S.

Yıldız Sarayı Hümâyûnu

Teşrifât-ı Umûmiye Dâiresi

Türklerin tarih sahnesine ilk çıkmaları MÖ 220'de Hunlar ile başlıyor.

Devrimin kadrosu ve kitlesi

İ. Meşrutiyet uluslararası bunalımdan çıkmak için bir çare olarak gördü ve o yüzden gelebildi. Fakat çare de olmadı. Avrupalılar alay ettiler. Siz bu numarayı hep yapıyorsunuz, reform yapıyorum diyorsunuz, ondan sonra da palavra çıkıyor diye hiç ciddiye almadılar Meşrutiyet'i. Ama bir kere ilan edilmiş, ok yandan çıkmıştı. Ondan sonra Osmanlı-Rus Savaşı çıkıyor: Meşhur '93 Harbi. Yani 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı. Ve Osmanlı ağır bir yeniliğe uğruyor, Rumeli'de bir yığın toprak kaybediyor. Ve tabii dediğim gibi çare olmayınca Meşrutiyet, Abdülhamit onu kolayca rafa kaldırıyor. Yani Kanunu Esasi'yi... Anayasa'yı kaldırmıyor fakat uygulamayıveriyor. Anayasa duruyor orada ama onun seçimlerle, meclislerle ilgili hükümleri işlemez hale getiriliyor. Nasıl, hangi cesaretle yapabildi Abdülhamit bunu? Çünkü doğru dürist bir tabanı yoktu İ. Meşrutiyet'in. Meşrutiyet'i destekleyen belli bir sayı, kitle olması gerekiyordu. O yoktu. Halbuki 1908'de o kitle vardı. Çünkü mekteplerden mezun olan insanlar çoğalmıştı. Mesela ordu subaylarının yarısı mektepli,

yarısı alaylı. Orduda alaylılık şöyle oluyordu: Askere alınan bir er başarılı olursa onbaşı, çavuş oluyordu. Sonra diyorlar ki sen bu işi iyi yapıyorsun, kal diyorlar orduda. Tezkere bırak diyorlar ve tezkerre bırakıyor ve subaylık yolu açılıyor. Paşalığa, generalliğe kadar gidebiliyor. Yani böyle komik bir durum var. Bir yandan hiç okumamış, okuması yazması bile şüpheli bir takım subaylar ta generalliğe kadar ulaşabiliyor. Öbür yandan ilköğretimi, ortaöğretimi, Harbiye'yi bitirmiş insanlar, mektepli subaylar... Böyle komiklikler. Niye böyle bir komiklik yapılabiliyor? Çünkü padişah alaylıları tercih ediyor. Onlar daha sadık. Onlar daha bağlı. Ötekiler ukala, tehlikeli fikirleri biliyorlar. Onlar tehlikeli. Onun için mekteplileri tercih etmiyor.

Türk devrimcileri Fransız İhtilali'ni çok iyi biliyordu

Fransız İhtilali evrensel bir ihtilal ve tabii ki Osmanlılar çok etkileniyorlar bundan. Zaten Namık Kemal'in yaptığı iş Fransız İhtilali'nin bir takım kavramlarını alıp onları İslami kılıflara sokmak. Mesela Jean-Jacques Rousseau'nun toplum sözleşmesi teorisini Namık Kemal bizde-

ki biat törenine bağlıyor. Biat töreninde bir sözleşme yapılıyor, bu sözleşme toplum sözleşmesidir diyor. İşte bunun gibi Fransız Devrimi'nin kavramları, buraya aktarılıyor. Osmanlı aydınları Fransız Devrimi tarihini su gibi biliyorlar. Mesela milli mücadele sırasında genişletilmiş bir Heyeti Temsiliye toplantısı var, 1919'da. Seçimler yapılacak. Yeni meclis, yeni mebusan meclisi oluşturulacak. Fakat bu meclis nerde toplanacak meselesi var. Atatürk diyor ki İstanbul'da toplanamaz, çünkü İstanbul işgal altında. Meclisin başına da bir iş gelebilir diyor. Nitekim geliyor da. İstanbul'da toplanmasını diyor. İstanbul'da ise padişah olsun, hükümet olsun diyorlar ki; hayır İstanbul dışında toplanırsa "biz İstanbul'dan vazgeçmeye hazırız" anlamına gelebilir. Yani böyle bir tehlike var. Hükümet ile meclisin yakın olması lazım birbirine. İşte gidilecek, açıklama yapılacak, yasalar çıkacak çok büyük bir zorluk olur diyorlar İstanbul'da toplanmaması.

Bunu halletmek için Sivas'ta toplantı yapılıyor. O toplantının tutanakları var. Çok ilginç, hepsi Fransız İhtilali tarihini çok iyi biliyor ve Türkiye'deki durumun o ihtilalinin hangi yönlerine benzediği, hangi aşamalarına benzediği tartışabiliyor. Yani Fransız İhtilali tarihi bilgisi o sırada Osmanlı aydınının olmazsa olmaz kültürünün bir parçası.

Jakobenlere, Jöntürklerle ve Kemalistlere yönelik, önderlik ettikleri devrimle-

Meşrutiyet çare olamayınca, Abdülhamit Kanun-u Esasi'yi kolayca rafa kaldırıyor. Anayasa'yı kaldırmıyor fakat uygulamayıveriyor. Anayasa duruyor orada ama onun seçimlerle, meclislerle ilgili hükümleri işlemez hale getiriliyor.

ri halka rağmen yaptıkları gibi çeşitli suçlamalar yöneltiliyor. Jakobenlerin devrim sürecinde halk içinde Jakoben Kulüpleri aracılığıyla büyük bir örgütlenmesi olduğunu görüyoruz. Yine 1908 Devrimi'nde ve Kemalist Devrim'de de ciddi bir halk dinamiği ve örgütlenmesi var.

Türklerin de devrimci olmaları şartı

Burada söz konusu olan zaten halk değil. Jakoben Kulübü meclise seçilmiş bir takım burjuvalardı. Halk yok. Ne işçi, ne köylü var. Sadece burjuvalar... İttihat ve Terakki'nin örgütüne bakıyoruz, İttihat ve Terakki kulüpleri var İstanbul dışında. O kulüplerde de mektepliler hep o düşünceye yakın olan insanlar. Seçkin bir örgüt. Devrim zaten genellikle seçkinlerin tepeden inmesi bir hareketidir.

Türklerin de devrimci olmaları şartı. Çünkü Türkler tarih sahnesine geç çıktılar. Genç bir halk yani. Türklerin tarih sahnesine ilk çıkmaları MÖ 220'de Hunlar ile başlıyor. Şimdi bu 220 tarihi geç bir tarih. Çünkü tarih yazı ile başlıyor bir kere. Yazının icadı ise MÖ 3000'ler. Halbuki bizimkiler tarih sahnesine MÖ 220'de çıkmışlar ve olumsuz bir coğrafyada oldukları için, ellerinde doğru dürüst tarım toprakları olmadığı için göçebehayvancılıkla geçiniyorlar. Göçebe hayvancılıkla geçinmek uygarlık aşamaları içinde geri bir aşamadır. Çünkü yazlık ve kışlık arasında gidip gelişler, sürülerin ot ihtiyacı var. Onun için yazın yaylalara, dağlara çıkmak gerekiyor. Sonra kışın da düzlüklere geliniyor. Sürekli bir gidip gelme var. Bu gidip gelme ortamında uygarlık da gelişmiyor. Mesela onların yazısı yok.

Türklerin üç yurdu var.

Birinci yurt Çin'in kuzeyi, ikinci yurt Orta Asya, üçüncü yurt ise Anadolu ve Rumeli. Anadolu ve Rumeli'nin özelliği hiçbir yerde çöl olmaması.

Sevr Antlaşması Türklerin Anadolu'da yok olması demek.

Onlar sosyolojik bakımdan devlet de sayılmaz. Kabile konfederasyonu denen bir örgütlenmeleri var. Neden tarımsal topraklar yok? Çünkü Çinliler engel oldu. Çinlilerin o büyük Çin Seddi var ya, 6000 km uzunluğunda, müthiş bir engel. Bu, dört Türkiye uzunluğunda bir yapı. Basit bir sur da değil, bir kale. 6000 km uzunluğunda bir kale, üzerinden araba geçiyor. Belli noktalarda burçlar var, orada muhafızlar kalıyor. Bu şekilde atalarımızın tarım topraklarına ulaşması engellenmiş. Ama Türkler çok dinamik insanlar, öyle anlaşıyor. Bir süre sonra Göktürkler çıkıyor ortaya. Göktürkler zamanında ilk yazı boy gösteriyor.

Sonra batıya doğru göçler başlıyor. Şimdi mesela Çin'in kuzeyinde Türklerin sayısı çok az. Halbuki Moğollar orada kalakalmış. Onlar bizim komşularımız. Türkler hep göç etmişler. Önce Uygur devletini kuruyorlar, şimdiki Sincan bölgesinde. Sonra orada da durmuyorlar. Çünkü çok da verimli değil oralar. Bu sefer Orta Asya'ya geliyorlar. Hazar denizinin doğusu oluyor, oraya geliyorlar. Orada Müslüman oluyorlar. Karahanlılar devleti, Gazneli devleti, Büyük Selçuklu devleti kuruluyor. Fakat yine hâlâ tarıma çok elverişli değil, çok zengin bir bölge değil. Çünkü nehirler var ama büyük çöl-

ler de var. Dolayısıyla yine göç başlıyor. Bu sefer Anadolu ve Rumeli'ye geliyorlar. Demek ki Türklerin üç yurdu var. Birinci yurt Çin'in kuzeyi, ikinci yurt Orta Asya, üçüncü yurt ise Anadolu ve Rumeli. Anadolu ve Rumeli'nin özelliği hiçbir yerde çöl olmaması. Çok verimli öbür yurtlara göre. Burada Türkler artık yoğun bir şekilde tarıma geçiyorlar. Ve çok dinamik insanlar. Anadolu'da da durmuyorlar Rumeli'ye geçiyorlar, Rumeli'yi fethediyorlar. Avrupa'nın göbeğine kadar gidiyorlar başka bir deyişle. Oralarda kalabilmek için Avrupa'nın ilerleme temposuna ayak uydurmak gerekiyor. O sırada Avrupa'da milli demokratik devrim başlamış. Rönesans'la birlikte 1300'lerde İtalya'da burjuvazi milli demokratik devrimi yapmaya başlıyor, kapitalizm gelişiyor. Maalesef Osmanlı devleti bunu pek izlemiyor. Yani basit teknikleri bile, mesela matbaayı almakta 300 yıl kadar gecikme oluyor. İşte Osmanlı devleti, feodal düzen. Ama Avrupa'da kalabilmek için ayak uydurmak lazım. Yani milli demokratik devrimi gerçekleştirmek lazım. Osmanlı Devleti onu da başardı, ama çok geç kalmıştı. Milli demokratik devrim, 1908 II. Meşrutiyet'i çok geciktirir. O yüzden Rumeli'de Türkler büyük bir ölçüde tasfiye olmuş. Tabii Türkler için çok acıklı bir olay. Çünkü bizde Cihan İmpa-

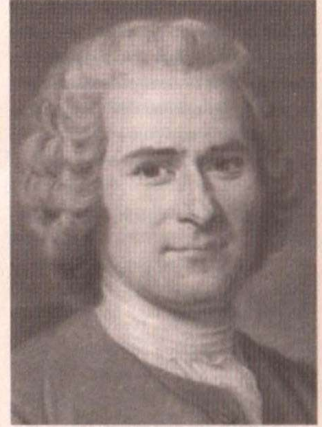
Rumeli Anadolu kadar Türk yurdu idi. Anadolu'da Rumlar, Ermeniler var. Onlarla birlikte yaşıyor. Ve işte Türkler Anadolu'ya sığınıyorlar, Rumeli Türkleri Anadolu'ya göçüyorlar.

ratorluğu modeli dolayısıyla başkaları ile birlikte yaşama kültürü var. Halbuki Avrupalılarda bu yok. Onlar etnosantrik. Yani İngiltere İngilizlerin ülkesi, İspanya İspanyolların ülkesi, Fransa Fransızların ülkesi... Böyle işliyor kafaları. Ve Balkan Hristiyan halklarına bunu aşıyorlar. Dolayısıyla Sırbistan kuruluyor, Türkleri istemiyoruz diyorlar. Kovuyorlar. Kovamadıklarını keşiyorlar, asıyorlar. Müthiş bir etnik temizlik sürecidir Osmanlı'nın Rumeli'den atılması. Önce Sırbistan, sonra Yunanistan sonra da Bulgaristan kuruluyor. Ve bu Türkler için çok acı bir süreç. Yunan isyanında isyancılar Türkleri çokluk çocuk demeden öldürüyorlar. Hiç şakası yok Mora'nın merkezi Trablî'ye 8 bin Türk'ü çokluk çocuk demeden öldürüyorlar. Çok acıklı bir durum... Yüzyıllarca beraber yaşamışsın, beraber oturmuş-

sun, komşuluk etmişsin sonra sana bu derecede düşmanlık yapıyor. Çek arabasını git diyor. Rumeli Anadolu kadar Türk yurdu idi. Anadolu'da Rumlar, Ermeniler var. Onlarla birlikte yaşıyor. Ve işte Türkler Anadolu'ya sığınıyorlar, Rumeli Türkleri Anadolu'ya göçüyorlar. Sonra da I. Dünya Savaşı geliyor. Son yenilgi. Ve Avrupalılar diyorlar ki Sevr Antlaşması ile sizi Rumeli'den kovduk ve şimdi Anadolu'dan da kovuyoruz. Sevr Antlaşması'nın anlamı budur.

Göçebe hayvancılık aşamasından tarıma geçmek büyük bir sosyal devrim. Ve tarım devleti olan Osmanlı göçebelere düşman. Çünkü göçebeden vergi alamıyor, asker alamıyor yani devlet bakımından yararı olmuyor.

Daha geç bir tarihte 1864'te Osmanlı hükümeti Çukurova'ya bir ordu gönderiyor. Ordunun adı Firkai İslahiye. Ordunun görevi Avşarlar başta olmak üzere aşiretleri oturtmak. Çünkü Çukurova'nın yarısı ekilip biçiliyor. Adana, Tarsus, Mersin, taraflarında tarım var ama doğuya doğru gidince ekip biçme yok. O canım arazi vahşi bitkiler, ceylan sürüleri, yılanlar... Çünkü aşiretler tarım topluluklarını yaşatmıyorlar. Cevdet Paşa vardır, ünlü Osmanlı tarihçisi, o da bu orduyla birlikte gitmiş ve diyor ki bu Avşar aşiret-

Jean - Jacques ROUSSEAU

lerinin üçüncü oturtuluşları. Yani demek ki Avşarlar bir kere oturtmuşlar, sonra bunlar isyan etmiş, kalkmış tekrar göçbeliğe dönmüşler. Niye göçbeliğe gidiyorlar, çünkü vergilerden şikayetçiler veya baskılardan... Hoşnutsuz olunca hadisen de diyorlar, göçebe hayvancılığa dönmüyorlar. İkinci kere oturtuluyorlar demek ki tekrar ayağa kalkıyorlar. Şimdi bu üçüncü oturtuluşları ama bu kesin oturtuluş oluyor.

Ordu işi sağlam tutuyor ve orada yerleşim merkezleri kuruluyor. Osmanlı, İslahiye, Hassa gibi bunlar ordunun kurduğu kentler veya kasabalar. Bütün aşiretlerden adam topluyorlar, oraya yerleştiriyorlar, yani böyle zorla oturtuluyorlar. Bu bir uygarlık uygulaması. Düşünebiliyor musunuz, bunlar eşkıyalık yapıyor bir bakıma. Mesela tarlanız var, sürüsünü sokuveriyor, hayda, bütün sürüler buğdayı yiyor, mahvoldu köylü. Tabii cumhuriyet dönemindeki isyanlar da aynı nitelikte. Şeyh Said isyanı olsun, Dersim isyanı olsun bunlar modern yönetime isyan eden hareketler. Dersim'de aşiretler egemen. Dolayısıyla eşkıyalık yapıyorlar, etrafı kasıp kavuruyorlar, adam öldürüyorlar... Üstelik okul istemeyiz diyor, vergi vermeyiz diyor, askere gitmeyiz diyor, jandarma gelmesin diyor. Yani

Osmanlıların Rumeli'ye gireşleri Avrupa'nın ortalarına kadar girmeleri anlamına geliyordu.

bu sıralar demagoji yapıyor Dersim konusunda. Belki bu isyanı bastırırken kanlı şeyler olmuş olabilir. Ama başka çare var mı? O insanların, feodal bile değil, feodal öncesi bir düzende yaşamaları kabul edilebilir mi?

Bu isyanların bastırılması aynı zamanda gerçek demokrasinin inşası için yol da açıyor.

Aşiret düzeninde demokrasi ancak zorlarsanız, ilkel bir demokrasi vardır diyebilirsiniz belki.

Bazı öne çıkan isimler var. Dr. Nazım, Bahattin Şakir, Talat Bey gibi... Bu isimleri Türk Jakobenleri olarak nitelen-dirmek doğru olur mu?

Atatürk de bir Türk Jakobeni. Milli mücadele olmasaydı, Atatürk olmasaydı Sevr uygulansaydı, bugün Anadolu'nun yarısı Ermenistan, yarısı Yunanistan olacaktı. Türkler de böyle Amerika'daki Kızılderililer gibi turistik bir konu olacaktı. Yani sağ kalabilenler olursa...

Bu isimler aynı zamanda o iradenin de temsilcileri sanırım. Anadolu'yu dolaşıyorlar, hatta ülke toprakları dışına çıkıyorlar, devrimci kalkışmaları örgütüyorlar... Bu yönüyle de önemli bir iradeyi temsil ediyorlar.

Jakobenlikten, devrimcilikten başka bir çare yok

Bu işlerin tepeden inme yapılması lazım. Türklerin evrim yolu ile milli demok-

Sevr Antlaşması Yunanistan ve Ermenistan'a zaman kazandırmak için. Osmanlı devletinin artık ordusu olmadığı için, maliyesi olmadığı için ister istemez ezilecek, yenilecek ve Türk devleti tamamen ortadan kalkacak. Plan buydu. Ama tarih öyle yürümedi.

Çin, bizim Atatürk'ün devletçilik formülü ile dünya liderliğine doğru ilerliyor.

ratik devrim gelişsin diye bir lüksleri yok. Tabancayı dayamış adam, seni yok edeceğim diyor. Sevr Antlaşması o demek. Çünkü Osmanlı Devleti'ni tamamen kurbanlık koyun haline getiriyorlar. Çünkü Sevr'de Osmanlı'nın ordusu yok, maliyesi yok. TBMM'deki bazı milletvekilleri diyorlar ki, yahu niye bu kadar zahmet etmişler, sizi yok ettik deselerdi. Onu demiyorlar çünkü çok akıllı, çok kurnazlar, işler nasıl yapılır biliyorlar. Türklerin can havli ile bir tepkiye girmesi olasılığı var. Artık hiçbir umudu kalmayan bir insan topluluğu direnmeye kalkar. Anadolu'nun bir yarısı Ermenistan, yarısı da Yunanistan dese can havli ile bir direniş olabilir. Yunanistan'ın, hele hele Ermenistan'ın bunu yürütecek gücü yok, mali olanakları yok. Bir süre geçmesi lazım ki yerleşimler otursunlar. Bütün kuzeydoğu Anadolu, Tirebolu'dan güneye, Bitlis tarafından Van Gölü'nün güneyinden kocaman bir Ermenistan... Fakat bunun yaşatılması, canlandırılması, güçlendirilmesi lazım. Yunanistan da Doğu Trakya ve Ege Bölgesini almış, onların da iyice yerleşmeleri lazım. Tabi bu arada Türkleri de etnik temizliğe tabi tutmaları, Türkleri de bir şekilde defetmeleri lazım. Bu da biraz zamana bağlı.

Sevr Antlaşması Yunanistan ve Ermenistan'a zaman kazandırmak için. Onlar güçlendikten sonra tepesine binecekler Osmanlı devletinin. Osmanlı devletinin artık ordusu olmadığı için, maliyesi olmadığı için ister istemez ezilecek, yenilecek ve Türk devleti tamamen ortadan kalkacak. Plan buydu. Ama tarih öyle yürümedi. Milli mücadele yapıldı, Atatürk diye bir lider çıktı. Ve biz Sevr antlaşmasını tarihin çöplüğüne atıp yerine Lozan'ı koyduk. Fakat Atatürk uzak görüşlü bir adam... Bunların dünya hegemonyasına sahip olduklarının farkında, bilincinde... Dolayısıyla bir aksilik oldu diye, planları yürümedi diye 180 derece bir dönüş yapmayacaklarının da farkında. Onlar ilk fırsatlarında planlarını gerçekleştirmeye çalışacaklardı.

Buna karşı bir çare bulmak lazımdı. Bu çare de Atatürk Devrimi'ydi. Atatürk Devrimi sayesinde Türkler her bakımdan Avrupalılar ile boy ölçüşebilecek duruma gelecek. Yani sadece askerlikte, iktisatta değil, eğitimde, kültürde, bilimde, sanatta, her alanda, sporda hatta. Her alanda onlarla boy ölçüşebilecek duruma gelince, başka bir Sevr'in dayatılması tehlikesi ortadan kalkacaktı. Atatürk Devrimi'ni öyle bir diktatör gelmiş, halkına hoşluk-

Sümerbank, Atatürk ekonomik devriminin mihenk taşıdır.

lar, şirinlikler yapmış, alın size yeni harfler, alın size kadın hakları, alın size medeni kanun falan. Öyle değil halbuki. Başka türlü yaşayamazdı Türkler bu coğrafyada. Tek çare Atatürk'ün düşündüğü gibi Türk insanını tamamen ortaçağdan çıkarmak, Türkler için orta çağı kapatmak. Ne yazık ki işte bu yanı yarıya oldu. Yani Türkiye'de bugün yaşayan bir ortaçağ var. Ve işe bu ortaçağ emperyalizme büyük umutlar veriyor. Onlarla işbirliği halinde. Yani Jakobenlikten, devrimcilikten başka bir çare yok.

Tekrar devrimcilik gerek aslında, değil mi? 1900'lerin başındaki o devrimci tavrı, Mustafa Kemal'in devrimciliğini, o Jakobenezmi yeniden tarihin gündemine sokmak gerekiyor.

Çünkü dediğim gibi büyük umut veriyor emperyalizme Türkiye'deki ortaçağ durumu. Başka çare yok. Türklerin mutlak bu devrimi tamamlaması gerekiyor. Ortaçağı tarihe gömmeleri gerekiyor.

Meseleye sınıfsal açıdan baksarsak... Fransız Jakobenleri ve Kemalist önderlik hangi sınıfları temsil ediyorlardı?

Fransız Jakobenleri burjuva sınıfını temsil ediyorlardı. Türkiye daha az geliş-

miş bir toplum olduğu için Türkiye'de 1908 Devrimi olduğunda doğru dürüst bir Türk burjuvazisi yoktu. Türk burjuvazisi yaratılmak zorundaydı. Kim yaptı devrimi? 1908'i mektepliler gerçekleştirdi. Yani memurlar ve subaylar. Okumuşlar önderlik ettiler. O bakımdan bir fark var. Fransız ihtilali'nde burjuvazi güçlenmişti. Burjuvazi ekonomide egemendi, siyasette egemen değildi. Fransız Devrimi demek burjuvazinin siyasete de egemen olması demekti. Devrim orada o anlamı taşıyor. Biz de ise böyle bir burjuvazi yok. Burjuvazinin yerine mektepliler, yani memur ve subaylar, okumuşlar var. Tepeden inme, Fransa'da da tepeden inme. Devrimler tepeden inme olur zaten. Türkiye'deki bu devrimci mücadeleye olup olmamak mücadelesidir. Mesela Fransa'da böyle bir durum yok. Devrim olmasaydı Fransa feodal düzende bir süre daha devam ederdi belki, bilemiyoruz. Ama Türkiye için var olup olmamak meselesi. Çünkü dünyaya egemen olan batılılar, Avrupalı ve Amerikalılar bu toprakları Hristiyan toprakları olarak görüyorlar, bizi de Orta Asya'dan gelen barbarlar olarak değerlendiriyorlar. Yani onlar İstanbul'un fethini kabul etmiş değiller. Malazgirt'i kabul etmiş değiller. Şimdi bunlar dünyanın

en bilgili, en zengin, en güçlü insanları, tüm dünyayı bunlar yönetiyor. Fırsat kolluyorlar. Rumeli'de yaptıklarını Anadolu'da da tekrarlamak istiyorlar.

Atatürk bir konuşmasında "Türk demokrasinin Fransız Devrimi'nin açtığı yolu izlediğini" söylüyor. Fransız Devrimi'nin "devrimlerin en önemlisi, en feyizlisi ve en doğurganı" olduğunu belirtiyor. Yine kendi döneminde basılan lise tarih kitaplarının Fransız Devrimi'ni anlatan cildine Robespierre'in resmini koyuyorlar. Bu tavrı nasıl anlamak gerekiyor? Kemalist Devrim'in Fransız Devrimi'ni aştığı noktalar nelerdir? Kemalist Devrim'in beslendiği ideolojik ve felsefi kaynakları açıklar mısınız?

Atatürk devrimlerinin üstün tarafı sosyalizme de açık olması. Yani devletçilik biliyorsunuz karma ekonomidir aynı zamanda. Hem kamu kesimi, hem özel kesimin bir arada olması demek ve kamu kesiminin olması tabii sosyalizme açık bir kapıdır. Halkçılık, mesela, o da sosyalizme açık bir kapıdır. O bakımdan böyle bir şey var. Fransız devriminde böyle kapılar pek yok. Dolayısıyla bu bakımdan aşmış sayılabilir.

İki model

Nitekim küreselleşme hareketi dikkat ederseniz Sovyetler Birliği'ne son verdi, çöktü. Doğu Avrupa'da sosyalizm son buldu. Ruslar akıl almaz bir cüretle ve saçmalıklarla aynı zamanda tutulur 180 derece dönüş yapmak istediler, yani tam

Atatürk Devrimi'ni öyle bir diktatör gelmiş, halkına hoşluklar, şirinlikler yapmış, alın size yeni harfler, alın size kadın hakları, alın size medeni kanun falan. Öyle değil halbuki. Başka türlü yaşayamazdı Türkler bu coğrafyada.

sosyalizmden tam kapitalizme. Halbuki doğru düüst bir kapitalist sınıf yok. Devlet işletmelerinin yöneticileri var, karbor-sacılar var, işte blue jean satan, uyuşturu-cu ticareti yapan karanlık tipler. Oradan tam kapitalizme... Öyle bir noktaya gelinmiş ki mesela Boris Yeltsin'in damadı bütün havaalanlarının sahibi olmuş. Hangi sıfatla, hangi servetle, belli değil. Ve tabii Rus halkı da okumuş bir halk, akıllı bir halk. Olanlara tepki duyuyor. Oligark deniyordu o zenginlere. Bu adamlar birden acayip bir mal varlığının kontrolünü ele geçiriyor. Hiçbir saygısı yok bunlara Rus halkının ve Rusya büyük acılar çekti. İnsanlar aç kaldı, insanların ömrü kısaltıldı, çünkü sağlık hizmetleri yürümedi. Üniversite mezunu kızlar uluslararası hayat kadını deposu haline geldiler. Yani Rusya hayat kadını ihraç ediyordu. Türkiye'ye de geliyorlardı. Bu nasıl bir düşünme, bir toplum için.

Ben bir tarihte Kiyef'e gitmiştim, Ukrayna'nın başkenti. Orada bilimler akademisinin bir tarih profesörü ile tanıştım. Konuşuyoruz, dedi ki; işte bu bunalım sırasında 10 ay hiç maaş almadım dedi. Ben utandım sormaya, nasıl yaşayabildiniz, gümüşlerinizi mi sattınız, piyanonuzu mu sattınız, kitaplarınızı mı sattınız, kızınızı mı sattınız? Utandım, soramadım. Karısı da bir ilaç şirketinde çalışıyormuş. Onlara da ücret verilmemiş o sırada. Bunlara her hafta bir kese kağıdı dolusu ilaç veriyorlarmış. Ücret veremiyoruz al sana ilaç veriyoruz, ne yaparsan yap, al ister sat ister yut. Yani korkunç şeyler yaşıdılar Ruslar.

Türkiye'deki devrimci mücadele var olup olmama mücadelesidir.

Halbuki ortada şöyle bir gerçek var. Dünyada iki çeşit toplum var. Bir çeşit toplum ta 1300'lerden başlayarak kapitalizme girmiş, sanayi devrimini gerçekleştirmiş ve bütün dünyaya egemen olmuş, bütün dünyayı sömürmüş, bütün dünyanın servetlerini yağmalamış. Bir de ötekiler var. Kapitalizme sonradan girmiş olan ülkeler. Orada bu süreç içinde tabii bir kapitalist sınıf doğuyor. Türkiye'de de kapitalist bir sınıf ortaya çıktı. Ama bu ikinci tip ülkelerde çıkan kapitalist sınıf batdakilerle aşık atamaz. Çünkü onların o kadar çok birikimi var ki. Yüzyıllarca gelişmiş deneyimleri var, servetleri var. Onun için ikinci tür ülkelerde mutlaka kamu kesiminin olması lazım, yani karma ekonomi lazım, başka bir deyişle Atatürk'ün devletçiliği lazım. Nitekim Çinliler bunu yaptılar. Çinlilerde mesela bugün azgın bir kapitalizm var. Ama hiçbir zaman devlet işletmelerini tasfiye etmediler. Ve kapitalizmi de kontrol altında tutuyorlar. Çin, bizim Atatürk'ün devletçilik formülü ile, karma ekonomi formülü ile dünya liderliğine doğru ilerliyor. Onların dünyaya egemen olacağını söylüyor uzmanlar.

Demek ki iki model var. Sovyetlerin yaptığı gibi 180 derece dönüş yapmak ve toplumun canına okumak bir modeldi. Başka bir model de karma ekonomi ile bu işi yürütmek. Türkiye bugün maalesef Rus örneğini takip ediyor. Ama onlar bir anda yapmak istediler. Onun için büyük bir çöküntü yaşıdılar. Bizde yavaş yavaş oluyor. Yani özelleştirme falan, adım adım yürüyor ama biz de aynı yolun yolcusuyuz. Türkiye'de Rusya'daki gibi büyük bir toplumsal çöküntü olabilir. Ruslar biraz ders aldılar, pahalı bir şekilde. Sanıyorum şimdilerde onlar da karma ekonomi yoluna girdiler.

Atatürk yaptığı işleri ırsatları kollaya kollaya hayata geçiriyor

Sonra bir şeyi söylemek isterim, ilk geldiğiniz zaman buna değinmiştim. Bizde mesela kimilerinde Atatürk devrimini gardirop devrimi diye küçümsemek eğilimi vardır. Neden? Çünkü temel üretim ilişkilerinde devrimi yapmadı, toprak reformu yapmadı diye. Evet, bu doğrudur toprak reformu yapılmadı. Çünkü Atatürk çok akıllı bir adam. Bunun hemen olama-

Dünyada iki çeşit toplum var. Bir çeşit toplum ta 1300'lerden başlayarak kapitalizme girmiş, sanayi devrimini gerçekleştirmiş ve bütün dünyaya egemen olmuş, diğer bir çeşit ise kapitalizme sonradan girmiş olan ülkeler.

yacağının farkında. Devrim güçlendikten sonra yapacaktı bunu. Atatürk'ün meclis açılış konuşmaları incelenirse görülür ki mesela ilk 10 yılda hiç toprak reformu diye bir laf yok ama son konuşmalarında bahsetmeye başlıyor toprak reformundan. Demek ki şimdi güçleniyoruz sıra buna geliyor düşüncesinde. Atatürk çok ihtiyatlı bir adam. Doktrine uyacağım diye bir fikri yok. Her zaman yaptığı işi tartışa tartışa, fırsatları kollaya kollaya hayata geçiriyor. Atatürk 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı. Saltanatı kaldırırken neden halifeliği de kaldırmadı, cumhuriyeti ilan etmedi? Çünkü akıllı bir adam. Toplumun nabzını tutuyor ve çok fazla ileri gidildiği taktirde zor durumlar çıkabileceğini biliyor, zaten çıkıyor. Nitekim Şeyh Said İsyanı devrime karşı bayrak açmış bir isyan. Her ne kadar Kürtçü dostlarımızı bunu bir Kürt ayaklanması olarak değerlendireyorlarsa da bu yanlış bir değerlendirmedir. Bu feodalizmin ve hatta göçebe hayvancılığın isyanıdır. Millî demokratik devrime isyanıdır. Atatürk demek ki dikkatli gidiyor, adım adım gidiyor, yapılabilecek şeyleri yapıyor. Yapılamayacak şeylerde de zamanı ve fırsatı kolluyor.

Mesela toprak reformunu önünü yapmak istedi. Ama komik bir şey, 1945'te bir yandan çok partili sisteme geçme kararı almış, bir yandan toprak reformu yapacak. Mümkün mü? Hiçbir zaman uygulanmadı. Kanun çıktı ama hayata hiçbir zaman geçirilemedi. Halbuki tek parti olsaydı uygulanabilirdi. Ama sen kalk çok

Fransız Devrimi 1848'de sosyalizmi görünce ilericiliğini kaybetti. Ve işçi düşmanı bir renk aldı. Halbuki Atatürk Devrimi sosyal yönü çok ağır basan bir devrimdir. Yani halkı gözeten, halkın ihtiyaçlarını dikkate alan bir devrimdir.

"Altı ilkenin üç tanesi Fransız İhtilali'nden, üç tanesi de Sovyet Devrimi'nden geliyor"

partili sisteme geç, feodalizmin örgütlenmesine, siyaset sahnesine girmesine izin ver. O da tabii emperyalizmden güç al-sın. O aşamada mümkün mü? Daha İnönü'nün cumhurbaşkanlığı zamanında o kanun öldü.

Toprak reformu öldü. O kanunu çıkarmakta büyük hizmeti olan Şevket Râşit Hatiboğlu gitti, Cavit Oral geldi. Cavit Oral kim? Adana'nın toprak ağası. Komikliğe bakın! Yani daha İnönü başta iken o kanun öldü. Toprak reformu girişimi öldü. Demek ki Atatürk Devrimi'ni devrim saymamak çok yanlış. Çünkü Atatürk Devrimi'nin amacı ortaçağa son vermek, feodalizme son vermek, şeyhlik ağalık düzenine son vermek ve onu millî demokratik devrimle çağcıl modern bir topluma dönüştürmek. Bundan daha büyük bir devrim olabilir mi? Devrim bu işte! Ama dediğim gibi Atatürk adımlarını çok hesaplı atan bir insan. Fransız Devrimi tabii şüphesiz çok büyük bir model.

Emperyalizm çağında gerçekleşen bir hareket olarak Kemalist Devrimi Fransız Devrimi ile kıyasladığımızda ba-

ğımsızlıkçı niteliğinin, vatan savunması niteliğinin daha baskın olduğunu görürüz.

Tabii, onu kendine özgü kılıyor. Sosyal yönüne karma ekonomi formüllerine değindim.

Hocam ezilen sınıflarla, aşağı sınıflarla kıyasladığımızda Kemalist Devrimi ve Fransız Devrimi'ni, nasıl bir tablo ortaya çıkar? Halk sınıflarına daha mı yakındır Kemalist devrim?

Şüphesiz. Fransız Devrimi 1848'de sosyalizmi görünce ilericiliğini kaybetti. Ve işçi düşmanı bir renk aldı. Halbuki Atatürk Devrimi sosyal yönü çok ağır basan bir devrimdir. Yani halkı gözeten, halkın ihtiyaçlarını dikkate alan bir devrimdir. Sümerbank'tan ucuz pabuç alınırdı, ucuz giyimkuşam alınırdı, ucuz bez alınırdı, terlik alınırdı. Şimdi alay ediyorlar. Devlet terlik mi yaparmış, pantolon mu yaparmış diye? Niye yapmasın? Halkın iyiliği için yapılmaz mı böyle şeyler? O halkçılık ilkesi onun için çok önemli. Zaten, biliyorsunuz, şöyle bir yorum da var. Altı ilkenin üç tanesi Fransız İhtilali'nden, üç tanesi de Sovyet Devrimi'nden geliyor diye. Aslında o yabana atılacak bir tahlil değil, doğru bir tahlildir. Sosyalizme, sosyal devlete yakın Atatürk devrimi.

Robespierre için o dönem halk, "satın alınmaz" tabirini kullanıyor. Yine Robespierre'in yol arkadaşı Saint Just için "devrimin meleği" lakabı takılıyor. Siz Atatürk'e bir lakab ya da isim vermek isteseydiniz ne olurdu?

Tarihte, tarihi toplum hareketleri mi yoksa kahramanlar mı yapar? Bu tartışılan bir şeydir. Denilebilir ki kısmen kahramanlar, kısmen de toplumlar. Ama Türkiye'de önderin, kahramanın payı çok büyük. Atatürk Türklerin kahramanı, en büyük Türk. Onsuz olmaz dâhi. Müthiş bir adam.

Çok teşekkür ederiz.

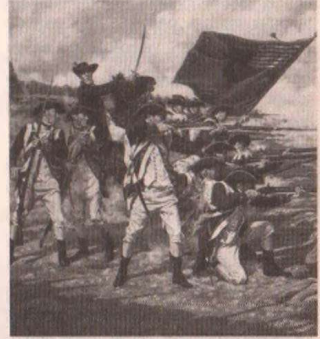
1789 Fransız Devrimi ve 1917 Ekim Devrimi üzerine notlar

Jakobenlik-Bolşeviklik

Bolşevikler, Jakobenlerde de görülen devrimci coşku, kararlılık, dürüstlük ve özveriyi, Marksizmle, demokratik merkezîyetçi bir siyasal örgütlenmeyle, kitlelere önderlik yeteneğiyle ve somut şartların somut tahliliyle birleştirerek, insanlığın kapitalizmi tarihin çöplüğüne atabileceğini gösterdiler.

Hiçbir devrim bir öncekini tekrarlamaz, bir sonrasına reçete oluşturmaz. Hatta, sermayedar sınıfın bir önceki devrimden öğrendikleri ve bu çerçevede aldığı tedbirler de dikkate alındığında, her devrim bir öncekinden farklıdır. Ekim Devrimi, 1871 Komününden farklıdır. Çin Devrimi, Ekim Devrimi'nden farklıdır. Küba Devrimi, Çin Devrimi'nden farklıdır. Ancak her devrim süreci daha önceki devrimlerin deneyimlerinden şu ya da bu ölçüde yararlanır. Aynı ilişki devrim sürecinde ön planda olan siyasal örgütler için de geçerlidir. Bu sınırlı etki çerçevesinde Rus (veya Ekim veya Bolşevik) Devrimi, Fransız Devrimi'nin deneyimlerinden, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik Partisi) de Jakobenlerden yararlanmışır. Ancak her devrim ve örgüt, esas olarak kendi yolunu izlemiştir.

Bu yazının amacı 1789 Fransız Devrimi ve Jakobenlerin tarihini yazmak değildir. Öncelikle yapılmaya çalışılacak olan, 1789 Fransız Devrimi ve Jakobenlerin, onları geçmiştten ayıran ve Rus Devrimi ile Bolşeviklerde de görülen bazı özelliklerini belirlemektir. Türkiye'de Rus Devrimi genellikle bilinmektedir. An-

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na verilen destek, Fransız maliyesini iflas noktasına getiren önemli etmenlerden biriydi.

cak Fransız Devrimi konusunda aynı değerlendirme yapılamaz. Bu nedenle, kaçınılmaz olarak, Fransız Devrimi'nin gelişimi özetlenmiştir.

Fransız Devrimi'nin gelişimi

"Fransız Devrimi'nin ilginçliği, liberal orta sınıfın bir kesiminin antiburjuva devrime ve gerçekten de bu devrimin sınırının ötesine kadar devrimci kalmaya hazır olmasıdır: Bunlar Jakobenlerdi ve isimleri her tarafa 'radikal devrim' anlamına kullanılmaya başlandı."(1)

Fransız Devrimi, aşama aşama gelişen bir burjuva demokratik devrimidir. Bu "aşama aşama gelişim" 1848 yılında Fransa'da da, 1917 yılında Rusya'da da yaşandı. Fransız Devrimi "yapılmadı", "oluştı".

Yoksul halk ayaklanması 14 Temmuz 1789 günü, hapsedane ve cephanelik olarak kullanılan Basti'in basılmasıyla zirveye ulaştı.

Fransız Devrimi, aşama aşama gelişen bir burjuva demokratik devrimidir. Bu "aşama aşama gelişim" 1848 yılında Fransa'da da, 1917 yılında Rusya'da da yaşandı. Fransız Devrimi "yapılmadı", "oluştı". Bu aşamalı devrimi kimse veya hiçbir örgüt planlamadı, önceden belirlenmiş bir hedef doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışmadı.

Fransız Devrimi, soyluların, yeni vergiler isteyen krala direnişiyle başladı.

Fransa 1756-1763 yıllarında, İngiltere, Prusya ve müttefiklerine karşı sömürgeler konusunda büyük insan kayıplarına ve mali harcamaya yol açan bir savaş yaşadı ("Yedi Yıl Savaşı"). Savaşta yenildi ve 1763 yılında imzalamak zorunda kaldığı Paris Antlaşması ile Kuzey Amerika ve Asya'daki sömürgelerini İngiltere'ye devretti. Bu savaşın ardından Amerika'nın İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı, 1775-1783 yıllarında gerçekleşti. Fransa, 1778-1783 döneminde bağımsızlık savaşı veren güçlerle birlikte İngiltere'ye karşı savaştı. Gerek Yedi Yıl Savaşları ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na verilen destek, gerek önemli sömürgelerin kaybı, Fransız maliyesini iflas noktasına getirdi. Kral, büyük bir borç yükü altına giren Fransız maliyesinin sorunlarını çözmek için yeni vergi alabil-

mek amacıyla, danışma organı niteliğindeki parlamentoyu ("Etats Generaux") toplantıya çağırarak zorunda kaldı. Devlet gelirlerinin dörtte biri donanmaya ve orduya, yarısı da boğların faiz ödemelerine gidiyordu. Bu süreçte önde gelen oyuncular, soylular ve kraldı; burjuvazi henüz sahnede değildi.

Parlamentonun toplanma süreci toplumda yeni ekonomik ve toplumsal ilişkileri yansıtan tartışmalarla gelişti ve burjuvazinin, meşruti krallık ve anayasa talebiyle öne çıkmasıyla gerçekleşti. Bu süreçte bazı demokratik kazanımlar sağlandı.

Bu dönemde, 1788 yılında yaşanan kıtlık ve arkasından gelen kötü kış koşulları nedeniyle açıkla karşı karşıya kalan köylülerin ve kent yoksullarının ("sansculottes") ayaklanmaları gündeme geldi. Fransa'da 1789 öncesinde de "açlık ayaklanmaları" veya "ekmek ayaklanmaları" olarak isimlendirilen düzensiz kitle eylemleri olmuştur. Ancak hakim sınıflar cephesinde bir gediğin yaşanmadığı, siyasal iktidarın güçlü olduğu (veya gözük-tüğü) koşullarda, bu ayaklanmaların etkisi yerel ve sınırlı kalmıştı. 1789 yılında hem hakim sınıflar cephesinde önemli bir bölünme yaşıyorlardı, hem de hakim si-

niflar mevcut sömürü düzenini bile yeterli bulmayarak, zaten büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönemde sömürüyü daha da artıracak taleplerle geliyordu.

Etats Generaux, 1614 yılından beri toplanmamış bir ortaçağ parlamentosuydu. Danışma organı niteliğindeki parlamento üç gruptan oluşuyordu. Sayıları 100 bin civarında olan üst kesim din adamları birinci gruptu. Sayıları 400 bin civarında olan soylular ikinci gruptu. Sayıları 25 milyon civarında olan "diğerleri" de üçüncü gruptu. Parlamentoda her üç grubun eşit oyu vardı.

Her grubun kendi temsilcilerini seçme sürecinde temel talepler tartışıldı ve formüle edildi. Oy hakkı belirli bir miktar vergi ödeyen yetişkin erkeklerle tanınıyordu. Farklı toplumsal sınıflardan oluşan üçüncü grupta yapılan seçimlerde, avukatlar, bazı diğer meslek sahipleri ve gelişmekte olan burjuvazinin temsilcileri seçildi. Kent yoksulları seçilenler arasında yer alamadı.

Kendiliğinden oluşan ve harekete geçen devrim süreci anayasa ve meşruti monarşi talebiyle öne çıktı. Kralın ve soyluların vergi sorunlarını görüşüp karara bağlamak için topladıkları bir ortaçağ kurumu, değişen ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak kontrolden çıktı ve farklı bir gündeme yöneldi. Bu süreci herhangi bir siyasal örgüt planlamadı, yönlendirmedi ve yönetmedi.

1789 Fransız Devrimi'nde belirleyici kitle gücü olan kent yoksulları ("Külotsuzlar", burjuvaların giydiği dize kadar uzanan külotlu pantolonları değil de, normal pantolonları giyenler, "sans-culottes") içinde çok sayıda işçi olmasına karşın, bir "sınıf hareketi" olmaktan uzaktı.

Fransız Devrimi'nin bu kendiliğinden- ci gelişimi, daha sonraki yıllarda Marksistler arasında öncü partinin rolünün yeterince kavranılmamasında etkili oldu. Bu eğilimi, Marx'ın determinizm vurgusu da güçlendirdi. Devrim kendiliğinden "oluşuyordu". Bu gelişim tarihsel bir zorunluluktuk. Bir öncü örgütlenmeyle "devrim yapmak" olanaklı değildi, gerekli değildi ve başarısızlığa mahkumdur.

Fransa'da üretici güçlerin düzeyinin gelişmesi ve feodalizmin bağrında kapitalist ilişkilerin güçlenmesi, artık çağdaş kalmış bir parlamento yapısını parçaladı.

Üçüncü grubun temsilcileri, temel taleplerinin kabul edilmemesi üzerine burjuvazinin önderliğinde tüm halkın temsilcileri olarak ayrı toplandılar ve 17 Haziran 1789 günü kendilerinin Ulusal Meclis olduklarını ilan ettiler. Bu grubun önderleri de anayasaya dayalı meşruti monarşiyi ve seçmen olabilmek için mülkiyet sahibi olmak koşulunu savunuyorlardı.

Devrimde yangını başlatan kıvılcım, reform yanlısı maliye bakanının kral tarafından görevden alınması oldu. Ayaklanan kent yoksulları silahlandı. Burjuvazi, kendiliğinden ayaklanan kent yoksullarının eylemlerini kontrol altına alabilmek için, Ulusal Muhafızlar adıyla bir milis gücü oluşturdu. Ulusal Muhafızlara katılabilmek için pahalı bir üniforma edinebilmek gerekiyordu. Kent yoksulları bu örgütlenmeye giremiyorlardı.

Bu ayaklanma sürecinde krala bağlı ve büyük çoğunluğunu yabancı askerlerin oluşturduğu askeri birlikler, devrimci dalgadan olumlu biçimde etkilenecek veya ürkerek, çatışmaktan kaçındı ve koşullarına çekildi.

Fransız Devrimi ve sonrası

Bu koşullarda 12 Temmuz 1789 günü başlayan yoksul halk ayaklanması 14 Temmuz 1789 günü, haphisane ve cephanelik olarak kullanılan Bastil'in basılmasıyla zirveye ulaştı. Birçok kişinin öldüğü bir çatışmadan sonra yoksul halk kitlesi Bastil'i ele geçirdi. Fransız Devri-

1789 Fransız Devrimi'nde belirleyici kitle gücü olan "Külotsuzlar" (Sans-Culottes) içinde çok sayıda işçi olmasına karşın, bir "sınıf hareketi" olmaktan uzaktı.

mi'nin bu aşaması kalın otoritesinin yıkılmasını da simgeliyordu.

Ayaklanma herhangi bir örgütün hazırlanmasıyla oluşmadı, gelişmedi, sonuçlanmadı. Şartlar, önceden planlanmamış bir süreç izledi ve ayaklanma "oluşturdu". Geçmişin "açık ayaklanmaları" geleneğini geliştirerek sürdüren yoksul halk kitlesi kendiliğinden bir biçimde tarih sahnesine çıktı.

Bu noktada Fransa'da günümüzdeki gibi bir "işçi sınıfı"ndan söz etmek olanaklı değildir.

Fransa'da işçi eylemleri 18. yüzyılda görülmeye başlandı. 18. yüzyılın sonlarında çok sayıda işçi, eveişverme sistemi içinde parça başı ücret üzerinden tüccarlara mal üretiyordu. Ancak bu tarihlere ücretli işçiler, çıraqlar, kalfalar, ustalar arasındaki sınıf ayrımları çok net ve açık değildi. Birçok kalfa hâlâ ustasının evinde yatıyor, ustasının masasında yemek yapıyordu.

Bu dönemde işçilerin işverenlere karşı genellikle iş durdurma biçiminde eylemleri olmakla birlikte, toplumsal tepkiler ağırlıklı olarak gerçek ücretlerin ekmek ve diğer temel gıda maddelerindeki hızlı yükselme nedeniyle düşmesine karşıydı. 18. yüzyılda bir Fransız işçisinin ücretinin yaklaşık yüzde 50'si yalnızca ekmek satın almaya gidiyordu. Ekmek fiyatlarının artışıyla birlikte işçiler değil, tüm kent yoksulları etkileniyordu. Hatta, modern sanayi işçilerinin durumu kent yoksullarından farklıydı ve 1789 Fransız Devrimi'nde bu kesim önemli bir rol oynamadı. 1789 Fransız Devrimi'nde belirleyici kitle gücü olan kent yoksulları ("Külotsuzlar", burjuvaların giydiği dize kadar uzanan külöt pantolonları değil de, normal pantolonları giyenler, "Sansculottes") içinde çok sayıda işçi olmasına karşın, bir "sınıf hareketi" olmaktan uzaktı. Hedef, düzen değişikliği değildi; geleneksel fiyatların üzerinde fiyatlarla ekmek ve diğer temel tüketim mallarını satanlar ve onları üretkenlerdi.

"Kent yoksulları," yoksul işçilerden, küçük esnaf ve zanaatkarlardan, çırak ve kalfalardan, işsizlerden ve hatta küçük işverenlerden oluşan çok heterojen bir toplumsal kategoriydi. Talepleri muğlak bir biçimde formüle edilmişti ve çelişkiler içeriyordu. Küçük mülkiyete saygı istesken, zenginlere karşıydılar. Devletin yoksullara iş, ücret ve sosyal güvenlik sağlamasını istiyorlardı. Yerinden yönetimci, doğrudan, eşitlikçi ve özgürlükçü bir demokrasî taraftarıydılar.

Fransız Devrimi'nin bu aşamasından sonra müthiş bir toplumsal hareketlilik ve politikleşme dönemi başladı.

Başta Paris olmak üzere birçok kentte yerel siyasal kulüpler kuruldu. Bu kulüpler, siyasal partilerin prototipiydi. Genellikle formüle edilmiş ve açıklanmış programları yoktu. En önemilerine üye olabilmek için yüksek ödentilerin verilmesi gerekiyordu.

Rus Devrimi'ni Fransız Devrimi'nden ayıran en önemli noktalardan biri, 1917

yılında eski rejim karşıtlarının programlarını belirlenmiş siyasal partilerde örgütlenmiş bulunmasıydı.

1789 Fransası yoğun bir gazete, broşür, kitap yayınına da yaşadı.

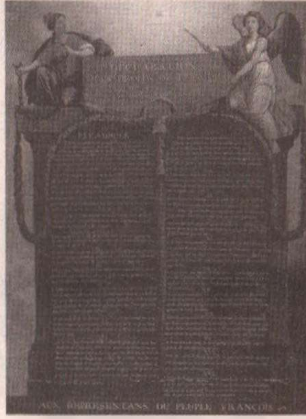
Ayaklanma sürecinde ortaya çıkan milislerden oluşturulan Ulusal Muhafızlar bir süre sonra resmiyet kazandı.

Bu süreç kent yoksullarının örgütlenmesini de getirdi.

Krallığın belediye yapısı parçalanarak, onun yerine demokratik bir biçimde işleyen komünler kuruldu. Paris Komünü bir yeni "kent hükümeti" biçimindeydi.

Ayrıca, "section" adı verilen ve seçimlerde temel alınan bölgelerde alternatif örgütlenmeler doğdu. Zaman içinde kent yoksullarının hakimiyeti altına giren bu bölgesel örgütlenmeler, Fransız Devrimi'nin kazanımlarının korunması ve burjuvazinin daha ileriye doğru adım atmasının zorlanması açısından önemli işlevler üstlendi.

12 Temmuz'da Paris'te başlayan ayaklanma diğer kentlere ve nüfusun bü-

26 Ağustos 1789 tarihinde kabul edilen İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almanın yanı sıra, mülkiyet hakkının kutsallığını da korudu.

yük bölümünün yaşadığı kırsal bölgelere de yayıldı.

Kırsal bölgelerde köylüler ayaklanarak birçok yerde büyük toprak sahiplerini arazilerinden kovdu, köylülerin feodal yü-

kümlülüklerine ilişkin belgelerin bulunduğu arşivleri ateşe verdi ve ilk kez 1789 hasadında büyük toprak sahiplerine ve kiliseye vermek zorunda olduğu vergi ve ürünleri vermedi; zorla çalışma yükümlülüklerini yerine getirmedi.

Yoksul köylü ayaklanmaları daigası da kendiliğinden oluştu. Ortada bu eylemleri planlayan, örgütleyen ve yöneten bir örgüt yoktu. Hakim sınıflar cephesinden büyük çelişki, kavga ve boşluk, 1788 ve 1789 yıllarında yaşanan kıtlıkla daha da artan sıkıntı ve huzursuzluğun kitlesel eyleme dönüşmesine yol açtı.

Paris'te ise Ulusal Meclis soylulara ilişkin tüm ünvanları kaldırdı, kilisenin arazilerine ve mülküne el koydu, kiliselerin toplumsal ilişkilere (doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulması, v.b.) ilişkin yetkilerini devlete devretti. Fransız Devrimi'nin kilise karşıtı tavrı basit bir din karşıtlığı değildi, sınıf çıkarlarına dayanıyordu. Kilisenin, güçlü ruhban sınıfıyla feodal düzenin ana dayanaklarından birini oluşturması, burjuva demokratik devriminin kilisekarşıtı olmasına yol açıyordu.

JeanPaul Marat: "Kutsal anayurt aşkı, varlığımın bütün yetilerini sana adayacağım!"

Journal de la Republique Française'in ilk sayı tanıtımından (1792)

(...) Despotizm yıkıldı ve hükümdarlık kaldırıldı, fakat bunların uşakları tepelenmemiştir; fitneciler, hırslılar, vatan hainleri ve fesatçılar, hala anayurda karşı kıskırtıcılık yapıyorlar, özgürlüğün hala pek çok düşmanı var. Zafere ulaşmak için bunların planları mutlaka ifşa edilmeli, fesatlarının maskesi mutlaka düşürülmeli ve entrikalarının önüne mutlaka geçilmelidir. Maskelerini mutlaka düşürmeli ve onları, karargâhlarımızda, bölgelerimizde, belediyelerimizde, Direktuar'da, mahkemelerimizde ve bizzat Ulusal Konvansiyon'un kendisinde zaptırapıt altına almalıyız. Eğer anayurdun dostlarını kendi aralarında anlaşamazlarsa, güçlerini birleştirmezlerse, bu hedefe nasıl erişebiliriz? Hepsini de, şeytanı, hiçbir çaba harcamadan alt edebileceğimizi düşünüyorlar. Öyle olsun; ben, halkın muhafızlarının itibar ettiği yolda yürümeye hazırım; her halükarda onlarla birlikte yürümliyim. Kutsal ana-

yurt aşkı, uykusuz saatlerimi ve istirahat vakitlerimi, günlerimi ve varlığımın bütün yetilerini sana adayacağım. Bütün önyargılarımı, kızgınlıklarımı, özgürlük düşmanlarını ve onların özgürlüğün evlatlarına ettikleri zulümleri görür görmez kaba-ran kinimi sana kurban edeceğim.

Kaynak: <http://www.marxists.org/history/france/revolution/marat/1792/prospectus.htm> (Hazırlayan: Onurcan Üiker)

Ancak devrimi izleyen yaklaşık iki yıllık dönemde toplumsal güçler arasında bir denge yaşandı.

Parlamento'da anayasaya dayalı meşruti krallığı kabullenenler çoğunlukta idi. Bu çoğunluk "devrim tamamlandı" anlayışını savunuyordu. Bu dönemde kabul edilen Le Chapelier Yasası, işçilerin sendika kurmasını ve grev yapmasını yasaklıyordu.

Bu dönemde Jakoben Kulübü kuruldu. Üyelerinden yüksek bir ödenti alan kulüp, ilk başlarda yalnızca Parlamento üyelerine açıktı. Daha sonra üyeliği genişletti ve burjuvazinin örgütlenmesine dönüştü.

Daha düşük ödenti alan Kordöyeler Kulübü ise halk kitlesine daha yakındı. Bu kulübün önde gelen kişisi, avukat Danton'du. Bu kulübün üyeleri, Jean-Paul Marat tarafından yayımlanan bir gazeteden etkileniyorlardı.

Bu ara dönemde, kent yoksullarının ayaklanmasıyla gerçekleşen 1789 Devrimi sonrasında oluşan düzenin, yoksulların hiçbir temel sorununa çözüm getirmemiş olmasının yol açtığı tepkileri örgütlemeye ve alternatif toplumsal/siyasal ilişkilerin gerçekleştirilmesi mücadelesine yönlendirmeye çalışan ütöpik komünist akımlar gelişti. Hebert isminde bir Jakoben, kent yoksullarını etkilemeye çalışan bir gazete yayımlıyordu. Jacques Roux isimli bir papaz ise kent yoksullarının soylulara ve zenginlere duyduğu nefreti örgütlemeye çalışıyordu.

Ulusal Meclis'in 4 Ağustos 1789 tarihinde oturumunda soylular ayrıcalıklarından

Kral XVI. Louis, 1793 yılı Ocak ayında vatana ihanet suçundan giyotine gönderildi.

vazgeçtiklerini açıkladılar. Ancak feodal dönemden kalma yükümlülükler büyük miktarlarda nakit tazminat karşılığında kalkacaktı. Bu biçimde ortaya çıkan borçların iptali ancak Jakobenlerin Haziran 1793'te iktidara gelmesinden sonra gerçekleşebildi.

26 Ağustos 1789 tarihinde kabul edilen İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi, aralarında direnme hakkının da yer aldığı temel hak ve özgürlükleri güvence altına almanın yanı sıra, mülkiyet hakkının kutsallığını da korudu. "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ancak burjuva mülkiyet düzeni temelinde mümkündü.

Bu dönemde kral ve soylular çeşitli karşıdevrim faaliyetleri sürdürüyordu. Kral ve ailesi, Paris'in dışında Versay'daki saraya yaşıyordu. 5 Ekim 1789 günü, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu büyük bir kent yoksulu kitlesi Versay'a doğru yürüyüşe geçti. Onlara, aralarında Ulusal Muhafızların da bulunduğu yaklaşık 20 bin erkek katıldı. Bu kitle, kral ve ailesini Versay'dan alarak, gözlerinin önünde bulunmasını sağlayacak bir biçimde, Paris'teki bir saraya yerleşti.

Kent yoksullarının krala meydan okuyuşu, Parlamento'da çoğunluğu oluşu-

ran burjuvaziyi ürküttü. 21 Ekim 1789 tarihinde kabul edilen bir yasayla, bu tür gösterilere karşı silah kullanılmasına izin verilirdi.

1791 yılı başlarında, Fransa'da kapitalizmin gelişmesinin önündeki bazı önemli engeller kaldırıldı. Ağırlık ve uzunluk ölçüleri standartlaştırıldı; ülke içinde insanların ve malların serbest dolaşımını zorlaştıran iç gümrükler ve yol ile köprülerden geçiş ücreti alma uygulamalarına son verildi; loncaların sermaye birikimini ve kapitalleşmeyi engelleyen düzenlemeleri kaldırıldı.

1791 yılında toplumsal ve siyasal gerginlikler daha da tırmandı. 20 Haziran 1791 günü kıyafet değiştiren kral ve ailesi Fransa'dan kaçarak karşıdevrimci güçlere katılmak isterken, sınıra yakın bir yerde yakalandı ve Paris'e geri götürüldü. Bu ihanet girişimi sonrasında kralın görevden alınması için bir dilekçe hazırlayan büyük bir kitlenin üzerine ateş açılması sonucunda kent yoksulları arasında bir katliam yaşandı.

Kral 1792 yılı Nisan ayında Avusturya ve Prusya'ya savaş ilan etti. Amacı, devrim ordularının yenilmesiyle devrimin çöktürülmesiydi.

Fransız orduları savaşın başında büyük yenilgiler yaşadı. Düşman orduları Paris'e doğru ilerleyerek, 1789 Devrimi'nin tüm kazanımlarını tehdit etmeye başladı. Devrim sayesinde feodal yükümlülüklerinden kurtulmuş köylüler, soyluların ayrıcalıklarının geri getirilmesine karşı olan burjuvazi ve en temel talepleri karşılanmamış olan kent yoksulları, vatan savunmasında birleşti. Ayrıca, devrimin kazanımlarının korunmasının devrimin daha da geliştirilmesine bağlı olduğu anlaşıldı.

Bu koşullarda Jakobenler ve Kordöyeler, kent yoksullarına ayaklanma çağrısı yaptı. 10 Ağustos 1792 günü kent yoksulları ve çeşitli bölgelerden orduya katılmak üzere Paris'e gelmiş olan gönüllüler ayaklandı. Halk, kralın bulunduğu saraya doğru yürüyüşe geçti. Ulusal

Burjuva demokratik devrim aşama aşama gelişerek Jakoben diktatörlüğünde zirvesine ulaştı. Ancak bu noktadan bir adım öteye geçebilmesi, burjuva düzeninin aşılabileceği olanaklı değildi.

Muhafızlar da ayaklanmaya katıldı. Kralın ordusu ayaklanmayı engellemeye çalıştı. Çıkan çatışmada kral yandaşlarından 600 ve ayaklananlardan 370 kişi hayatını kaybetti. Kent yoksulları ve burjuvazi toplumsal ve siyasal ağırlığını kabul ettirdi.

Bu koşullarda, bir yıl önce mülkiyet koşuluna bağlı olarak yapılan seçimlerle oluşan Parlamento tavrı değiştirmek zorunda kaldı; kralı görevden aldı; Paris'in seçim bölgelerinde oluşan komitelerin üst örgütlenmesi olarak yeni devrimci komünü tanıdı ve seçmenlikte mülkiyet ve vergi koşullarını kaldırarak tüm yetişkin erkeklerin oy kullanabileceği genel seçimleri düzenlemeyi kabul etti. Cumhuriyet ilan edildi. Aylarca yargılanan "vatan-dış Capet" (eski kral XVI. Louis) ise, 1793 yılı Ocak ayında vatana ihanet suçundan giyotine gönderildi.

10 Ağustos 1792 ayaklanması, kent yoksullarının gücünü kantladı. 1789 yılında örgütsüz bir biçimde yalnızca aristokraziye karşı ayaklanan kitle, 1789-1792 döneminin politikleşme ve örgütlenme süreci sonrasında, tarih sahnesinde daha radikal taleplerle yer almaya başladı. Bu bağımsız örgütlenme, program oluşturma ve eyleme geçme eğilimi burjuvaziyi ürküttü. Ancak hem kent yoksullarının heterojen sınıfsal yapısı, hem de alternatif bir toplum düzeni yaratmak isteyen siyasal akım ve örgütlerin güçsüzlüğü ve yetersizliği, kent yoksulları hareketini zayıflatıyordu.

Yoksul halk kitleleri ve burjuvazinin radikal kesimleri, karşıdevrimci düşmana ve düşmanla işbirliği yapan soylulara ve krala karşı, yeni ip bir ordu yarattı. Halkın tüm olanakları vatanın savunulması ve devrimin kazanımlarının korunması için seferber edildi. Bu halk ordusu, subaylarını askerlerin seçtiği, askerlerin para için veya zorunlu olduklarından değil, vatan ve özgürlük uğruna savaştıkları inançlı, kararlı ve coşkulu bir kitleydi. Krallık geçmişte yabancı paralı askerlerden (özellikle Alman ve İsviçreli) bir ordu

Jakobenler, ülkenin bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması için şiddete başvurmak zorunda kaldı. (Afişte, "Birlik, Cumhuriyet'in bölünmezliği. Eşitlik, özgürlük, kardeşlik. Ya da ölüm" yazıyor.)

kurmuştu. 1789 Devrimi sonrasında oluşan Ulusal Muhafızlara burjuvazi hakimdi. Bu yeni halk ordusu, Ulusal Muhafızları da radikalleştirdi ve demokratikleştirdi. Fransa'yı bu halk ordusu kurtardı.

Vatan savunması döneminde burjuva demokratik devriminde yeni bir aşamaya geçildi. Devrimin geçirdiği dönüşüm, ilk kurulduğunda seçkin burjuvaların mutedil taleplerini dile getiren örgütlenmesi olan Jakobenler içinde ayrılma ve tasfiyelere yol açtı. Başlangıçta anayasaya dayalı meşruti krallık talebiyle burjuvazinin en geniş kesimlerini yüksek ödenti verilen bir kulüpte örgütleyen Jakobenler, devrim aşama aşama ilerledikçe ve hayatın gündeme getirdiği yeni sorunlar ve çözümler değiştiğinde, daha radikal programlara yöneldiler ve bu sürecin dayattığı ayrılmaları ve tasfiyeleri yaşadılar.

Jakoben Kulübü'nün üyelerinin birçoğu aynı zamanda Kordölyeler Kulübü üyesiydi. Kordölyeler daha radikal bir çizgi izliyordu. Bir süre sonra Jakoben Kulübü üyelerinin yaklaşık yarısı ayrılarak muhafazakar Föyvan Kulübü'nü ("Feu-

lants") kurdu. Yoksul halka karşı olan bu kesimin ayrılmasından sonra, Jakoben Kulübü'nün önderliği Robespierre ve Brissot'a kaldı. Devrimin geriye düşmemek için ilerlemek zorunda olduğu koşullarda, Brissotve arkadaşları da Jakobenlerden ayrıldı ve Jironden Kulübü'nü kurdu.

Parlamento'da 10 Ağustos 1792 tarihine kadar Föyvan Kulübü üyeleri, bu tarihten 1793 Haziran başına kadar da Jironden Kulübü üyeleri etkiliydi. Jakobenlerin başa geçmesi, eski arkadaşlarının sırayla tasfiye edilmesi sonrasında gerçekleşti. Bugün "Jakobenler" denince akla gelenler, Jakoben Kulübü'nün bu ayrılma ve tasfiyelerden sonra oluşan yönetimidir.

Sonunda Maximilien de Robespierre, Louis de Saint-Just, Jean-Paul Marat ve Georges Jacques Danton'un önderliğine geçen Jakobenler, radikal bir burjuva demokratik program temelinde büyük bir vatansızlık ve ihtilalcilik örneği verdi. Ancak bu ayrılma ve tasfiyeler antideokratik bir iç yapıya ve sonunda devrimin kendi çocuklarını yemesine yol açtı.

Bu dönemde kent yoksullarının kendi bağımsız örgütlenmeleri gelişti. Bu gelişme, radikalleşse de bir burjuva programı savunan Jakobenleri kent yoksullarından kopardı.

10 Ağustos 1792 Devrimi sonrasında Parlamento'da ağırlıkta olanlar, ilk başlarda Jakoben Kulübü içinde yer almış-

Jakobenler burjuva devrimcisiydi; ancak devrimciydi. Program açısından temsil ettikleri sınıf sayıca azdı. Buna karşın, uygun ittifak politikalarıyla köylülüğü ve (belirli bir süre) kent yoksullarını yanlarına alabiliyorlardı.

kan, daha sonra ayrılarak ayrı bir kulüp (Jironden Kulübü) kurmuş olan mutedil burjuvalardı.

Jakoben iktidar

Jirondenlerin yönetimi döneminde de sorunlar sürünce, kent yoksullarının Jakobenlerle birlikte düzenledikleri 31 Mayıs 2 Haziran 1793 ayaklanması sonucunda Jakobenler tek başlarına iktidara geldi; Jakoben diktatörlüğü ve terörü dönemi başladı.

Bu ayaklanmaya yaklaşık 80 bin silahlı kent yoksulu ve Ulusal Muhafız katıldı. Bu kişiler Parlamento'yu muhasara altına aldı ve 100'den fazla topu Parlamento'ya yönlendirdi.

Jakoben yönetimi derhal köylülüğün çeşitli biçimlerde sürmekte olan eski borç ve yükümlülüklerini kaldırdı; kilise arazilerini ve toprağını bırakıp başka ülkelere kaçmış büyük toprak sahiplerinin topraklarını köylülere dağıttı; halkın temel gereksinimlerinin karşılanması için ekonomiye müdahalede bulundu. Oluşturulan Kamu Güvenliği Komitesi yürütme erkini merkezietçi bir biçimde kullanmaya başladı. Kamu Güvenliği Komitesi, gerek Jakoben Kulübü'nün ülkeye dağılmış şubeleri, gerek yerel düzeyde ortaya çıkmış devrimci komiteler aracılığıyla, halkla ilişkilerini sürdürüyordu.

Jakobenler, savaş koşulları ve kent yoksullarının dayatması nedeniyle ekonomiye giderek daha fazla müdahale et-

Lenin, RSDİP'in 1903 kongresindeki bölünmeyi açıklamada Fransız Devrimi'nin yapılanmalarına göndermede bulundu; Menşevikleri Jirondenlere benzetirken, Bolşeviklerin "Sosyal Demokratların Jakoben'i" olduğunu yazdı.

Ünlü anarşist düşünür ve eylemci Kropotkin'in Büyük Fransız Devrimi kitabı, uzun süre bu konuda temel başvuru kaynaklarından biri oldu.

ti, devrime karşı ayaklanan veya muhalefet edenlere karşı acımasız bir terör uyguladı.

Jakobenler iktidara geldiğinde Fransa'nın seksen bölgesinin altmışı Paris'e karşı ayaklanmış durumdaydı. Alman prenslerinin orduları kuzeyden ve doğudan ülkeyi işgal ediyordu. İngilizler ise güneyden ve batıdan saldırıyordu. Ülke iflas durumundaydı. İki seçenek vardı. Ya işbirlikçilere ve bölücülere karşı terör uygulanacaktı; ya da devrimin tüm kazanımları gidecek, ulus devlet parçalanacak ve belki de Fransa yok olacaktı. Jakobenler, ülkenin bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması için şiddete başvurmak zorunda kaldı. On dört aylık Jakoben iktidarı döneminde resmi olarak 17 bin kişi infaz edildi. Bu dönemin sonunda Fransa'nın tümü Paris'in kontrolü altına girmişti; işgalciler Fransa'dan çıkarılmıştı ve Fransız orduları Belçika'yı işgal etmişti. Ülkenin bütünlüğü ve bağımsızlığı kazanılmıştı.

Fransız Devrimi'nin 1793-1794 yıllarındaki Jakoben diktatörlüğü, bu süreçte

iktidarın ekonomiye müdahalesi, halk ordusu ve vatanseverlik, Rus Devriminde de (farklı içerikte olsa bile) görülen uygulamalardı.

Jakobenler bu büyük zorlukları aşabilmek için, kent yoksullarının desteğini almaya ve artırmaya çalıştı. Ayrıca genel seferberlik ilan edildi, fiyat artışları kontrol altına alındı. Uygulanması ertelenmesine karşın çok geniş demokratik haklar içeren yeni bir anayasa kabul edildi.

Bu adımlar, Kamu Güvenliği Komitesi'ne verilen çok geniş yetkilerin hızlı bir biçimde kullanılmasıyla sağlandı. Bu süreçte, Kamu Güvenliği Komitesi tarafından çeşitli birimlere atanan "komiser"ler Komite adına geniş yetkiler kullandılar ve çok etkili oldular.

Jakobenler bu süreçte demokratik merkezietçilik temelinde örgütlenmiş bir siyasal yapı yaratamadılar. Ayrıca, sınıfsal konumları nedeniyle, attıkları adımlarda temsil ettikleri burjuvazi ile devrimin kazanımlarının ve vatanın korunması için desteğine gereksinim duydukları kent yoksullarının çıkar ve talepleri arasında belirli bir denge sağlamaya da çalıştılar.

Burjuva demokratik devrim aşama aşama gelişerek Jakoben diktatörlüğünde zirvesine ulaştı. Ancak bu noktadan bir adım öteye geçebilmesi, burjuva düzeninin aşılabilmesi olanaklı değildi. Devrimin ana kitlesini oluşturan kent yoksulları, çağdaş proletarya değildi; kendi içinde sınıf farklılıkları ve hatta çelişkileri olan heterojen bir kitleydi. Ayrıca, kent yoksullarının alternatif bir dünya düzeni programları da yoktu. Bu dönemde kent yoksullarını etkilemeye çalışan Hebertist ve "Öfkeliiler" örgütlenmeleri bilimsel çözümler temelinde bir alternatif program sunmuyorlardı.

Daha ileriye gidemeyen devrim geriye gitti.

Jakobenler önce "kızıl papaz" olarak tanınan Jacques Roux'un önderliğinde ilkel komünist fikirler savunan Öfkeliiler'e ("Les Enragés") saldırdılar. Roux ve ar-

kadaşları tutuklandı. Roux intihar etti; arkadaşları ise giyotine gönderildi.

İlkel komünist fikirler savunan diğer bir hareket ise Hebert'in önderliğindeydi. Hebert ve arkadaşları da tutuklandı ve 24 Mart 1794 günü idam edildi. Devrim kendi çocuklarını yemeyi, 5 Nisan 1794 günü Danton ve arkadaşlarının giyotine gönderilmesiyle sürdürdü.

Bu süreçte kent yoksullarının bağımsız örgütlenmeleri de büyük ölçüde engellendi ve kent yoksullarının çıkarlarına ters düşen düzenlemeler yapıldı. Devrimci süreçte daha öteye gitme imkanı ve niyeti olmayan Jakobenler, kent yoksullarının desteğini yitirdikten sonra, burjuvazinin programının ötesine geçmiş olmanın bedelini ödediler. Kırsal kesimde toprak sahibi olmuş olan köylüler de Jakobenlere destek vermedi.

Savaşların Fransa'nın zaferiyle sonuçlanmasından ardından, parlamento Robespierre ve Saint-Just'ı giyotine gönderdi

Devrimin ardından işçi sınıfı hareketi

Fransız Devrimi, 19. yüzyıl boyunca, devrim yapmak isteyenler tarafından ayrıntılı olarak incelendi.

Ünlü anarşist düşünür ve eylemci Kropotkin'in Büyük Fransız Devrimi kitabı (Kropotkin, P.A., The Great French Revolution, 1789-1793, William Heinemann Pub., London, 1909, 610 s.) uzun süre bu konuda temel başvuru kaynakla-

Bolşevik model, iç örgütlülük ve işleyiş açısından Jakobenci değildi; Lenin döneminde en illegal koşullarda bile kongreler toplandı, kurumsal bir yapı içinde parti politikaları oluşturuldu, onaylandı ve uygulandı.

Bolşevikler, Jakobenlerin ihtilalci ruhu, kararlılığı, cesareti ve coşkusıyla, yeni bir devlet yarattı.

rından biri oldu. 1848 Devrimi'nin ilk aşamasından sonra Çalışma Bakanlığı görevini üstlenen Louis Blanc da bu konuda bir kitap yazdı. Fransız Sosyalist Partisi'nin ünlü önderi Jean Jaures'nin kitabı da uzun yıllar başvuru yapıtı olarak kullanıldı.

Karl Marx, Fransız Devrimi konusunda ayrıntılı bir analiz yazmadı.

1860'lı yıllardan itibaren Karl Marx'ın Avrupa işçi sınıfı üzerindeki etkisi arttı. 1864 yılında Birinci Enternasyonal kuruldu. Almanya'da Wilhelm Liebknecht ve August Bebel'in önderliğindeki siyasal örgütlenmede Marx'ın düşünceleri egemendi. 1871 Paris Komünü farklı bir çizgiye gelişti; ancak işçi sınıfının ilk doğrudan yönetimi ve yeni devletiydi.

Paris Komünü'nün yenilgisi ve emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin hakim sınıflarının işçi sınıflarını terbiye edecek biçimde emperyalist sömürden pay vermeleri ve demokratik/siyasal hak ve özgürlükleri tanımlarıyla, işçi sınıfları düzene uyum sağladı. Marx'ın 1872 yılından sonra çok fazla yazmaması, Birinci Enternasyonal'in merkezini 1872 yılında ABD'ye taşımaması ve umudunu, ABD, Rusya ve sömürgelere bağlaması, Marksistler arasında yeni eğilimleri gündeme getirdi.

Bir açıdan Fransız Devrimi'nin aşamalı gelişimi bir anlayış biçimini aldı. 1880'li yıllardan itibaren sayıları artan Marksist siyasal örgütlenmelerde hakim olan anlayış, burjuva demokratik devrimlerinin gelişeceği ve işçi sınıfının çok daha gelişkin ve örgütlü olduğu koşullarda, parlamenter demokratik düzen içinde yeni bir tarihsel aşamaya, sosyalizme geçileceği biçimindeydi. Emperyalist sömürünün burjuvaziye sağladığı hareket esnekliği sayesinde ortaya çıkacak burjuva demokrasisi, sosyalizme geçişin önkoşulları olarak değerlendiriliyordu. Marx'ın 1848 Devrimleri sonrasında burjuvazinin gerileştirmeye ilişkin tespitleri, 1871 Paris Komünü'nün bastırılmasında uygulanan şiddet, Almanya'da 1878/1890 döneminde sosyalistlere yönelik baskılar gözardı ediliyor ve (Fransız Devrimi'nde olduğu gibi) burjuva demokrasisinin aşama aşama geliştirileceği ve güçlü işçi sınıfı ve burjuvazi demokrasisinin sağlayacağı olanaklar kullanılarak, sosyalizme geçileceği umuluyordu. Bu dönemde Karl Kautsky'nin, "Biz devrimci bir partiyiz, ancak devrim yapmıyoruz" sözleri bu çelişkiyi güzel ifade etmektedir.

Bu süreçte Fransız Devrimi'nin iki önemli unsuru olan yoksul halkın alternatif örgütlenmeleri ve ihtilalci parti anlayışı unutuldu. Almanya'da 1890'lı yıllarda

yoksul halkın veya artık iyice gelişmiş olan işçi sınıfının düzenli alternatif örgütlenmeleri yerine düzeniçi sendikaları, kooperatifleri, demokleri kuruldu. İhtilalci partinin yerine ise üye olmak için aidat ödemenin yeterli olduğu, ihtilal diye bir amacı/derdi olmayan kitle yapılanmaları çıktı. Esasında bu durum doğaldı. 17. ve 18. yüzyılların açık ayaklanmaları, 1789 Devrimi sonrasında komünleri yaratmıştı. 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın ilk 14 yılında emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının artan gerçek gelirleri, gelişen demokratik hakları ve sosyal güvenceleri, işçi sınıflarını reformistleştirmişti.

Daha önce de belirtildiği gibi, Marx'ın determinizmi tarihsel süreçlere müdahale boyutundan koparılarak kendiliğindenliğin gelişmesinin beklendiği bir rehavete yol açtı. Halbuki Marx, daha 1845 yılı ilkbaharında, Feuerbach Üzerine Tezler'in onbirincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektir". Bu anlayış, tarihsel gelişimde determinist süreçleri kavrayan, bireyin ve örgütlerin rolünün de önemli olduğunu vurguluyordu.

Marx'ın Rusya'ya ilişkin beklentileri önce 1905 ve ardından da 1917 yılında gerçekleşti. Yoksul halk kitleleri, işçi sınıfının öncülüğünde sovyetleri örgütledi. 1917 yılında da Şubat Devrimi'nden sonra Bolşevikler (Jakobenlerin ihtilalci ruhu, kararlılığı, cesareti ve coşkusuyla) yeni bir devlet yarattı.

Jakobenler burjuva devrimcisiydi; ancak devrimciydi. Program açısından temsil ettikleri sınıf sayıca azdı. Buna karşın, uygun ittifak politikalarıyla köylülüğü ve (belirli bir süre) kent yoksullarını yanları-

na alabildiler. Marat bir saldırıda öldürüldü. Danton, Robespierre, Saint-Just ve onlarca Jakoben de giyotinde can verdi. 1793-1794 yıllarının Jakobenleri, inandıkları ve o günün koşullarında tarihsel açıdan daha ileriye gidişi temsil eden bir dava uğrunda ölüme gidebilecek inanç ve kararlılıkla ihtilalcilerdi.

1789-1794 döneminin Fransası'nda krala, aristokraseye, yabancı istilacılara ve büyük burjuvaziye karşı mücadelede başarının önkoşulu, bu ihtilalci tavrıydı.

Marx, 22 Şubat 1848 tarihinde Polonya ile ilgili yaptığı bir konuşmada, "1793'ün Jakobenleri günümüzün komünisti olmuştur" diyordu. Burada kastettiği, Polonya'yı kendi aralarında paylaşan Rusya, Avusturya ve Prusya'nın gerekçe olarak Polonya'nın 1791 Anayasası'nın Jakoben ilkelere dayandığını ileri sürerken, 1846 yılında Krakov'u Avusturya'ya katarken ve Lehleri son bağımsızlık kalıntısından mahrum bırakırken, artık suçlamalarını "komünistlik" üzerinden sürdürmeleriydi.

Komünist Manifesto. Jakoben diktatörlüğünün sona erdirilmesinden 54 yıl sonra yayımlandı. 1848 Devrimini bir işçi ayaklanmasıyla daha ileri taşıma çabaları Haziran ayında yenilgiyle sonuçlandı. Ardından (1857 yılına kadar) yaşanan ekonomik büyüme ve gelişme koşullarında, işçi sınıfı hareketi tüm Avrupa'da geriledi.

1857 buhranı da Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde işçi sınıflarında bir hareketlilik yaratmadı.

Kapitalizmin ilk küresel krizi 1873-1896 yıllarında yaşandı. Ancak bu kriz sırasında tarım ürünlerinin fiyatları hızla düşüncü, bazı ülkelerde gerçek ücretlerde artış bile oldu. 1896-1914 döneminde ise kapitalizmin altın çağlarından biri geçiyordu. Emperyalist sömürü sayesinde aktarılan ekonomik artk, sermayedar sınıfın kârlarını artırmanın yanı sıra, işçi sınıfları açısından da yaşama ve çalışma koşullarında önemli gelişme sağladı. Bu yıllarda dönem dönem yoğunlaşan grev-

Marx, özellikle 1871 Paris Komünü'nün kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra Rusya'daki gelişmeleri yakından izlemeye başlamıştı.

ler oldu. Ancak bu grevlerin çok büyük çoğunluğu, kapitalist düzen içinde ve emperyalist yağma ve sömürü desteklenerek, gelir dağılımından daha iyi bir pay almayı amaçlıyordu. 1848 öncesinin kent ve kır yoksullarının düzensiz ve bazen düzenkarşıtı ayaklanmalarının yerini, düzeniçi ve genellikle düzene temelden karşı olmayan eylemler aldı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, emperyalist sömürü sayesinde evcilleştirildi. Evcilleştirilmiş işçi sınıfları, emperyalist sömürüyü destekleyerek kapitalist düzen içindeki konumlarını geliştirmeye çalıştı.

Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalist ülkelerde kapitalizmin payandasına döndü. 1848 devrimlerinin ve 1871 Paris Komünü'nün arsları, kapitalistlerin köpeğine döndü. Bu durumu en açık bir biçimde ifade eden, Komintern'in kararı üzerine 17 Eylül 1920 günleri Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kongresi idi. Komintern, Avrupa işçilerinin büyük bölümünün kendi sermayedarlarıyla işbirliği içinde olduğunu görerek, sömürge ve yarı sömürge ülkelerin halklarına emperyalizme karşı başkaldırı çağrısı yapma kararındaydı. Bakü Kongresi'nin sonunda, "Avrupa, Amerika ve Japonya'nın işçilerine Doğu Halkları Kongresi'nin Çağrısı" yayımlandı. Bakü Doğu Halkları Kongresi, emperyalist ülkelerin işçilerine şöyle sesleniyordu: "Bizim yarılarımızı görme-

Jakoben dönemi Fransız

Devrimi'ni ve Ekim Devrimi'ni benzer kılan bir olgu da, vatan savunmasının devrimi güçlendirmesidir.

diniz; bizim keder ve yakınma dolu şarkılarımızı duymadınız; bizim insan değil de siğir olduğumuzu söylediklerinde, kendi zalimlerinize inandınız. Sizler ki kapitalistlere köpeklik ediyordunuz; bizi kendi köpekleriniz olarak gördünüz".

Avrupa işçi sınıflarının mücadelelerinin düzeniçleşmesi ve düzenkarşıtı niteliğini yitirmesi, Avrupa'nın ihtilalcilerini farklı arayışlara itti. Gizli ve dar örgütlenmeler, silahlı eylemler aracılığıyla kitleyi harekete geçirerek veya doğrudan silahlı darbeye iktidara gelmeye çalıştı. Bu anlayış, Jakobenlerin mücadele geleneğinin devamı değildi. Bu mücadele yönteminin savunucularından en ilginçlerinden biri, Peter Kropotkin'di.

Kropokin, ilk kez 1880 yılında yayımlanan "İsyan Ruhu" başlıklı makalesinde, kitlelerin sessizliğini devlet korkusuyla açıklıyor ve bir öncü gücün silahlı eylemleriyle devletin güçsüzlüğünün kanıtlanması durumunda, kitlelerin korkuyu yeneceklerini ve mücadeleye katılacaklarını savunuyordu.(2)

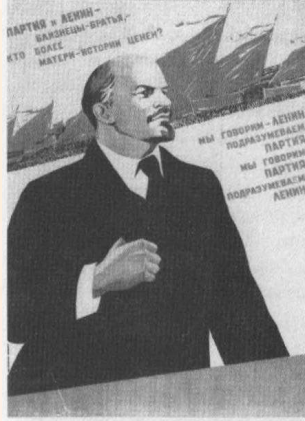
76 yıllık yaşamının 40 yılını hapisnelerinde geçiren Louis Auguste Blanqui ise tüm yaşamı boyunca gizli örgütlenmelerin darbeler yoluyla iktidarı almasına çalıştı.

Demokratik mücadele olanaklarının bulunmadığı 19. yüzyıl Çarlık Rusya'sında Narodnikler de dar ve gizli örgütlenmenin silahlı eylemleri aracılığıyla başarılı olmaya çabaladı.

Jakobenler, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin kapitalizmin destekçisine/payandasına dönüşmüş işçi sınıflarının desteğini almaya çalışan reformist siyasal örgütlerden de; kitlelerin çeşitli nedenlerle sessiz kaldığı koşullarda darbeye iktidara gelmeye veya silahlı eylem aracılığıyla kitleleri harekete geçirmeye çalışan dar/gizli eylemci yapılanmalar da farklıydı.

19. yüzyılın son çeyreğinde dünya devriminin merkezi Rusya'ya kaymıştı.

Marx, özellikle 1871 Paris Komü-

Lenin, Bolşeviklerin "Çağdaş Sosyal Demokrasinin Jakobenleri" olduğunu vurguluyordu.

nü'nün kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra Rusya'daki gelişmeleri yakından izlemeye başlamıştı.

Rusya'da Jakobenlik konusundaki tartışmalar 1854 yılında gündeme geldi; 1860'lı yıllarda da da arttı. Ancak bu tartışmalarda kimse kendisinin "Rus Jakobeni" olduğunu söylemiyordu. Tartışmaların bir kesimi diğerini "Rus Jakobeni" olmakla suçluyordu. Bu tartışmalar bir süre sonra sona erdi.(3)

Jakobenlik tartışmaları bu kez Marksistler arasında başladı.

Engels'in ölümünden sonra Marksizmin temel direği olarak kabul edilen Kautsal, "günümüzde Jakoben geleneği, Fransa'da büyük, birleşik ve bağımsız bir sosyal demokrat işçi partisinin oluşmasının önünde duran en güçlü engellerden biridir" diyordu.(4)

Rus Marksizminde Jakobenizm

Rus Marksizminin öncülerinden Plekhanov da 1900 yılına kadar Jakobenizmi Blanquicilikle özdeşleştiriyor, "işçilerin kendi devrimlerini kendilerinin yapması" gerektiğini vurguluyor, Jakoben türü yöntemlerle devrim yapılmasına karşı çıkıyordu. Plekhanov'un bu tavrı 1900 yılı

Şubat ayında değişti ve Plekhanov, "Jakobenizme doğru yönelmeye başlıyorum," dedi. Bu değişen tavır, 1901 yılı Şubat ayında Lenin tarafından yayımlanan İskra'da yer alan bir makalesiyle Rusya'da yeni bir tartışmaya yol açtı. Plekhanov, bu makalesinde, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içindeki bölünmeyi, Jakobenlerle Jirondenler arasındaki bölünmeye benzetti.

Bu makaleden sonra Lenin de tartışmaya katıldı. Lenin, Jakobenizmi, devrimci enerji, dürüstlük ve emekçi kitlelerin çıkarı için gereken tüm çabayı göstermek olarak algılıyordu.

Lenin, Rusya dışındaki Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi örgütlerinin 45 Ekim 1901 günlü toplantısı sırasında yaptığı konuşmada, Rabocheye Dyelo (İşçilerin Davası) gazetesinde yayımlanan bir yazıyı eleştirerek, İskra'da (Kıvılcım) yayımlanan yazıyı savundu.

Rabocheye Dyelo, Rusya dışındaki Rus Sosyal Demokratları Birliği'nin yayın organıydı ve ekonomist bir çizgi izliyordu. İskra ise Lenin tarafından 1900 yılında çıkarılmaya başlanan ve yayın kurulumunda Lenin'in yanı sıra Plekhanov, Martov, Axelrod, Potresov ve Vera Zasulich'in yer aldığı dergiydi. Alıntıda "Dağ" ile kastedilen Jakobenlerdir: "Rabocheye Dyelo'nun 10. sayısının 32. ve 33. sayfalarında, makalenin yazarı, uluslararası Sosyal Demokrasi'de Dağ ile Jironde'nin

Rus Marksizminin öncülerinden Plekhanov da 1900 yılına kadar Jakobenizmi Blanquicilikle özdeşleştiriyor, "işçilerin kendi devrimlerini kendilerinin yapması" gerektiğini vurguluyor, Jakoben türü yöntemlerle devrim yapılmasına karşı çıkıyordu.

karşı karşıya getirilmesine karşı çıkmaktadır. Ancak Cenevre Konferansı'na bakın. Dağ ile Jironda arasında bir çatışmayı temsil etmiyor mu? Iskra Dağı temsil etmiyor mu?(5)

Lenin, 1902 yılında yayımlanan *Ne Yapmalı?* isimli kitabında da Rabocheye Dyelo ile bu konuda süren tartışmaya değindi. "Rabocheye Dyelo, 'Iskra ve Zarya'nın uluslararası Sosyal Demokrasi'de Dağ ile Jironda arasında bir kopuş ön-görme eğilimi" konusunda 'özellikle' hoş-nutsuzdur," dedikten sonra, kitabın 1907 yılında yapılan baskısına şu dipnotu ekledi: "Devrimci proletarya içindeki iki eğilimin (devrimci ve oportünist) ve onsekizinci yüzyılda devrimci burjuvazi içindeki iki eğilimin (Dağ olarak bilinen Jakoben ve Jironden) arasındaki karşılaştırma, Iskra'nın 2. sayısında (Şubat 1901) başyazıda yapılmıştı. Bu makale Plekhanov tarafından yazılmıştı."(6) Lenin, bu kavramın sosyal demokrasinin sağ kanadına karşı ilk kez Plekhanov tarafından kullanıldığını da değiniyordu.

Lenin, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903 kongresindeki bölünmeden sonra, 1904 yılında yayımlanan *Bir Adım İleri İki Adım Geri* (Partimizdeki Kriz) kitabında, parti içindeki bölünmeyi

açıklamada Fransız Devrimi'nin yapılanmalarına göndermede bulundu; Menşevikleri Jirondenlere benzetirken, Bolşeviklerin "Sosyal Demokratların Jakobeni" olduğunu yazdı:

"Axelrod Yoldaş'ın 'Jakobenerle' diğer göndermesi daha da açıklayıcıdır. Axelrod Yoldaş, günümüz Sosyal Demokrasisi'nin devrimci ve oportünist olarak bölünmesinin uzun süre önceden beri (ve yalnızca Rusya'da değil) 'Büyük Fransız Devrimi dönemi ile tarihsel paralelliklere' yol açtığının herhalde farkındadır. Axelrod Yoldaş, günümüz Sosyal Demokrasisinin Jirondenlerinin her yerde ve daima rakiplerini betimlemek için 'Jakobenlik,' 'Blanquicilik' ve benzeri terimlere başvurduklarının herhalde farkındadır..."

"Hareketimizdeki proleter eğilimi" savunan kimdir? İşçinin örgütten korkmadığı, proleterin anarşinin sempati duymadığı, örgütlenme dürtüsüne değer verdiği konusunda ısrarcı olan kimdir? Her tarafına oportünizm sızmış burjuva aydınlarına karşı bizleri uyarın kimdir? Sosyal Demokrasi'nin Jakobeneri. Ve Parti'ye radikal aydınları gizlice sokmaya çalışan kimdir? Profesörler, lise öğrencileri, kendi hesabına çalışan yazarlar, radikal

Lenin'in Jakobenler konusundaki tavrı, emperyalist ülkelerin emperyalist sömürden pay kapan işçi sınıflarının desteğini almaya çalışırken revizyonistleşen ve reformistleşen, devrimci kimliğini yitiren sosyal demokrat kitle partilerine karşı, Rusya koşullarında devrim yapmaya çalışan devrimcilerin "devrim" konusuna bakışındaki farklılığı yansıtıyordu.

gençler konusunda kaygı duyan kimdir? Jironden Lieber'le birlikte Jironden Axelrod...

"Bu 'korkutucu sözcükler' (Jakobenlik ve diğerleri), oportünizmin ifadeleridir ve başka bir şey değildir. Kendisini proletaryanın, kendi sınıf çıkarlarının bilincinde olan bir proletaryanın, örgütüyle tümüyle özdeşleştiren bir Jakoben, devrimci bir sosyal demokratır. Profesörlerin ve lise öğrencilerinin arkasından iç geçiren, proletaryanın diktatörlüğünden korkan ve demokratik taleplerin mutlak değerinin peşinde olan bir Jironden ise bir oportünistir..."(7)

Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasi'nin İki Taktiği* kitabında da bu konuda şu değerlendirmeyi yapıyordu:

"Çağdaş Sosyal Demokrasi'nin Jakobeneri, Bolşevikler, sloganlarıyla devrimci ve cumhuriyetçi küçük burjuvaziyi ve özellikle köylülüğü, bir sınıf olarak kendi kimliğini tam olarak sürdüren proletaryanın tutarlı demokratikliği düzeyine yükseltmeyi amaçlamaktadır. Halkın, yani proletaryanın ve köylülüğün, monarşiyile ve aristokrasiyile 'avamca' hesaplaşmalarını, özgürlüğün düşmanlarını acımasızca yok etmelerini, onların dire-

Bolşevik model, iç örgütlülük ve işleyiş açısından Jakobenci değildir.

nişlerini şiddetle ezmelerini, serflığın, Asya barbarlığının ve insanın aşağılanmasının lanetli mirasına hiçbir biçimde taviz vermelerini istemektedir.

"Bu, tabii ki, bizim mutlaka 1793'ün Jakobenlerini taklit etmeyi, onların görüşlerini, programını, sloganlarını ve eylem yöntemlerini kabullenmemizi önermemiz anlamına gelmemektedir. Böyle bir şey söz konusu değildir. Bizim programımız eski değildir, yenisidir, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin asgari programıdır. Yeni bir sloganımız var: Proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü. Eğer devrimin gerçek zaferini görebilecek kadar yaşarsak, tam bir sosyalist devrim için çaba gösteren işçi sınıfı partisinin doğası ve amaçlarıyla uyumlu yeni eylem yöntemlerimiz de olacak. Yaptığımız karşılaştırmayla açıklamak istediğimiz yalnızca yirminci yüzyılın ilerici sınıfının, proletaryanın temsilcilerinin, yani Sosyal Demokratların, onsekizinci yüzyılın ilerici sınıfı olan burjuvazinin temsilcilerinin bölünmesine, yani Jirondenlere ve Jakobenlere, benzer biçimde iki kanada (oportünist ve devrimci) bölünmüş olduğudur." (8)

Lenin'in Jakobenler konusundaki tavır, emperyalist ülkelerin emperyalist sömürden pay kapamış işçi sınıflarının desteğini almaya çalışırken revizyonistleşen ve reformistleşen, devrimci kitlelerin yitiren sosyal demokrat kitle partilerine karşı, Rusya koşullarında devrim yapmaya çalışan devrimcilerin "devrim" konusuna

Marx'ın (programına ilişkin bazı eleştirilerine karşın) onayladığı siyasal örgüt modeli, Alman Sosyal Demokrat Partisi'ydi. 1880'li yıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde kurulan sosyal demokrat partiler de aynı modeli benimsemişti.

Lenin: "Proletaryanın tarihçileri Jakobenizmi, ezilen sınıfın özgürleşmesi mücadelesinde en yüksek tepelerden biri olarak görmektedir".

bakışındaki farklılığı yansıtıyordu. Jakobenler ve Bolşevikler ihtilalciydi. Jirondenler, Menşevikler ve onlarla aynı örgüt modelini savunan emperyalist ülke sosyal demokratları ise reformistti.

Ekim Devrimi aşama aşama gelişti; ancak bu aşamalar Fransız Devrimi sonrasında Marksistlerin genel beklentisinden farklı oldu.

Rusya'da kendiliğinden gelişen Şubat 1917 Devrimi Çarlığı devirdi ve demokratik bir ortam yarattı. Marksistlerin büyük çoğunluğu, sosyalizme geçişin ancak kapitalizmin gelişmesi ve bir burjuva demokrasisi sürecinden sonra mümkün olabileceğini düşünüyordu. Lenin, bu anlayışı reddetti; Ekim Devrimi'ni hazırladı. Bunu mümkün kılan, "Sosyal Demokrasi'nin Jakobenleri" olan Bolşeviklerdi. Bolşevik Partisi, kendiliğindenci hareketi dikkate alarak ve o harekete iradi müdahalelerle önderlik ederek, Ekim Devrimi'ni gerçekleştirdi. İktidara el koyma konusundaki kritik kararı veren kişi Lenin'di; bu kararı hayata geçiren ise, Jakobenci devrimci enerjiyi, kararlılığı, özveri-yi, sebatı gösteren Bolşevik Partisi...

Marx'ın (programına ilişkin bazı eleştirilerine karşın) onayladığı siyasal örgüt modeli, Alman Sosyal Demokrat Parti-

si'ydi. 1880'li yıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde kurulan sosyal demokrat partiler de aynı modeli benimsemişti. Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903 yılında "Menşevik" sıfatını alacak olan kanadının savunduğu ve Lenin'in 1902 yılında yayımlanan *Ne Yapmalı?* kitabında eleştirdiği anlayış da bu modeldi. Bu model, Avrupa burjuvazisinin emperyalist sömürü sayesinde sağladığı geniş burjuva demokratik haklar temelinde işçi sınıfının en geniş ve gevşek siyasal örgütlenmesiydi. Ancak bu modelin, en temel demokratik haklara izin vermediği Çarlık Rusyası'nda başarı şansı yoktu. Nitekim Bolşevik Devrimi'nin başarısında temel nedenlerden biri, bu yeni örgüt modeliydi.

Bolşevik karşıtları bu modeli Jakobencilikle ve Blanquicilikle suçladı.

Model, iç örgütlülük ve işleyiş açısından Jakobenci değildi; Lenin döneminde en illegal koşullarda bile kongreler toplandı, kurumsal bir yapı içinde parti politikaları oluşturuldu, onaylandı ve uygulandı. Jakobenlerde böyle bir demokratik merkezileşen kurumsallaşma ve işleyiş yoktu.

Model, Blanquici de değildi. İlegal yapılanma darbeyle iktidarı ele geçirmeye yönelik değildi; demokratik çalışma

koşullarının bulunmamasının kaçınılmaz sonucuydu. Nitekim bu illegal yapılanma darbecilik de yapmadı, bireysel terör eylemlerine de başvurmadi. Demokratik çalışma olanakları 1917 Şubat devrimi sonrasında sağlandığında üye sayısını hızla artırdı ve oluşan sovyetlerde demokratik yoldan çoğunluğu sağladı.

Lenin, ilk kez 7 Temmuz 1917 tarihinde yayımlanan "Jakobencilik" İşçi Sınıfını Korkutabilir mi?" başlıklı yazısında şunları söylüyordu:

"Burjuva tarihçileri Jakobenzimi bir düşüş ('alçalma') olarak görmektedir. Proletaryanın tarihçileri ise Jakobenzimi, ezilen sınıfın özgürleşmesi mücadelesinde en yüksek tepelerden biri olarak görmektedir. Jakobenler Fransa'ya bir demokratik devrimin ve cumhuriyet karşı hükümdarların oluşturduğu bir koalisyonuna karşı direnmenin en iyi modellerini verdiler. Jakobenlerin kaderi tam bir zafer kazanmak değildi, çünkü ağırlıklı olarak onsekizinci yüzyıl Fransası Avrupa kıtasında çok fazla geri ülkelerle çevrilmiş durumdaydı ve çünkü Fransa'nın kendisi de sosyalizm için maddi temellerden mahrumdu; bankalar yoktu, kapitalist birlikler yoktu, makine sanayi yoktu ve demiryolları yoktu.

"Yirminci yüzyılda Avrupa'da veya Avrupa ile Asya arasındaki sınır çizgisinde 'Jakobenlik' devrimci sınıfın, proletaryanın hakimiyeti olacaktı; proletarya, yoksul köylüler tarafından desteklenerek ve sosyalizmi iletlemek için gerekli olan maddi temelin mevcudiyeti avantajından

Sınıfsız ve sömürsüz bir dünyada barış, huzur, refah, dostluk ve kardeşlik içinde yaşayan bir insanlık Jakobenleri de, Bolşevikler gibi insanlığın şeref defterine yazacaktır.

yararlanarak, yalnızca onsekizinci yüzyıl Jakobenlerinin sağladığı büyük, ortadan kaldırılamaz ve unutulamaz şeyleri sağlamanın ötesinde, emekçi halk için dünya ölçeğinde kalıcı bir zafer elde edecektir.

"Burjuvazinin Jakobencilikten nefret etmesi doğaldır. Küçük burjuvazinin de ondan çok korkması doğaldır. Sınıf bilinçli işçiler ve genel olarak emekçi halk ise iktidarın devrimci, ezilen sınıfa devredilmesine güvenmektedir, çünkü Jakobenzimin özü budur, mevcut krizden çıkışın tek yolu budur ve ekonomik dağınıkla ve savaşa tek çare budur." (9)

Vatan savunması ve devrim

Jakoben dönemi Fransız Devrimi'ni ve Ekim Devrimi'ni benzer kılan bir olguda, vatan savunmasının devrimi güçlendirmesidir.

Fransa'da 1792 yılı başlarında Robespierre ve yakın arkadaşları dışında hemen herkes, farklı gerekçelerle savaş istiyordu. Robespierre ise, savaşın karşıdevrime yol açabileceği kaygısını taşıyordu ve savaşa karşıydı. Savaş ilan edildi. Fransız orduları daha ilk çatışma-

larda büyük bir yenilgi yaşadı. Jakobenler 1793 Haziranı'nda iktidara geldikten sonra burjuva demokratik devrimin geliştirilmesiyle vatan savunmasını birlikte sürdürdü. Ancak Jakobenlerin siyasal örgütlenmesinin yetersizliği ve burjuva programlarının onları yoksul halktan koparması nedeniyle, vatan savunmasının başarıyla sonuçlanması aynı zamanda Jakobenlerin sonu oldu. Vatan kurtarıldı, devrim yenildi.

Buna karşılık Rusya'da Şubat Devrimi'nden sonra başbakan Kerensky, Birinci Dünya Savaşı'nı sürdürmeye çalıştı. Bolşevikler ise savaşın sürdürülmesine karşı çıktı, tazminatsız ve toprak ilhakı olmayan bir barışı savundu, Avrupa proletaryasını kendi sermayedarlarına karşı ayaklanmaya çağırdı. Ekim Devrimi sonrasında da (Rusya için çok kötü şartlar içeren) Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzaladı. Ancak 1918 yılından itibaren emperyalistlerin Beyaz Ordularla birlikte başlattığı saldırı, Sovyet Rusya'da vatan savunmasıyla sosyalizmin savunulmasını örtüştürdü. Savaş komünizmi (1918-1921) döneminde uygulanan politikalar, Jakobenlerin kaderinden farklı bir sonuç doğurdu. Vatan ve devrim kurtarıldı.

Sonsöz

Bolşevikler, Jakobenlerde de görülen devrimci coşku, kararlılık, dürüstlük ve özveriye, Marksizmle, demokratik merkeziyetçi bir siyasal örgütlenmeyle, kitlelere önderlik yeteneğiyle ve somut şartların somut tahliliyle birleştirerek, insanlığın kapitalizmi tarihin çöplüğüne atabileceğini gösterdiler. 1917 yılından beri dünyada bir sosyalist/komünist hareket varsa, bunu bu anlayışla hareket eden Bolşeviklere borçluyuz. Sosyal Demokrasinin Jakobeni Bolşevikler olmasaydı, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sosyal demokratları, revizyonizmin ve reformizmin batağında Marksizmi çoktan reddetmişti. Sovyetler Birliği, çeşitli nedenlere bağlı olarak, 1991 yılı sonunda dağıldı. Ancak, insanlığın tarihsel gelişimi içinde bazen

Bolşevikler olmasaydı, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sosyal demokratları, revizyonizmin ve reformizmin batağında Marksizmi çoktan reddetmişti. Sovyetler Birliği, çeşitli nedenlere bağlı olarak, 1991 yılı sonunda dağıldı.

yüzyıllar sürebilen dönüşümler, bir gün sınıfsız ve sömürsüz bir dünyada barış, huzur, refah, dostluk ve kardeşlik içinde yaşayan bir insanlık yaratacak. O günler geldiğinde, insanlığın şeref defterinde Bolşeviklerin ve Ekim Devrimi'nin yanı sıra Jakobenler ve Fransız Devrimi de yerlerini alacak.

Dipnotlar:

- 1) Hobsbawm, E., *The Age of Revolution 1789/1848*, Vintage Books, New York, 1996, s.62.
- 2) Kropotkin, Peter, *"The Spirit of Revolt."* Kropotkin's Revolutionary Pamphlets, Vanguard Press, New York, 1927, s.3543
- 3) Mayer, Robert, *"Lenin and the Jacobin Identity in Russia," Studies in East European Thought*, Kluwer Academic Pub., the Netherlands, 1999, s.127154.
- 4) Mayer, R., a.g.m., s.137.
- 5) Lenin, *"Speech Delivered on September 21 (October 4)," Collected Works, Vol.5 (May 1901/February 1902), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.227.*
- 6) Lenin, *"What is to be Done? Burning Question of Our Movement," Collected Works, Vol.5, s.356.*
- 7) Lenin, *"One Step Forward, Two Steps Back. The Cnsis in Our Party," Collected Works, Vol.7 (September 1903/December 1904), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.379380.*
- 8) Lenin, *"Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution," Collected Works, Vol.9 (June/November 1905), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.5960*
- 9) Lenin, *"Can Jacobinism? Fighten the Working Class?" Collected Works, Vol.25 (June/September 1917), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.122.*

Kaynakça:

- 1) Harman, Chris, *A People's History of the World*, Verso, USA, 2008.
- 2) Hobsbawm, E., *Echoes of the Marseillaise, Two Centuries Look Back on the French Revolution*, Verso, Finland, 1990.
- 3) Hobsbawm, E., *The Age of Revolution 1789/1848*, Vintage Books, New York, 1996.
- 4) Lefebvre, Georges, *The French Revolution, From its Origins to 1793*, Routledge, London, 2002.
- 5) Ness, Immanuel, *The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 500 to the Present*, WileyBlackwell, Singapore, 2009.
- 6) Progress Publishers, *A Short History of the World*.
- 7) Sanca, Murat, *Fransız İhtilali*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.
- 8) Soboul, Albert, *The Parisian SansCulottes and the French Revolution 1793/4*, Oxford University Press, London, 1971.

Louis de Saint-Just: "Halk düşmanlarına uygarca davranmak diye bir şey olamaz!"

Konvansiyon Meclisi'ne, Halk Kurultusu ve Genel Güvenlik Komiteleri adına sunulan rapordan parça (15 Nisan 1794):

(...) İkiyüzlü aristokrasi, hayıflandı-
ğı, farkına varmadan yok ettiği şeyi, ya-
rı uygarca davranmayı istiyor bizden
bugün utanmadan: Halk düşmanlarına
uygarca davranmak diye bir şey ola-
maz.

Halk ile zorbalar arasın-
daki ayrılıkları bundan
böyle, kavga biçiminde
sürdürmek yanlış bir
politikadır. Bizimki gi-
bi bir devrim, bir dava
değil, kötülüklerin te-
pesine inen bir yıldı-
rımardır. Onlar için tek-
rarlanacak bir şey yok
artık. Onları ezmek ve şaş-
kına çevirmek gerek.

(...) Aristokrasi yok edilen fesat
yuvalarının yasını tutuyor. Fransız hal-
kının Avrupa'daki bütün düşmanları
yas içindeler. Yas tutan suçlular, fesat-
çıların kirlî mezarları üstünde gözyaşı
döküyorlar. Bir ay içinde aristokrasi ne
umutlar yitirmedir ki! Güçlenen hükü-
meti zorbalıkla suçlayarak öç almaya
çalışıyor.

(...) Bugün Fransız halkının özgür-
lüğü sağlanmıştır ya, siz şimdi hazırla-
nın, bütün düzenbazların o bitmez tü-
kenmez iniltilerini dinlemeye. Politika
yazarlarından oluşacak fesat yuvaları,
tepelerine inen yumruğu hoyratlıkla
suçlayacaklardır. Özgürlük kurolduktan
sonra, yurttaşlara karşı yerine getiril-
mesi gereken ödevlerdir artık söz konu-
su olan. Yurttaş olmaktadır artık söz ko-
nusu olan.

Bugünkü politik düzene karşı, hangi
nedenlerle haklı gösterebilirler savaşı,

bilmem, silahlı zorbalar, bize karşı daha
başka ne isterler ve ne yapabilirler? Siz-
ler, Cumhuriyet'te yalnız halkı katın he-
saba. Özgürlüğe saygılı olun! Geciktir-
meden adaletin yerine getirilmesine ba-
kın. Tekrar ediyorum: Devlet görevlile-
rinin, yurtseverlere karşı saygısızlığını
cezalandırın, yurbacılar aınat, devletin
dizginlerini sıkı sıkıya elinizde tutun.
Krallığın yeniden kurulmasına karşı ye-
nilmez bir engel olacağını biliyorlar si-
zin sıkı tutumunuzun.

Kötüyü cezalandıran, iyiyi ödüllен-
diren adaletin bir ay süreyle egemen ol-
masını sağlayın, göreceksiniz ki,
Cumhuriyet'in yüzü değişe-
cek ve bolluk geri gelecek.
Fesat yuvaları bir boyun-
duruktu, özgürlüğün sa-
dece gölgesini bırakan.
(...) Yasanın cezaya
çarpırdığı hainlerin
öcünü alacağız diye göz-
dağı verenler çıksınlar or-
taya! Sıkıysa çıksınlar! Vic-
danlarıyla baş başa bırakıyorum

onları. Beni duyanlar olursa, hepsinin
rengi atacaktır. Bizde suçluların korkak-
lığından eser yoktur. Yurdumuzun öz-
gürlüğe kavuştuğunu göreceğiz. Bizler
mutlu olacağız. Fesat yuvaları da yok
olacaktır! Bu yuvaların egemen olduk-
ları yerde, ne özgürlük vardır, ne de hükü-
met. Fesat yuvaları çoğaldı mı, baskı
dayanılmaz olur. Çünkü baskı, tepkile-
riyle birlik halindedir.

(...) Sözlerimi şu değişmez ilke ile
bitiriyorum: Devlet gücünü elinde tu-
tanlar, dinsel bir saygıyla uygulamalıdır
kararlarınızı. Halkı kayıran, halk düş-
manlarını yıldırın adalet! İşte size,
Cumhuriyet'in ve devrimci hükümetin
genel düzen kuralı!

Kaynak: Saint-Just (1797). Devrimle ge-
len (V. Günyol, Çev.). İstanbul: Çan.
(Hazırlayan: Onurcan Ülker)

Maximilien Robespierre:

"Onlar bizim sertliğimizden söz ediyorlar ve anayurt, bizim zayıflığımızdan yakınıyor!"

Son parlamento konuşmasından (26 Temmuz 1794):

(...) İmparatorlukların yüzünü değiştiren bize kadarki bütün devrimler, sadece bir hanedan değişikliğini ya da bir tek kişinin yönetiminden birkaç kişinin yönetimine geçişi sağlamıştır. Fransız Devrimi, adalet ilkelerine ve insan hakları teorisine dayanan ilk devrimdir.

Diğer devrimler sadece iktidarı ele geçirme tutkusuna gereksiniyordu; bizimki erdemleri zorunlu kılıyor. Bilgisizlik ve güç, diğer devrimleri yeni bir zorbalığın içinde eritti. Adaletten türeyen bizim devrimimiz ancak onun bağına huzur bulabilir.

Cumhuriyet, sürekli yenilenen komplolara karşı özgürlük dostlarının mücadelesiyle ve olayların zorlamasıyla adım adım oluşturuldu ve denilebilir ki, bütün grupları etkiledi; ama çevresinde onların örgütlü gücünü ve ellerinde tuttukları etkileme araçlarını buldu. Öte yandan, doğduğu andan itibaren, kendisi için savaşan iyi insanların şahsında aralıksız haksızlığa uğratıldı; çünkü komploların şefleri ve onların casusları, kendi konumlarını koruyabilmek amacıyla, Cumhuriyet gö-rüntüsünün arkasına saklanmak zorunda kaldılar.

(...) Onlar, bizim ilkelerimizle savaşmadılar, onları yozlaştırdılar; devrime asla küfretilmediler, ona hizmet etme söy-lemiyile devrimin onurunu kirlettiler; onlar, hararetle zorbalara karşı olduklarını söylediler ve zorbalara yararına komplo kurdular; Cumhuriyet'i övgüye boğarken cumhuriyetçileri karaladılar.

Özgürlüğün dostları, zorbaların iktidarını gerçeğin gücüy-le devirmeye çalışır; zorbalılar özgürlüğün savunucularını iftira-larla yok etmeye çalışır; onlar, gerçeğin ilkelerinin üstünlü-ğüne zorbalık derler.

Bu sistem egemen olduğunda, özgürlük kaybeder. Bu sis-temde ihanet dışında meşru hiçbir şey yoktur ve erdem dışın-da hiçbir şey suç değildir, çünkü bir araya toplanmış insanla-rın olduğu her yerde, ya aklın ya da zorbalığının etki gücünün bulunması eşyanın doğası gereğidir.

(...) Peki, o halde bu korkunç terör ve iftira düzeninin kaynağı nedir? Kimden korkmalıyız? Cumhuriyet'in düşman-larından mı, yoksa dostlarından mı? Bizden korkmak zorba-larla düzenbazlara mı düşer, yoksa iyi insanlarla yurtseverle-re mi?

(...) Öldürülen biziz, ama suçlu diye bizi işaret ediyorlar!

Ya şu bizi suçladıkları bü-yük sertlik eylemleri hangi-leridir? Kurbanlar kimler-di? Hébert, Ronsin, Cha-bot, Danton, Lacroix, Feb-re d'Églantine ve daha bir-kaç suç ortağı. Onları ce-zalandırmak mı suçlanı-yoruz? Kimse onları sa-vunmaya cesaret edemez-di.

Bütün suçumuz cana-varları size bildirmektir, ama onların ölümü Cum-huriyet'i de, Ulusal Konvansiyonu da kurtarmıştır; bu durum-da ilkelerimizden kim korkabilir, kim bizi dinlemeden haksız-lık yapmakla ve zorbalıkla suçlayabilir?

Hayır, biz fazla sert değildik: tanıklık etmesi için yaşayan Cumhuriyet'i kürsüye çağırıyorum! Büyük bir halkın temsilci-liğinin hak ettiği saygıya sahip ulusal temsili tanıklığa çağırı-yorum! Hainler için açılmış zindanlarda hala acı çeken yurt-severleri tanıklığa çağırıyorum! Özgürlüğümüzün düşmanla-rının yeni suçlarını ve bize karşı birlik olmuş zorbaların karar-lılıklarını tank olarak gösteriyorum! Onlar bizim sertliğimiz-den söz ediyorlar ve anayurt, bizim zayıflığımızdan yakınıyor.

Yurtseverleri zindanlara atan ve üzerlerinde terör estiren biz miyiz?

Bunu yapanlar, ifşa ettiğimiz canavarlardır.

Aristokrasinin suçlarını görmezlikten gelip hainleri koru-yarak, kendi halinde yurttaşlara karşı savaş ilan eden, her yer-de insanları suçlamak için amansız peşin hükümlerle suçlu arayan ve böylece devrimi halkın gözünde tehlikeli kılan biz miyiz?

Bunları yapanlar, ifşa ettiğimiz canavarlardır.

(...) Gerçek, hiç şüphesiz güçlüdür, öfkelidir, kendi des-potizmi vardır; insanı duygulandıran bir dili ve suçlu vicdan-ları olduğu kadar saf yürekleri de gücüyle titreten korkutucu yanı vardır. (...)

Dünyada iki güç vardır: aklın gücü ve zorbalığın gücü; bi-rinin egemen olduğu yerde, diğeri sürgün edilir. Aklın mane-vi gücünü suçmuş gibi reddedenler, zorbalığı diriltmenin yol-larını ararlar.

Kaynak: Robespierre, M. (2008). *Ayaklar baş olunca [Jakoben söylevleri]* (İ. Erman, Çev.), Ankara: İlk Eriş.
(Hazırlayan: Onurcan Ülker)

Tarih öncesi çağlarda müzik

Dünyanın ilk çağlarında yaşayan insanların da kulakları ve sesleri olduğuna göre, müzik hep vardı. Belki çok az şey bilirdi bu insanlar. Ama güneşi, ay ışığını, dağı, dereyi, ormanı, denizi, fırtınayı çok iyi bilirlerdi. Bu kadarını bilmek ve duygularını dile getirmek için de müzik gerekliydi.

İnsanoğlunun biyolojik ve kültürel varlığı, iki milyon yıl öncesine uzanır. Bu uzun sürece ilişkin araştırmalar, müzik tarihinin konusu değil, antropolojinin (insanbilimin), arkeolojinin ve etnomüzikolojinin konularıdır.

İnsanbilim, insanlığın evrimini yaklaşık tarihlerle üç temel çağ içinde değerlendirir:

1) Paleolitik çağ (eski taş devri, yontma taş devri, ya da üretim öncesi: MÖ.10 bin yılına kadar).

2) Neolitik çağ (MÖ 10 bin yılından başlayarak MÖ 1800'e kadar süren yeni taş, cilalı taş dönemleri ve tarım üretiminin başlaması).

3) Endüstri çağı (MÖ 1800 yılları dolayından başlayarak bronz ve demir çağı).

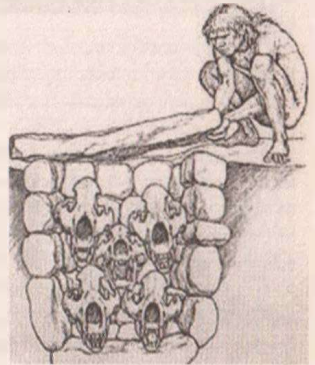
İnsanoğlunun biyolojik evrimi ise şu aşamalardan geçmiştir: Homo heidelbergensis (500 bin yıl öncesi), Homopresapiens (300 bin yıl önce), Homo sapiens diluvialis (100 bin yıl önce), Homo sapiens alluvalis (10 bin yıl önce).

Paleolitik çağda kültürel evrim çok ağır gelişmiştir. Ancak önemli olan, kültürel evrimin biyolojik evrimi ne zaman geride bıraktığıdır. Bu soru, uzmanlık alanlarının tartıştığı temel konudur. İnsanbi-

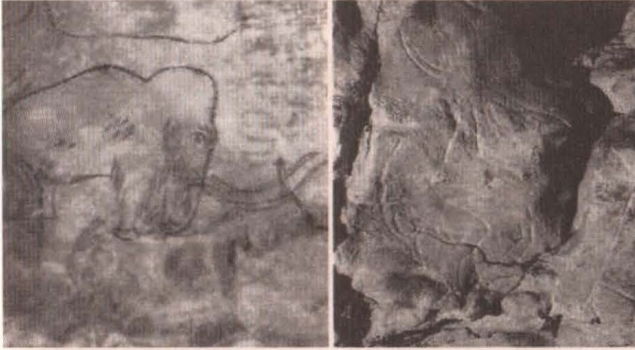
lim üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan bilim adamımız Bozkurt Güvenç şöyle yazar:

"Kültürel evrimin biyolojik evrimi nerede ve ne zaman geride bıraktığı sorunu, arkeologlarla antropologlar arasında tartışma konusu olmaya devam ediyor: Kimisi, ilk taştan aletlerin yapılmasına büyük önem verirken, kimi arkeologlar, kültürel evrimin son 40-50 bin yıl içinde hızlanmaya başladığını, ötekiler ise Neolitik Çağ'ın getirdiği aşamalarla her şe-

Elimizdeki bulgular yoluyla varılan sonuçlar açısından, Neolitik Çağ'da yaşanan gelişmeler sonucu, ilkçağın yüksek uygarlıklarında estetik amaçlarla yapıldığı belli olan müziklerin, tabii ki "müzik yapma bilinci"ni taşıdığı açıktır. Bu konuda bütün bilim adamları uzlaşmıştır.

Paleolitik çağda kültürel evrim çok ağır gelişmiştir. Ancak önemli olan, kültürel evrimin biyolojik evrimi ne zaman geride bıraktığıdır.

Buzul Çağı'nda "sanat" adına, avı etkilemek amacıyla büyü için resimler, motifler, figürler yapılıyordu.

yn değiştiğini ileri sürüyorlar. Kültürel evrime enerji üretimi açısından bakanlar ise ilkeçağda başlayan Endüstri Devrimi'nin getirdiği büyük değişikliklere ağırlık tanıyor. Bütün bu görüşlerin doğru ve haklı yanları vardır. Ancak hepsinin ortak paydası, kültürel evrimdeki hızlanmadır. Paleolitik çağ, en az iki milyon yıl sürdüğü halde, tarıma geçiş ve üretim evresi, on bin yıl içinde Endüstri Devrimi'ne dönüşmüştür."(1)

Elimizdeki bulgular yoluyla varılan sonuçlar açısından, Neolitik Çağ'da yaşanan gelişmeler sonucu, ilkeçağın yüksek uygarlıklarında estetik amaçlarla yapıldığı belli olan müziklerin, tabiri ki "müzik yapma bilinci"ni taşıdığı açıktır. Bu konuda bütün bilim adamları uzlaşmıştır. Ama paleolitik döneme ilişkin konularda varsayımlarda bulunmak zordur. Çünkü bu dönemden günümüze "kanıt" olarak bakabileceğimiz "bulgu"lar pek azdır. Öte yandan, MÖ 40-50 bin yıl öncelerinde paleolitik dönem'in "Magdalen" denen kültürel evrim aşamasında, aletlerin görece evriminin bize anlattığı bazı gerçekler olduğu söylenebilir. Bunların en başında, "bulgu" olarak önemle üzerinde durulan mağara resimleri gelir. Söz konusu resimler, mağarayı süslemek için değil, "büyü" amacıyla yapılmıştır. Avusturyalı sanat tarihçisi E.H. Gombrich, söz konusu mağara resimleri hakkında şöyle demektedir:

"Güney Fransa'daki ve İspanya'daki mağaraların duvarlarında ve kayalar üzerinde yer alan bu resimler 19. yüzyılda ilk kez bulunduğu, arkeologlar, gerçeğe çok benzeyen, canlı gibi duran bu hayvan resimlerinin buzul çağı insanlarınca yapılmış olabileceğine inanmamışlardır. Oysa aynı bölgelerde bulunan kemikten ve taştan yapılmış kaba araçlar, bu bizon, mamut ve ren geyiği resimlerini, onları avlayan, bu yüzden de onları çok iyi tanıyan insanların resmettiğini veya kazıdığını ortaya koymuştur."(2)

Yine bu çağda, hatta daha da eskilerde, ilkel insanların taşlardan, ağaç kabuklarından, kemik ve boynuzlardan çıkardığı sesler, öncelikle "doğayı tanımak", sonra da "büyü" amacıyla elde ettiği estetik amaç dışı seslerdir. "Buzullar çağı" denen doğal çevrenin sert ve soğuk iklimi altında, mağaralarda ve kaya kovuklarında barınan insanların 2030 kişilik topluluklar halinde sürdürdüğü kolektiviteye dayanan ortak yaşamda müzik yapma bilinci aramak, akli ve mantığı zorlamak değil midir? Birkaç noktayı daha hatırlatalım: Bu çağda insanoğlu, göçebelik düzenindeydi ve klan ötesinde örgütlenme yoktu. Dünya nüfusunun çok az olmasının yanı sıra, insan yaşamı da ortalama 20-25 yıldır. Kültürel evrim adına hayata geçen gelişmelerden başta gelenleri, ateşin denetim altına alınması ve aletlerin görece evrimiydi. "Sanat"

adına, avı etkilemek amacıyla büyü için resimler, motifler, figürler yapılıyordu. Enerji kaynakları ve enerjinin dönüşümü adına, yalnızca güneş, ateş ve buz vardı. İnsanoğlu, hayvanlardan ve bitkilerden sağladığı besinleri, kas gücüne dönüştürüyordu. Hepsini bu...

Müziğin doğuşu üzerine teoriler

19. Yüzyılda, müziğin doğuşuna ilişkin birçok teori ortaya atılmıştır: Herder'e göre, müzik "dil"den; Darwin'e göre, hayvan sesleri ve özellikle kuş seslerinden; Stumpf'a göre, insanların birbirine seslenmesinden; Spencer'e göre insanların duygusal ilişkilerinden kaynaklanmış, ya da esinlenerek doğmuştur. Bizde, ilköğretim kitaplarında yazılana göre insan, yaprakların hışıltısından, derelerin şırıltısından etkilendiği için benzetmeli olarak müziğe yönelmiştir.

20. Yüzyılın önden gelen müzikbilimcisi, "karşılaştırmalı müzikbilim" in kurucularından Curt Sachs, 19. Yüzyılda sürdürülen "müziğin doğuş teorileri" üzerine şunları yazar:

"Bunların hepsi soyut düşüncelerin varsayımlarıdır. Doğru olsalardı eğer, insanların ilk çağlardaki durumunu andıran bugünkü bazı ilkel kabilelerin kuş ötüşleri gibi şarkıları, haberleşmeye benzeyen ezgileri olması gerekirdi. Günümüzün ilkel budunlarını tanık göstermek, insanlığın paleolitik çağdaki koşullarına ilişkin sorunları çözmekte kullanılan çağdaş yöntemleri bilmeyenleri belki şaşırtabilir. Bu gibi kimseler, göçüp yitmiş budunların

"Magdalen" denen kültürel evrim aşamasında, aletlerin görece evriminin bize anlattığı bazı gerçekler olduğu söylenebilir. Bunların en başında, "bulgu" olarak önemle üzerinde durulan mağara resimleri gelir.

yaşadıkları yerleri araştıran, kazılar yapan eski çağ tarihçilerinin tanıtlarını belki daha üstün tutarlar. Ama toprak altında izleri kalmış en eski uygarlıklar bile, müziğin başlangıcı üzerindeki sırları açıklayacak kadar eskiye gidemezler. Kaldı ki, kazılardan müzik alanında çok az şey çıkıyor. Taş devri adamlarının şarkıları yok olup gitmiştir. Tahta ve kamış gibi yüzyıllara dayanamayan çalgılar çoktan çürümüştür."(3)

Karşılaştırmalı müzikbilim

Müziğin doğuşu üzerine yapılan antropolojik çalışmaların bulgu açısından yetersizliği, 20. yüzyılda yeni bir yöntemin geliştirilmesini getirmiştir. Bu yöntem, günümüzde ilkel insanların yaşam biçimini andıran budunların sanatı da kapsayacak biçimde, bütün yönleriyle incelenmektedir. Curt Sachs, bu konuda şöyle diyor:

"Sağlam bir insanbilim temeline dayanan bir bilgin, ivedi sonuçlar çıkarmanın yanıltıcılığından kendini koruyabilir. Şunu benimsemek gerekiyor: Müziğin başlangıcını ve ilk kıvıldıklarını öğrenmek isteyen bilim insanı, bugünün ilkel yaşam biçimlerinde eski çağların kalıntılarını bulup aydınlığa çıkarmak zorundadır. Bu kalıntıları bulup çözümlemelere varmayı iş edinen bilim dalına "Karşılaştırmalı müzikbilim" denir. İnsanbilimle birlikte müzik tarihine kol atmış bu bilim alanında çalışanlar, günümüzde ilkel müziğin her türlüünü plağa almaya (ses kaydını yapmaya) ve bunları inceleyip sonuçlar çıkarmaya uğraşıyorlar."(4)

Fransız Doğal Tarih Ulusal Müzesi'nin CD'sindeki tanıtım kitabında, müzikli törenlere katılanların müzikçi ya da mesleği çalgıcılık olan kişiler değil, kabilenin sıradan üyeleri olduğu vurgulanmaktadır.

Curt Sachs, bu görüşleri 20. Yüzyıl'ın ortalarında kaleme almıştı. Aradan geçen yaklaşık 50 yıl içinde, karşılaştırmalı müzikbilim yöntemiyle ses kayıtları değerlendirilen çok sayıda yapım vardır elimizde. Bunların sistematik biçimde toplanması ve ilgililere sunulması konusunda Fransız Doğal Tarih Ulusal Müzesi'nin çalışmalarından zengin sonuçlar çıkarılmıştır. Biz burada, Müze'nin CD yapımı olarak hazırladığı "Merkezî Afrika Cumhuriyeti'nde Silofon (Xylophon) Müziği" adlı ses kaydı üzerinde duracağız. Bir CD'deki müziklerin dergi yazısına aktarılması olanaksız olduğu için, kestirme bir yol olarak CD üzerine hazırlanmış tanıtım yazısına göz atalım:

"Merkezî Afrika Cumhuriyeti müziği, genelde sözlü aktarım geleneğine bağlı olarak kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa iletilen büyük amaçlı müzik kültürünü temsil etmektedir. Bu icra, dansı da içermekte, ama temelde dinsel ve toplumsal yaşamın özelliklerini sergilemektedir: Atalar usulü tapınma, hastalıkların şağaltımı, çalı perileriyle cinlere başvurma gibi benzer törenler." (5)

Sachs ise daha 1946 yılında şöyle yazıyordu:

"İlkel müziği ilkel olmayandan ayırıp bu müziğin günümüzdeki kesin tanımını yapmak, insanın iç dünyasının tanımını yapmak kadar zordur. Ama bütünyle olanaksız değildir. İlkel müziğin bir tanımını yapmak istesek, bu müziğin teorik bir çatıdan, hatta en temel yasalardan yoksun olduğunu öne sürebiliriz. Notadan söz bile açmıyorum. Demek oluyor ki bu müzik, yalnız toplumsal ve kişilik dışı doğasına, çağdan çağa sürüp gelen önemli bir geleneği yaşatan doğasına dayanmaktadır. Bu müziğin başka bir tanımını da işlevidir: Büyü. Bu görev, onu eğlendirici, yüceltici bir sanat olmaktan alıkoymuştur."(6)

Fransız Doğal Tarih Ulusal Müzesi'nin CD'sindeki tanıtım kitabında, müzikli törenlere katılanların müzikçi ya da mesleği çalgıcılık olan kişiler değil, kabilenin sıradan üyeleri olduğu vurgulan-

Merkezî Afrika Cumhuriyeti'nde silofoncu.

maktadır. İlkel bir silofon olan çalgı ise doğal çevrede bulunan sıradan gereçlerle yapılmıştır.

"Bu törensel müziklerin gerekçeleri arasında şunlar vardır: Başarılı av; hoş geldin kahraman avcı; saklandığı çalıları arından ruhları çıkarmak; genç kızların kabile üyeliğine kabulü; çapa şarkıları."(7)

Yine Curt Sachs'a dönüyorum:

"İlkel müziğin sanat dışı yapısı, özellikle çalgı alanında ortaya çıkar. İlkelerin dünyasında çalgıların çeşitliliği ve sayısı insanı şaşırtır. Çünkü ilkeller, ellerine geçen her uygun gereci ses çıkaran bir araç yapmışlardır: Kemik, düdük olmuştur; türlü kamışlar, düdüklere ve borulara dönüşmüştür; ceviz kabuklarından, kabaklardan, sallayarak ses veren çalgılar yapılmıştır; büyük boy deniz salyangozlarının kabukları, üflemek için kullanılmış, ağaç gövdeleri ise içinde tepinilen dev davullar haline getirilmiştir; toprakta açılan kuyular, ağaç kovukları ve hayvan derileri, çeşitli vurmali çalgılara olanak açmıştır. Demek oluyor ki, insanoglu, kültürel evrimin ilk basamaklarında vurarak, sallayarak, üfleyerek nasıl ses çıkarılacağını biliyordu. Hem de çanak çömlekçiden, maden işleri ustalarından on binlerce yıl önce."(8)

Dil ile müziğin ilişkisi

Okurlarımız duyumsayacaktır: Paleolitik dönemde yaşayan küçük komünal topluluklarda yalnızca vurmali ve üflemeli çalgılar kullanılmıştır. Tarih öncesi çağların ilkel topluluklarında ezgiyi seslendiren telli çalgılar yoktur.

Neden? İnsanoğlu, telli çalgıları neden geliştirmemiştir? Çünkü ilkel insan, ezgi üreten bu tür çalgıları geliştirmekte bir neden bulamamıştır. Ona göre ezgi, şarkıcının alanına girer. Bu yüzden, çalgılarını ezgi alanına sokmayı aklına bile getirmemiştir.

Söyle özetleyebiliriz: Kültürel evrimin en ilkel aşamalarında şarkı vardır, ama çalgı yoktur.

İşte bu noktada bir genellemeye ulaşabiliriz:

Müzik şarkı söylemekle başladı.

Yazımızın da amaç edindiği asıl konu budur: Ezginin doğuşu.

Ve şimdi, "Müzik nasıl başladı?" sorusunun temelini sorgulamak durumundayız:

Ezgi (melodi) nasıl doğdu?

Cevabı yine Curt Sachs'dan alalım:

"Kendi sesine düzenli bir biçim vermek isteyen ilkel insan, iki değişik, daha doğrusu iki karşıt anlatım yolu bulmuştur: Biri, sözlerin egemen olduğu, sesin salt bir araç gibi kullanıldığı logogenik yoldur; öteki, sözlerle çok az bağlı, taşkın, içten gelen, kızgınlığın, gerginliğin başıboş bırakılmasıyla ortaya çıkan seslerdir. Buna da pathogenik, coşkunluğun müziği diyoruz."(9)

Bütün bunlara bağlı olarak dil ile müziğin genel ilişkisi konusunda çağdaş dil bilimci George Thomson şöyle demektedir:

İnsanoğlu, telli çalgıları neden geliştirmemiştir? Çünkü ilkel insan, ezgi üreten bu tür çalgıları geliştirmekte bir neden bulamamıştır. Ona göre ezgi, şarkıcının alanına girer. Bu yüzden, çalgılarını ezgi alanına sokmayı aklına bile getirmemiştir.

İlkel toplulukların bazı çalgıları.

"Dilbilgisi ile müziksel biçimin ilkeleri ortak bir temele dayanır: Bu temel "iş"tir. İnsan sesi, müzikal niteliğine iş şarkıları sayesinde kavuşmuştur. Nakarat ya da heyamola, insanın çalışma sırasındaki zorlanma anlarında çıkardığı ve hiç değiştirmeden tekrarladığı bir çığlıktır."(10)

Bu konuda Ernst Fischer, çalışma sırasındaki ritim ünlemlerini Thomson'dan alıntılarla geliştirmektedir:

"Toplu çalışma süreci, düzenleyici bir çalışma ritmine gerek duyar. Bu çalışma ritmi, bir ağızdan söylenen basit bir ezgiyle desteklenir. Söz konusu kısa ve basit ezgiler, ister İngilizlerin "Heaceo-ho"s'u, ister Almanların "Horuck'u, ister Rusların "Eyukhnyem"i olsun, yapılan işin aynı ritimle örtüşerek yerine getirilmesi için gereklidir. Büyüklü bir yanı da olan böylesi bir nakaratta birey, topluluğun dışında çalışsa bile, topluluk duygusunu korur.

"George Thomson, eski iş türkülerini nakarat ve bireylerin duruma göre uydurdıkları türkülerin bileşimi olarak inceliyor. Bu konuyla ilgili olarak Junod adlı işviçreli bir misyonerin ses kaydına aldığı bir ezgiyi anıyor. Afrika'da yol yapımında çalıştırılan bir çocuk, Avrupalı işveren için şu basit şarkıyı söylüyor:

*Ba hi şanisa, ehe!
Bu ku hi hlupha, ehe!
Bu nva makholi, ehe!
Bu nava ki njiki, ehe!*

Şarkının Türkçesi şöyle:

*Bize kötü davranıyorlar, ehe!
Bize hiç acımiyorlar, ehe!
Kahvelerini içiyorlar, ehe!
Bize hiç vermiyorlar, ehe!(11)*

Müziğin sözden şarkıya dönüşmesi, ya da toplu çalışma sırasında ritimli bir beraberlikten türemesi olasılığı, ezgiye yönelik seslerin özellikleri üzerinde durulmasını gerektirmiştir:

"İlk sözün doğurduğu ezgiler, Patagonya'da, Seylan'da ve başka yerlerde rastlanan ezgiler, belirli ses perdesi aralığındaki iki ses üzerinde dolaşır durur. Bu aralıklar, budunlara ve etnik özelliklere göre değişiyor; bazı yerde bir çeşit üçlü aralık, hatta dörtlü aralıktır. Ama parça süresince, hatta ilkel topluluğun kullandığı bütün parçalarda hep aynı kalır.

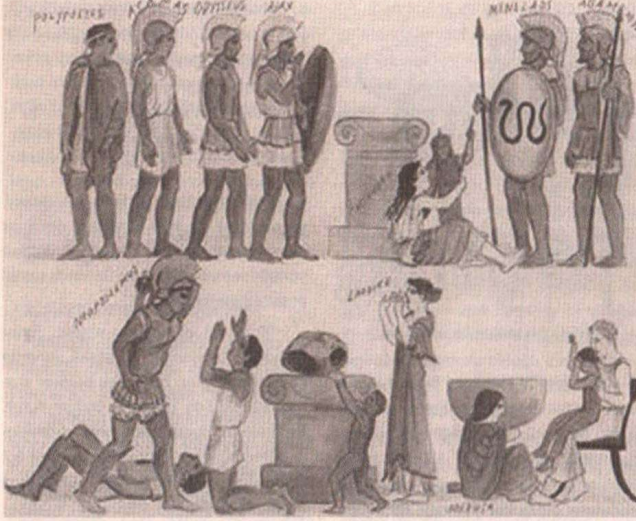
Çok uzun bir evrim sonucunda, sözün doğurduğu müziğin başlangıçtaki sınırları giderek genişlemiştir. Bu iki sesli çekirdeğin dolayında başka sesler doğup bunlara katılmış; ilk zamanlarda bu yeni sesler bir şarkının ya başında ya da sonunda (tabiki geleneğin egemen olduğu ve her türlü yeniliğe inatla karşı koyduğu ortamlarda değil), çekingen bir şekilde yer almıştır. Önce çekingence, izleyen çağlarda daha sağlamca ve daha sürekli... Çok sonraki olgun, gelişmiş şarkılarda ise başlangıçın bu iki sestən oluşan çekirdeğini açıkça tanıtabilecek durumdadır."(12)

Görüldüğü gibi, "Müzik şarkı söylemekle başladı" varsayımının açıklamaları, yukarıda satırlarda özetledik.

Burada, önemli bir noktaya daha değinmek istiyoruz:

İlkel müziği, uygarlık çağlarından ayrıran temel özellik, yüksek noktalara ulaşmayan sürekli bir tekrarcılık ve geleneklere sıkıca bağlılıktır. Bu tür müzik, akla, hesaplama ve herhangi bir yöntemle dayanmayan özellikleriyle belirgindir.

Yukarıdaki özet açıklamaları, tarih öncesi çağların müziği hakkında bilgiler

Müzik ilk çağlardan beri sosyal hayatın ritimsel olarak dışavurumu da olmuştur.

sunmaya çalıştık. Tabi ki temel amaç, "insan"ı tanımaktır. Hangi çağda olursa olsun, isterse bir milyon yıl öncesi olsun, insanı...

Müzik bilgisi açısından kısa bir açıklama

Curt Sachs, "pathogenik" olarak adlandırılan, coşkunluğun doğurduğu müziği şöyle anlatır:

"Coşkunluğun doğurduğu müzik deyişinde ses, bağırtilar içinde incelere çikar, ya da homurtularla kalina iner. Bu

deyişin gelişmesi sırasında, bazı belirli perde aralıkları, örneğin sekizliler, beşliler, dörtlüler, üçlüler bile vardır; onlar, vurgulu dayanak noktaları olur.

Bu iki deyişin tek bir deyiş içinde birleşmesi, sözün doğurduğu şarkının dörtlüye doğru gitmesi, ya da onu aşması yoluyla olur. Buradaki dörtlü, kendi iç gerekliliğiyle yukarı çıkmaktan çok, aşağı doğru inme eğilimi gösteriyor. Bu birleşimin sonucu olarak sözün doğurduğu ezgi, değişim sınırını aşmış, fakat coşkunluğun sınırsızlığını gilememiş bir ezgi özelliğiyle ortaya çıkar." (13)

Sözümüzü Leyla Pamir'in yalın ve yumuşak bir anlatımla çizdiği şu betimlemeye tamamlamak istiyoruz:

"Dünyanın ilk çağlarında yaşayan insanların da kulaıkları ve sesleri olduğuna göre, müzik hep vardı. Belki çok az şey bilirdi bu insanlar. Ama güneşi, ay ışığını, dağı, dereyi, ormanı, denizi, fırtınayı çok iyi bilirdi. Bu kadarını bilmek ve duyularını dile getirmek için de müzik geliyordu. Bu insanların da sevgileri, öfkeleri, yasları ve gündelik çalışmaları vardı. Müzik aslında bu sevinçlerden, bu sevgiler-

den, bu çalışmalardan, bu acılardan ve yastan doğmuştur diyebiliriz. Yüzde yüz sessizliğe kimse katlanamaz."

İnsanlar, o zamanlar da kendince şarkılar söylerdi. Neşeli ve başarılı olduğu zamanlar ayrı, üzgün ya da öfkeli oldukları zamanlar ayrı olarak bir şeyler anlattıkları şarkılardı bunlar. Örneğin avcılar bolca av getirdiğinde neşeli, canlı şarkılar söylerlerdi. Bebekler doğduğunda, anneler onları kucaklarında sallarken kendilerince ninniler mırıldanırlardı. Kıştan sonra bahar gelip doğa birden uyanınca, sevinçten şarkılı bahar ayinleri yapılırdı. Sevgiler, aşklar da yine şarkıyla dile getirilirdi. Sonra çalışırken de şarkı söylenirdi. Zor işler, hep birlikte söylenen şarkılarla kolaylaştırılarak başarılırdı. Uzun menzilli yollar, şarkılarla kısalıverirdi. "(14)

Dipnotlar:

- 1) GÜVENÇ, Bozkurt, "İnsan ve Kültür, Antropolojiye Giriş", Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1972.
- 2) GOMBRICH, E.H., "Sanatın Öyküsü", çeviren Bedrettin Cömert, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976.
- 3) SACHS, Curt, "Kısa Dünya Musikisi Tanıtı", çeviren İhan Usmanbaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1965.
- 4) SACHS, C., a.g.y.
- 5) Fransız Doğal Tarih Ulusal Müzesi ses kayıtlarından "Merkezi Afrika Cumhuriyeti'nde Silofon Müziği" başlıklı CD'nin tanıtım yazısı.
- 6) SACHS, C., a.g.y.
- 7) Adı geçen CD'nin kitapçığından
- 8) SACHS, C., a.g.y.
- 9) SACHS, C., a.g.y.
- 10) THOMSON, George, "İnsanın Özü", çeviren Celal Üster, Payel Yayınları, İstanbul, 1979.
- 11) FISCHER, Ernst, "Sanatın Gerekliliği", de Yayinevi, İstanbul, 1968.
- 12) SACHS, C., a.g.y.
- 13) SACHS, C., a.g.y.
- 14) PAMİR, Leyla, "Ayşenin Müzik Kitabı", Can Yayınları, İstanbul 1991.

İlkel müziği, uygarlık çağlarından ayıran temel özellik, yüksek noktalara ulaşmayan sürekli bir tekrarcılık ve geleneklere sıkıca bağlılıktır. Bu tür müzik, akla, hesaplama ve herhangi bir yönleme dayanmayan özellikleriyle belirlidir.

Dilime Göre

Merhaba!

Yunus Emre'nin hayatı hakkında bilinenler *maalesef* pek azdır... Kesin olmamakla beraber, 1238'de(?) doğduğu ve 1320'de(?)'ye hakka yürüdüğü, araştırmacılar tarafından bize bildirilenlerdir; ama her ne kadar Sivrihisar (*Eskişehir*)'da doğduğu söylenmekte/yazılmaktaysa da vefat ettiği yer hakkında halen bir görüş birliğine varlamamıştır. Hatta, sekiz ayrı yerde mezarı olduğu söylenmektedir... (1350 yılında *Karaman*'da yapılan [*Kirişçi Mahalle-sindeki*] *Yunus Emre Camii*'nin hemen yanı başındaki *hazrede dua bekleyen mezarlar*, kimlere ait olsa gerektir?!) Vahdeti vücut felsefesinin (*Tanrı ile evrenin özdeşliği*) temel direklerinden Yunus Emre'nin, "ümmi" olduğu da iddia edilir, yaşadığı devirdeki bilimleri üst derecede bildiği ve Arapça-Farsça'ya hakkıyla vâkıf olduğu da... Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla *özellikle tasavvuf konularını* mevcut kalıpların esaretine düşmeden ve anlaşılır bir manevi derinlikle işlediğini kolayca anlayabiliyoruz. *Ahmet Yesevi* (*Ahmedi Yesevi*)'yle ilk kıvılcımı salınan "Türkistan mahreçli Türk tasavvufu"nun, "yeşim taşlarıyla bezeli semavi bir taht"ta oturtulmasında en büyük rolü gene *Yunus Emre* oynamıştır. *Tapduk Emre*'nin müridi olan *Yunus*, ilahilerinde ve şiirlerinde, her mutasavvıf gibi Allah, varlık yokluk, ölüm (*fenâ bulmak*) vb. konuları ağırlıklı olarak işlemiştir. Bunları işlerken, güzel Türkçemizi de devrin edebi zirvelerinde tutma çabasından

bir lahza olsun vazgeçmemiş; çok yalın bir dille söylemesi/yazması yanında, gerekli gördüğünde de Arapça-Farsça kelimeleri kullanmakta bir beis görmemiştir.

Sözün özü, *Yunus*'u kendimize mihmandar edersek:

Bir elimizde "*Anadolu Türkçesi*", diğer elimizde "*Osmanlı*

Türkçesi" olmak kaydıyla, "*Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi* BSTT"nin kat ettiği merhaleleri de en iyi şekilde anlamış oluruz. Manayı tesadüfe bırakmayan bir kurallar bütününe sahip, rasyonel ve aynı zamanda matematiksel bir dil olan eşsiz güzellikteki Türkçemizin ana yolları, yüzyıllar evvelin "*mana erleri*" ve "*kanaat önderleri*"nin döşediği duru, anlaşılır ve sihirlili söz taşlarıyla kusursuzca örülmüştür. Elbette, bunu anlamak için "*o yurt*"a, "*Anadolu*"ya mensup olmak gerekir.

Şanslıyız biz, hem de çok şanslı!..

Terbiye

Konuşurken ya da yazarken kullandığımız kelimeler, "anlam genişlemesiyle" bambaşka biçimlere girebilmekte, bambaşka anlamlara bürünebilmektedir. Bir başka söyleyişle: Bazı kelimelerin dilimize girmesiyle "büründüğü anlamı" yanında, bir de kendi dilindeki "kök anlamı" vardır (*bu durum, genellikle el kökenli kelimelerde görülür*). Her zaman ayırma varamamakla beraber, kelimenin her iki anlamını kullandığımız da olur zaman zaman...

Sözelgimi, "*terbiye*" kelimesi bunlardan biridir. Dilimizde, "*terbiye*" kelimesini eğitim, görgü, alıştırma (*idman, antrenman*), iyileştirme vb. anlamlarda kullandığımız gibi: terbiyeli adam, terbiyeli çocuk vb. sıfat tamlamalarında da kullanırız. Oysa, Arapça "*rübûv*" kökünden gelen ("*Râb*" da aynı köktendir) bu kelime, kendi dilinde: beslenme, büyüme, geliştirme ve sulayıp yetiştirme gibi anlamlarla yüklüdür. Sanırım, üzerine iki de yumurta kırarak, yemeğin "*terbiye*" edildiğini bilmeyenimiz yoktur! Mesela, "*Terbiyeli Köfte*". Bu yemek acaba eğitilmiş, görgülü, antrenmanlı (!) bir yemek midir; yoksa, kendi dilindeki kök anlamıyla mı kullanılmaktadır yıllardan beri annelerimiz tarafından? Bence ikincisi; çünkü, yumurta ya da limon ile bir yemeği terbiyelemek, onu "*bir anlamda*" geliştirmek ve zengin bir hale getirmek demektir.

Gördüğünüz gibi, dil konusunda da anne-babalardan öğrenecek daha çok şey var. Bu kaynağı iyi değerlendirelim!..

Hoş kalın!..

Güvercinkayası kazı başkanı Prof. Dr. Sevil Gülçur'un anlatımıyla

Bir arkeolojik kazı nasıl organize edilir?

Bir arkeolojik kazı çok önemli bir organizasyona gereksinim gösterir ve hassas bir çalışmayla bilimsel sonuçlara varılır. İşin bu yanından medyada pek bahsedilmez. İşte bu nedenle istedim ki, bu ay dergimiz okuyucuları, işin bu geri planı hakkında bilgilensinler.

Her yıl özellikle yaz aylarına girilmesiyle birlikte bir arkeologlar ordusu Anadolu'ya dağılarak pek çok yerde kazı çalışmalarına başlar. Görsel ve yazılı basın daha çok, bu arkeolojik kazılardan, elde edilen buluntuların ilginç olması durumunda bahseder. Oysa bir arkeolojik kazı çok önemli bir organizasyona gereksinim gösterir ve hassas bir çalışmayla bilimsel sonuçlara varılır. İşin bu yanından medyada pek bahsedilmez. İşte bu nedenle istedim ki, bu ay dergimiz okuyucuları, işin bu geri planı hakkında bilgilensinler. İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sevil Gülçur ile, başkanlığını yaptığı Güvercinkayası kazısını temel alarak, bir kazının nasıl gerçekleştirildiğini konuştum. Sayın Gülçur'un aşağıda yer alan anlatımı, arkeolojik kazıların bu pek bilinmeyen yanına ışık tutuyor.

Güvercinkayası Kazı Başkanı
Prof. Dr. Sevil Gülçur.

Yüzey araştırmasından, kazı evinin inşasına, kazının finansmanından ekibin oluşturulmasına ve kazı çalışmalarında uygulanan bilimsel yöntemlere kadar bir arkeolojik kazının öyküsü.

Kazıdan önceki ilk aşama: Yüzey araştırması

Almanya'da doktoramı tamamladıktan sonra 1990 yılında İstanbul Üniversitesi'ne geri döndüm. Bu arada hocamız

Güvercinkaya kazı ekibinden bir kısmı çalışma sırasında.

Ufuk Esin Aşıklı Höyük kazılarına başlamıştı. "Orada çalışmak ister misin?" diye bana bir teklif getirdi. Ben de seve seve gittim, çünkü kazı yapmayı, araziye çok seviyorum. O sırada İtalyanlarla ortak bir çalışma yapma fikri ortaya çıktı. Bu çalışmada, antik adı Kappadokya olan ve

Aksaray, Nevşehir, Niğde'yi kapsayan bölgede Roma Dönemi yol kalıntıları araştırılacaktı. Ben de dedim ki, "Eğer bu ekibe dahil olacaksam, yöredeki prehistorik yerleşmeleri araştırır, kayıt altına alırım." Böylece biz İtalyanlarla ortaklaşa iki yıl (1993-94) kadar çalıştık. Son-

ra bağımsız olarak Aksaray, Niğde ve Nevşehir bölgesinde çalışmaya koyulduk. Ki bu bölgedeki araştırmalarımızı güneyde Hasan Dağı'nın kuzeye bakan etekleri, batıda Tuz Gölü eşiği, kuzeyde Aksaray Nevşehir şosesi ve onun kuzeyi ve doğuda ise aşağı yukarı Derinkuyu Niğde hattı ile sınırladık. Üç ili kapsayan bu araştırmamızı "Aksaray, Nevşehir, Niğde Yüzeysel Araştırmaları" olarak adlandırdık. Bu araştırmaları 2001 yılına kadar kesintisiz sürdürdüm. Hiçbir dönem farkı gözlemlemedim, bölgede gezdiğim neresi varsa, saptadığım buluntu yerlerini kayıt altına aldım. Bundan bir amacımız da memleketin kültür envanterine katkıda bulunmaktır. Bu araştırma sırasında 300'den fazla noktayı belirlemiş olduk. O bölgenin tümölüsler açısından çok zengin olduğunu fark ettik.

Kazılacak yerin saptanması ve finansman temini

Aynı zamanda 1994 yılında gene Aşıklı Höyük'ün benzeri yerleşmeleri

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Sevil Gülçur'un emeklilik töreni

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sevil Gülçur, 26 Haziran günü emekliye ayrıldı. Emekliliği nedeniyle 13 Haziran günü Prehistorya Anabilim Dalı Labrotuarı'nda bir tören düzenlendi. Törene Prof. Dr. Halet Çambel, Prof. Dr. Güven Arsebük gibi, prehistoryaya yıllarca emek vermiş bazı emekli öğretim üyelerinin yanı sıra çok sayıda bilim insanı ve öğrenci de katıldı.

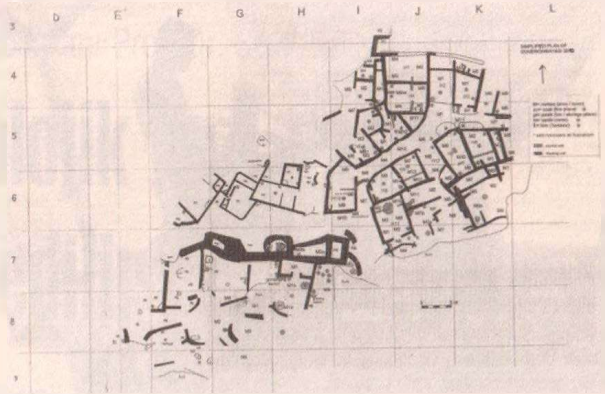
Törende ilk olarak İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. Nur BalkanAtlı bir konuşma yaparak, ortak çalışmaların anısına geçmiş günlerden bir fotoğraf sundu. Prof. Dr. Mehmet Özdoğan da konuşmasında, Sevil Gülçur'un emekli olmasıyla, Prof. Dr. Halet Çambel'in yetiştirdiği bir ara kuşağın kalan birkaç üyesinin de emekli olmasından sonra Prehistorya Anabilim Dalı'nda 70 yıldan bu yana süre gelen çalışmaların yeni kuşak tarafından yürütüleceğini belirtti ve bu kuşağın iyi yetişmiş dinamik bilim insanlarından oluştuğunu vurguladı.

Prof. Dr. Sevil Gülçur ile yaşamış çeşitli anılara ilişkin anekdotların anlatılmasından sonra, Gülçur bir teşekkür konuşması yaptı. "68 kuşağından sonra her şeyin değiştiğini, yeni bir eğitim sisteminin geldiğini" belirten Gülçur, "gençlere, yıkıcı bir rekabet içinde olmamalarını, herkesin görev sırasını sabırla beklemesini, birbirlerinin önüne geçmekten uzak durmalarını, dayanışma içinde olmalarını" tavsiye etti. Gülçur'un gençlere bir öğütü de, "mesleki uzmanlaşmanın yanı sıra kendilerini çok yönlü yetiştirmelerinin önemi"ne yaptığı vurguydu.

bramak üzere çalışmaları sürdürürken, Mamasun Köyü'ndeki bir kahvede, onların "deve cıncığı" dedikleri (ki obsidyene o yörede deve cıncığı deniyor) türden taşların yahut da kalıntıların olduğu yerleri bilip bilmediklerini sordüğümüzda, orada tesadüfen bulunan Çatalsulu'dan (eski adı Apsarı) bir köylü vatandaş, "Aa, bizim orada bir güvercinli kaya var, onun üzerinde bu taşlardan var" deyince, biz onunla birlikte Güvercinkayası'na geldik. Güvercinkayası, Mamasun Barajı dolum alanı içinde, kış aylarında bir ada olarak kalıyor. Üstüne çıktığımız zaman, hakikatten bu deve cıncığı dedikleri obsidyenden malzemenin bol olmasının yanı sıra siyah açkılı çanak çömleğin ve hayvan kemiklerinin de yüzeyde fazla miktarda olduğunu gördük. Aynı zamanda baraj sulunun yalamasıyla ortaya çıkan temel kalıntıları da saptadık.

Bu sırada 1996 yılında Prof. Dr. Engin Özgen, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü olmuştur (ki, kendisi bizim dönem arkadaşımızdır), o, her araştırmacının kendi bölgesinde yüzye araştırması yapmasını istemiştir. O sırada da müzelerle ortak çalışmaları desteklemek üzere, henüz doçent olmayanların da müzelerle ortak kazı yapabileceklerini söyleyince, ben, Mihraban Özbaşaran ve diğer arkadaşlar, hepimiz müzelerle ortak kazı yapmak üzere baş verdük. Ben Güvercinkaya's'ın, Erhan Bıçakçı Tepecik Çiflik'i, Mihraban Özbaşaran Musulları seçtik. Bu sırada iyi bir gelişme de, İstanbul Üniversitesi'nin arkeolojik kazılara, araştırma fonundan para verebileceğini duyurmasıydı. Bunun üzerine hepimiz projeler oluşturduk ve bunu Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimine sunduk. Bu projelerimiz üç yıllık proje olarak kabul edildi. Müze kazısı yapacağımız için, bakanlık o zamanlar, müze kazılarını finansal olarak desteklemiyordu. Bu nedenle üniversitenin projeye parasal destek vermesi, aslında bizim kazı yapmakta önümüzü açtı.

Güvercinkayası kazı alanının genel planı.

Kazı evinin organize edilmesi

Bir kazıya başlamadan önce en başta çevreyi bilmemiz lazım. Çevrede kalılabilecek yer, işçi temin edilebilirlik imkanı var mı, hangi koşullarda kalabilir hangi koşullarda çalışabilirsiniz? İlk önce yakınlardaki Saratlı kasabasında bir yer baktık. Orada eski bir taş mektep vardı; kazı evi yapmak için ben o taş mektebi almayı çok istedim. Mahalli idareler, il özel idaresinden çok boş binayı talep ettim; çok ufak bir parayla burayı onarıp kullanırız diye düşündüm. Maalesef o zamanki bölge imar müdürlüğü veya öyle bir makama, onarımın kaçça çıkacağını sorduğumuzda, çok yüksek bir rakam karşıldılar; biz de vazgeçtik. Bu bina, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, köylülerin sırtlarında taş taşıyarak yaptıkları okullardan biriydi. Maalesef il özel idare bu okulu tutmak istemedi ve sonra da yıktılar. Orası olmayınca ben bölgede başka bir yer, hatta kiralık bir yer aramayı düşündüm. Hatta kendi maddi gücüm yeter mi yetmez mi, sorgulamaya başladım. Çünkü genellikle kazı bütçelerini aldığınız zaman hesabınızı üç ay içinde kapatmak zorundasınız. Üç aydan sonra zaten elinizde para olmaz. Bu sırada Demirci Belediyesi Başkanı Hüseyin Us

bana dedi ki, "Burada kalmak istiyorsanız, kazı evi kurmak koşulluyla, bizim eski bir binamız var, onun üst katını size vereyim". Binayı do-laştık ama odalarını hepsini göremedik, kapıları kilitliydi. Ben, "Tamam" dedim, "en geç Eylül ayında burada olmak zorundayım. Lütfen o zamana kadar üst katı boşaltın." Alt katında sıra sıra dükkânlar bulunan bu bina köy meydanında yer almaktaydı. Eylülde geldiğimizde binada bir faaliyet yoktu; bunun üzerine elimizde ne kadar eşya varsa getirip köy meydanına yığdık ve "Burayı boşaltmak zorundasınız. Çünkü bina söz vermiştiniz." dedim. Hiçbir altyapımız yok; ne yatak yorgan ne kacak bir yer.

O sırada tesadüfen, iliseden bir arkadaşım, bana bir haber gönderdi, "Bir bankanın yemekhanesini boşaltıyorlar orada masalar, iskemleler ve tablodakı sakamı ve birkaç tane de çelik dolap var, ister misin?" dedi. Ben de "Derhal gönder." dedim. Arkadaşım bu eşyalara kamyona yükletip gönderdi. Bu arada sponsorluk aramış ve bir yerden üst ütü fırınlı ocak aldırılmışım. Bu kişinin fabrikası vardı ve ayrıca 30 tane eşya taşımak için plastik kasa verdi. Ben kendi paramdan bir kısım mutfak eşyasını satın aldım. Bu arada gazeteler promos-

yon yapıyordu. Bir gazeteyi aradım, halkla ilişkiler yetkilisine dedim ki, "Biz kazı yapmak istiyoruz. Promosyonunuz olan tabak çanak, tencere, teps, çatal bıçaktan bize verir misiniz?" Yetkili kişi, "Ben de İstanbul Üniversitesi'nden işletmeden mezunuyum, seve seve veririm." dedi. Onların verdiği tabak ve çatal kaşıkları hala kullanıyoruz. Onların verdiği taşınabilir iki adet buzluğa da, aradan 15 yıl geçmesine rağmen kullanmaya devam ediyoruz. Yani eşyayı da kıymetli kullanıyoruz. Böylece ilk kamp altyapımızı oluşturduk.

Demirci Belediyesi'nin bize verdiği, kapısı kilitli odalar açıldığında gördük ki, hepsinin penceresi, çerçevesi kırık, duvarlara çakılmış pek çok çivinin üzerine eşyalar asılmış. Neyse bu 34 odayı badana boya yaptık. Pencerelelere kasa yaptık, cam taktık. Böylece uzun bir süre, 1996'dan 2000 yılına kadar orada yaşadık. Mutfak, banyo yaptık. Su sıkıntısı vardı ama Allah'tan camiye yakındık ve

Güvercinkayası kazısı alan çalışmaları.

caminin kaynak suyu vardı; suyumuzu buradan temin ettik. Aslında oradaki yaşıntımız çok zevkli geçti, çünkü köyde olan bitenden haberimiz oluyordu.

Kazı için teknik hazırlıklar ve ekip

Kazı yapabilmek için önce alanın topografyasını bilmek gerekiyor. Bunu bi-

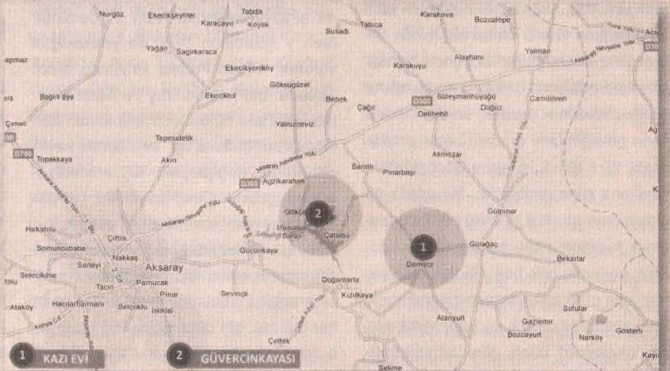
ze DSI temin etti; Mahmut Ateş ve ekibi. DSI arazi ekibi gelip Güvercinkayası'nı topografik çizimini yaptılar, topografyasını aldılar. Ona göre de kuzey güney doğrultusunda, pusula kuzeyine göre bizim karelej sistemimizi oturttular. Biz bu karelej sistemi kullanmaya devam etmekteyiz. O ekip hala her yıl gelip bizim karelej kazılarımızı yeniler; bu yüzden

Güvercinkayası kazı yeri

Aksaray il merkezinin doğusunda, Gülağaç İlçesi'nin kuzeybatısında, Çatalısu (Apsarı) Köyü'nün 1-1,2 km batı-kuzeybatısında, Mamasın Baraj Gölü'nün kıyısındadır. Yerleşme yerine Aksaray-Demirci Kasabası-Apsarı yolu ile kolayca ulaşmak mümkündür. Apsarı Köyü'nden kuzeybatıya doğru gidildiğinde; Eski Melendiz Nehri'nin kuzey yakasında ki Kelmusal Tepesi'nden sonra gelen ikinci tepedir. Diğer adı Porsuklu Kaya olan bu tepe, güneydoğu istikametinde, baraj gölüne doğru uzanan bir çıkıntı şeklindedir. Göl seviyesinin yüksek olduğu yıllarda, etekleri su altında kalmakta ve bir ada görünümü almaktadır. Tepenin güneybatı yüzü yüksek ve sarp kayalıklarla kaplıdır. Kayalığın tam üstünde, kültür toprağının oluşturduğu höyük bulunmaktadır. Baraj yapılmadan önce Melendiz ile Karasu Çayları, tepenin hemen güneydoğusunda birleşerek Aksaray'a doğru devam etmekteydi. Tepenin konumu, hem

balıkçılık açısından hem de Melendiz Nehri'nin burada genişlemesi ve geçilebilmeye imkan tanımasından dolayı önemlidir. Aynı zamanda "Göç Yolu Mevkii" denmesi de olasılıkla bu özelliğinden dolayıdır. Tümüyle tuf kayalık olan tepenin, eskiden altında akan Melendiz Nehri'nden yaklaşık 15 m yüksekte olduğu bildirilmektedir. Melendiz Barajı'nın oluşturduğu gölün dalgaları kayalığın eteklerini etkilemekte ve yapı kalıntılarını tahrip etmektedir.

(<http://www.tayproject.org/>)

Güvercinkayası kazısı 2008 sezonu kazı ekibi, öğrenciler ve işçiler.

biz onlara son derece müteşekkiz. Bir kazının doğru gidebilmesi için ölçüm noktalarının mutlaka ve mutlaka çok doğru olması lazım.

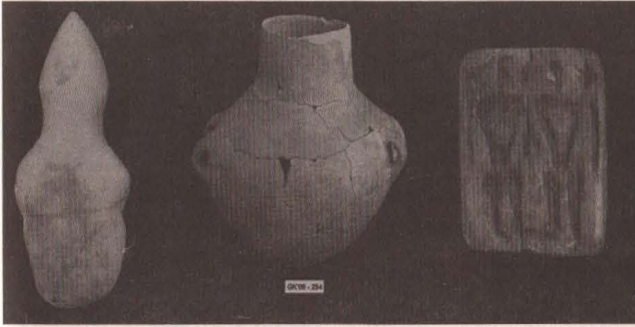
Biz kazıya çok ufak bir ekiple başladık; çünkü paramız ancak o kadar insana yeterdi. Çatalsuyu Köyü'nden işçilerimizi aldık. Tabii bizi 24 saat götürüp getirecek bir minibüsçüye ihtiyacımız vardı; bunu temin ettik. Ondan sonra 5 kişilik bir öğrenci ekibiyle ilk kazılarımıza başladık. Önce baraj gölünde dalga hareketinin olduğu yerlerde, yani çeperde ortaya çıkan alanı temizledik. Çünkü buralar tahribata açıktı. Burada bulduğumuz mimari kalıntıları ve diğer buluntuları belgeledik. Bu çalışmada karelej sistemi dışında kalmamaya gayret ettik ama sadece 10 x 10'luk karelej içinde çalışmadık, kenar çizgisi boyunca nereleirin tahrip olduğunu da saptayıp buraların belgelenmesine öncelik verdik. Ertesi sene geldiğimizde oradaki belgelemele- rimizi 10 x 10'luk karelere dönüştürdük, yani ona göre genişlettik. Bu arada da sistemimizi oturttuk. Çünkü her kazı alanının kendine özgü bir sistemi vardır. Bazı yerlerde çok boş alanlar bulursunuz, ona göre adlandırmanız gerekebilir. Bazı alanlarda da çok sık yapılaşma vardır, stratejinizi buna göre oluşturunuz. Biz de orada çok sık bir dokunun ol-

duğunu gördük. Onun için "buluntu numarası" ya da "buluntu yeri" dediğimiz uygulamayı biz burada mekan numaraları vererek hallettik. Baktık ki odalarımız var yani yaşam mekanlarımız var, bunların arasında da boşluklar yok, dizi halinde gidiyorlar; onun için de mekan numaralarıyla başladık. Benim çok eskiden beri bildiğim bir sistem vardı; uzun süre Almanlarla çalıştım, onların karela- ja göre numaralandırdıkları sağlam bir sistemdi bu. Ben de aynı sistemi yürütmeye gayret ettim. Bu sistemi ben 1968'de ilk öğrenciliğimde Prof. Dr. Harald Haptmann kazısında öğrenmişim. Bu mekan numaralarımız ve akarelej adları dışında her buluntuyu xy koordinatına göre mutlaka belgelemek koşuluyla plana almaya başladık. Hem x koordinatı hem y koordinatı hem de yüksekliğini vererek. Keban Projesi sırasında bizim Tepecik için hazırlanmış ve hemen hemen oradaki bütün kazı ekiplerinin kullandığı bir "buluntu fişi" formatımız vardı; onu biraz değiştirerek Güvercinkaya- sına uyguladık. Onun büyüklüğünü büyük buluntular için "envanter fişi" olarak, küçüklerini de arazideki diğer buluntuların dökümantasyonu için hazırladık. Böylece arazide üç boyutlu olarak belgelenen her buluntu için düzenlenen iki fişten biri "kazı günlüğü"ne yapıştırılır. Çünkü arazide her açmanın bir kazı günlüğü

defteri tutulur. Diğer fiş ise buluntuyla birlikte atölyeye gönderilir. Her gün yazdığımız raporlar kazının genel günlüğü defteri gibidir. Ayrıca 1/20 orijinal plan çizeriz; bu orijinal planların çoğunu da ben çizerim. O nedenle her gün kazıda ne olup bittiğini çok iyi bilirim. Benim şimdi iki tane çok iyi yetişmiş elemanım var; bir tanesi Pınar Çaylı, o arazinin yönetimini üzerine aldı; diğeri İşıl Demirtaş, çok iyi çizim biliyor, o da atölyeyi idare ediyor. Yani benim yüküm daha da hafiflemiş oldu. Pınar Çaylı tabii ilk günden beri yanımda olan elemanım; o bu süre içinde Güvercinkayası'nda yaşayarak, bir kazı nasıl idare edilir öğreni. Onun için artık gönlüm rahat.

Sponsor desteği

2000 yılına kadar kazıyı iyice oturttuk. Artık ekibimiz de giderek büyüyordu. Uluslararası bir ekip oluştu; çeşitli disiplinlerden tanınmış uzmanlar ekibi- mize katıldı; arkeozoologlar, arkeobota- nikçiler, kemik alet uzmanları, sürtmetaş ve yontmataş alet uzmanları. İşte 2000 yılında ben sponsorluk aramaya başladım. Aksaray bölgesinde Mercedes Benz kamyon fabrikası var; o zamanki kültür müdürü dedi ki, "Neden başvur- muyorsun; oranın müdürü Hans Peter Heinstein çok yardımsever insandır."

Güvercinkaya kazısında ele geçen küçük buluntu örnekleri.

dedi. Heinstesin, uzun yıllardır Türkiye'de çalışan bir kişiydi. Yanına gittim durumu anlattım, "Burada bir arkeolojik kazı çalışması yapıyoruz. Paramız var ama bununla biz eksikliklerimizi gideriyoruz, her şeyimize yetmiyor, acaba bize destek olur musunuz?" dedim. "Para vermem. Çünkü Türkiye'de paranın nereye gittiğini bazen bilemiyorsun." dedi. Ben de "Bize para vermenize gerek yok. Örneğin bizim işemizi temin edin." dedim. "Ne istersiniz?" diye sordu. Bir liste yaptım temel ihtiyaçları yazdım, örneğin haftada 2 kg kıyma, 2 kg parça et, 5 tavuk, vs. Bunun üzerine bana, her hafta bir liste gönderdiğimiz taktirde, yiyecek içecek ihtiyacımızı karşılayabileceğini söyledi. Sonra geldi bizi kazı yerinde ziyaret etti ve dedi ki, "Herhangi bir teknik desteğe ihtiyacınız olursa, bizim atölyelerimiz var, biz size destek oluruz". Bu sayede biz halen kullanmakta olduğumuz çok sayıda sandık, plastik kutu ve çok sağlam çelik deksiyonlarımızı karşıladık.

Osıralarda yeni bir kazı evi için iyi bir fırsat doğdu. Demirci'de bir Köy Grup Tarım Merkezi vardı, bulundukları binalardan çıkıyorlardı. İki lojman ve bir büyük idare binasından oluşuyordu. Dedi ki, "Bunu almak istiyor musunuz?" Tabii biz hemen atladık. Orayı üniversiteden aldığımız yardımla bir parça tamir ettirdik, yaşanılır hale soktuk. Gene

Hans Peter Heinstein kendi özverisiyle bizim çevre duvarımızı ördürttü, bahçemize sundurma ve banklar yaptırttı. Yardım ve desteklerini halen görüyoruz; onlara da çok müteşekkirim. Bu işler olduktan sonra biz belediyenin binasından çıkıp yeni yerimize taşındık. Daha sonra buraya yatakhaneler ve depolar olarak iki bina daha yaptırarak orayı bir araştırma merkezi haline dönüştürdüm.

İstanbul Üniversitesi'nin kazıdan desteğini çekmesi

Bu arada bakanlık yeni bir karar yayımlayarak, bütün müze ve üniversite ortak kazılarının durdurulmasını istedi. Bu nedenle de biz 2007 yılında bakanlığa bağlı bir kazı haline geldik. Bu bizim için daha hayırlı oldu, çünkü hem üniversiteden para aldık hem de bakanlık bütçe tahsis etti. Bakanlık bütçesini biz kullanmadık, bunu Gülağaç İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği'ne aktarttık. İşçi, öğrenci ve taşıma parasını üniversiteden karşılarken, yeni binalarımızı da DÖSİM'in parasıyla yaptırttık. Ancak ne yazık ki İstanbul Üniversitesi bu yıl aldığı bir kararla, artık arkeolojik kazılara destek vermeyeceğini bildirdi. Bu hem öğrencilerimiz hem de üniversitenin kazı alanındaki öncülüğünü terk etmesi açısından son derece kötü bir gelişme bizim için. Umarım, bu kararlarını yeniden gözden geçirirler.

Güvercinkaya yerleşmesindeki bulgular

Son yıllarda elde ettiğimiz veriler, Güvercinkaya'nın çok düzenli bir yapılaşmaya sahip olduğunu gösterdi. M.Ö. 5200-4750 yıllarına tarihlenen ana yerleşme, Anadolu'nun bilinen ilk kalesi. Birden fazla yenileme evresi bulunan çifte kuleyle desteklenmiş iç kale duvarları, köyü yukarı ve aşağı yerleşme olarak ikiye ayırıyor. Kayalığın alt terası boyunca uzanan bir destek duvarı da aşağı yerleşmeyi dıştan kuşaklıyor. Bu türden bir yapılaşma, daha sonraları neredeyse tüm Anadolu'da karşımıza çıkacak.

Yerleşmenin temel geçim ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı. Bildiğimiz ana buğday ve arpa türleri o dönemde çoktan tarıma alınmış. İç kale yapılarında, artı ürün idaresine işaret edebilecek çok sayıda depolama alanı ve aygıt dikkat çekiyor. Yapılan bazı çalışmalar, hayvancılığın bölgedeki çağdaşı bazı yerleşmelere göre de çok daha gelişkin olduğunu gösterdi. Koyun, keçi gibi evcil hayvanların büyük olasılıkla hem etinden hem sütünden hem de yapağısından faydalanılıyormuş. Mutfak atıkları içinde evcil hayvanların yanı sıra yabancı at, sığır, geyik vb türlere de rastlanılıyor. Anadolu arslanına ait bir bacak kemiği ile bir tırnak da buluntularımız arasında. Hayvan kemiklerinin yanı sıra boynuzlar, alet yapımında hammadde olarak özel bir öneme sahip. Hayvan kemiklerinin ve yabancı bitki kalıntılarının yardımıyla o günkü çevreyi de modelleyebiliyoruz.

Prof. Sevil Gülçür'un, hem bir arkeolojik kazının uygulamaya konup sürdürülmesi hem de Güvercinkaya yerleşim yerinde elde edilen arkeolojik verilerle ilişkin anlatacağı daha pek çok ayrıntı var. Ancak bunları bir başka yazıya bırakıyor ve Temmuz sonunda yeni sezon çalışmalarına gidecek kazı ekibine başarılar diliyorum.

Yahudi bilimi ve felsefesi!

XIX. ve XX. yüzyıl bilim ve felsefesinin şekillenmesine Yahudiler'in büyük bir katkısı olmuştur. Bunun en önemli sebebi, Yahudiler'in tarih boyunca en gelişmiş uygarlık merkezlerine cemaatler halinde yerleşmeleri ve buraların kendilerine sunmuş olduğu entelektüel olanaklardan azamî ölçüde yararlanmalarıdır.

Wikipedia'nın "List of Jewish scientists and philosophers" (Yahudi bilginlerin ve filozofların listesi) maddesinde, özellikle XIX. ve XX. yüzyıl bilim ve felsefesinin biçimlenmesine katkıda bulunan seçkin "Yahudi" (veya "Yarı-Yahudi") bilginlerin ve filozofların adları, ülkelere göre sıralanmıştır. Bu yazımızda, söz konusu adlardan bazıları seçilmiş ve aşağıdaki liste oluşturulmuştur.

Seçim yapılırken iki ölçüt kullanılmıştır: Bunlardan biri Nobel Ödülü almış olmak ve diğeri ise alanında saygın bir konuma ulaşmış olmaktır. Bu ölçütlerin yeterli olmadığını ve düşünce tarihinin biçimlenmesine çok daha fazla sayıda şahsın katkıda bulunduğunu biliyorum; ancak yazının maksadı açısından bu kadar ismin yeterli olması ve gerekli olduğunda söz konusu adrese başvurmanın kolay olması, tam bir liste sunmamızı gerektirilmemiştir.

İsimleri bildirirken önce bir konuya daha açıklık getirmek sanırım yararı olacaktır. "Yahudi Bilimi" veya "Yahudi Felsefesi" terimleri, muhtemelen ismi geçen birçok bilgin ve filozofun da katılacağı üzere, alabildiğine dinî bir içmele yüküklüdür ve başarının esasen "Tevrat Dinî'ne mensup olmanın" bir sonucu olduğu sanısının doğmasına sebep olmaktadır. Böyle bir terimleştirme, hiç kuşku yoktur ki sosyolojik bir araştırma-yı güçleştireceği için yanlıştır, ama ("İslâm Felsefesi" ve "İslâm Bilimi" terimle-

rinde de olduğu gibi) müşterek bir noktaya vurgu yaptığı için bilerek kullanılmıştır.

Diğer taraftan XIX. ve XX. yüzyıl bilim ve felsefe tarihini çok daha iyi bilen bir araştırmacı, benim çıkardığımdan çok daha isabetli bir liste çıkarabilir ve böylece Modern Dünya'nın oluşumuna Yahudilerin yapmış oldukları katkıları gerçeğe çok daha yaraşır bir biçimde gösterebilir. Böyle de yapılmalıdır, ancak bu yapıncaya [ve dolayısıyla buna dayalı bir bilim ve felsefe tarihi yazımı gerçekleştirilinceye] kadar aşağıdaki listeyle yetinmek gerekecektir.

Yahudi Bilginler ve Filozofları(1)

Alman

Theodor Adorno, Adolf von Baeyer (N, 1905)(2), Hans Bethe (N, 1967), Ernst Bloch, Konrad Bloch (N, 1964), Max Born (N, 1954), Ernst Cassirer, Hermann Cohen, Friedrich Dessauer, Paul Ehrlich (N, 1908), Albert Einstein (N, 1921), Erwin Finlay-Freundlich, James Franck (N, 1925), Erich Fromm, Fritz Haber (N, 1918), Max Horkheimer, Edmund Husserl, Carl Gustav Jacob Jacobi, Fritz Lipmann (N, 1953), Jacques Loeb, Otto Loewi (N, 1936), Rosa Luxemburg, Karl Mannheim, Herbert Marcuse, Karl Marx, Otto Meyerhof (N, 1922), Albert Michelson (N, 1907), Arno Penzias (N, 1978), John Charles Polanyi (N), Hans Reichenbach, Max Scheler, Georg Simmel, Jack Steinberger (N, 1988), Otto Stern (N, 1943), Leo Strauss, Otto Wallach (N, 1910), Otto

Heinrich Warburg (N, 1931), Richard Willstätter (N, 1915).

Amerikalı

Christian B. Anfinsen (N, 1972), Richard Axel (N, 2004), Julius Axelrod (N, 1970), David Baltimore (N, 1975), Baruj Benacerraf (N, 1980), Paul Berg (N, 1980), Felix Bloch (N, 1952), Konrad Bloch (N, 1959), Baruch Blumberg (N, 1976), Herbert C. Brown (N, 1979), Michael S. Brown (N, 1985), Melvin Calvin (N, 1961), Noam Chomsky, Stanley Cohen (N, 1986), Gerty Cori (N, 1947), Gerald Edelman (N, 1972), Gertrude Elion (N, 1988), Joseph Erlanger (N, 1945), Richard P. Feynman (N, 1965), Edmond H. Fischer (N, 1992), James Franck (N, 1925), Michael Freedman, Jerome Friedman (N, 1990), Robert F. Furchgott (N, 1998), Herbert Gasser (N, 1945), Murray GellMann (N, 1969), Walter Gilbert (N, 1980), Alfred G. Gilman (N, 1994), Sheldon Glashow (N, 1979), Donald A. Glaser (N, 1960), Roy Glauber (N, 2005), Joseph L. Goldstein (N, 1985), Paul Greengard (N, 2000), David Gross (N, 2004), Herbert A. Hauptman (N, 1985), Roald Hoffmann (N, 1981), Robert Hofstadter (N, 1961), H. Robert Horvitz (N, 2002), Martin Kamen, Eric R. Kandel (N, 2000), Walter Kohn (N, 1998), Arthur Kornberg (N, 1959), Roger Kornberg (N, 2006), Alexandre Koyré, Thomas S. Kuhn, Joshua Lederberg (N, 1958), Leon M. Lederman (N, 1988), David Morris Lee (N, 1996), Bernard Lewis, Fritz Lipmann (N, 1953), Rudolph A.

Carl Gustav JUNG
(1875-1961)

Erich FROMM
(1900-1980)

Carl Edward SAGAN
(1934-1996)

Raymond ARON
(1905-1983)

Alfred ADLER
(1870-1937)

Rosa LUXEMBURG
(1871-1919)

Alexei Alexeyevich
ABRIKOSOV (1928)

Andrew V.
SCHALLY (1926)

Marcus (N, 1992), Otto Meyerhof (N, 1922), Ben Roy Mottelson (N, 1975), Hermann Muller (N, 1946), Daniel Nathans (N, 1978), Marshall Nirenberg (N, 1968), Stanley Prusiner (N, 1997), Frank Oppenheimer, Robert Oppenheimer, Douglas D. Osheroff (N, 1996), Abraham Pais, Wolfgang Pauli (N, 1945), Arno Allan Penzias (N, 1978), Martin Lewis Perl (N, 1995), H. David Politzer (N, 2004), Hilary Putnam, Frederick Reines (N, 1995), Burton Richter (N, 1976), Martin Rodbell (N, 1994), Irwin Rose (N, 2004), Carl Sagan, Arthur Schawlow (N, 1981), Melvin Schwartz (N, 1988), Julian Schwinger (N, 1965), Alan Sokal, William Stein (N, 1972), Jack Steinberger (N, 1988), Otto Stern (N, 1943), Howard Temin (N, 1975), Harold Varmus (N, 1989), George Wald (N, 1967), Steven Weinberg (N, 1979), Eugene Wigner (N, 1963), Rosalyn Yalow (N, 1977).

Avusturyalı;

Alfred Adler, Anna Freud, Sigmund Freud, Eric Kandel (N, 2000), Walter Kohn, (N, 1998), Karl Landsteiner (N, 1930), Ludwig von Mises, Richard von Mises, Wolfgang Pauli, (N, 1945), Max Perutz (N, 1962), Karl Popper, Isidor Isaac Rabi (N, 1944), Wilhelm Reich, Max Wertheimer, Ludwig Wittgenstein.

Fransız

Georges Charpak (N, 1992), Claude Cohen-Tannoudji (N, 1997), François Jacob (N, 1965), Gabriel Lippmann (N, 1908), André Michel Lwoff (N, 1965), Benoît B. Mandelbrot, Henri Moissan (N, 1906), Raymond Aron, Robert Aron, Henri Bergson (N, 1927), Marc Bloch, Léon Brunschwig, Jacques Derrida, Émile Durkheim, Georges Friedmann, Emmanuel Lévinas, Claude Lévy-Strauss, Bernard-Henri Lévy, Lucien Lévy-Bruhl, Gabriel Marcel, Marcel Mauss, Edgar Morin, Maxime Rodinson.

İngiliz

Max Born (N, 1954), Herbert Brown, (N, 1979), Rosalind Franklin, Sir Aaron Klug (N, 1982), Harold Kroto (N, 1996), Sir Max Perutz (N, 1962), Sydney Brenner (N, 2002), Sir Ernst Chain (N, 1945), Sir Bernard Katz (N, 1970), Sir Hans Adolf Krebs (N, 1953), César Milstein (N, 1984), John Vane (N, 1982).

İtalyan

Felix Bloch (N, 1952), Edmond Fischer (N, 1992), Salvador Luria (N, 1969), Franco Modigliani (N, 1985), Rita Levi-Montalcini (N, 1986), Emilio Segrè (N, 1959).

Kanadalı

Sidney Altman, (N, 1989), Rudolph A. Marcus, (N, 1992), John Charles Polanyi (N, 1986).

Macar

Dennis Gábor (N, 1971), Avram Herszko (N, 2004), George de Hevesy (N, 1943), John von Neumann, Leó Szilárd, Edward Teller, Eugene Wigner (N, 1963), Milton Friedman (N, 1976), Ignaz Goldziher, John Harsanyi (N, 1994), Imre Lakatos, John Lukacs, Karl Mannheim.

Polonyalı

Roald Hoffmann (N, 1981), Tadeus Reichstein (N, 1950), Andrew V. Schally (N, 1977).

Rus

Alexei Alexeyevich Abrikosov (N, 2003), Zhores Alferov, (N, 2000), Ilya Frank, (N, 1958), Vitaly Ginzburg (N, 2003), Lev Landau (N, 1962), Selman Waksman (N, 1952), Leonid Hurwicz (N, 2007), Simon Kuznets (N, 1971), Ayn Rand.

Bu listedeki isimlere bakıldığında hemen anlaşılmaktadır ki XIX. ve XX. yüzyıl bilim ve felsefesinin şekillenmesine Yahudiler'in büyük bir katkısı olmuştur.

Acaba bunun sebepleri nelerdir?

Organ nakli konusundaki çalışmalarıyla 1960 yılında tıp alanında Nobel Ödülü'nü kazanmış olan Sir Peter Brian Medawar (1915-1987), Genç Bilimadamına Öğütler adıyla Türkçe'ye çevrilen yapıtının "Bilimde Cinsiyet ve İrk Ayrımı" başlığını taşıyan Beşinci Bölümünde bu konuya ilişkin olarak şunları söylemektedir:

"Yahudilerin ise, belirli bir ırk olmanın bazı biyolojik özelliklerini taşımalarına rağmen, bilim ve daha genel olarak bilimsel uğraşlarda özellikle başarılı olmaları için bazı özel nedenleri vardır. Yahudiler'in öğrenmeye olan büyük saygısı, Yahudi ailelerin çocuklarına diplomalı bir meslek vermek için yaptıkları özveriler, birbirlerine yardım duygusu ve bunların ötesinde, uzun ve acıklı tarihlerinin birçok Yahudi'ye bu rekabete dayalı, çoğunlukla düşman tavrılı dünyada güvence ve ilerleme için en büyük ümidin diplomaya dayalı iyi bir meslektan geldiğine inandırmış olması gibi."(3)

Ancak bu yanıt yeterli midir?

Bana göre, bunun en önemli sebebi, Yahudiler'in tarih boyunca en gelişmiş uygarlık merkezlerine cemaatler halinde yerleşmeleri ve buraların kendilerine sunmuş olduğu entelektüel olanaklardan azamî ölçüde yararlanmalarıdır. Bu "toplumsal seçim"i belirleyen etmenler ise, dinî olmaktan çok dünyevî olmalıdır.

Dipnotlar:

1) Bu listede, ülke ve kişi adları, alfabetik olarak sıralanmıştır.

2) Parantez içindeki "N" harfi ve yıllar, Nobel Ödülü ile alındığı tarihi göstermektedir.

3) P. B. Medawar, Genç Bilimadamına Öğütler, Çeviren: Nermin Arık, Ekim 2010, s. 442.

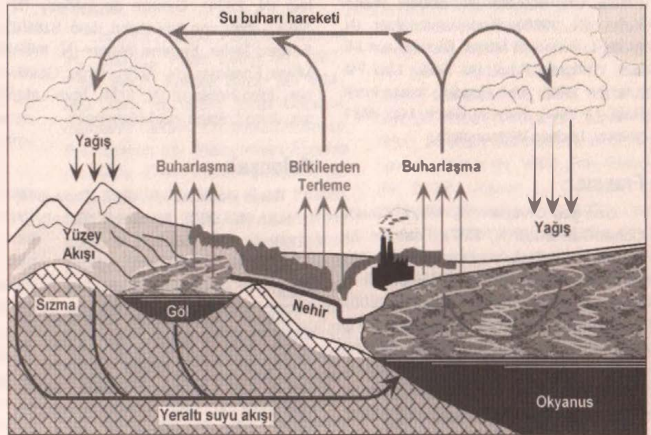
Su döngüsü

Su kaynaklarına olan gereksinim arttıkça, su biliminin (hidroloji) önemi de giderek artmaktadır. Varolan su kaynaklarını korumak ve gereksinimimizi karşılamak için, suyu nerede bulacağımızı bilmek kadar, suyun nasıl yenildiğini bilmekte gerekli. Su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ancak bu şekilde mümkün olabiliyor.

Dünyamız yaşamın sürekliliği için kritik bir öneme sahip olan suyun varlığı nedeniyle "Mavi Gezen" olarak adlandırılmaktadır. Su, kimyasal açıdan hidrojen ve oksijen gazlarının birleşmesiyle oluşan, polar yapıda (artı ve eksi kutupları bulunan), renksiz, kokusuz ve tatsız bir sıvıdır. Polar yapısından dolayı mükem-

mel bir çözücü olan su (H_2O), bünyesinde birçok elementi barındırmakta ve doğada saf olarak bulunmuyor. Su, bu özelliği sayesinde doğada bulunan birçok maddenin veya elementin dönüşümü, taşınması ve uygun şartlar oluştuğunda biriktirilmesinde çok önemli roller oynuyor. Dünyamızdaki birçok maden yatağının veya yer şeklinin oluşumunda da su etkilidir. Su döngüsü ayrıca, dün-

Dünyayı, güneş sistemimizdeki diğer gezegenlerden ayıran ve onu eşsiz kılan en önemli özellik; suyun dünyadaki sıcaklık koşullarında su buharı, sıvı su ve katı buz hallerinde bulunabilmesi.

Şekil 1. Dünyadaki su döngüsünün şematik gösterimi.

yamızdaki ısının taşınması ve karmaşık biyokimyasal döngülerin kontrol edilmesinde de önemli roller üstleniyor. Dünyayı, güneş sistemimizdeki diğer gezegenlerden ayıran ve onu eşsiz kılan en önemli özellik ise; suyun dünyadaki sıcaklık koşullarında üç farklı fazda (su buharı, sıvı su ve katı buz) bulunabilmesidir. Bu durumu mümkün kılan en önemli unsur ise dünyada görülen değişik iklim koşullarıdır. Bu yüzden, dünyadaki su döngüsü, enerji döngüsüyle çok yakından ilişkilidir. Ancak, dünyadaki enerji döngüsü, güneş enerjisi sayesinde hareket eden "açık" bir sistem olmasına rağmen, su döngüsü "kapalı" bir sistemdir. Kapalı bir sistem olması nedeniyle de dünyadaki toplam su miktarında milyonlarca yıldır çok önemli değişimler meydana gelmemiş.

Peki, nedir bu su döngüsü?

Kısaca tanımlamak gerekirse; suyun, güneş enerjisi ve yer çekiminin etkisiyle suküre (hidrosfer), havaküre (atmosfer) ve yerküre (litosfer) arasındaki sonsuz hareketine su döngüsü (hidrolojik döngü) deniyor. Su döngüsünün belirli bir başlangıcı ve sonu yok. Su döngüsünün bileşenleri Şekil 1'de şematik olarak gösteriliyor. Su döngüsü temel olarak, "buharlaşma ve yoğunlaşma" gibi iki fiziksel olaya bağlı olarak oluşuyor. Bu döngü içerisinde su; devamlı hareket ediyor, biçim değiştiriyor (gaz, sıvı ve katı), fiziksel ve kimyasal açıdan değişimlere uğruyor, bitkiler, hayvanlar ve insanlar (biyosfer) tarafından kullanılıyor, fakat asla yok olmuyor.

Havanın su buharı taşıma kapasitesi sıcaklığı ile ilişkilidir. Sıcaklık arttıkça havanın hacmi genişliyor ve taşıyabileceği nem miktarı da artıyor. Böylece atmosfere daha fazla su karışıyor.

Buharlaşma (evaporasyon), atmosferde bulunan suların başlıca kaynağını oluşturuyor. Buharlaşma, güneş ısısı sayesinde hem serbest su yüzeylerinden (okyanus, deniz, göl, akarsu, vs.) hem de karasal alanlardan meydana geliyor. Okyanus ve denizlerden meydana gelen buharlaşma, karasal alanlardan meydana gelen buharlaşmanın 5 katı daha fazladır. Su her sıcaklıkta buharlaşıyor. Atmosferde gaz halinde bulunan suya nem

veya su buharı deniyor ve bu su atmosfer kütesinin sadece %0,3'ünü oluşturuyor. Atmosferin su içeriği oldukça düşük olmasına rağmen, dünyanın yaklaşık olarak %60'ı devamlı olarak bulutlarla kaplı. Atmosferik sular, dünyadaki sıcaklık koşulları açısından da büyük öneme sahip. Şöyle ki, atmosferik sular varolmasaydı, yeryüzündeki ortalama sıcaklık günümüzdeki sıcaklığa göre 30°C daha soğuk olacaktı. Havanın su buharı taşı-

Bu sayıda, Hidrojeoloji konusunda değerli bir uzman olan Doç. Dr. Cüneyt Güler (Mersin Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü), "Su Döngüsü" başlıklı yazısıyla köşemizin konugu.

Su, dünyada canlı yaşamını destekleyen en temel unsur. Dünya'da, maddeelement dönüşümü, madde-element taşınması ve madde-element biriktirilmesi su sayesinde gerçekleşiyor. Jeolojik zamanlardaki ve günümüzdeki evrim süreçleri, bu temel döngülerden doğrudan etkileniyor.

Dünyadaki en büyük su kütlesi okyanuslar. Okyanuslar, dünya için hem ısı deposu, hem de ısı dengesini ayarlayan bir termostat görevi yapıyor. Bu rolü nedeniyle de, okyanuslar canlı yaşamını destekleyen en önemli unsur.

Su; yağışlarla yeryüzüne düşen suların, yüzey akışı ve sızma ile yeraltı sularına karışması, bu yolla nehir, göl ve denizle buluşması, sonra bu ortamlardan buharlaşması; aynı şekilde karalarda bitkilerin kökleriyle bünyesine aldığı suyu terleme yoluyla tekrar atmosfere vermesi, su buharı olarak yine atmosfere eklenme, su buharının bulutları oluşturması, sonra bulutlardan yağışlarla tekrar yeryüzüne inme şeklinde süregelen bir döngüyü izliyor.

Dünya'da, ısının taşınması ve biyokimyasal döngülerin kontrolü de, bu su döngüsü sayesinde gerçekleşiyor. Oysa, güncel olarak hüküm süren iklim değişiklikleri, mevcut su döngüsünü bozuyor.

İklim değişiklikleri nedeniyle buzullar eriyor, buzullar eriyince, okyanusların seviyesi yükseliyor, suyun yükselmesi kıyı ekosisteminin bozulmasına neden oluyor, sellenmeler artıyor, sellenme nedeniyle tarım alanları yok oluyor, böylece iklim kuşakları yer değiştiriyor. Sonuçta, ekolojik dengeler bozuluyor.

Artan dünya nüfusu, giderek daha çok yiyeceğe ihtiyaç duyuyor. Daha çok yiyecek üretmek için, daha çok su tüketmek gerekiyor. Bu aşırı tüketim nedeniyle, hem göller, sulak alanlar yok oluyor hem de kullanılan gübre ve çeşitli kimyasallar yoluyla yeraltı suları kirlenmiş oluyor. Artan tarımsal faaliyetler, aynı zamanda metan gibi gazların ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu gazlar da sera etkisine neden oluyor. Böylece, dünya'nın bozulan ekolojik dengeleri onarır, tekrar denge durumuna gelmesi için fırsat verilmemiş oluyor.

Tüm bu unsurlar, domino etkisiyle birbirini tetikleyerek, canlı yaşamı için önemli bir tehdit haline geliyor. Doğa, alarm veriyor...

Prof. Dr. Nurdan İNAN

ma kapasitesi sıcaklığı ile ilişkilidir. Sıcaklık arttıkça havanın hacmi genişliyor ve taşıyabileceği nem miktarı da artıyor. Böylece atmosfere daha fazla su karışıyor. Ancak, herhangi bir sıcaklıktaki havanın, bünyesine alabileceği nem oranı sonsuz değil. Sözgelimi, 30°C sıcaklıktaki bir hava, bünyesine metreküp başına en fazla 29,6 gram nem alabilir. Hava kütesinin sıcaklığına bağlı olarak taşıyabileceği maksimum nem miktarına "doyma noktası" deniyor. Bir hava kütesi doyma noktasına; sıcaklığı sabit kalıp su buharı içeriği arttığında veya su buharı miktarı sabit kalıp sıcaklığı azaldığında erişiyor. Hava neme doyduğunda fazlasını bırakıyor. Böylece yağış oluşuyor. Atmosfere su buharı sağlayan bir başka olay ise bitkilerden meydana gelen "terleme"dir. Transpirasyon olarak ta bilinen bu olay, basit anlamda; bitkilerin kökleri vasıtasıyla toprağın derinliklerinden aldıkları suları, fotosentezde kullandıktan sonra yapraklarındaki gözeneklerden (stomata) dışarı atmaları. Bitkiler ayrıca, yeryüzüne ulaşan enerjinin dağılımını etkileyerek ve üzerlerine düşen yağışı tutup tekrar buharlaşmasına neden olarak bulundukları bölgenin enerji ve su dengesini değiştiriyor. Suyun ekolojik önemi çok yönlü. Yaşamın kaynağı olan su, organizmaların ortalama olarak %70'ini oluşturuyor ve çeşitli biyolojik aktiviteler için gerekli ortamı sağlıyor. Suyun ekosistemler için temel önemi, fotosentezde ham materyal olması ve enerji transferindeki rolünden kaynaklanmaktadır.

"Yoğunlaşma", suyun buhar formundan sıvı forma geçiş sürecidir. Yoğunlaşma olayına verilebilecek en iyi örnek;

Toprağa sızan su miktarı; toprağın yapısı ve eğimi, bitkilerin tipi ve miktarı, toprağın su ile doygun olup olmamasına bağlı olarak değişiyor.

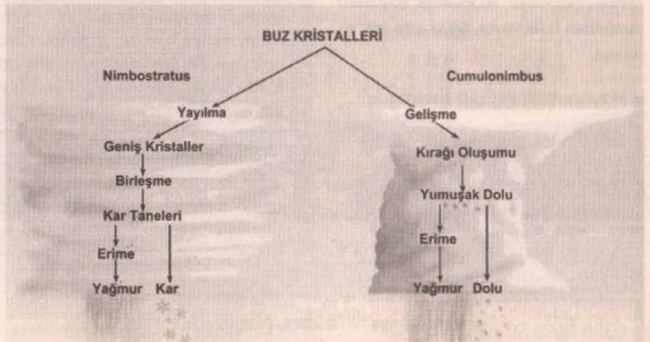

Su, yeryüzünde değişik şekillerde depolanıyor, belirli bir süre boyunca depolandığı yerde tutuluyor ve sonunda döngüye yeniden katılıyor.

buzdolabından aldığınız soğuk su şişesinin yüzeyinde kısa bir süre sonra oluşan su damlacıklarıdır. Bu damlacıklar, şişenin soğuk yüzeyine temas eden hava içerisinde bulunan nemin yoğunlaşması ile oluşuyor. Havadaki nemin, doyma noktasına ulaşması sonucunda yoğunlaşarak katı (kar, dolu, vb.) ya da sıvı (yağmur) halde yeryüzüne inmesine yağış deniyor. Yağışların dünya üzerindeki dağılımı oldukça değişken. Örneğin, tropik yağmur ormanlarında ortalama olarak yılda 10000 mm civarı yağış gerçekleşirken, çöllerin bir çoğunda yağış miktarı yılda 25 mm'yi geçmiyor.

Yeryüzüne değişik meteorolojik şekillerde düşen yağış, su döngüsü sırasında "kısa" ve "uzun" olmak üzere iki farklı yol izliyor. Kısa döngüde su; serbest su yüzeyleri veya karalardan buharlaşıyor. Oluşan buhar, değişik yağış şekillerinde yeryüzüne tekrar geri dönüyor. Bu sular tekrar buharlaştığında kısa su döngüsü tamamlanmış oluyor. Uzun döngüde ise; serbest su yüzeyleri ve karalardan buharlaşan su, yağış şeklinde yeryüzüne düşüyor. Bu suların bir kısmı akarsular aracılığıyla göl ve denizlere ulaşılıyor, bir kısmı da toprağa sızıyor ve yerin geçirgen katmanlarından geçerek yeraltı sula-

Yağış Oluşumu

Çizelge 1. Dünyadaki su rezervlerinin dağılımı.

Su Türü	Kapladığı Alan (km ²)	Toplam Hacim (km ³)	Ortalama Derinlik (m)	Yüzde Hacim (%)	Ortalama Sıcaklık (°C)
Okyanus ve denizler	361 300 000	1 338 000 000	3700	96,538	4000 yıl
Buzullar ve daimi kar örtüsü	16 227 500	24064 100	1463	1,736	1600 yıl
Yeraltı suyu	134 800 000	23 400 000	174	1,688	1400 yıl
Permafrost*	21 000 000	300 000	14	0,0216	10 000 yıl
Atmosferdeki buharlar	2 058 700	176 400	85,7	0,0127	17 yıl
Toprak nemli	82 000 000	16 500	0,2	0,0012	1 yıl
Atmosferik su	510 000 000	12 900	0,025	0,0009	8-10 gün
Bataklık suları	2 682 600	11 470	4,28	0,0008	5 yıl
Akarsular	148 800 000	2120	0,014	0,0002	16 gün
Biyolojik su	510 000 000	1120	0,002	0,0001	1-3 saat
Toplam	510 000 000	1 385 984 610	2 718	100	

*Permafrost dünyanın soğuk bölgelerinde sürekli donmuş halde bulunan toprak tabakalarına verilen isimdir.

nı oluşturuyor. Yeraltı suları belli bir süre ve mesafe yeraltında aktıkları sonra doğal yollardan kaynaklarla veya diğer yollarla yeryüzüne ulaşıyor veya akışına yeraltında devam ederek okyanuslara, denizlere veya diğer yüzey sularına karışıyor (Şekil 1). Bu suların tekrar buharlaşmasıyla da uzun su döngüsü tamamlanmış oluyor. Kısa su döngüsü, günler veya haftalar gibi sürelerde tamamlanabilir, uzun su döngüsünün tamamlanması milyonlarca yıl sürebilir.

Toprak yüzeyine çeşitli şekillerde düşen yağış genellikle üç yol izliyor:(1) tekrar buharlaşma ile atmosfere geri dönüş, (2) bitkiler ve canlılar tarafından beslenme için alınıyor veya (3) yeryüzünün o bölgesindeki jeolojik duruma göre yüzey veya yeraltı sularını oluşturuyor. Yeraltı sularının beslenmesi, uygun hidrojeolojik koşulların varlığında yağış ve yüzey sularının yeraltına sızması ile sağlanıyor. Toprağa sızan su miktarı; toprağın yapısı ve eğimi, bitkilerin tipi ve miktarı, toprağın su ile doymuş olup olmamasına bağlı olarak değişiyor. Yüzeyde büyük yarıklar ve delikler bulunması, yeraltına su geçişini kolaylaştırıyor. Fakat, yağışın ardından yeraltına meydana gelen sızmanın %90'ı genelde 75-90 metreden daha derinlere ulaşmıyor. Ancak, çok fazla yağış olduğunda toprak suya doy-

yor ve suyun fazlasını alamıyor. Suyun toprak tarafından emilemeyen kısmı bu nedenle yüzeyel akışa geçiyor. Bu tür sular daima daha alçak noktalara doğru taşıyor, derelere ve nehirlere akıyor ve daha sonra göllere veya okyanuslara karışıyor.

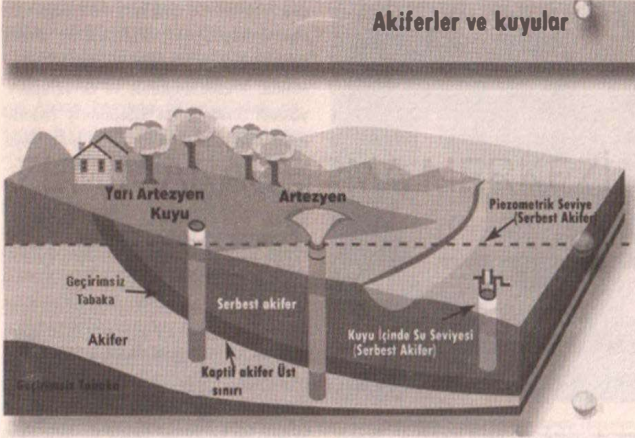
Su, yeryüzünde değişik şekillerde depolanıyor, belirli bir süre boyunca depolandığı yerde tutuluyor ve sonunda döngüye yeniden katılıyor. Suyun bulunduğu her ortam bir "rezervuar" (depolanma veya birikme alanı) olarak nitelendiriliyor. Suyun değişik rezervuarlarda tutulma süresi büyük farklılıklar gösteriyor. Bu süreler; atmosferik sular ve akarsular için oldukça kısya (günler veya haftalar), derin okyanuslar, buzullar ve yeraltı suları için oldukça uzun olabilir (Çizelge 1).

Su döngüsü, bize kullanabileceğimiz su miktarı hakkında da bilgi veriyor. Dünyadaki toplam su hacminin yaklaşık 1,39 milyar km³ ve kütlelerinin de 1,39×10²¹ kg olduğu tahmin edilmekte (Çizelge 1). Ancak; dünyadaki su kütlesi, dünyanın kendi kütlesi içinde sadece %0,02'lik bir kısmı oluşturuyor. Dünyamızda yaşayan canlıların büyük bir kısmı bu mevcut sudan her zaman doğrudan faydalanamıyor. Faydalanmayı sınırlandıran birçok faktör var. Doğanın çeşitli kısımlarında,

çeşitli şekillerde dağılmış olan suyun en önemli kaynağını %96,53'lük bir orantı tuzlu okyanus ve deniz suları oluşturmakta. Ancak; okyanus ve deniz suları, yüksek miktarlarda çözünmüş madde içermeleri (ortalama litrede 35 gram veya %3,5) sebebiyle canlıların doğrudan kullanımına elverişli değil. Günümüzde su-suzluk sıkıntısı çeken birçok Ortadoğu ülkesi (örneğin; Kuveyt ve İsrail) içme suyu gereksinimlerini artırılmış deniz suyunun sağlamakta. Ancak, bu yöntemle elde edilen içme suyunun maliyeti oldukça yüksek. Okyanus ve deniz suları, tuzluluklarından dolayı doğrudan içme suyu amaçlı kullanılamazlar da bir başka önemli görevi yerine getiriyor. Dünya yüzeyinin %71'ini kaplayan okyanuslar, dünya için bir ısı deposu rolü oynayarak canlı yaşamına büyük katkı sunuyor. Alansal olarak oldukça değişiklik gösteren okyanus yüzeyi sıcaklıkları, atmosferik sirkülasyon şekilleri üzerinde güçlü bir etkiye sahip. Okyanuslar, gün boyunca kara alanlarına göre 5 kat daha fazla güneş enerjisini emerek depoluyor ve gece boyunca da biriktirdiği enerjiyi atmosfere geri veriyor. Bu anlamda, okyanusları dünyanın ısı dengesini ayarlayan büyük bir termostata benzetebiliriz. Bu sayede, okyanus ve denizlere yakın yerlerde günlük ve mevsimlik sıcaklık farkları az oluyor. Örneğin, karalar üzerinde yıllık sıcaklık farkları 80°C'yi bulurken, deniz ve okyanuslar üzerinde bu fark 10°C'yi pek geçmiyor.

Dünyamızdaki tatlı su rezervlerinin yaklaşık %67'si kutuplardaki buzullarda, yüksek dağlardaki sürekli kar bölgelerinde ve soğuk bölgelerdeki toprak katmanlarında buz şeklinde donmuş olarak bulunmaktadır.

Akiferler ve kuyular

Dünyamızdaki suların, yaklaşık %1,76'lık kısmı, kutuplardaki buzullarda, yüksek dağlardaki sürekli kar bölgelerinde ve soğuk bölgelerdeki toprak katmanlarında (permafrost) buz şeklinde hapsedilmiş olarak bulunmaktadır (Çizelge 1). Donmuş halde bulunan bu tür sular, dünyamızdaki tatlı su rezervlerinin neredeyse %67'sini oluşturuyor. Fakat katı halde olduklarından bu tür sular da canlılar tarafından doğrudan kullanıma uygun değildir.

Dünyamızdaki suyun en önemli kısmını %1,69'luk bir oranla yeraltı suları oluşturuyor. Bu miktar, dünyadaki tatlı su rezervlerinin yaklaşık %30'una karşılık geliyor. Bu tür sular akifer adı verilen yeraltı katmanlarında depolanıyor. Yeraltı sularının kapladığı alanın toplam olarak

134,8 milyon km² olduğu tahmin edilmektedir. Akiferler, açılan kuyulara, akarsulara ve yüzeyel kaynaklara su sağlaması açısından kritik bir öneme sahiptir. Akiferler içerisinde yeraltı suyu akışı genel olarak oldukça yavaş. Bir akiferden, beslenme ve yenilenme miktarından fazla su çekilmesi, akiferdeki su seviyelerinin düşmesine ve içerisindeki çeşitli denge-lerin bozulmasına sebep oluyor. Yeraltı su kaynaklarının da dünya üzerindeki dağılımı çok düzensiz ve doğal veya insan kaynaklı olarak kirlenmektedir.

Dünyamızdaki suyun geriye kalan %0,0159'luk kısmı; göllerde, bataklıklarda, akarsularda, toprakta nem şeklinde, atmosferde su buharı olarak, canlılarda biyolojik su olarak bulunuyor.

Burada verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere; dünyadaki biyolojik yaşamın doğrudan kullanımına müsait olan su miktarı, dünyadaki toplam su miktarının oldukça küçük bir kısmını oluşturuyor.

Su kaynaklarına olan gereksinim arttıkça, su biliminin (hidroloji) önemi de giderek artmaktadır. Varolan su kaynaklarını korumak ve gereksinimimizi karşılamak için, suyu nerede bulacağımızı bil-

mek kadar, suyun nasıl yenilendiğini bilmekte gerekli. Su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ancak bu şekilde mümkün olabiliyor. Dünya nüfusu hızla artarken, dünyada bulunan su miktarı sabit olarak kaldığına göre, bu kaynakların planlı bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Tarım, günümüzde en fazla su tüketen sektör. Dünya ortalamasına göre; nehirlerden, göllerden ve akiferlerden çekilen suların %70'i tarım sektörü tarafından kullanılmaktadır. Buna karşın, tarım sektörü suların sadece küçük bir kısmını etkin olarak kullanabilmektedir. Bu suların büyük bir kısmı yetiştirilen bitkiye ulaşmadan buharlaşmakta, toprağa sızmakta ya da zararlı bitkiler tarafından alınmaktadır. Geriye kalan miktarın %22'si endüstride ve %8'i de içme kullanma suyu olarak tüketilmektedir.

İnsan faaliyetlerinin su döngüsü üzerinde çeşitli etkileri var. Arazi kullanımı ve arazi örtüsünde meydana gelen değişiklikler, şehirlerin inşası sırasında yer-

Yapılan tahminlere göre 2025 yılında, artan dünya nüfusunu beslemek için gereken yiyeceğin yetiştirilmesinde %17 daha fazla su kullanılacak ve toplam su tüketimi %40 artacak.

devamı halinde dünya nüfusunun 2/3'sinin 2025 yılı itibarıyla su sıkıntısıyla karşı karşıya kalacağı düşünülmektedir.

Yapılan tahminlere göre 2025 yılında, artan dünya nüfusunu beslemek için gereken yiyeceğin yetiştirilmesinde %17 daha fazla su kullanılacak ve toplam su tüketimi %40 artacak. Tarmsal faaliyetlerde kullanılan çeşitli gübreler ve kimyasallar yeraltı sularını önemli ölçüde kirlenmektedir. Nitrat, nitrit, fosfat ve amonyum kirlilikleri büyük oranda tarmsal faaliyetlerden kaynaklanıyor. Tarmsal faaliyetler sonucu açığa çıkan çeşitli gazlar da sera etkisine neden oluyor. Bunlardan en önemlileri metan ve azot oksit. Yeraltı suyunun tarmsal faaliyetler sırasında bilinçsiz ve aşırı kullanımı sonucu büyük göller veya nehirler kuruyor. Bu durum, hem insanları hem de orada yaşayan ekosistemi olumsuz olarak etkiliyor. Bunun en güzel örneği, kuruyan Aral Denizi. 1960 öncesinde, Aral Denizi dünyanın en büyük 4. gölüydü. Plansız tarmsal sulamalar nedeniyle göldeki su seviyesi 17 m düştü ve göl yüzey alanı %75 azaldı.

Küresel iklimde gözlenen değişimler ve sıcaklıklardaki artışlara bağlı olarak hidrolojik döngü bozuluyor. Bunun sonucu olarak su kaynaklarının hacminde ve kalitesinde azalma, kar ve buz örtüsünün azalması, kara ve deniz buzullarının erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı ekosistemlerinin olumsuz etkilenmesi, kuraklık ve sele maruz kalan bölgelerdeki tarım alanlarında azalma, iklim kuşaklarının yer değiştirmesi ve yüksek sıcaklıklara bağlı salgın hastalıkların ve zararlıların artması gibi dünya ölçeğinde ekolojik sistemleri ve insan yaşamını doğrudan etkileyecek önemli değişikliklerin olacağı öngörüülüyor.

Kaynaklar:

- 1) ANDERSON, M. G. (editörünce), 2005. *Encyclopedia of Hydrological Sciences*. 2) WILEY, John & Sons Ltd, West Sussex, England, 3243 p.
- 3) THOMAS, H. E., 1952. *Groundwater regions of the United States: Their storage facilities*. U.S. 83d Congress, House Interior and Insular Affairs Committee, The physical and economic foundation of natural resources, v. 3, 78 p.
- 4) DOMENICO, P. A., Schwartz, F. W., 1977. *Physical and Chemical Hydrogeology*.
- 5) WILEY, John & Sons Ltd, New York, USA, 506 p

Eskimeyen Kitaplar

Felsefe-i İlmiye ve yöntembilim şuurunun gelişmesi

Fransız yazarlardan Alexis Bertrand'ın *Principes de Philosophie Scientifique et de Philosophie morale* (Paris 1893) adlı yapıtı, 1917 yılında Salih Zeki Bey tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Mebâdî-yi Felsefe-i İlmiye ve Felsefe-i Ahlâkiye (Bilim Felsefesinin ve Ahlak Felsefesinin İlkeleri, İki Cilt, İstanbul 1333) adıyla yayımlanmıştır. Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tercüme ve Telif Dairesi tarafından Mekâtîbi Sultânîye'nin on ikinci sınıfında verilecek felsefe dersleri için basılan bu çalışmanın, Birinci Cild'i Felsefe-i İlmiye (Bilim Felsefesi) ve İkinci Cild'i ise Felsefe-i Ahlâkiye (Ahlak Felsefesi)(1) başlığını taşımaktadır. "Bilim Felsefesi"ni ayrıntılı bir biçimde tanıtan Felsefe-i İlmiye, iki kısımdan oluşmuştur ve ana ve ara başlıkları şöyle sıralanmıştır:

Birinci Kısım: Bilim ve Yöntem. Birinci Bab: Bilim ve Felsefe, Birinci Fasil: Bilgi ve Görev-Bilim Felsefesi ve Ahlak Felsefesi, İkinci Fasil: Bilginin Dereceleri: Amiyane Bilgi veya Görüş, Üçüncü Fasil: Kanıtlanmış Bilgi veya Bilim. Dördüncü Fasil: Bireşimsel ve Felsefî Bilgi. İkinci Bab: Bilimlerin Sınıflanması ve Sıralanması. Birinci Fasil: Bilimler Tasnifinin İlkeleri, İkinci Fasil: Birinci Bakış Açısı: Yetenek-Bacon'ın Tasnifi, Üçüncü Fasil: İkinci Bakış Açısı: Konu-Ampère'in Tasnifi, Dördüncü Fasil: Üçüncü Bakış Açısı: Bilgi-Auguste Comte'un Tasnifi, Beşinci Fasil: Bilimlerin Sıralanması. Üçüncü Bab: Genel Yöntembilim. Birinci Fasil: Aklın Dört İşlemi, İkinci Fasil: Zihnin Temelleri, Üçüncü Fasil: Descartes'in Yönteme Dair Kuralları, Dördüncü Fasil: Analiz ve Sentez.

İkinci Kısım: Yöntem. Birinci Bab: Matematiksel Bilimlerde Yöntem. Birinci Fasil: Matematiksel Bilimlerin Konuları, İkinci Fasil: Geometrik Tanımlar, Üçün-

cü Fasil: Aksiyomlar ve Postülalar, Dördüncü Fasil: Kanıtlamalar, Beşinci Fasil: Geometrik Düşünme. İkinci Bab: Doğa Bilimlerinde Yöntem. Birinci Fasil: Doğa Bilimlerinin Konuları, İkinci Fasil: Olgular: Gözlem ve Deney, Üçüncü Fasil: Deney. Üçüncü Bab: Doğa Bilimlerinde Yöntem (Devam). Birinci Fasil: Kanunlar: Tümevarım, Analoji, Tasnif, İkinci Fasil: Stuart Mill'in Dört Yöntemi, Üçüncü Fasil: Analoji, Dördüncü Fasil: Tasnif, Beşinci Fasil: Nedenler: Varsayım. Dördüncü Bab: Beşerî Bilimlerde Yöntem. Birinci Fasil: Beşerî Bilimlerin Konuları, İkinci Fasil: Psikolojik Bilimler: İlgözlem, Üçüncü Fasil: Tarihîsel Bilimler: Tanıklık ve Tarihîsel Eleştiri, Dördüncü Fasil: Sosyolojik Bilimler: İstatistikler.

Öyle anlaşılmaktadır ki bilim tarihi ile bilim felsefesinin Türkiye'deki gelişimine büyük katkılarda bulunan Salih Zeki Bey'in (1864-1921) bu çevirisi sayesinde, Batı Düşüncesinde yeni bir felsefe alanı olarak gelişmekte olan bilim felsefesinin temel konuları ve sorunları

ayrıntılı bir biçimde tanıtılmış ve bilimsel araştırmaların güvenilir bir yöntem çerçevesinde yürütülmesini amaçlayan yöntembilim şuru yaygınlaştırılmış olmaktadır.

1926 yılında, yine lise son sınıf öğrencilerine okutulmak üzere bastırılmış olan Tezer Ağaoğlu'nun ve Hasan Âli Yücel'in aynı adı taşıyan Süfî ve Tatbikî Mantık adlı ders kitaplarının, yapı ve içerik bakımından Felsefe-i İlmiye'yi andırması, Bertrand'ın yaklaşımlarının Atatürk Dönemi'nde de benimsendiğini ve yöntembilim öğretiminde bir gelenek oluşturduğunu kanıtlamaktadır.

Bu bilgi, neden önemlidir?

Son yıllarda yayımladığı Turkey's Modernization, Refugees from Nazism and Atatürk's Vision (2006) ve Refugees and Reform, Turkey's Journey (2009) adlı kitaplarıyla "Türk Üniversite Devrimi"ndeki (1933) bazı karanlık noktaların aydınlanmasını sağlayan Arnold Reisman'ın "He Replaced Ottoman Theology with Modern Philosophy in Turkey: Hans Reichenbach in Exile From Nazi Rule, 1933-1938" (Epistemologia, Cilt XXX, 2007, s. 77-100) adlı makalesinde savlanan "Hans Reichenbach'ın, Türkiye'de Osmanlı Teolojisi'nin yerine Modern Felsefe'yi yerleştirdiği" görüşü, yeniden gözden geçirilmeye ve düzeltilmeye muhtaçtır. Gerek yukarıda ve gerekse Philosophia Ottomanica'da (Cilt 3, Ankara 2007) serimlediğimiz bilgiler, daha Reichenbach'ın ülkemize gelmesinden çok önce, Çağdaş Batı Düşüncesine ilişkin ciddi bir birikimin oluşturulduğunu göstermektedir.

Dipnot:

1) Bu cilt, sadeleştirilerek yayımlanmıştır. Alexis Bertrand, *Ahlak Felsefesi*, Çeviren: Salih Zeki, Sadeleştirilen: Hayran Altıntaş, 2. Baskı, Ankara 2001.

Sanat eserlerini temizleyen bakteriler: Restorasyoncular ve mikrobiyologlar sanat eserlerini temizlemek için bakteri kullanıyorlar

Restorasyoncular ve Mikrobiyologlar şunu gösterdiler ki bir çeşit mikroorganizma hızlı, özel ve hassas bir şekilde ve aynı zamanda çevre ve restorasyoncu için zararsız olarak sanat eserlerini temizleyebileceğine sahiptir.

Bu çalışmayı tamamlayan ekipin üyeleri mikrobiyoloji profesörü Rosa Maria Montes Estellés, restorasyon profesörü José Luis Regidor Ros, profesör Pilar Roig ve bilim ve restorasyon doktorası olan biyolog Pilar Bosch'dur.

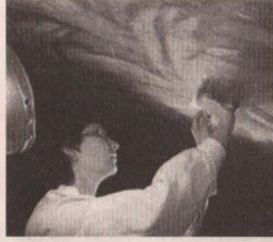
Bu gelişmeler, detaylarını İtalya'da Campo Santo di Pisa'nın duvar resimlerinde ve Valencia'daki uygulamalarında gösteren yaratıcıları tarafından bir seminerde duyuruldu.

Bakterilerin ilk kullanımı

Proje 1936'daki yangından sonra hemen hemen yok olan ve 1960'larda düzensiz bir şekilde restore edilen Santos Juanes Kilisesi'nin duvar resimlerinin IRP tarafından restorasyonu süresince ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar boyasız boşlukları taşınabilen basılı dijital resimlerle doldurmak için yeni teknikler test etti. Fakat dökülen duvar resimlerinin üzerinde kalan çok miktardaki jelâtin yapışkan ve kristalize tuzların oluşumuyla ortaya çıkan beyaz kabuklarla tuz tolaşmayla uğraşmakta çok zorlandılar.

Bu yüzden; Rosa Maria Montes ve Pilar Bosch geleneksel metotlarla müdahale etmesi çok zor olan katılaşmış yapışkanı çıkarmak için bakteri kullanımı ile ilgili öncü çalışmalar hakkında bilgi edinmek için İtalya'ya seyahat ettiler.

Campo Santo di Pisa'nın duvar resimlerinin restorasyonu Sistine Şapeli'nin restorasyoncusu olan Gianluigi Colalucci'nin rehberliği altında, iş arka-

daşları Donatella Zari ve mikrobiyolog Giancarlo Ranalli tarafından geliştirilen tekniği uygulayan Carlo Giantomassi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar aynı zamanda heykeller ve sanat eserlerinin yüzeyinde oluşan siyah kabuklarla ilgili test yapmaktadırlar.

Valencia'ya döndükten sonra, takım bu metodu mükemmelleştirdi ve Pseudomonas bakterisinin en uygun cinsini, güvercinlerin arkasına yuva yaptıkları kubbelerdeki hilal şeklindeki aralıklardan bulunan, tuzlu tozları yemeleri için uygun hale getirdi.

"Yerçekimi ve buharlaşma, ayırma sonucu oluşan organik maddelerin tuzu resimlere dağılır ve bazen aynı zamanda boya katmanının dağılmasına da neden olan, sanat çalışmasını kapatan beyaz kabuklar oluşturur" diyor Pilar Bosch.

Bu bilim adamları uygulama süresini azaltmayı başardılar ve aynı zamanda bakteriyi uygulama şeklinde bir yenilikte bulundular. Dr. Bosch'a göre İtalya'da mikro organizmaları uygulamak için pamuk kullanıyorlar. "Diğer taraftan biz yüzeyde hareket eden, yeni problemler oluşmasına ve nemin materyalin içine işlemesini önleyen bir jel geliştirdik. Bir buçuk saat sonra jeli bakteriyi birlikte yüzeyden çıkarırız ve böylece yüzey kuru ve temiz olur. Nem olmadığı için kalan bakteriler ölür."

Yeni metodun avantajları

Bir sanat eserindeki tuz kabukları sorununu çözmek için uzmanlar şimdiye kadar tepkime yapan kimyasalları kullanmayı seçtiler. Bununla birlikte bu ürünler aşındırıcı ve zehirli ürünlerdir.

Kabukları yok etmenin bir diğer seçeneği de mekanik yoldır fakat bu zaman alıcıdır ve ayrıca resme zarar verebilir. Diğer taraftan; bakteriler tamamıyla insanlara, çevreye ve resimlere zararsızdır ve aynı zamanda sorunu çözmek için çabuk, özel ve etkili bir yoldur.

Şimdiye kadar yeni metod, kubbenin iki hilal şeklindeki aralığında test edilmiştir ve bilim adamları bu metodu hâlâ restorasyon enstitüsünün çalışmakta olduğu kilisenin diğer iki hilal şeklindeki aralığa uygulamayı umuyorlar.

Araştırmacı: "Denemenin iyi sonuçlarından sonra çalışmalara ve diğer yüzeylere de uygulayabilmek amacıyla teknikler geliştirmeye devam edeceğiz. Doğada olduğu gibi hemen hemen her şeyle beslenen farklı türlerde bakteriler bulduk ve şuna ikna olduk ki diğer yüzeyleri farklı tür maddelerden arındırabiliriz" diyor.

Kaynak: Science Daily

Çeviren: Hazan GENÇAY

Yeni doğa kuvveti göstergeleri yanlış çıktı

Fizikçiler hayal kırıklığına uğradı: Bugüne kadar bilinmeyen bir temel parçacık, hatta temel bir etkileşim ispatlama beklentileri suya düştü. İkinci bir araştırma ekibi hesapları tekrarladı fakat tezi doğrulayamadı.

Teorik fizikçiler yeni verilerin ortaya konması konusunda genelde aşırı tepki vermezler. Bu yüzden nisan ayı başında ilk olarak "New York Times'da ortaya çıkan, sonra da dünya mediasından izleyebildiğimiz yorumlar çok ilgi çekiciydi.

Chicago'daki Fermilab'da elde edilen bulgular "bizi korkutacak kadar önemli" olabilir diyordu 700 kişilik CDF İşortaklığı'nın sözcüsü Giovanni Punzi. Araştırma ekibi, Tevatron parçacık hızlandırıcısıyla çalışırken, bugüne dek bilinmeyen bir temel parçacığa veya hatta beşinci bir temel etkileşime işaret eden tuhaf bir gözlem yapmıştı.

Deneye doğrudan katılmayan bilim insanları da bu haberi büyük heyecanla karşılamıştı. "Geçmiş 50 yılın en önemli fiziksel buluşu" yapılmış olabilir, diyordu Fermilab araştırmacısı Christopher Hill. Cenevre'deki Large Hadron Collider (LHC) "Atlas" deneyinin çalışma gruplarından birinin sorumlusu olan Klaus Mönig de benzer ifadeler kullanmıştı. Fermilab'da ortaya çıkan sonuçlar kesinleşirse bu inanılmaz derecede önemli olur, deniyordu.

Sorun şu ki, sonuçlar yanlış çıktı. Fermilab'da çalışan DZero ekibinin bilim insanları kendi verilerinde gözlemlenen etkiyi aradılar. Sonuç: verilerde ne yeni bir temel parçacığa ne de temel bir etkileşime işaret eden bir bulgu var.

Mistik sinyalin bulmacası

Peki olan neydi? Araştırmacılar bu tuhaf sinyali Tevatron hızlandırıcısında neredeyse ışık hızında çarpıştırılan on binlerce proton ve anti protonun deney verilerinin incelenmesinde keşfetmişti. Bu çarpışmalarda bazı "egzotik" parçacıklar meydana geliyor ve bunlar aracılığıyla fizikçiler "Büyük Patlama" dâhil, doğanın sırlarını keşfetmeyi umuyorlar.

Tevatron'daki bazı çarpışmalarda iki hafif parçacık ışını, bir de WBozon adını taşıyan ağır bir parçacık meydana geldi. Toplam enerji 144 milyar elektronvolttu ve bu olay beklenenden yaklaşık 250 kez daha sık gerçekleşti. Buradan da bu sonucun henüz bilinmeyen bir temel parçacığın bozunumundan kaynaklanabileceği sonucuna varılmıştı.

Fakat bu "bulunan" parçacık uzun zamandır aranan Higgs Bozonu olamazdı; bu çabuk anlaşıldı. "Tanrı parçacığı" olarak da bilinen bu parçacık kurama göre tüm diğer parçacıkların kütesini oluşturuyor. Standart modelden varılan sonuca göre bu parçacığın deneyde ölçülenden daha ağır parçalara bozunması gerekirdi. Bu nedenle fizikçiler yeni bir parçacık ya da etkileşim beklentisine girmişlerdi.

Punzi ve ekibi kendinden emin olarak gözlemlenen etkinin sadece bir istatistiksel sapma olması ihtimalini bire 1375 ola-

rak vermişti. Fakat bazen de ihtimali düşük olan gerçekleşebilir. Nitekim DZero araştırmacıları gözlemlenen etkiyi doğrulamadı.

"Bilim böyle işler"

"W bozonu ve iki 'jet'in olduğu çarpışmalara ilişkin verilerimiz standart modelin öngörülerine örtüşüyor", diyor DZero sözcüsü Dmitri Denisov. 200 milyar çarpışma incelenmiş fakat CDF hesaplamalarındaki parçacık fazlasına rastlanmamış.

Fermilab'ın verdiği bilgiye göre bu yüklükte bir sapma çok nadir oluyor. Geçtiğimiz on yılda CDF ve DZero, parçacık fiziğiyle ilgili 500'den fazla ölçüm açıklamış. Tamamen bağımsız iki parçacık hızlandırıcı ve analiz yöntemleri kullanıldığı halde ölçümlerin %99'u birbirini doğrulamış.

Bu sefer ise durum farklı. "Bilim tam da böyle işler", diyor DZero çalışanı Stefan Söldner-Rembold, "yeni bir gözlemin bağımsız kaynaklar tarafından doğrulanması anahtar mesele". Şimdiye her iki gruptan bilim insanları veriler arasındaki farklar üzerinde çalışacak.

"Sağlam analiz"

Karlsruhe Teknoloji Enstitüsü'ne bağlı DeneySEL Çekirdek Fiziği Enstitüsü yöneticisi Thomas Müller doğrulamanın olumsuz sonucuna rağmen CDF ekibinin "sağlam analiz" yaptığından bahsetti. "Parçacık fazlası gerçekten verilerde vardı", diyor Müller. "sadece verilerin yorumlanması da daha dikkatli olunması gerekirdi."

Müller'in tahmini, CDF fizikçilerinin, standart modelle açıklanabilecek bu etkiyi yanlış değerlendirdikleri yönünde. Buradaki gibi aşırı yüksek sayıda çarpışma incelenirken yanlış yorumlanabilecek sapmaların olabileceğini söylüyor Müller.

Aslında bu tuhaf etkinin sadece istatistiksel bir sapma olduğu gerçeği DZero analiziyle de tam olarak ispatlanmış değil. Fizikçiler daha kesin bir sonucu dünyanın en büyük çarpıştırıcısı olan Cenevre'deki LHC'deki ölçümlerden bekliyor. Parçacıkların çarpıştığı enerji orada Tevatron'dakine göre 3,5 kat daha fazla.

Kaynak: Der Spiegel
Çeviren: Ahmet ÇAKAN

"Kartopu Dünyası"ndan sonra hayat: Yeni fosiller küresel donmadan sonra hızla hayata dönüşü öne sürüyor*

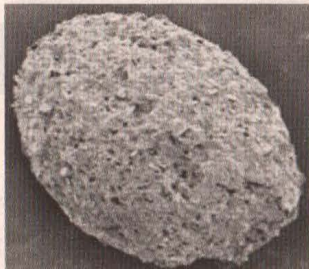
MIT, Harvard Üniversitesi ve Smith Koleji'ndeki araştırmacılar kartopu dünyası olayına ya da gezegenin küresel bir buzuldan meydana geldiği zamana denk gelen, tarihi neredeyse 710 milyon yıl öncesine kadar giden kayalarda yüzlerce mikroskobik fosil keşfettiler. Fosiller; zırh oluşturan, çevreden mineralleri toplamak için mikroskobik ayaklar şeklinde uzantısı olan, bu parçaları koruyucu kabuklar yapmak için kabaca birleştiren ve bu şekilde buzul sonrası çevrede hayatta kalabilen

küçük amip benzeri organizmaların kalıntılarıdır.

Bu keşif, fosil kayıtlarındaki en erken kabuk oluşumudur. Takım, yaşamın ilk büyük kartopu dünyası olayını takiben çabucak yeniden oluşmuş olabileceğini gösteren fosil çeşitliliği buldu. Araştırmacılar buluşlarını Earth and Planetary Science Letters'in gelecek sayısında rapor edecekler.

Büyük çoğunlukla kabul edilen kartopu dünyası teorisi devasa buz tabakalarının milyonlarca yıl önce gezegeni kutuptan kutba kapladığını öne sürer. 710 ve 635 milyon yıl öncesine ait günümüzdeki ekvator bölgesine yakın bir civarda oluşmuş buzul kalıntılarında yerbilimciler iki büyük kartopu periyodu kanıtladı buldular.

Daha yakın buz çağını takiben, fosil kayıtları karışık, çok hücreli bir hayatin

oluşumunu gösteriyor. Bununla birlikte; iki büyük buzullaşma arasındaki hayat hakkında pek bir şey bilinmiyor yaklaşık 75 milyon yıllık bir süreç ki bu şimdiye kadar çok az yaşam belirti gösteriyor.

MIT'de jeobiyojoloji profesörü, makalenin ana yazarı olan Tanja Bosak "İlk kartopundan önce ne olduğunu gayet iyi biliyo-

ruz fakat ikisi arasında ne olduğuna dair hiç bir fikirrim yok; şu an gerçekten buradaki birçok tahmin edilemeyen hayat formları olduğunu anlamaya başladık" diyor.

Bir kartopu penceresi

Bosak, ilk buzullaşmadan hemen sonra gerçekten olgunlaşmış organizmaların bulunduğunu şimdi söyleyebiliriz, diyor. "Bu çeşit bir pencerenin açılmasıyla günümüzdeki organizmalarla bağlantılı her çeşit organizmaları bulabiliyoruz."

Günümüze en yakın bağlantı, ormanlarda, göllerde ve turba bataklıklarında bulunan tek hücreli testate amipler olabilirler. Bu küçük organizmalar silis parçaları, kil mineralleri, mantar ve polen toplayarak onları kabuk ya da sert bir örtüye dönüştürerek birleştirir. İlk kartopu dünyasından önce testate amiplerin fazlasıyla bol bulunduğu, bununla birlikte

Bunların buz çağı sonrasına kadar kabuk oluşumu mekanizmasını geliştirdiğine dair kesin bir kanıt yoktur.

Bosak'ın tahmini buzul sonrası çevrenin yeni özellikler geliştiren ve organizmalar ile dolu olan deniz suyundan oluştuğu yönündedir. Grubun aynı periyoda ait olan daha fazla kaya örneği için Moğolistan'a gitmeyi planladığını söylüyor ve diğer araştırmacıların benzer kayalardaki evrim oranlarını araştırmaya başlamalarını umuyor.

Harvard'da profesör olan Andrew Knoll, grubun bulgularının buzul dönemler arasında devam edebilen her çeşit yaşam formları hakkında zengin bir bilgi kaynağına işaret ettiğini söylüyor.

Knoll: "Şimdilik, iki büyük buzul çağları arasındaki hayat hakkında çok az şey biliyoruz, bunu aklımızda tutarsak, yeni buluşları gerçekten iyi karşılarız."

* Kartopu Dünyası (Snowball Earth) Hipotezi: En azından bir kereliğine bile olsa dünyanın yüzeyinin tamamıyla donduğu ileri süren bir hipotezdir.

Kaynak: Science Daily

Çeviren: Hazan GENÇAY

Düşün Yazıları

ATATÜRKÇÜ VE TÜRK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

İLK SAYISI ÇIKTI!..

Düşün Yazıları

ATATÜRKÇÜ VE TÜRK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Haziran '11

4	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
10	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
16	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
22	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
28	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
34	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
40	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
46	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
52	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
58	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
64	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
70	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
76	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
82	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
88	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
94	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk
100	Prof. Dr. Mustafa Kemal Atatürk

Abone Koşulları:

Yurt İçi:
3 Aylık: 15.00-TL.
6 Aylık: 30.00-TL.
12 Aylık: 60.00-TL.

Yurt Dışı:
3 Aylık: 30.00-TL.
6 Aylık: 50.00-TL.
12 Aylık: 80.00-TL.

Posta Çekti: Haydar Çakmak: 8706523
Banka Bilgisi: Haydar Çakmak
T. C. Ziraat Bankası Antalya Şubesi,
Şube Kodu: 36, Hesap No: 4597844-5003,
IBAN: TR17 0001 0000 3645 9784 45003

İklim Ozan Yayınları

Adres: Kültür Mah. 3842 Sk., Deniz Apt. No: 17, D: 8, K: 4, Kepez-ANTALYA
Telefon ve Faks: 0 242- 227 11 94
İletişim: iklimozan@myplanet.com - haydar_cakmak@hotmail.com.tr

Antik Yunan'ın evren anlayışı

Olguları mitolojik oluşumlarla değil de doğal nedenlerle açıklamaya çalışan İyonya düşüncesinin temel sorunu, dünyayı oluşturan ana maddenin ne olduğuydu, diğer bir deyişle "arkhe"ydi ve arkhe, ilk başta somut bir şey olarak aranmış ve kabul edilmişti. Bu aslında, evreni açıklamaya yönelik ussal bir sistem arayışına ve yeni bir bilim anlayışına atılan ilk adımdı.

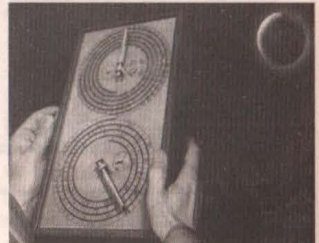
Antik kültürlerin evrenin başlangıcına ilişkin öykülerinde kullandıkları en temel araçlardan birisi gözlem olup, gözleme dayalı astronominin temelleri binlerce yıl öncesine gitmektedir. Yapılan bu ilk sistematik gözlemler, gezegenlerin gelecekteki konumlarını belirleyebilmeyi sağlayacak kadar başarılıydı. Bu başarının kökenindeki astronomi anlayışı ilk olarak Mısır ve Mezopotamya Uygarlıklarında doğmuştur. Örneğin, Babilililer (MÖ 1900-1650) yaptıkları gözlemlerin kayıtlarını tuttular ve bu gözlem kayıtlarından sonuç çıkararak, tutulmaları tahmin ettiler. Bunlarda matematiksel bir düzenlilik olduğunu fark ederek, buna dayalı öngörülerde bulundukları açıktır, ancak tutulmaların nasıl olduğu konusundaki açıklamaları mitolojik temelliydi. Bundan dolayı, Mısır ve Mezopotamya Uygarlıklarının astronomi açıklamalarında, olgusal genellemelerin söz konusu olduğu söylenebilir.

Antik Yunanlılarda (MÖ 8. yy. 30) astronominin gelişmesine bakarak, Astronomi Tarihinde büyük bir aşama kaydettiklerini söyleyebiliriz. Bu aşama, gökssel olgulara, rasyonel ve fiziksel bir açıklama arama çabasının başlangıcı olarak nitelendirilebilir. Antik Yunan, kendisinden

önceki uygarlıklardan etkilenecek "Astronomi Bilimi"ne ilk şeklini vermiştir. Bu dönemde yapılan astronomi çalışmalarında kuramsal genellemelere gidilmiş ve böylece bilimde "kuramsal evre" başlamış, gök cisimlerinin hareketlerini açıklamaya yönelik geometrik ve matematiksel modeller oluşturulmuştur.

MÖ 8. yy.'da başlatılan Antik Yunan Dönemi'ni, Hellenik Dönem (MÖ 8. yy. MÖ 323) ve Helenistik Dönem (MÖ 323-30) olarak ikiye ayırmak mümkündür. Hellenik Dönem, birbirine zıt felsefi ve bilimsel görüşlerin sergilendiği ve kanıtlanmaya çalışıldığı, çeşitli okulların kurulduğu bir dönem olmuştur. Bunun temsilcileri olarak, Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes, yani İyonya Okulu gösterilebilir. İyonya okulu temsilcileri, felsefe-

Antik Yunan, "Astronomi Bilimi"ne ilk şeklini vermiştir. Bu dönemde kuramsal genellemelere gidilmiş ve böylece bilimde "kuramsal evre" başlamış, gök cisimlerinin hareketlerini açıklamaya yönelik geometrik ve matematiksel modeller oluşturulmuştur.

Antik Yunanlılar da gökssel olgulara, rasyonel ve fiziksel bir açıklama arama çabasına girmişlerdir.

de varlık sorununu inceleyerek Arke'yi aramışlardır. Onların açtığı bu yolda, diğer düşünürler de varlık sorunu üzerinde ilerlemişlerdir. Bunlardan en önemileri, astronominin temeline geometriyi koyan Pythagorasçılardır. Platon ve Aristoteles ise, Atina Dönemi temsilcileri olarak görülebilirler. Platon, matematiksel temelli bir kozmos peşinde koşarken, Aristoteles ise fiziksel astronomiyi geliştirerek gök cisimlerinin fiziksel yapılarına ilişkin bilgi vermiştir.

Helenistik Dönem'de ise, astronomi adına çok önemli gelişmeler yaşanmış, Aristarkos, Eratosthenes ve Apollonios, bu dönemin kahramanları olmuştur.

Hellenik Dönem

Antik Yunan Uygarlığı'nın ilk astronomu olan Thales (MÖ 624-548), MÖ 28 Mayıs 585 tarihinde bir Güneş tutulması olacağını öngörmüştü. Bu öngörü, Mısır ve Mezopotamya Uygarlıklarının astronomik kayıtlarına dayanmış olsa gerek. Thales'e göre, evrenin ana maddesi, başka bir deyişle arke'hi "su"dur. Su, katı, sıvı ve gaz olmak üzere üç durumda bulunabilir ve her şeyin özüdür. Dünya, su üzerinde yüzen yuvarlak bir disk'tir. Thales'in evreni açıklama çabası, Antik Yunanlıları evreni anlamaya ve açıklamaya yönlendirmiş olması bakımından çok önemlidir.

Anaksimandros (MÖ 610-545) da Thales gibi Arke'yi aramış, ancak ondan farklı olarak her şeyin özünün su olmadığını, aksine sınırsız ve sonsuz bir ilkedен oluştuğunu ileri sürmüştür. Buradan hareketle, varlıkların ana maddesi olarak "apeiron"u belirlemiştir. Apeiron, sonsuz, belirsiz, gözlemlenemeyen ve dokunulamayan anlamındadır. Ona göre, ilk olarak sıcak ve soğuk maddeler ayrılmış ve böylece toprak ve hava oluşmuştur. Toprak soğuk, hava ise sıcak nitelikli maddelerdir. Toprak evrenin merkezine inmiş ve yeryüzünü oluşturmuştur. Ateş ise gökyüzüne çıkmış ve Yer'i çevrelemiştir. Toprak, hava ve ateş ile birleşerek suyu meydana getirmiştir. Ateş, suyun bir bö-

Astronominin temeline geometrinin ve matematiğin konulması, felsefi görüşlerine paralel olarak Pythagorasçılar ile başlamıştır.

lümünü buharlaştırmıştır. Bu buhar, ateş küresinin bazı kısımlarını delmiş ve gök cisimleri ve yıldızlar oluşmuştur. Anaksimandros'a göre, Dünya bir silindir biçimindedir ve gök küresinin merkezinde hareketsizdir ve hiçbir yere dayanmaksızın, boşlukta serbest olarak durur. Yıldızlar ve gezegenler, Dünya'nın etrafında dönen gök küresine çakılıdır. Böylece Anaksimandros'la birlikte Dünya'nın evrenin merkezi olduğu fikri öne çıkar.

Anaksimenes (MÖ 585-525), gözlemlerden yola çıkmış ve ilk öge olarak "hava"yı belirlemiştir. Hava, sonsuz bir hava denizi olarak evreni kuşatmaktaydı. Dünya, havanın içinde düz bir tepsi gibi yüzmekteydi, gezegenler ise hava tarafından taşınan disklerdi. Yıldızlar, bütün gökyüzünü çevreleyen bir kürenin üzerine tutturulmuşlardı, gezegenler ise Yer'in çevresinde dönmekle birlikte Yer'in altına geçmezlerdi.

İyonyalı bilim adamlarının sonuncusu olan Anaksagoras'ın (MÖ 500-420) kozmolojik görüşü, evren anlayışı açısından büyük önem taşımaktadır. Güneş'in bir ateş küresi olduğunu iddia etmiş ve ilk defa Ay'ın ışığını Güneş'ten aldığını söylemiştir. Anaksagoras'a göre, evrende yalnızca birleşme ve ayrışma söz konu-

sudur ve evren başlangıçta sonsuz sayıdaki tohumların kargaşasından (kaos) ibaretti. Akıl, bu kargaşaya bir düzen ve biçim verdi ve böylece kaos, kozmos'a dönüştü.

Anaksagoras'ın kurgusuna göre, merkezden başlayan dönme hareketiyle eter ve hava birbirinden ayrılmış ve eter, yukarı doğru çıkmış, hava ise iç kısımlara toplanmıştı. Havadan bulutlar, su, toprak ve taş ayrılmış, toprak, Yer'i oluşturmuştu. Eterin hızla dönmesiyle Yeryüzünden parçalar kopmuş ve Eter bu parçaları yakarak yıldızları oluşturmuştu. Anaksagoras'ın bu kozmolojik görüşü ilkel gibi gözükse de, Descartes'in Vorteks Kuramı'nı anımsatmaktadır.

Doğa filozofları gibi, Pythagorasçılar da evrenin ilk ana maddesinin ne olduğunu sorunuyla ilgilenmişler ve evrende belirli bir matematiksel orantı olduğuna ve bunun bütün varlıkları kapsadığına inanmışlardı. Onlara göre, her şeyin temelinde "sayı" vardır. Astronominin temeline geometrinin ve matematiğin konulması, felsefi görüşlerine paralel olarak Pythagorasçılar ile başlamıştır. Pythagorasçılar geometrik düşünme yoluyla astronomiye ilkeler kazandırmışlar, her şeyi içine alan geometrik bir evren kabul etmişler ve buna göre her şeyi içine alan tek mükemmel geometrik şekil küre olduğunu, evrenin de küresel olması gerektiğini saptamışlardı. Aynı akıl yürütmeyle ve çeşitli gözlemlere dayanarak Yer'in de küresel olması gerektiğini söylemişlerdi.

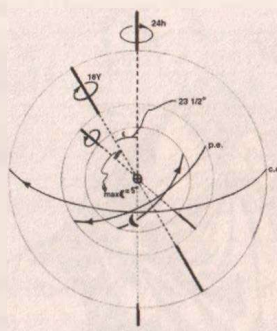
Anaksimandros'a göre, Dünya bir silindir biçimindedir ve gök küresinin merkezinde hareketsizdir ve hiçbir yere dayanmaksızın, boşlukta serbest olarak durur. Yıldızlar ve gezegenler, Dünya'nın etrafında dönen gök küresine çakılıdır.

Pythagorasçılar'a göre, gezegenler sabit ve düzenli bir hareket ile Yer'in çevresinde dairesel olarak hareket ederler ve gezegen hareketlerinden başka, gezegenlerin büyüklükleri ve uzaklıkları da matematiksel bir orantı içerisinde olmalıdır. Onların bu düşüncesi Platon'u da etkilemiş ve Platon, gezegen uzaklıklarını sayılarla orantılı vermeye çalışmıştır. Pythagorasçılar, dönemin kabul edilen görüşünün aksine Yer'i merkezden alıp yerine "Merkezi Ateş'i" yerleştirmişlerdi. Pythagorasçı Philolaos tarafından ortaya atılan, Yer'in hareketi sorunu, astronomiye bir diğer katkılarıdır. Philolaos'a göre, Yer hareketliydi, Yeryüzü, evrenin merkezinde değildi, evrenin merkezinde merkezi ateş yer almaktaydı. Merkezi Ateş'in çevresinde dönen ilk gök cismi "Karşı Yer'di, onun üzerinde aynı düzlemde Yer bulunuyordu. Daha sonra ise sırasıyla Ay, Güneş, Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn ve Sabit Yıldızlar Küresi geliyordu. Pythagorasçılar'ın, Evrende geometrik ve harmonik bir orantı olduğunu söylemeleri Astronomi tarihinde dikkat çeken bir düşüncedir. Onlara göre, gezegenler aynı zamanda müzikteki aralıklara göre sıralanırlar ve dolanımları sırasında harmonik sesler çıkarırlar. Böylece evrenin müziği oluşur.

Atina Dönemi

Platon (MÖ 427-347), Pythagorasçılar'dan etkilenecek evren anlayışının temelinde matematik ve geometriyi koymuştur. Evren, düzenli, uyumlu, geometrik ve matematik temelli bir evrendir. Platon'un, "Matematik, gerçeğe ulaştıran bir anahardır" düşüncesi astronomisine de yan-

Platon'un zamanında ideal olana ulaştıran tek bilim geometriydi. Bu yüzden diğer bilimleri, özellikle de astronomiyi, geometri ile benzer bir duruma ulaştırmaya çabaladı.

Astronomide kurulan ilk sistem, Eudoxus'un (MÖ 410-347) "Ortak Merkezli Küreler Sistemi"dir.

sımsıdır. Evren, küresel bir yapıdadır ve bütün gök cisimleri küresel olan Yer'i merkeze alarak düzgün dairesel hareket ederler. Platon'un zamanında ideal olana ulaştıran tek bilim geometriydi. Bu yüzden diğer bilimleri, özellikle de astronomiyi, geometri ile benzer bir duruma ulaştırmaya çabaladı. Ona göre, astronomi problemlerinin çözümleri, geometri-deki gibi ele alınmalıdır. Platon'un astronomiyi gözlemlenen olgu ile bağlantısı olmayan, tamamen kuramsal bir bilim haline dönüştürmek istediği söylenebilir. Bu durumda astronominin uygun hedefi, olguların arka planındaki ideal olana (ideaya) ulaşabilmektir. Yani astronomla-rın görevi, düşünce ve sağduyu ile ulaşılabilen ideal astronomik evrenin yapısının bir yansıması olan soyut doktrini kurgulamaktır. Böylece gözlenen olgular, kuramsal açıklamalara dayandırılabilir.

Küresel evrenin merkezinde, kendisi de küresel ve aynı zamanda hareketsiz olan Yer bulunmaktadır. Her gezegen iki düzenli dairesel hareket yapar. İlki, Yer'in eksenini çevresinde, doğudan batıya doğru yapılan günlük harekettir. İkinci ise her bir gezegenin, ekliptik'in kutupları çevresinde batıdan doğuya doğru, sabit yıldızlar küresi ile aynı sürede tamamladığı harekettir. Gök cisimleri şu şekilde sıralanırlar; Yer, Ay, Güneş, Venüs, Merkür, Mars, Jüpiter, Satürn ve Sabit Yıldızlar Küresi. Platon'a göre, ge-

zegenlerin düzensiz gibi görünen hareketleri, gezegenlerin Yer'in çevresindeki hareketleri ve bunun tersi istikametindeki kendi hareketleriyle açıklanabilir.

Astronomide kurulan ilk sistem, Eudoxus'un (MÖ 410-347) "Ortak Merkezli Küreler Sistemi"dir. Astronominin mak-sadı, gökssel olguların matematiksel ve geometrik açıklamalarını verebilmek olduğuna göre, bu açıklamaları ilk defa yapan ve böylece bilimsel astronomiyi ortaya koyan Eudoxus olmuştur. Ortak Merkezli Küreler Sistemi'nde, gezegenlerin kürelerinin olması esas alınmıştır. Bu kürelerin merkezi Yer'dir, hareketleri ise dairesel ve düzgündür. Ancak, gezegenlerin hareketlerinde sapmalar gözlenmiştir. Her gezegenin günlük ve yıllık hareketleri ve geri hareketi vardı. Her bir hareketi açıklamak için belirli bir küre tasarlanmıştır. Buna ilaveten, gezegenin üzerinde bulunduğu bir küre daha vardır. Bu hareketlerin oluşumu için birer tane küre bulunmalı ve gezegen de bir kürenin üzerinde olmalıdır. Böylece, her gezegen için dört küre tasarlanmış ve her bir kürenin eksenini farklı kılınmıştır. Bileşke hareket, gezegenin gökyüzünde gözlemlenen hareketiydi. Beş gezegen için toplam yirmi küre, Ay ve Güneş için üçer küre ve yıldızlar için de bir küre tasarlanmıştır. Böylece yirmi yedi küre ile gezegen hareketleri açıklanmaya çalışılmıştır. Sistem bu haliyle karmaşık ve başarısızdı, ancak Ortak Merkezli Küreler Sistemi, astronomi olgularını matematiksel olarak vermeyi amaçlayan ilk girişimdir.

Aristoteles (MÖ 384-322), astronominin fizik prensiplerini ortaya koymuştur. Yer merkezli kuramın fiziksel ilkelerini sağlamış ve astronominin temelinde yer alan ilkelerin nedensel açıklamalarını vermeyi başarmıştır. Ortak merkezli küreler sistemi yardımıyla Kopernik zamanına kadar etkili olacak düzenli bir evren görüşü ileri sürmüştür, sınırlı ve küresel saydığı evreni ayalıtı ve ayüstü olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Ayalıtı ve Ayüstü evrende farklı fizik kanunları geçerli olup, Ayalıtı evren toprak, su, hava

ve ateş olmak üzere dört unsurdan meydana gelmiştir. Ayüstü evren ise, beşinci bir unsur olan eterden oluşmaktaydı. Toprak en ağır element, ateş ise en hafif elementtir. Her bir elementin doğal bir yeri vardır; toprağın doğal yeri merkez, suyun doğal yeri toprağın üzeri, havanın doğal yeri suyun üzeri, ateşin doğal yeri ise havanın üzeriydi. Topraktan yapılmış cisim merkeze gitme eğilimi, ateşten yapılmış cisim ise yukarı gitme eğilimi gösterir. Dolayısıyla Yer'in doğal yeri, evrenin merkezidir ve en ağır element hareket edemeyeceğinden, Yer hareketsiz olmalıdır. Böylece ilk defa olarak, Yer'in evrenin merkezinde ve hareketsiz olmasının kabulüne nedensel bir açıklama getirilmiş olmaktadır.

Ayaltı evrendeki hareketler ya merkeze doğrudur ya da merkezden yukarıya doğrudur. Başka bir deyişle, Ayaltı evrende doğrusal hareket söz konusudur. Böylece Aristoteles, Ayaltı evrenin fizik kurallarını da ortaya koymuş olmaktadır, burası oluş ve yokoluş evrenidir; buradaki hareketler gökyüzündekinin tersine başlangıcı ve sonu olan hareketlerdir.

Ayüstü evrende hareketler düzgün dairesel dolanımlar şeklindedir. Yer küreseldir ve evrenin merkezinde hareketsiz olarak durmaktadır. Yer'i gezegenlerin küreleri çevreler. Gezegenler, Yer'in etrafında düzgün dairesel hareketler yaparlar. Bu hareketlerin başı ve sonu yoktur. Aristoteles, "mükemmel bir cismin hareketi de mükemmel olmalıdır" düşüncesini taşıymaktaydı ki böylece dairesel

hareketin de nedenini vermişti. Evrende yukarıya doğru gidildikçe mükemmellik artar. Sabit yıldızlar küresi en mükemmel varlıktır, ilk hareket ettiricidir ve Aristoteles'e göre bu sekizinci küre Tanrı'nın ta kendisidir.

Sonuç

Olguları mitolojik oluşumlarla değil de doğal nedenlerle açıklamaya çalışan İyonya düşüncesinin temel sorunu, dünyayı oluşturan ana maddenin ne olduğuydu, diğer bir deyişle "arkhe"ydi ve arkhe, ilk başta somut bir şey olarak aranmış ve kabul ediliyordu. Bu aslında, evreni açıklamaya yönelik utsal bir sistem arayışına ve yeni bir bilim anlayışına atılan ilk adımdı.

İyonyalı düşünürlerin vurguladığı rasyonel bakış açısıyla ilerleyen Antik Yunan düşünürleri, geliştirdikleri yeni bilimsel ve felsefi bakış açısıyla birlikte evrene ilişkin daha sistemli yaklaşımlar oluşturmuş ve bütünüyle kuramsal açıklamalar düzenlemişlerdir. Bu yönde en önemli adımlar Pythagorasçılar, Eudoxus ve Aristoteles'le birlikte atılmıştır. Eudoxus, astronomik olguların matematiksel ve geometrik açıklamalarını vererek bilimsel astronomiyi ortaya koyan ilk kişidir, çünkü O, bir "sistem" kurarak bu yönde atılabilecek en önemli adımlardan birini atmıştır. Pythagorasçılar'dan etkilenecek geometrik ve matematik temelli bir evren fikri geliştiren Platon'un, evreni sistemli bir şekilde açıklama çabası, Aristoteles'le birlikte devam etmiş ve Onun kurguladığı fizik ve evren görüşü, Astronomi Tarihinde uzun yıllar kabul görmüş; diğer bilim dallarına da örnek olmuştur.

Kaynaklar:

- 1) SAYILI, Aydın, "Kopernik ve Anıtsal Yapıtı", Nicola Kopernik 1473/1973, Ankara 1973.
- 2) WRIGHT, M. R., Cosmology in Antiquity, London 1995.
- 3) PEDERSEN, Olaf, Early Physics and Astronomy, Cambridge 1993.
- 4) TEKEİ, Sevim. vd., Bilim Tarihine Giriş, Ankara 2007.
- 5) http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_astronomy, (08.05.2011).

öğretmen dünyası

Bağımsızlıkçı
Aydınlanmacı
Halkçı
Öğretmenlerin
32 Yıllık Sesi

- * Eğitim dünyasında yaşananlar...
- * MEB uygulamaları...
- * Okullarımızda neler oluyor?
- * Öğretmenlerden, öğrencilerden makaleler, denemeler, anılar, şirler, öyküler...

Eğitimde gündemi yakalamak için...

Abone olunuz!

Posta Çeki Numarası: 6100552 Yıllık: 12 Sayı 50 TL. / 6 Aylık 25 TL.

DERGİMİZİN BULUNDUĞU KİTABEVLERİ

AMASYA-Merzifon: Fkin Kırtasiye (0358 513 82 65),

ANKARA-Batıkent: As Renk Kırtasiye (0312 256 77 60),

Kızılay: Dost, İlhan İlhan, Türhan, Deniz Kitabevi (0312 430 13 94),

HATAY-Antakya: Yener Kitabevi (0326 214 85 40),

İSTANBUL- Beyoğlu: Mephisto Kitap Cafe, Kudsköy: Nezih Kitabevi (0216 450 10 10)

İZMİR - Yakın Kitabevi (0232 421 81 69), ORDU-Fatsa: Gülenç Gazete Bayi.

SAMSUN - Havza: Şekerçi Market (0362 714 11 07)

Necatibey Cad. 13/13 Sıhhiye/ANKARA

Tel: (0312) 229 43 25 Beldiyeçiler: (0312) 229 45 26

e-posta: ogdunyasi@gmail.com ogdunyasi@e-kolay.net

web: www.ogretmendunyasi.org

Salatalık ve hastalık

Avrupa ülkelerinde pek çok kişinin ölümüne neden olan entero-hemorajik e coli (EHEC'in) su ve gıdalar ile bulaşan bir bakteridir. Yakınmalar bağırsak iltihabı gibi başlar. Aslında bu mikro organizma insanlar ve sıcakkanlı hayvanların bağırsaklarında yaşıyor.

Gazeteler İspanya'dan Almanya'ya ihraç edilen salatalıkların neden olduğu öldürücü bağırsak bulaşından söz ederek İspanya'dan ithal edilen salatalıklara dikkat çekiyordu. Olayın ticari boyutu bir yana sağlık boyutu bilim insanları ve toplum sağlığı için önemli iletiler taşıdığı için köşemizde görüşlerimizi dile getirmeyi uygun bulduk.

Olayların çıkış nedeni saltatlıklarda bulunan E coli denen mikro organizmalardır. Bu nedenle 14 kişi yaşamını yitirdi. Sorun Avrupa Birliği ülkelerinde besin maddeleri üzerinde yeni yasal uygulamaları gerekli kıldı. Ölümün tümü Almanya'da görüldü, bu ülkede 329 olgu bildirildi. Ölümün genellikle orta yaşlı kadınlarda görüldü, bu kişilerde E Coli bulaşına bağlı böbrek yetmezliği nedeni ile oldu. Almanya dışında görülen olgular ya Almanya dışına çıkmış Almanlarda görüldü ya da yakın zamanda Almanya'da kalmış kişilerde görüldü. İsveç'te 30, Danimarka'da 11, İngiltere'de 3, Hollanda'da 1, Avusturya'da 2 olgu bildirildi.

Hastalık bilgileri

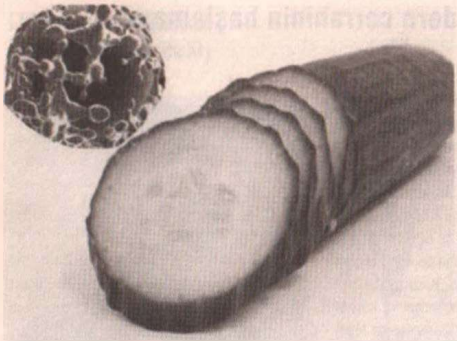
Avrupa ülkelerinde pek çok kişinin ölümüne neden olan enterohemorajik e coli (EHEC'in) su ve gıdalar ile bulaşan

bir bakteridir. Yakınmalar bağırsak iltihabı gibi başlar. Aslında bu mikro organizma insanlar ve sıcakkanlı hayvanların bağırsaklarında yaşıyor. Bu bakteri, bağırsakta hastalık oluşturmadan üreyip çoğalır.

Buna karşılık E.coli'nin bazı tipleri vardır ki onlar günümüzde Almanya ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde ölümle seyreden ve bu nedenle kısa sürede dünya gündemine oturan salgın hastalığa yol açmaktadırlar. Geniş bir ısı aralığında ürerler. Bu kadar geniş bir sıcaklık aralığında üreyebilmesi bakterinin lehi- ne bir durum oluşturmaktadır.

E.coli'nin bazı tipleri vardır ki onlar günümüzde Almanya ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde ölümle seyreden ve bu nedenle kısa sürede dünya gündemine oturan salgın hastalığa yol açmaktadırlar. Geniş bir ısı aralığında ürerler.

Hastalık ilk etapta kanlı ishal ile seyreden bir bağırsak enfeksiyonu şeklinde başlamakla birlikte bir kısım hastada böbrek yetmezliği ve alyuvarlarda yıkımla seyreden ve ölümcül olabilen, adına "Hemolytic uremic syndrome" (HUS) denilen bir hastalığa doğru ilerleyebilmektedir. Konunun dünya gündemine otmasının temel nedeni etken bakterinin ve sebep olduğu hastalığın işte bu özelliğidir (sağlık açısından). Bu hastalığa sebep olan *E.coli* tiplerini diğerlerinden farklı kılan en önemli özellikleri, bunların, "verotoksin" veya "shigatoksin" adı verilen, çok kuvvetli toksin olmalarıdır. Hastalık bu maddenin etkisiyle oluşur. Ürettiği zehirle insanlarda ölümcül hastalığa yol açan *E.coli* tiplerine bağırsakta kanama yapan *E.coli* anlamına gelen Enterohemorajik *E.coli* (EHEC) adı verilir. EHEC denen bakterilerle oluşan ve kayıtlara geçen ilk salgın 1982 yılında ABD'de gerçekleşmiştir. EHEC ve hastalık yapıcı etkileri bu tarihten sonra tıbbi kayıtlara girmiştir. 1996 yılında Japonya'da, bir okul yemeğinden yiyen çocuklar arasında ortaya çıkan salgında çok sayıda çocuk hastalanmıştır. Hastalığın kuluçka süresi 3-8 gün değişmekte, vakaların çoğunda 3-4 gün arasında olmaktadır. Hastalığa en sık yakalananların küçük çocuklar ve yaşlılar olduğu bilinmekle birlikte halen devam eden salgında bilinenin tersine hastaların büyük bir çoğunluğunu 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Belki de bu salgında et-

ken olan tipin O157H7 dışında bir alt tip olması bu durumdan sorumludur. Salgın zamanı dışında hastalığa yakalananların %3-7 kadar bir kısmında ölümcül olan HUS gelişmekteyken salgın zamanlarında hastaların %20'sinde HUS gelişmektedir. HUS gelişen hastaların ise %5'lik kadar bir kısmın, gelişip de iyileşen

hastaların yaklaşık %50'sinde kalıcı böbrek hasarı olmaktadır. Yapılan araştırmalar, kronik böbrek yetmezliği olan çocukların önemli bir kısmında bunun daha önceden geçirilmiş HUS'a bağlı olduğunu göstermektedir. Konunun bu yönü de en az güncelliği kadar önemlidir. İnsanda normal, zararlı olmayan bu mikro organizma, genetik değişime uğramak nedeniyle salgıladığı toksinlerle tehlikeli bir hal almıştır. Bu durumun nedenlerini araştırmak özellikle önemlidir. Genetik olarak oynanan besinlerin mikro organizmaları nasıl etkilediği ve etkileyeceği yeni ve mutlak araştırılması gereken alandır. Bu alanda uzman Hıfızissihha Kurumu benzeri yapılanmaya gerek vardır. Bu tür kurumlarda gıda hijyeni ve güvenliği araştırmaları yapılmalıdır. Almanya'da Koch Enstitüsü bu tür işlev görmektedir.

Hastalığın başlangıç belirtileri, kramp tarzında karın ağrısı ve kanlı ishalidir. Bu belirtilere bulantı, kusma ve ateşe eşlik edebilir. Hastalık 10 gün içerisinde iyileşir ama HUS gelişen hastalarda tablo giderek ağırlaşır, böbrek yetmezliği ve kan hücrelerinde yıkım meydana gelir. Bu hastaların mutlaka hastanede ve duruma göre yoğun bakım servisinde tedavi edilmeleri gerekir.

Bu hastalıktan korunmanın en temel yolu genel temizlik kurallarına dikkat etmektir. Bu durum özellikle lokantalar için geçerlidir.

Konunun bir diğer yönü de besin güvenliği önlemlerinin ülkeler arasında na-

sıl uygulanacağı besin alış verişinin hangi konu ve koşullarda tehlikeli olabileceği yeni araştırma alanlarıdır. Gıda güvenliği ve ülke olarak tüketeceğimiz besinleri sağlıklı olarak kendi koşullarımızda üretmek daha doğrusu ulusal bilim ve politikaları çerçevesinde kamu sağlığını ön planda tutmak her konuda olduğu gibi bu konuda da olası tehlikeleri en aza indirmek açısından önemlidir.

Kaynaklar:

- 1) Twenty Years of Transgenic Plants Resistant to Cucumber mosaic virus Marco Morroni, Jeremy R. Thompson, and Mark Tepfer MPMI Vol. 21, No. 6, 2008, pp. 675-684.
- 2) Survival of *Escherichia coli* O157:H7 in Cucumber Fermentation Brines Fredenck Breidt, Jr. and Jane M. Caldwell Journal of Food Science _ Vol, 76, Nr. 3, 2011-198 - 203
- 3) Survival and Growth of *Escherichia coli* O157:H7 on Salad Vegetables U. M. ABDULRAOUF, L. R. BEUCHAT, AND M. S. AMMAR APPLIED AND ENVIRONMENTAL MICROBIOLOGY, July 1993, p. 1999-2006 Vol. 59, No. 7
- 4) Massive Outbreak of *Escherichia coli* O157:H7 Infection in Schoolchildren in Sakai City, Japan, Associated with Consumption of White Radish Sprouts Hideshi Michino, Kazuhiro Araki, Shunsaku Minami, Satoshi Takaya, Nobumichi Sakai, Motonobu Miyazaki, Akio Ono, and Hiroshi Yanagawa. Am J Epidemiol 1999; 150:787-96.
- 5) http://ecdc.europa.eu/en/healthtopics/escherichia_coli/basic_facts ECDC Portal > English > Health Topics > *Escherichia coli* (E.coli) > Basic facts
- 6) http://www.ecdc.europa.eu/en/healthtopics/escherichia_coli/prevention_measures ECDC Portal > English > Health Topics > *Escherichia coli* (E.coli) > Prevention measures.

Profesör Cemil Topuzlu ve Türkiye’de modern cerrahinin başlaması Dr. Uygur ER

Cemil Topuzlu 6 Mart 1868’de Salacak’ta doğmuştur. 1886 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’yi yüzbaşı rütbesiyle bitirmiş, bundan iki yıl sonra da cerrahi öğrenimi için Fransa’ya gönderilmiştir. Paris’te 3 yıl kalarak St. Louis Hastanesi’nde Dr. Péan’ın yanında asistanlık yaptı. Verneuil, Tillaux ve Guyon gibi dönemin meşhur cerrahlarıyla çalıştı. 1890 yılı sonunda dönerek Haydarpaşa Askeri Hastanesi Hariciye kliniği şefliğine atandı. 1891 yılında ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de Aristidi Paşa’nın yanında müderris yardımcısı kadrosuyla dersler vermeye başladı.

1894 yılında müderris olmasıyla asepsi ve antisepsi ilkelerini uygulayarak ve geliştirdiği yeni teknikleri kullanarak başarılı ameliyatlara yaptı. Cerrahi servisini Avrupa’daki benzerleri aynasına yükseltti. İlk kez ameliyat esnasında kesilen atardamarı bağlamayıp dikerek dünya çapında geniş ilgi uyandırdı. Aşıl tendonunun Z plasti ile uzatılması ameliyatını da ilk kez Dr. Cemil Topuzlu yapmış ve yayınlamıştır. Zeynep Kamil Hastanesi’ne atandı. Bu hastaneyi yeniden düzenleyerek, ilk özel hastane olarak hizmete açtı. Şişli Etfal Hastanesi’nde çalıştı. II. Abdülhamit’in saray cerrahliğini yaptı. 1903 yılında röntgen ışınlarını kanser tedavisinde kullandı. 1905 yılında II. Abdülhamit’in oğlurından birine yaptığı başarılı bir ameliyat sonucunda II. Abdülhamit tarafından rütbesi

müşirliğe yükseltildi. Fakat II. Meşrutiyet’in ilanından sonra 1909 yılında çıkarılan “Tasfiye-i Rütbe” kanunu gereğince rütbesi miralaylığa indirilince askerlikten ayrıldı.

1909-1910 döneminde Mektebi Tıbbiye-i Şahane ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’nin birleştirilerek Tıp Fakültesi adı ile eğitim devam etmesini sağladı. Haydarpaşa’da oluşturulan bu fakültenin ilk dekanı oldu. Kadırğa’da Dişçilik, Eczacılık Okulları ile Doğumevini kurdu. Fakültenin Avrupa yakasına taşınmasına tepki göstererek bu görevden de ayrıldı.

1912 yılında İstanbul şehrini seçti. I. Dünya Savaşı yıllarını Cenevre’de geçiren sonra 1909 yılında ikinci kez İstanbul şehrini seçti. 1920 yılında bu görevi de bırakarak bir süre Damat Ferit Paşa hükümetinin Nafia Nazırlığı’nı yaptı. Daha sonra Fransa’ya gitti ve 1924 yılında dönerek 1950-56 yılları arasında yürüttüğü Türk Tıp Tarihi Kurumu başkanlığı dışında yaşamının sonuna kadar resmi görev almadı, ancak mesleki çalışmalarına devam etti.

Seririyat-ı Cerrahiye (1895), Sutures de Plaies Arterielles (1897), Memoires et Observations Medicales (1905) isimli eserleri vermiştir.

Sayırsız alet ve teknik geliştirmiş olmasının yanında birçok kurumunda kurulma ve yapılmasında hem fikir sahibi olmuş hem de

gerçekleşmelerinde etkin görev almıştır. 25 Ocak 1958 günü hayata gözlerini yummuştur.

Kaynakça:

- 1) TOPUZLU, C., “İstibat Meşrutiyet Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım” İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları. 297196. 2. Baskı, İstanbul, 1962.

Enginar

Enginar (Cynara scolymus), papatyagiller ailesinden mavimor renkli çiçekler açan, 50-150 cm boyunda çok senelik otsu bitkidir. Güney Avrupa ve Akdeniz çevresinde yetişir.

Eski Yunanlılar ve Romalıların geleneksel besin olarak kullandıkları Enginar, idraret (idrar artırıcı) ve hazmı kolaylaştırıcı amaçlarla kullanılmıştır. Pek çok klinik araştırmanın sonuçları, Enginar özünün karaciğer ve safra kesesi rahatsızlıklarının tedavisinde yardımcı olarak kullanıldığını göstermiştir.

Enginar, çok eski çağlardan beri bilinen ve soylu sofralarının en geçerli yemeği olarak anılan bir bitkidir. Enginarın toprak üstü organları tek yıllık, toprak altında bulunan kök kısmı ise çok yıllıktır. Bulunduğu yerde 8-10 yıl kalabilir ve ürün verir. Sofralarımızı süsleyen değerli bir sebze olan enginarın besin değeri çok yüksektir.

Birçok sebze türünden farklı olarak yüksek düzeyde karbonhidrat ve protein içermektedir. A, D, B6 ve C vitaminlerini taşır. Mineral maddelerde de son derece zengin olan enginar kalsiyum, magnezyum, mangan ve fosfor içeriğiyle de dikkat çekmektedir.

Enginar bitkisi üzerinde yapılan araştırmalarda; karaciğeri yağlı maddelerden arındırması, yüksek kolesterol, LDL kolesterol düzeylerinin düşürülmesi, mide rahatsızlıkları, gastroenteral rahatsızlık-

lar ve hazım rahatsızlıkları, mide gazı, antienflamatuvar, abdominal distansiyon, antioksidan, idrar sökücü, iştah artırıcı, safra artırıcı, hücre yenilenmesi, sindirim sistemi temizleyici, detoksifikasyon maddesi, vasküler rahatsızlıklarda kullanıldığı belirtilmiştir.

Enginar içerdiği yüksek miktardaki cynarin sayesinde karaciğer ve safra kesesinden biriken nikotin, alkolün ve yağın vücuttan atılmasına yardımcı olduğu kayıtlıdır. Ayrıca vücutta biriken amonyak ve kolesterol seviyelerini düşürmeye yardımcı olduğu referanslar arasındadır.

Enginarın kan şekerini düşürücü başka etkin maddelere de sahip olduğu düşünülmektedir. Bunlardan en önemlisi inulin’dir. Enginarın pişirilmesi esnasında içerdiği inulin maddesi, fruktoz’a (meyve şekeri) dönüşür. Bu dönüşüm şeker hastaları için bir avantajdır. Çünkü, fruktoz için insulin hormonunun salgılanmasına gerek kalmaz.

Bol vitamin içerdiğinden atardamar kireçlenmesini önlemeye ve safra kesesi rahatsızlıklarının giderilmesine yardımcı ve destekleyici bir gıda maddesidir. Bunun dışında cinsel gücü arttırdığı, ateş düşürdüğü, vücudu kuvvetlendirdiği ve iştah açtığı, romatizma, ishal, sarılık hastalıklarına ve sinirlere iyi geldiği düşünülmektedir.

K i t a p K u r d u

Lâle zamanında isyan

(Vak'âi Patrona Halilî)

Ahmet AZİZ

Manaya kuvvet katan bir üslup dehası olan Ahmet Aziz'i, "İttihat ve Terakki" dönemini anlatan ve en kes-tirme tabirle "üçlü yönetim, güçlü yö-netim" anlamına gelen Triumvira nam romanıyla tanıdım. O kitabını okumamdan itibaren de kendisinin kabiliyetli kalemine hayranımdır. Bu sayıda size, Lâle Zamanında İsyân (Vak'âi Patrona Halilî)'i tanıtacağım. Daha doğrusu, Ahmet Aziz bizzat kendisi tanıtacak bu romanın... Ben sadece kitaptan seçtiğim teshirli tasvirle yol vereceğim, o ka-dar!

Evvla, kitabın ana konusu olan; ama her nedense pek ka-bul görmeyen o yerli yerinde tespiti ilişkin bir paragrafı şuracı-ğa derç edeyim müsaadenizle...

Okul yıllarımızda hocalarımız, 1718 yılında Avusturya ile im-zalanan "Pasarofça Antlaşması" ile başlayan ve 1730'da Patro-na Halilî isyanı/kalkışması ile nihayete eren dönemi (Y. Kemal Beyatlı beyefendinin eşsiz tabiriyle "Lale Devri") anlatırlarken çoklukla şu temel motifi işlerlerdi: "Bu dönem, yeniliğin ve mo-dernleşmenin başlangıcıdır; mesela, matbaa o yıllarda geldi topraklarımıza... Her biri bir mücevher güzelliğinde ve zarafetin ispatı olarak kabul görülmeye aday köşkler ile, insana sahte cennet hissi veren Avrupalı tarzdaki bin bir çiçekle müzeyyen bahçeler hep o dönemde yapıldı... Havalara biraz müsaade edince, Sâdâbâd Kasrı yakınlarında yapılan ve aynı isimle anı-lan eğlenceler neşe saçardı âleme... Akabinde, ayaktakımın-dan birilerinin başı çektiği (R. Ekrem Koçu, 'hezele güruhu' ola-rak niteler bunları) büyük bir isyan baş gösterdi... Padişah III. Ahmed'e ve Veziriazam Damat İbrahim Paşa'ya karşı büyük bir ayaklanma başlatıldı. Güzelliklerin düşmanı olup âdeta bir yüz-ük taşı gibi vücudta getirilmiş mimari güzellikleri yerle bir etti bu çapulcular kısacası bir zamanda..."

İmdi, acaba öyle mi oldu? Acaba, bu kıyam (kalkışma) ayaktakımıyla değil de serdengeçti unvanı almış yiğitlerin ya-nında ulemanın da destek verdiği bir ihtilal hareketi olarak baş-layıp gelişmiyemez mi? Hem ilmiye'nin hem kalemiye'nin ve hem de seyyiye'nin niyeti, fukaralığa isyan temelinde şekillen-miş olmaz mı? Kitabı göre olabilir... İsterseniz vakit yitirme-den bir ibare sunayım eserden: "Sene 1730 tarihine gelmiş idi, boş laflar bir yana, mühim teşvud şudur ki, nice Müslüman'ın da cebinde para kalmamış idi, ziyade zaruretlere var idi, kendilerini idareden aciz idiler, onlar da dilenecek hâle gelmişlerdi. Geçek bu mudur? Evet, gerçek tamamen budur. Reayanın takati ve

tahammülü kalmamıştı, çektiği eziyet hududu geçmişti. Herkes birbirinin gam ortağı olmuştu. Maazallah, kocalar karılarını zapt edemiyorlardı artık. Kendi hâlinde dindar birer âdem iken, itham ve takibe uğramaktan korkmayıp, şer'i şerife muhalif şeyler ya-parlanı çıçağdı."

Bu ayaklanmanın, toplumun hemen her kesimini kapsadığı-nı da gene Lâle Zamanında İsyân'da buluyoruz: "Atmeyda-n'ından Etmeydanı'na, İstanbul Kalesi içindeki her yer, salkım saçak dolaşan âdem kaynıyordu, kum gibi çoktular. Yenikapı Kasabası'nın köylerinden gelmiş yalınayak, başıkabak, harabat erenleri gibi kullar ile ayağı nalınlı, bol yenil, kebe cüppeli, Mevlevi külahlı reayanın biraz ilerisinde Mercan Odaları'ndan fırla-yıp çıkmış, eli muştalı, beli puşkalı, hepsi silahlı pabuççu bekâr-ları; 'Kâfirler, zalimler kahrola, dertliler deva bula, dini devlet, vatani millet iki cihanda aziz ola, üçler, yediler, kırklar, meded ya Ali, imdat ya İbrahim,' diyerek gûlbangı Muhammedî çekiyo-rlardı."

Özce, son sözüm hem edebi zevk almak hem de tarihimize bin kesiti hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyenleredir: Bu eser için, kütüphanenizin göz hizasında/el altında olan bir rafın-da yer ayırmanızı tavsiye ederim, çünkü, okunup bir kenara bi-rakılacak türden bir roman değil Lâle Zamanında İsyân.. Ben mesela, eseri bir gecede yutarcasına ve heyecanla okudum; ama inanın, kitabın kapağını kapamaya hâlâ elim varmıyor!

Hoş kalın!..

Tanıtım: Kemal KIRAR

İmparatorluktan Tanrı Devletine

Mehmet Ali AĞAOĞULLARI

Devlet iktidarı, meşruluğu Tan-rı'dan mı, yoksa toplumdan mı alır?

Siyaset, insanların iyiliğini amaçlayan katılma açık bir faaliyet midir, yoksa sadece iktidarı ele ge-çirmeyi mi hedefler?

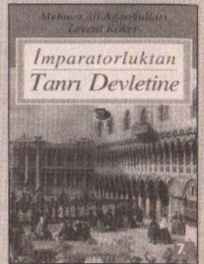
Cumhuriyetdemokrasi ilişkisini anlamak bakımından Eski Ro-ma'nın önemi nedir?

Ortaçağ dünyasında kilise ile devlet ilişkileri nasıldır?

Laikliğin kökleri hangi toplumsal ve düşünsel süreçlerde yatmaktadır?

Altı ciltten oluşan bir dizinin ikinci kitabı İmparatorluktan Tanrı Devletine, bu ve benzeri soruların yanıtlarını tarihsel bo-yutlarıyla ele almaktadır.

İmge Kitabevi, 2011, 271 Sayfa.

İktisadî Felsefeyle Düşünmek

Ozan İŞLER/Feridun YILMAZ

İktisat ile felsefenin ilişkisi, bir baboğul veya aşknefret hikâyesine benzetilebilir. Pek çok sosyal bilim alanında olduğu gibi iktisat da felsefeden farklı ve kendine özgü bir hayat alanı açmayı amaçlamış, tarihteki ayrışma hatlarına bakılırsa, bunu oldukça keskin bir tarzda yapmıştır. Felsefeyi spekülâtif bulmak, pozitivist referansların dışında kabul etmek ve şüphecilik ile eleştirilmediği de iktisadın dışına itmek, söz konusu ayrışmayı pekiştiren popüler yargılardandır. Bu yüzden geçtiğimiz yüzyılda felsefeyi yönlendiren isimler arasında iktisatçılar anılmamışlardır. Yakın dönemde sosyal bilimleri birbirine yakınlaştıran yöndeşme, iktisatla felsefe arasındaki tarihsel ilişkiyi yeniden hatırlatan gelişmelere vesile olmuştur. İktisadî düşünce tarihi konusunda uzmanlaşmış bir grup Türkiye'de akademisyenin oluşturduğu "İktisadî Düşünce Girişimi" bu kez iktisadî felsefeyle düşünmeyi hedefleyen bir kitapla karşımızda.

İletişim Yayınları, 2011, 228 Sayfa.

Vedalar'dan Tractatus'a
Dünya Felsefe Tarihi

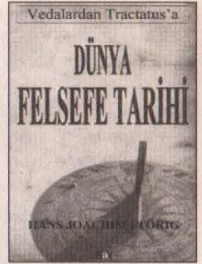
Hans Joachim STÖRIG

Hans Joachim Störig bu önemli kitabında bize felsefenin öyküsünü anlatıyor. "İnsanın varoluşun sırlarını, gerek etrafındaki dış dünyanın, gerekse kendi iç dünyasının sırlarını, düşünme aracılığıyla çözme gayreti olarak felsefe tüm mevcut yazılı kaynaklardan daha eskidir," diyor Störig.

Yazılı kaynaklara bakacak olursak, felsefenin öyküsü Hindistan'da başlıyor, Çin'e, Eski Yunan'a, Ortadoğu'ya ve günümüzde artık sadece bir coğrafi konum olmaktan çıkıp etkisini tüm dünya sathına yaymış olan Avrupa'ya dek uzanıyor.

Felsefenin öyküsünü dinlerken Mahavira, Konfüçyüs, Sokrates, Kant, Rousseau, Marx, Wittgenstein, Popper gibi filozofların öğretileri ve Vedalar'dan Tractatus'a pek çok önemli eserin içeriği hakkında bilgi sahibi olacaksınız.

Say Yayınları, 2011, 774 Sayfa.

Kürt Meselesi'nde Algı ve Beklentiler

Kolektif

Toplumun ortak yaşama iradesini doğrudan etkileyip, ülkedeki birçok sorunun kaynağında yatıyor Kürt Meselesi On yıllardır kanayan bir yara durumunda. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri var olan ve son otuz yıldır başka bir evreye geçtiği söylenebilecek Kürt Meselesi'nin artık yeni bir kavrayış modeli ve yaklaşımla ele alınması, çözülebilmesi için yeni bir siyasi anlayışa gerek duyuluyor.

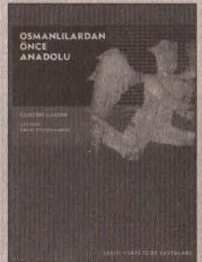
KONDA Araştırma'nın 2010 yazında yaptığı geniş ölçekli "Kürt Meselesi'nde Algı ve Beklentiler" araştırmasının sonuçlarını içeren bu kitap, Türkiye'de meselenin nasıl algılandığına ve çözüme giden yolun nasıl açılacağına dair çarpıcı sonuçlar içeriyor.

İletişim Yayınları, 2011, 176 Sayfa.

Osmanlılardan Önce Anadolu

Claude CAHEN

Bir kavim 11. yüzyılda kadınlarıyla, çocuklarıyla, hayvanlarıyla, gelenekleriyle, atalarının Orta Asya'sından Anadolu'ya göç etmeye başladı. Malazgirt Savaşından sonra Alp Arslan'ın Bizans Anadolu'sunu fethetmek gibi bir arzusu, belirli siyasi amaçları yoktu, ama hiçbir askeri veya idari dirençle karşılaşmadı. 13. yüzyıldan itibaren de yeni gelen Türkmenler, yerli köylülerle iyi kötü barış içinde yaşayan bir grup olarak Anadolu'ya iyice yerleştiler. İlk dönemlerdeki Bizans etkisi, İran etkisinin gücü karşısında geriledi. Ardından Moğollar ülkeyi istila ettiler. Ama bu arada da Türkmenlerin çabasıyla bir Türkleşme hareketi gelişti. Anadolu büyük bir toplumsal ve kültürel değişim içindeydi. Selçuklu İmparatorluğu, Rumların, Ermenilerin, Yakubilerin yanında artık Türklerin de yaşadığı; bu topraklara damgasını vurdu. Selçuklu dönemi Osmanlı döneminin bir başlangıcı mıydı? Selçuklularla Osmanlılar arasında süreklilikler ve kopuşlar, ortak noktalar ve farklılıklar nelerdi?

Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, 408 Sayfa.

Ecinniler

Rusça Kitaplar ve Onları Okuyanlarla Maceralar
Elif BATUMAN

Amerika'da "2010'un En İyi Kitapları" listelerinde yer alan etkileyici bir kitap...

Dostoyevski, Puşkin, Tolstoy, Çehov, Ahmatova, Gogol, Babel ve başka Rus yazarları, ayrıca King Kong, Ali Şir Nevai ve başka pek çok şey üzerine, hem eğlendirdi hem de öğretici bir inceleme...

"Cervantes'ten bugüne, romanın yöntemi genel olarak taklit olmuştur.

Karakterler anlamlı buldukları kitaplardaki karakterlere benzemeye çalışırlar. Ama peki ya farklı bir şey derseniz ya taklit yerine incelemeyi, öğretileme yerine düzdeğişmeceyi yeğlerse-niz? Peki ya ortalıkta Gaul'lü Amadis adlı romanın kahramanımı-ş gibi yaparak dolanmak yerine, yaşamınızı Amadis'in asıl yazarının esrarını incelemeye adar, İspanyolca ve Portekizce öğrenir, bütün akademik uzmanların izini sürer, Gaul'un nerede olduğunu bulursanız (çoğu uzman Galler ya da Breton diye ina-nıyor) peki ya bütün bunları kendi başınıza yapar, kurgusal bir karakter uydurmazsanız? Peki ya siz bir kitap yazdıysanız ve baştan sona doğruysa? İşte bu kitabın yaslandığı fikir budur."

Doğan Kitap, 2011, 292 Sayfa.

Bozkır Aydınlığında Aşk

Adnan BINYAZAR

"Ayrılış saati yaklaştıkça yüzü solgunlaşıyor, serçelerin ürkekliği ona geçiyordu. Az konuşuyor, ben de dalıp gidiyordum. Akşama doğru yüzündeki hafif makyaj da etkisini yitirince, artık o belli yaşlara gelmiş bir kadın değildi, sekiz on yaşlarında, saçları kurdeleli bir okul çocuğuydu. Çirkin çıkmış diye sıkıca tuttuğu kü-çüklük fotoğrafını çantasının diple-rinde bir yere sıkıştırdı. Oysa en çok onu görmek isterdim, acıları yaşa-madan önceki saf halini..."

Okurlarımızın seversik okuduğu kitapların yazarı Adnan Binyazar'dan yeni öyküler... Bozkır Aydınlığında Aşk, Binyazar'ın yedi yeni öyküsünü bir araya getiriyor. İnsanın tüm yön-leriyle, dupduru bir Türkçeyle anlatıldığı öyküler bunlar. Aşkın, yalnızlığın, yoksulluğun yarattığı hüznün, çocukluğun, yaşlılığın insanca duygularının anlatıldığı öyküler... Can Yayınları, 2011,

Can Yayınları, 153 Sayfa.

Sevda Sokağı Komedyası

Halide Edip ADIVAR

Edebiyatımızın öncü kadın ya-zarlarından Halide Edip Adıvar, üretken kalemıyla yaşadığı çağın bir portresini çizmişti.

Halide Edip Adıvar'ın bu kısa romanı, yazarımızın kaleminden çı-kan en eğlenceli, en akılda kalıcı tipleri barındırıyor: Annesi ile baba-sını bir yangında kaybetmiş, sonra-dan bir Saraylı ailenin beslemesi ol-muş Numune; birbirinden güzel ka-dın ayakakabıları yapmakla meşhur Macit; güzelliğiyle olduğu kadar geçimsizliği ile de dillere des-tan Leyla... Bu üç kahramanın yolları, mahalle sakinlerinin on-lara ithafen verdiği adla Sevda Sokağı'nda buluşuyor. Ama ne buluşma: Macit, Leyla'ya körkütük aşık, Numune Macit'le evlen-meyi kafasına koymuş. Leyla, Doktor Kerem'i seviyor ama bu imkânsız bir aşk. Macit'in Leyla'ya aşkı da imkânsız, çünkü Ley-la onunla evlense de yatağına girmemeye yeminli. Peki işin içinden nasıl çıkılacak? Cevabı bu ilginç romanın sayfalarında bulacaksınız. Sevda Sokağı Komedyası, 1900'lerin başında İs-tanbul'un gündelik yaşamını merak edenler için.

Can Yayınları, 2011, 141 Sayfa.

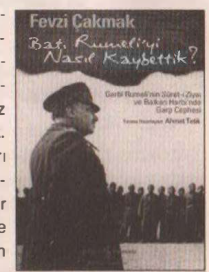
Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?

Fevzi ÇAKMAK

"19 Haziran 1913 sabahı Karade-niz gemisi, akşama doğru da Gülcemal vapuru Sema iskelesinden ha-reket ettiler. Ben de Gülcemal vapu-rundaydım. Batı Rumeli'de beş yüz yıllık Türk hâkimiyetine veda ettik. Güneş batarken Arnavutluk kıyıları da yavaş yavaş gözümüzün önün-den siliniyordu. Atalarımızın asırlar boyunca kanlarıyla suladığı, eski ve yeni şehitlerimizin gömüldüğü vatan parçasının terk edilmesi kalplerimiz-de giderilemeyecek acılar, hasretler meydana getiriyordu..."

Balkan coğrafyası tarihinin dönüm noktalarından Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki beş asırlık egemenliğinin de sonuydu.. Balkan Harbi'nde neler yaşanmıştı? Mareşal Fevzi Çakmak, sonuçları yeni bir devri açan Balkan Harbi'nin üze-rinden on yıl geçtikten sonra 1925'te, Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz ikinci yılında, Harp Akademileri'nde bölgedeki muhare-beleri ayrıntılarıyla anlatır...

İş Bankası Yayınları, 2011, 704 Sayfa.

Sosyal Kadınlar Partisi

Rıfat İLGAZ

Rıfat İlgaç, Sosyal Kadınlar Partisi başlığı altında topladığı öykülerinde mizahı salt gülmece unsuru olarak değil, tersine bir eleştiri aracı olarak kullanıyor. Sosyal ilişkilerdeki çarpıklıkları, tutarsızlıkları ve yozlaşmayı anlatırken içinde yaşadığı toplumu esas alan İlgaç, memur, emekli, işçi, işveren, kadın, erkek, genç, yaşlı hemen her kesimden insanı bu bakış açısıyla öykülerinde ağırlar... Rıfat İlgaç'ın öyküleri bizi anlatır. Yer ve zaman değişmiş olsa da o, okurda uyandırdığı tanıklık duygusunu korumayı bilir. İlgaç öykü çadırını her yere kurabilir: bir otobüs, bakkal, pazar, kahve, okul, hapishane, gazete binası... Sözün kısası, ustanın öyküleri yaşamın ta kendisidir.

İş Bankası Yayınları, 2011, 158 Sayfa.

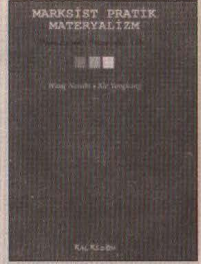

Marksist Pratik Materyalizm

Wang NANSHI/Xie YONGKANG

Elinizdeki kitap, Marksist felsefenin tarihsel gelişiminde yeni bir aşamaya işaret etmektedir. Dar anlamıyla ele aldığımızda, Marksist felsefe, işçi sınıfı ve sömürülen çalışanların, kapitalizmi aşip kendileri ile birlikte, tüm insanlığı özgürlükler dünyasına komünizme "bireylerin, tam kapsamlı ve çok yönlü özgür gelişiminin, tüm toplumun özgürce gelişiminin ön koşulu olduğu, bir topluma" dönük özlem ve mücadelelerine ışık tutan bir düşünsel duruş noktasıdır. Bu nedenle, Marksist felsefe, sadece işçi sınıfının iktidarda olduğu ülkelerdeki üstyapı alanında değil, çalışan sınıflara dayanan Marksist partilerin düşünsel yapısında da kilit bir önem taşımaktadır.

Kalkedon Yayınları, 2011, 394 Sayfa.

Mao'nun İdeolojisi

Yang FENGCHENG

Kitap Kıta Çin'in önde gelen politik tarihçilerinden, Mao Zedung ve Çin Komünist Partisi Tarihi üzerine araştırma sürdüren Yang Fengcheng'in uzun yıllara dayalı çabalarının ürünüdür ve eserini 2007 yılında tamamlayabilmiştir. Yang Fengcheng, Pekin Renmin Üniversitesi Marksizm Araştırmaları Bölümünde öğretim görevlisidir.

Yang, Çin'de ve tüm dünyada 1940'lardan bu yana Mao'nun politik ideolojisi üzerine yapılan araştırmaları ve tartışmaları sistematik bir biçimde inceleyerek dalında ilk olan bir eseri ortaya çıkarmış bulunuyor. Eserin, Batı'da yayınlanmasından hemen sonra dilimize kazandırılması övgüye değer bir olaydır.

Türkiye'deki okuyucu bu eserde çok sayıda belge ve veri yardımıyla Mao'nun eserlerini ve felsefesini, onun mimarı olduğu, Çin Devrimine ve sosyalist inşa çabalarına ilişkin tüm düşünceleri, Çin'deki Marksizm ve sosyalizme ilişkin kavramları; Çin toplumunda Mao'nun bıraktığı derin izleri ve Ç.K.P.'nin dün ve bugün oynadığı rolü izlemek ve değerlendirmek olanağı bulabilecek. Batının ünlü araştırmacılarının düşünceleri ile karşılaştırmalar yapabilecek, öte yandan bu ülkenin 21. yüzyıldaki geleceğine ilişkin önemli ipuçları elde edebilecekler.

Kalkedon Yayınları, 2011, 432 Sayfa.

Devrimci Hayaller

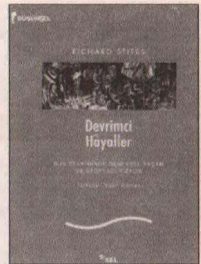
Rus Devriminde Deneysel Yaşam ve Ütopyacı Vizyon

Richard STİTES

Richard Stites, Rus İmparatorluğu'nun son yıllarında Bolşevik Devrimi'ne evrilen toplumsal düş ve girişimleri yalnızca Marksizm ve onun Lenin tarafından yorumlanması ya da parti politikalarıyla ilişkilendiren genel kanya itiraz ediyor. Marksizm'i devrimden ayırmıyor ancak devrim sürecindeki ütopyacılığın ve sosyal devrin ruhsal ve toplumsal kökenlerinin Rus tarihindeki halkın, entelijansiyanın ve devletin ütopyacı geleneklerinin çarpışma ve birleşmelerinde olduğunu gösteriyor.

Devrimci Hayaller, kutamalarından sembolere, bilimkurgudan şehir planlamasına, gündelik yaşamdan edebiyat ve sanata atılmışmadık alanlardan örnekleriyle, devrimcilerin hayallerini ve hayatlarını oluşturan olguların ayrıntılı bir dökümünü yaparak politik ve kültürel tarih arasındaki ayrımı ortadan kaldırmayı başarıyor; daha derin ve gerçek bir tarih anlatımı sunuyor. Richard Stites, çalışmasını yayımladığı 1989'da en iyi Slav Araştırması ödülünü kazandı.

Sel Yayıncılık, 2011, 502 Sayfa.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Kaynak Yayınlarının yayımladığı Anadolu Fransıze'nin "Tanrılar Susamışlardı" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Temmuz 2011 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Edeleri ile panayıra giden Ayşe ile Ahmet, dedelerinin aldığı baston şeklindeki büyüce bir şekerı paylaşmak isterler. Dedeleri şekerı paylaşmak için, cebinden çıkardığı ince bir sicime şekerı

bağlayıp asar. Şeker dengede duruncaya kadar sicimı sağı sola hareket ettirir ve şekerı denge noktasından iki parçaya ayırır. Düz parçayı Ayşe'ye diğerini Ahmet'e verir. Sizce bu dağıtımdan kim kazançlı çıkmıştır? Niçin?

Kalfalık

Birbirinin tıpatıp aynısı olan üç kutudan birincisinde iki siyah bilye, ikincisinde bir siyah ve bir beyaz bilye, üçüncüsünde ise iki beyaz bilye vardır. Her kutuya içindekilerin ne olduğunu yazan etiketler takılmış. Ancak, herbiri yanlış birer kutuya takılmış. Örnekleme yöntemini kullanarak her kutunun doğru etiketini bulmanız isteniyor. Ancak, kutuları aydınlık bir odada misketleri ise zifiri karanlık bir odada seçebilirsiniz.

Bu işlemi en az sayıda seçim yaparak nasıl gerçekleştirirsiniz?

Ustalık

Evimdeki duvar saati, bir saatlik bir sürede 2 dakika kaybediyor. Aynı süre içinde, masa saatinin ise duvar saatinden iki dakika ileri gidiyor. Çalar saatimiz ise, bir saatlik sürede, duvar saatinden iki dakika geri kalıyor. Kol saati ise bir saat içinde çalar saate göre 2 dakika ileri gidiyor.

Televizyonda verilen saate göre, saat 12'de, her bir saati 12'ye ayarlıyoruz. Gerçek saat 19.00 iken kol saatimin gösterdiği zaman, bir dakikalık yaklaşıklıkla, ne olur?

Haziran ayı cevapları

Çıraklık

Babaannenin yaşı gösteren sayının rakamları A ve B olmak üzere, sorudaki verilere göre, $10A+B-10B-A=45$ veya $9(A-B) = 45$ eşitliğini yazabiliriz. Bu son eşitlikten de

$A-B = 5$ eşitliği elde edilir.

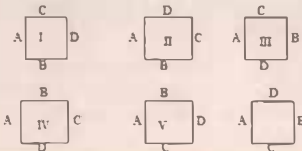
Aralarındaki fark 5 olan rakam çiftleri: 5 ile 0, 6 ile 1, 7 ile 2, 8 ile 3 ve 9 ile 4 şeklindedir. Bu çiftler için, her iki rakamın asal sayı olması şartını sağlayan çift 7 ile 2 olduğundan, babaannenin 72 yaşında olduğunu söyleyebiliriz.

Kalfalık

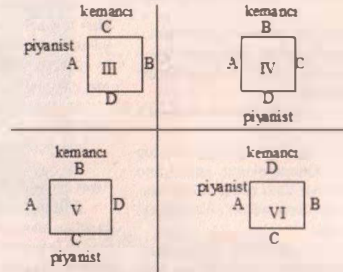
8	9	7
6	3	5
2	4	1

Ustalık

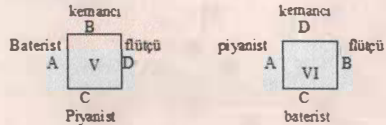
A Ayşeli, B Batu'yu, C Ceylan'ı ve D Demir'i temsil etmek üzere, 4 kişinin masa çevresinde, birbirinden farklı 6 şekilde oturması mümkündür:

1. ve 3. verileri kullanarak I ve II dizilişleri elenir, III, IV, V ve VI dizilişleri ise aşağıdaki gibi olur:

5. veriden yararlanarak III ve IV dizilişleri elenir. 2. veriyi de gözönüne alarak, V ve VI dizilişler şu şekilde gösterebiliriz:

4. veri vasıtasıyla V dizilişi elenir ve böylece bateristin adının Ceylan olduğu bulunur.

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA:

1) Açıkoturular Çağı isimli betiği, "Görebildiğim tek şey, uzun sürmüş suskunluktan sonra, herkesin kendi sesini keşfetme derdine düştüğü. Konuşuyor, bağırıyor ve birbirlerini pek az dinliyorlar" diyen, "Kadınlar da Vardır" ve "Lanetliler" isimli betikleri de üretmiş, 1947 yılı doğumlu yazarımız. - Şarkı, türkü.

2) Yapıtlarında bedeni, sıradan mekânların sıra dışı görünümünü işleyen, 1965 yılı doğumlu ressamımız.

3) Hücre yapısında bulunan, proteinlerin oluşturulmasında önemli rol oynayan asit grubunun kısa yazılışı. - Bir şarkıda her kıtadan sonra tekrarlanan ve bestesi değişmeyen parça. - "Yaşam Döngüsü Analizi"nin uluslararası kısaltması.

4) İrlanda Cumhuriyeti'nin resmi adı. - Bir mülkün veya taşıt gibi herhangi bir şeyin belli bir bedel karşılığında bir süre için sahibi tarafından başkasına verilmesi, icar. - Tanım işçisi, rençper.

5) İstanbul'un Beşiktaş ilçesine bağlı bir yerleşim merkezi. - Gemilerde çatışan, küçük yaştaki tayfa yamağı. - Bir nota.

6) Ağacı kabartma şeklinde yontmak suretiyle şekil verme sanatı. - Genellikle avcılıkta kullanılan, uzun bacaklı, çok çevik bir köpek türü. - "Dünyanın bütün çiçeklerini diyorum/ ... ve dağ çiçeklerini istiyorum/Kaderleri bana benzeyen" (Ceyhan Atuf Kansu).

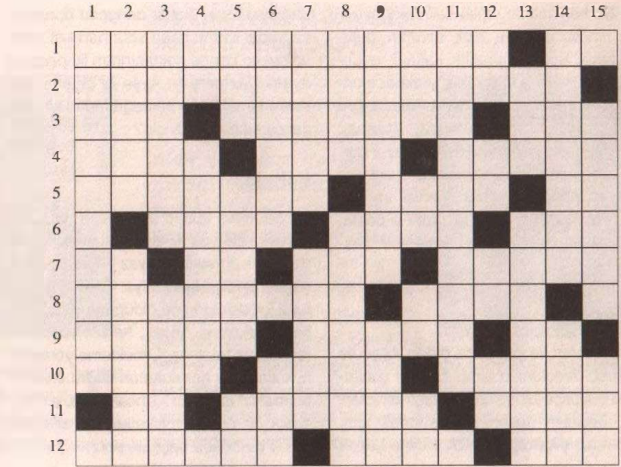
7) Yön göstermek için belirli yerlere konulan işaret. - Uzaklık işareti. - Bir geyik türü. - Gemi, tren, kişi, yatılı okul vb. yerlerde üst üste yapılan yatak yeri.

8) Diğer adı da "Gupi" olan bir akvaryum balığı. - İnin birikimi.

9) Yüksek bir makama sunulan mektup ya da dilekçe. - Ortodokslarda, tahta pano üzerine yapılmış her türlü dinsel resme verilen ad. - Nazi partisinin askeri polis gücünü simgeleyen harfler.

10) Fotomekanik işlemlerde, duyarlı tabaka önüne yerleştirilen kareli ve ağmsı saydam bir malzemenin oluşan elek. - Kıbrıs Rum Komünist Partisi. - Göbek, kuşak.

11) Evcil olmayan hayvanları yakalamaya ya da vurma işi. - Erzincan yöresine özgü, yoğun

ve yufka ile yapılan bir yemek. - Örümüş bir duvardaki taş ya da tuğla sırası.

12) Tanrının adı. - Doğalgazın önemli bileşimi olan gaz. - "Bir Gün Başına" (Vedat Türkali)

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) Birçok projeye imza atan ve 2010 Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü kazanmış olan 1963 yılı doğumlu mimarımız.

2) Eski İskandinav şiri. - Eski dilde, çarpma, çarpım.

3) Halk dilinde, yufka ekmeğin hamurunu kesmeye yarayan araç. - İtalya'da bir ırmak.

4) Birçe sanzatu kısaltması. - Devletçilik.

5) Judo ve karatede en üst derece. - Tibet'in başkenti. - Duman lekesi.

6) Hastalıktan kalkma, iyileşme. - Birinin buyruğu altında olan görevli.

7) Tekkelerdeki ayinlerde ilahi okumakla görevli hanende. - "Evrensel hayat enerjisi" anlamına gelen, eski Japon sağlık tekniği.

8) Hattatların kağıt cıalamakta kullandıkları, nişasta ve yumurta akından yapılan özel bileşim. - Yapılarda malzeme taşımak için

kullanılan, dört kollu ve iki kişinin taşıdığı tahta araç.

9) İri yapı ve tombul, genç irisi. - İşlevsel grubu bir halk oluşturabilen esterlerin genel adı, laktol.

10) Mesafe. - Yeşim Ustaoglu'nun bir filmi. - En kısa zaman süresi. - Sodyum elementinin simgesi.

11) 1890-1956 yılları arasında yaşamış, Türkiye'nin ilk köylü kadın milletvekili.

12) Bir görevin yürütülebilmesi için merkez olarak seçilen yer. - Romanya'nın plaka imi. - Bir takımın gözde oyuncusu. - Rütbesiz asker.

13) Suyosunu. - İsrail parlamentosuna verilen ad.

14) Turşusu yapılan bir tür küçük soğan. - Antalya'nın Manavgat ilçesine bağlı bir turizm beldesi.

15) Sac üstünde pişen yufkayı çevirmekte kullanılan tahta araç. - İzmir'in Tire ve Ödemiş ilçelerine özgü bilçe oyunu.

Haziran sayımızın bulmaca yanıtları

Haziran ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Evrim NARLIDERE / İzmir, Baysal KERİM / Ankara, Ömer KALAMIŞ / İstanbul Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Cüneyt Akalın'ın "ABD ve Türkiye" adlı kitabını kazandılar.

Temmuz ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Anatole France'ın "Tannlar Susamışları" adlı kitabını kazanacaklar. Bulmaca çözümlerini bilimveutopya@gmail.com adresine gönderebilirsiniz.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	B	E	K	I	R	C	O	S	K	Ü	N	S	A	H
2	Ü	Z	E	R	L	I	K	A	S	I	L	A	B	I
3	L	I	Ç	I	H	A	R	T	A	M	A	R	N	
4	E	N	I	S	T	E	I	A	N	K	E	A		
5	N	E	M	A	T	O	M	M	A	L	A	M	A	
6	T	E	L	O	A	B	B	A	R	A	A	L		
7	E	L	M	A	A	K	A	R	A	K	I	K	A	
8	R	I	E	A	K	S	U	O	K	A	N	C		
9	K	S	A	H	A	D	O	N	E	A	N	A		
10	M	A	I	U	T	A	R	I	S	A	L	E	T	
11	E	K	T	N	T	E	N	K	I	T	F	E		
12	N	I	Ş	A	D	I	R	E	S	T	E	T	I	K

17. Vol

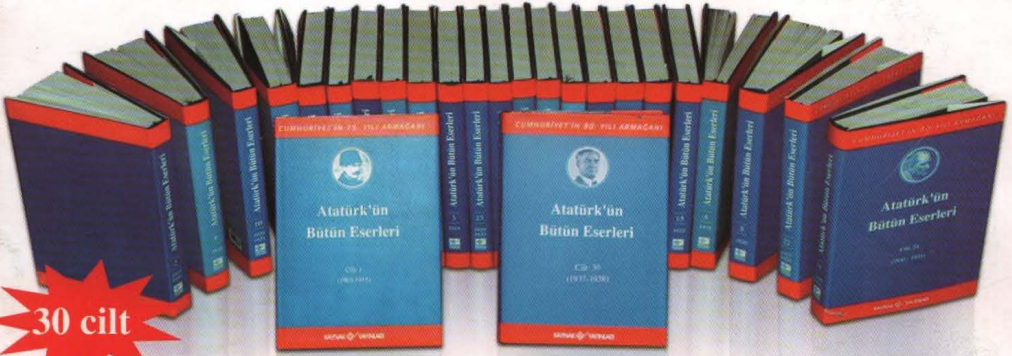
“Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.”

H. Ober

TÜRKİYE'YE MÜJDE!

Atatürk'ün Bütün Eserleri TAMAMLANDI!

Atatürk Konusunda Eşi Olmayan Eser

30 cilt

Yanlışsız... Eksiksiz... Yorumsuz...

1903'ten Kasım 1938'e kadar, Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı ve söylediği her şey, tarih sırasına göre bir araya getirilip yayımlandı.

Akademisyen ve araştırmacılardan oluşan Danışma Kurulu rehberliğinde,
13 yıl süren büyük bir ekip çalışması...

KAMPANYA

30 Büyük Cilt, 900 TL yerine 720 TL
Üstelik kredi kartına 12 taksit
Bu dev esere ayda 60 TL ödeyerek sahip olabilirsiniz.

KAYNAK YAYINLARI

Meşrutiyet Caddesi Kardeşler Han No: 6 / 3 Beyoğlu - İstanbul Tel: 0212 252 21 56 • www.kaynakyayinlari.com

 <http://twitter.com/#!/kaynakyayin>